Ympäristöministeriö
Miljöministeriet
Ministry of the Environment

Elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskus

Valtakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden päivitysinventointien kuuleminen / Hörande angående den uppdaterande inventeringen av nationellt värdefulla landskapsområden 18.1.–19.2.2016

Sisältö / Innehåll

A Yleistiedoksianto / kuulutus
Offentlig delgivning / kungörelse

B Yhteystiedot
Kontaktuppgifter

C Taustamuistio
Bakgrundspromemoria

D SOVA
Bedömning av konsekvenserna av inventeringen

E Ilmoitus Virallisessa lehdessä
Annons i Officiella tidningen

F Suomen yleiskartta ja luettelo maisema-alueista
Översiktskarta av Finland samt lista på landskapsområdena

G Uudenmaan yleiskartta ja luettelo maisema-alueista
Översiktskarta av Nyland samt lista på landskapsområdena

H Uudenmaan aluekuvaukset ja kartat
Områdesbeskrivningar och kartor av områdena i Nyland

MAASEUTUMAISEMAT

ARVOKKAIDEN MAISEMA-ALUEIDEN INVENTOINTI

Ympäristöministeriö
Miljöministeriet
Ministry of the Environment

Asia: Hallintolain 62 §:n mukainen yleistiedoksianto

Viite: Valtakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden päivitysinventoinnista kuuleminen

Helsingissä 11.1.2016

Ympäristöministeriön 5.5.2010 asettama valtakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden päivitysinventoinnin ohjausryhmä (MAPIO) on laatinut alueellisten inventointien perusteella esityksen valtakunnallisesti arvokkaiksi maisema-alueiksi. Esitys sisältää maisema-alueiden aluekuvaukset ja niiden rajausehdotukset sekä inventoinnin taustamuistion. Suunnitelmien ja ohjelmien ympäristövaikutusten arvioinnista annetun lain (200/2005) mukainen ympäristövaikutusten arviointi on esitetty taustamuistion liitteenä.

Ympäristöministeriö pyytää kannanottoja valtakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden päivitysinventointien tuloksena esitettävistä maisema-alueista. Kantaa toivotaan otettavan aluevalikoiman kattavuuteen ja edustavuuteen, maisema-alueiden rajauksiin ja aluekuvauksiin, maisema-alueiden arvoluokituksen perusteisiin. Mielipiteitä pyydetään myös ympäristövaikutuksen arvioinnista.

Kuulemisen kohteena olevat asiakirjat ovat virallisesti nähtävissä ympäristöministeriössä sekä ympäristöministeriön internet-sivuilla osoitteessa ym.fi/maisemakuuleminen. Maakunta- ja kuntakohtaisiin aineistoihin voi tutustua myös alueellisissa elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskuksissa (ELY) sekä asianomaisissa kunnissa.

Tiedoksisaannin katsotaan tapahtuneen seitsemäntenä päivänä ilmoituksen julkaisemisesta virallisessa lehdessä. Kuulemisaika on 18.1.–19.2.2016. Kirjalliset kannanotot toimitetaan oman alueen ELY-keskuksen kirjaamoon, sähköisesti tai paperilla. Kannanotot käsitellään kootusti ympäristöministeriössä, joka vastaa kuulemis- ja lausuntokierroksen perusteella mahdollisesti tehtävistä muutoksista. Alueellisten kuulemisten jälkeen ympäristöministeriö pyytää esityksestä lausunnot asianosaisilta ministeriöiltä ja laitoksilta.

Nyt kuultavana oleva päivitysinventointi tuottaa valtakunnallisesti arvokkaista maisema-alueista selvityksen, jonka on tarkoitus korvata valtioneuvoston vuonna 1995 periaatepäätöksellä hyväksymä valtakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden inventointi maankäyttö- ja rakennuslain mukaisten valtakunnallisten alueidenkäyttötavoitteiden tarkoittamana viranomaisinventointina.

Lisätietoja saa ympäristöministeriön kotisivuilta sekä inventoinnin yhteyshenkilöiltä:

Ympäristöneuvos Tapio Heikkilä/ ympäristöministeriö,
0295 250 166,
tapio.heikkila@ymparisto.fi

Ylitarkastaja Hanne Lohilahti/ ympäristöministeriö
0295 250 374,
hanne.lohilahti@ymparisto.fi

Suunnittelija Sonja Forss/ Suomen ympäristökeskus,
0295 251 120,
sonja.forss@ymparisto.fi

Ympäristöministeriö
Miljöministeriet
Ministry of the Environment

Ärende: Offentlig delgivning i enlighet med 62 § i förvaltningslagen

Referens: Hörande angående uppdaterande inventering av nationellt värdefulla landskapsområden

Helsingfors den 11 januari 2016

Styr- och utvärderingsgruppen för den uppdaterande inventeringen av landskapsområden som miljöministeriet tillsatte den 5 maj 2010 har utarbetat ett förslag till nya nationellt värdefulla landskapsområden. Förslaget har utarbetats på basis av regionala inventeringar. Förslaget omfattar områdesbeskrivningar av och förslag till avgränsningar av landskapsområdena, en bakgrundspromemoria för inventeringen samt en miljörapport i enlighet med lagen om bedömning av miljökonsekvenserna av myndigheters planer och program.

Miljöministeriet ber om åsikter om arbetsgruppens förslag till uppdaterande inventering av nationellt värdefulla landskapsområden. Man önskar i synnerhet ställningstaganden gällande områdesurvalets omfattning och representativitet, avgränsningen och områdesbeskrivningarna av landskapsområdena samt grunderna för värdeklassificeringen av landskapsområdena. I samband med detta önskas också ställningstaganden om miljörapporten.

Samrådsdokumenten hålls officiellt framlagda vid miljöministeriet och på miljöministeriets webbplats på adressen ym.fi/landskapssamrad. Man kan också bekanta sig med det landskaps- och kommunspecifika materialet vid de regionala närings-, trafik- och miljöcentralerna (NTM) samt vid berörda kommuner.

Delfåendet av detta meddelande anses ha skett den sjunde dagen efter det att meddelandet publicerades i den officiella tidningen. Hörandet pågår 18.1.–19.2.2016. De skriftliga åsikterna skickas antingen per e-post eller per brev till registratorskontoret vid NTM-centralen i den egna regionen inom samrådstiden. Alla åsikter behandlas av miljöministeriet, som ansvarar för eventuella förändringar som görs utifrån hörandet och remissbehandlingen.

Syftet med den uppdaterande inventering som nu är föremål för hörande är att ersätta den inventering av nationellt värdefulla landskapsområden som godkändes genom statsrådets principbeslut år 1995 som en sådan myndighetsinventering som avses i de med markanvändnings- och bygglagen förenliga riksomfattande målen för områdesanvändningen.

Ytterligare information fås på miljöministeriets webbplats samt av kontaktpersonerna för inventeringen:

Miljöråd Tapio Heikkilä/ miljöministeriet,
0295 250 166,
tapio.heikkila@ymparisto.fi

Ylitarkastaja Hanne Lohilahti/ miljöministeriet
0295 250 374,
hanne.lohilahti@ymparisto.fi

Planerare Sonja Forss/ Finlands miljöcentral,
0295 251 120,
sonja.forss@ymparisto.fi

Maisema-alueiden päivitysinventointien asiakaspalvelu ja kuulemisen yhteystiedot

Ympäristöasioiden asiakaspalvelu

Maisema-alueiden päivitysinventointeja koskevissa kysymyksissä opastusta saa Ympäristöasioiden asiakaspalvelusta eli Y-aspasta

Ympäristöasioiden asiakaspalvelu
p. 0295 020 900
ma–pe klo 9–16, pvm/mpm

ympariston.asiakaspalvelu@ely-keskus.fi

Elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskusten osoitteet ja sähköpostit

Etelä-Pohjanmaan ELY-keskus

Puhelinvaihde: 0295 027 500

Seinäjoen toimipaikka
Käyntiosoite: Alvar Aallon katu 8
Postiosoite: PL 156, 60101 Seinäjoki

Vaasan toimipaikka
Käyntiosoite: Korsholmanpuistikko 44
Postiosoite: PL 262, 65101 Vaasa

Kokkolan toimipaikka
Käyntiosoite: Torikatu 40
Postiosoite: PL 77, 67101 Kokkola

kirjaamon sähköpostiosoite: etela-pohjanmaa@ely-keskus.fi

Etelä-Savon ELY-keskus

Puhelinvaihde 0295 024 000

Käyntiosoite: Jääkärinkatu 14, Mikkeli
Postiosoite: PL 164, 50101 Mikkeli

kirjaamon sähköpostiosoite: kirjaamo.etela-savo@ely-keskus.fi

Hämeen ELY-keskus

Puhelinvaihde 0295 025 000

Päätoimipaikka
Käyntiosoite: Kirkkokatu 12, 15140 Lahti
Postiosoite: Hämeen ELY-keskus, PL 29, 15141 LAHTI

Sivutoimipaikka
Käyntiosoite: Birger Jaarlin katu 15, 13100 Hämeenlinna

kirjaamon sähköpostiosoite: kirjaamo.hame@ely-keskus.fi

Kaakkois-Suomen ELY-keskus

Puhelinvaihde 0295 029 000

Käyntiosoite: Salpausselänkatu 22
Postiosoite: PL 1041, 45101 KOUVOLA

Lappeenrannan sivutoimipaikka:
Käyntiosoite: Kauppakatu 40 D

kirjaamon sähköpostiosoite: kirjaamo.kaakkois-suomi@ely-keskus.fi

Kainuun ELY-keskus

Puhelinvaihde 0295 023 500

käyntiosoite: Kalliokatu 4, 87100 Kajaani
Postiosoite: PL 115, 87101 KAJAANI

Kirjaamon sähköposti: kirjaamo.kainuu@ely-keskus.fi

Keski-Suomen ELY-keskus

Puhelinvaihde 0295 024 500

Käyntiosoite:Cygnaeuksenkatu 1, Jyväskylä
Postiosoite: PL 250, 40101 Jyväskylä

Kirjaamon sähköpostiosoite: kirjaamo.keski-suomi@ely-keskus.fi

Lapin ELY-keskus

Puhelinvaihde 0295 037 000

Käyntiosoite:Hallituskatu 3 B (valtion virastotalo), Rovaniemi
Postiosoite: PL 8060, 96101 Rovaniemi

Kemin toimipaikka
Postiosoite/käyntiosoite: Asemakatu 19, 94100 Kemi

Kirjaamon sähköpostiosoite: kirjaamo.lappi@ely-keskus.fi

Pirkanmaan ELY-keskus

Puhelinvaihde 0295 036 000

Käyntiosoite: Yliopistonkatu 38 (Attila), Tampere
Postiosoite: PL 297, 33101 Tampere

Kirjaamon sähköpostiosoite: kirjaamo.pirkanmaa@ely-keskus.fi

Pohjanmaan ELY-keskus

Puhelinvaihde: 0295 028 500

Käyntiosoite: Wolffintie 35 B, 5. krs
Postiosoite: PL 131, 65101 VAASA

Kokkolan toimipaikka:
Käyntiosoite: Ristirannankatu 1
Postiosoite: PL 240, 67101 KOKKOLA

Kirjaamon sähköpostiosoite: kirjaamo.pohjanmaa@ely-keskus.fi

Pohjois-Karjalan ELY-keskus

Puhelinvaihde: 0295 026 000

Käyntiosoite: Kauppakatu 40 B, 3. krs
Postiosoite: PL 69, 80101 JOENSUU

Kirjaamon sähköpostiosoite: kirjaamo.pohjois-karjala@ely-keskus.fi

Pohjois-Pohjanmaan ELY-keskus

Puhelinvaihde: 0295 038 000

Käyntiosoite: Veteraanikatu 1, 90130 Oulu
Postiosoite: PL 86, 90101 Oulu

Kirjaamon sähköpostiosoite: kirjaamo.pohjois-pohjanmaa@ely-keskus.fi

Pohjois-Savon ELY-keskus

Puhelinvaihde: 0295 026 500

Käyntiosoite: Kallanranta 11, Kuopio
Postiosoite: PL 2000, 70101 Kuopio

Kirjaamon sähköpostiosoite: kirjaamo.pohjois-savo@ely-keskus.fi

Satakunnan ELY-keskus

Puhelinvaihde: 0295 022 000

Käyntiosoite: Valtakatu 12B, 28101 PORI
Postiosoite: PL 266, 28101 PORI

Kirjaamon sähköpostiosoite: kirjaamo.satakunta@ely-keskus.fi

Uudenmaan ELY-keskus

Käyntiosoite: Opastinsilta 12 B, 5 krs.
Postiosoite: PL 36, 00521 HELSINKI

Kirjaamon sähköpostiosoite: kirjaamo.uusimaa@ely-keskus.fi

Varsinais-Suomen ELY-keskus

Puhelinvaihde 0295 022 500

Käyntiosoite Itsenäisyydenaukio 2, 20800 TURKU
Postiosoite: PL 236, 20101 TURKU

Satakunnan toimipaikka:
Käyntiosoite: Valtakatu 12, 28100 PORI

Kirjaamon sähköpostiosoite: kirjaamo.varsinais-suomi@ely-keskus.fi

.

Maisema-alueiden päivitysinventointien yhdyshenkilöt ELY-keskuksissa, ympäristöministeriössä ja Suomen ympäristökeskuksessa

Etelä-Pohjanmaan ELY-keskus

Juhani Hallasmaa
juhani.hallasmaa@ely-keskus.fi

Etelä-Savon ELY-keskus

Sirpa Peltonen
sirpa.l.peltonen@ely-keskus.fi

Kirsti Kovanen
kirsti.kovanen@ely-keskus.fi

Hämeen ELY-keskus

Maritta Liedenpohja-Ruuhijärvi
maritta.liedenpohja@ely-keskus.fi

Kirsti Nieminen
kirsti.nieminen@ely-keskus.fi

Kaakkois-Suomen ELY-keskus

Tuula Tanska
tuula.tanska@ely-keskus.fi

Pertti Perttola
pertti.perttola@ely-keskus.fi

Kainuun ELY-keskus

Liisa Korhonen
liisa.korhonen@ely-keskus.fi

Keski-Suomen ELY-keskus

Päivi Halinen
paivi.halinen@ely-keskus.fi

Ilona Helle
ilona.helle@ely-keskus.fi

Lapin ELY-keskus

Marjut Kokko
marjut.kokko@ely-keskus.fi

Pirkanmaan ELY-keskus

Mari Rajala
mari.rajala@ely-keskus.fi

Tiina Schultz
tiina.schultz@ely-keskus.fi

Pohjanmaan ELY-keskus

Juhani Hallasmaa
juhani.hallasmaa@ely-keskus.fi

Pohjois-Karjalan ELY-keskus

Mika Pirinen
mika.pirinen@ely-keskus.fi

Saara Heräjärvi
saara.herajarvi@ely-keskus.fi

Pohjois-Pohjanmaan ELY-keskus

Pirkko-Liisa Kantola
liisa.kantola@ely-keskus.fi

Touko Linjama
touko.linjama@ely-keskus.fi

Eero Melantie
eero.melantie@ely-keskus.fi

Pohjois-Savon ELY-keskus

Kimmo Haapanen
kimmo.haapanen@ely-keskus.fi

Satakunnan ELY-keskus

Merja Haliseva-Soila
merja.haliseva-soila@ely-keskus.fi

Anna-Leena Seppälä
anna-leena.seppala@ely-keskus.fi

Uudenmaan ELY-keskus

Kirsi Hellas
kirsi.hellas@ely-keskus.fi

Henrik Wager
henrik.wager@ely-keskus.fi

Varsinais-Suomen ELY-keskus

Merja Haliseva-Soila
merja.haliseva-soila@ely-keskus.fi

Anna-Leena Seppälä
anna-leena.seppala@ely-keskus.fi

Ympäristöministeriö

Tapio Heikkilä
tapio.heikkila@ymparisto.fi

Hanne Lohilahti
hanne.lohilahti@ymparisto.fi

Suomen ympäristökeskus

Sonja Forss
sonja.forss@ymparisto.fi

Ympäristöministeriö

11.11.2015

Taustamuistio

VALTAKUNNALLISESTI ARVOKKAIDEN MAISEMA-ALUEIDEN PÄIVITYSINVENTOINTI

Kuulemisen tausta-aineisto

Sisällys

0 Johdanto 3
1 Valtakunnallisesti arvokkaat maisema-alueet 3
2 Päivitysinventointien tarve 4
2.1 Maaseudun ja maiseman muutos 4
2.2 Päivitysinventoinnin säädösperusta ja suhde muihin VAT-inventointeihin 5
3 Inventoinnin kulku 6
3.1 Inventoinnin ohjaus 6
3.2 Inventoinnit maakunnissa 7
3.3 Tulosten valtakunnallinen käsittely 8
4 Inventoinnin tulokset 8
4.1 Arvokkaiden maisema-alueiden valinnan lähtökohdat 8
4.2 Arvokkaiden maisema-alueiden ominaispiirteet 9
4.3 Maisemanähtävyydet 10
4.4 Inventoimatta jätetyt kohteet ja tulevat inventointitarpeet 11
5 Maisemanhoito valtakunnallisesti arvokkailla maisema-alueilla 12
5.1 Maisema-alueet maankäytön suunnittelussa 12
5.2 Maisemanhoidon mahdollisuudet 12
5.3 Maisemanhoitoalueet 14
6 Oikeusvaikutukset ja päätöksenteko 14
6.1 Yleistä valtakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden ohjausvaikutuksesta 14
6.2 Valtioneuvoston päätöksen huomioon ottaminen 15
6.3 Valtakunnallisesti arvokkaat maisema-alueet alueiden käytön suunnittelun lähtökohtana 15
6.3.1 Maisemien huomioon ottaminen valtakunnallisissa alueidenkäyttötavoitteissa 15
6.3.2 Kaavojen sisältövaatimukset 16
6.3.3 Maisemia koskevat suunnitteluperiaatteet 16
6.3.4 Kaavoituksen lähtötiedot ja selvitykset 17
6.3.5 Arvokkaiden maisema-alueiden oikeusvaikutukset alueiden käytön suunnittelussa ja rakentamisessa 17
6.4 Luonnonvarojen käyttö valtakunnallisesti arvokkailla maisema-alueilla 18
6.4.1 Maa-ainesten otto 18
6.4.2 Metsätalous 19
6.4.3 Tuulivoimarakentaminen 20
7. Tiedotus ja kuuleminen 20
7.1 Inventoinnista tiedottaminen 20
7.2 Kuuleminen ja viranomaislausunnot 21
KIRJALLISUUS JA ASIAKIRJALÄHTEET 22

LIITE: Valtakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden päivitysinventointi: Ympäristövaikutusten arviointi – SOVA-lain mukainen ympäristöselostus

0 Johdanto

Suomessa on 156 valtioneuvoston periaatepäätöksellä vuonna 1995 vahvistettua valtakunnallisesti arvokasta maisema-aluetta. Nämä alueet on inventoitu uudelleen ympäristöministeriön hankkeena vuosina 2010–2014. Tämän ohella on selvitetty ja arvioitu uusia alueita. Inventoinnin tuloksena on koottu päivitetty ehdotus valtakunnallisesti arvokkaiksi maisema-alueiksi. Uusi ehdotus sisältää 183 valtakunnallisesti arvokasta maisema-aluetta. Päivitysinventoinnin perusteella laaditun aluevalikoiman on tarkoitus korvata vuonna 1995 vahvistettu aluelistaus valtakunnallisten alueidenkäyttötavoitteiden (VAT) tarkoittamana viranomaisinventointina.

Tässä muistiossa selostetaan inventointihankkeen kulku ja tulokset. Lisäksi muistiossa käsitellään maisema-alueiden oikeudellisia vaikutuksia ja hallinnollista asemaa sekä tehdään selkoa hanketta koskevasta tiedotuksesta ja kuulemisesta. Muistion liitteenä on inventointihankkeesta tehty ympäristövaikutusten arviointi eli SOVA-lain mukainen ympäristöselostus.

Valtakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden päivitysinventoinnin tuloksena syntyneet maisema-alueiden aluekuvaukset ja kartat sisältyvät inventoinnin kuulemisaineistoon omana kokonaisuutenaan.

Valtakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden päivitysinventoinnin tuloksena koottu ehdotus valtakunnallisesti arvokkaiksi maisema-alueiksi on kuultavana 18.1.2016–19.2.2016. Kuulemisen järjestää ympäristöministeriö yhteistyössä Elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskusten (ELY-keskusten) kanssa. Hanketta koskevat mielipiteet lähetetään näille viranomaisille kuulemisaikana. Kuulemisen yhteydessä ympäristöministeriö järjestää erikseen sidosryhmille suunnatun lausuntokierroksen.

1 Valtakunnallisesti arvokkaat maisema-alueet

Ympäristöministeriön asettama Maisema-aluetyöryhmä selvitti Suomen arvokkaat kulttuuri- ja luonnonmaisema-alueet vuosina 1986–1992 (Maisema-aluetyöryhmän mietintö I 1993; Maisema-aluetyöryhmän mietintö II 1993). Työryhmän tehtävänä oli myös kartoittaa arvokkaiksi todetuille alueille soveltuvia maisemanhoidon käytäntöjä sekä määritellä rahoitusjärjestelmiä hoidon tueksi. Maisema-aluetyöryhmän toteuttaman valtakunnallisen inventoinnin perusteella valtioneuvosto teki 5. tammikuuta 1995 periaatepäätöksen valtakunnallisesti arvokkaista maisema-alueista ja maisemanhoidon kehittämisestä (Valtioneuvoston periaatepäätös… 1995). Päätöksessä vahvistettiin 156 valtakunnallisesti arvokasta maisema-aluetta, joiden katsottiin antavan mahdollisimman laajan ja edustavan kokonaiskuvan suomalaisista maaseudun kulttuurimaisemista. Periaatepäätöksessä luotiin pohja myös maisemanhoidon rahoitusjärjestelmille sekä maisema-alueiden huomioon ottamiselle viranomaistyössä.

Maisema-alueet ovat vakiintuneet 20 vuoden kuluessa osaksi suomalaista alueidenkäytön suunnittelua sekä kansallisesti, alueellisesti ja paikallisesti tärkeiksi identiteettitekijöiksi. Ne on sisällytetty maankäyttö- ja rakennuslaissa (MRL, 132/1999) mainittuihin valtakunnallisiin alueidenkäyttötavoitteisiin (VAT), jotka valtion viranomaisten tulee MRL:n 24 §:n 1 momentin mukaisesti ottaa huomioon toiminnassaan ja joiden toteuttamista viranomaisten tulee edistää. Valtakunnallisesti arvokkaat maisema-alueet ovat siten yksi alueidenkäytön suunnittelun lähtökohdista, ja ne on muun muassa osoitettava maakuntakaavoituksessa.

Maisema-alueiden tavoitteena on myös ylläpitää ja edistää suomalaisen maaseudun elinvoimaisuutta, sillä laadukas ja kulttuurihistorialtaan arvokas maisema voi perus-

tua vain paikallisesti toimiviin alkutuotannon elinkeinoihin. Maaseutu on muuttumassa elinkeinorakenteeltaan yhä monimuotoisemmaksi kokonaisuudeksi, joka on tiiviissä vuorovaikutussuhteessa paitsi lähimpien kaupunkialueiden myös laajempien tuotannon, liikkumisen, asumisen ja kulutuksen verkostojen kanssa. Maisema-alueiden on mahdollista sopeuttaa maaseutualueita niillä tapahtuviin muutoksiin sekä edesauttaa alueita kehittymään ekologisesti, maisemallisesti ja sosiaalisesti kestävällä tavalla. Monille valtakunnallisesti arvokkaille maisema-alueille on esimerkiksi kohdistettu alueiden elinvoimaisuutta ja yhteisöllisyyttä edistäneitä hankepohjaisia hoitotoimia, joiden avulla alueiden maisemalliset, kulttuuriset ja ekologiset arvot on pystytty turvaamaan. Vastaavasti maisema-alueet ovat voineet vakiintua matkailullisiksi vetovoimatekijöiksi sekä tarjota malleja maisemanhoidon kautta rakentuvalle yhteistyö- ja yritystoiminnalle.

Kokonaisuutena arvokkaat maisema-alueet ovat suomalaisten kulttuurimaisemien parhaimmistoa. Arvokkaan maisema-alueen status on tunnustus ihmisen luontoa rikastavalle toiminnalle sekä kunnianosoitus sukupolvien työlle ja siihen sisältyvälle ainutkertaiselle kulttuuriperinnölle. Maisema-alueiden avulla on mahdollista turvata maisemista tunnistetut arvotekijät tarjoamalla maisemille konkreettinen asema suunnittelu- ja kaavoitusjärjestelmässä sekä lisäämällä ihmisten tietoisuutta maisemien kulttuurihistoriallisista kerrostumista sekä ekologisesta monimuotoisuudesta. Arvokkaiden maisema-alueiden toivotaan myös sitouttavan paikallisia toimijoita maisemanhoitoon.

2 Päivitysinventoinnin tarve

2.1 Maaseudun ja maiseman muutos

Luonnonvoimien ja ihmistoimien vuorovaikutuksen tuloksena syntyneet kulttuurimaisemat kuvastavat ympäristön, elinkeinojen, maankäytön sekä maisemille annettujen merkitysten muuttumista. Jatkuva muutos, siitä johtuva kerroksellisuus sekä avoimuus monille tulkinnoille ovat kulttuurimaisemien olennaisia arvotekijöitä. Maisemaa muuttavat muun muassa maatalouden tuotantotapojen ja -teknologian kehitys, yhteiskunta- ja elinkeinorakenteen muutos sekä maatalouspolitiikan tavoitteiden ja painopisteiden vaihtelu. Muutokset ilmentyvät ensisijaisesti paikallisella tasolla, paikallisen toiminnan tuloksena. Samalla suomalainen kulttuurimaisema on kiinteä osa koko maan laajuudella hahmottuvaa elin- ja toimintaympäristöä, jonka laatu on tärkeä yhteiskunnallinen kysymys. Suomen perustuslaki (731/1999) määrittelee, että ”vastuu luonnosta ja sen monimuotoisuudesta, ympäristöstä ja kulttuuriperinnöstä kuuluu kaikille. Julkisen vallan on pyrittävä turvaamaan jokaiselle oikeus terveelliseen ympäristöön sekä mahdollisuus vaikuttaa elinympäristöään koskevaan päätöksentekoon.”

Suomalainen maaseutu on muuttunut ensimmäisen maisema-alueinventoinnin jälkeen voimakkaasti (esim. Markkola 2004). 1990-luvun puolivälistä suomalaista maaseutua ja maataloutta sekä niiden kehitystä on ohjannut Suomen jäsenyys Euroopan unionissa (EU). Euroopan laajuinen maatalouspolitiikka (YMP/CAP) ja siihen liittyvät tukijärjestelmät ovat vaikuttaneet voimakkaasti maatalouden tuotantosuuntiin ja -tapoihin sekä niiden alueelliseen jakautumiseen. Olennaisimpina seurauksina maatilojen keskimääräinen koko on kasvanut ja tilat ovat erikoistuneet yhteen tuotannonalaan. Samalla maatalousyrittäjien ja tilojen määrä on vähentynyt. Vastaavasti maaseudulta kaupunkialueille suuntautuvan työssäkäynnin, matkailuyrittämisen sekä maaseudulla sijaitsevien kakkosasuntojen määrän kasvu on monipuolistanut maaseudun elinkeinorakennetta. Kehityksen myötä aiemmin jyrkkä kaupunki–maaseutujako on muuttunut entistä monisyisemmäksi. Suomen ympäristökeskuksen (SYKE) vuonna 2014 laatimassa alueluokituksessa (Helminen ym. 2014) on tunnistettu kuusi erilaista aluetyyppiä, joista viisi kuvaavat maaseutualueiden nykyisiä toiminnallisia luonteita ja orientaatioita. Maaseutualueet voivat luokituksen mukaan edustaa nykyi-

sin kaupungin kehysaluetta, maaseudun paikalliskeskuksia, kaupungin läheistä maaseutua, ydinmaaseutua ja harvaan asuttua maaseutua.

Maaseudun ja maatalouden viimeisimmät muutokset ovat vaikuttaneet suomalaiseen kulttuurimaisemaan monella tavalla. Tyypillisimpiä kehityskulkuja ovat olleet maiseman sekä elinympäristöjen monimuotoisuuden väheneminen tuotannon erikoistumisen myötä, kaupunkien ja kaupunkimaisten alueiden läheisen maaseudun osittainen taajamoituminen, syrjäisempien haja-asutusalueiden autioituminen tai maataloustuotannon loppuminen sekä käytöstä poistuneiden peltojen umpeenkasvu tai metsittäminen. Joillakin alueilla maisemia on muuttanut tuotantosuuntien vaihtuminen peltoviljelystä tai karjataloudesta esimerkiksi marjanviljelyyn tai hevostalouteen. Paremman kustannustehokkuuden tavoittelusta johtuva tuotantoyksiköiden suureneminen ja maatalouden koneistuminen näkyvät maaseutumaisemassa entistä suurempina talousrakennuksina ja tuotantoaloina. Tarve reagoida näihin muutoksiin sekä niiden maisemallisiin ja ekologisiin seurauksiin on tunnustettu esimerkiksi *Suomen luonnon monimuotoisuuden suojelun ja kestävän käytön toimintaohjelmassa 2013–2020* (Luonnon puolesta… 2013).

2.2 Päivitysinventoinnin säädösperusta ja suhde muihin VAT-inventointeihin

Maisemien ohella viimeisten 20 vuoden aikana ovat muuttuneet myös maisemien arvoja turvaavat säädökset ja rahoitusmallit. Näin ollen valtakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden päivitysinventoinnille on ollut selkeä hallinnollinen tarve. Päivitysinventointia ei olekaan syytä pitää yksinomaan edellisen inventoinnin uusintana, vaan nykyisistä maisemanhoidon tavoitteista sekä maankäyttö- ja ympäristölainsäädännöstä juontuvana hankkeena, jonka tavoitteena on varmistaa maisemaan liittyvien suunnitteluvaikutusten ja maisemanhoidon toimenpiteiden perusteltu, tehokas ja oikeudenmukainen kohdentuminen. Samalla päivitysinventointi on kuitenkin tavoitteidensa, menetelmiensä ja kriteeriensä osalta vertailukelpoinen edellisen inventoinnin kanssa.

Tärkeimmät nykyiset maisemien ja niistä tunnistettujen luonnon- ja kulttuurihistoriallisten arvojen säilymiseen vaikuttavat säädökset ovat vuonna 2000 voimaan tullut maankäyttö- ja rakennuslaki (132/1999) sekä vuonna 1997 voimaan tullut luonnonsuojelulaki (1096/1996). Lisäksi Suomi on sitoutunut *Eurooppalaisen maisemayleissopimuksen* tavoitteisiin (*European*… 2008). Maisemiin ja päivitysinventointiin vaikuttavaa säädösperustaa esitellään yksityiskohtaisesti luvussa 6.

Eurooppalainen maisemayleissopimus on Firenzessä 20. lokakuuta 2000 allekirjoitettu kansainvälinen asiakirja, jonka eduskunta hyväksyi 4. lokakuuta 2005 ja jota koskeva hyväksymiskirja sekä siihen liittyvä laki (14/2006) tulivat voimaan Suomessa 1. huhtikuuta 2006. Maisemayleissopimuksessa maisema määritellään alueeksi ”sellaisena kuin ihmiset sen mieltävät ja jonka ominaisuudet johtuvat luonnon ja/tai ihmisen toiminnasta ja vuorovaikutuksesta”. Maisemayleissopimus sitouttaa Suomen tunnustamaan maisemat lainsäädännössään ”olennaiseksi osaksi ihmisten ympäristöä, yhteisen kulttuuri- ja luonnonperinnön monimuotoisuuden ilmentymäksi ja identiteettinsä perustaksi”. Yleissopimuksen mukaisesti Suomi on luvannut sisällyttää maisemanäkökohdat alue-, kaupunkisuunnittelu-, ympäristö-, maaseutu- sekä sosiaali- ja talouspolitiikkaansa. Maisemien monipuolisen huomioon ottamisen takaamiseksi yleissopimus velvoittaa Suomen tunnistamaan ja arvioimaan maisemansa, ”analysoimaan maiseman ominaispiirteet ja niitä muuttavat tekijät” sekä ”kiinnittämään huomiota muutoksiin”. Maisemayleissopimus edellyttää myös, että Suomi lisää kansalaisyhteiskunnan, yksityisten järjestöjen ja viranomaisten tietoisuutta maisemista sekä niiden merkityksistä ja muutoksista. Valtakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden päivitysinventointi toteuttaa valtaosaa maisemayleissopimuksen asettamista velvoitteista joko suoraan tai välillisesti.

Tärkein suora peruste päivitysinventoinnille tulee maankäyttö- ja rakennuslakiin sisällytetyistä valtakunnallisista alueidenkäyttötavoitteista (MRL § 22–24). Valtioneuvoston vuonna 2000 tekemän päätöksen ja sen vuonna 2008 tehdyn tarkistuksen mukaan alueidenkäytössä on varmistettava, että valtakunnallisesti merkittävät kulttuuri- ja luonnonperinnön arvot säilyvät (Valtioneuvoston… 2000/2008). Tämä toteutuu ottamalla viranomaisten laatimat valtakunnalliset inventoinnit ja selvitykset alueidenkäytön suunnittelun lähtökohdiksi, eli muun muassa osoittamalla näissä mainitut alueet ja kohteet maakuntakaavoissa. Valtakunnallisesti arvokkaissa kohteissa alueidenkäytön on esimerkiksi sovelluttava niiden historialliseen kehitykseen. Valtioneuvoston VAT-päätöksessä on mainittu seuraavat kulttuuriympäristön inventoinnit: *Valtakunnallisesti arvokkaat maisema-alueet* (Maisema-aluetyöryhmän mietintö I 1993; Maisema-aluetyöryhmän mietintö II 1993), *Rakennettu kulttuuriympäristö – Valtakunnallisesti merkittävät kulttuurihistorialliset ympäristöt* (1993) ja *Valtakunnallisesti merkittävät esihistorialliset suojelualuekokonaisuudet* (Sisäasiainministeriö 1983).

Museoviraston valtakunnallisesti merkittäviä rakennettuja kulttuuriympäristöjä (RKY) koskevan inventoinnin päivitys (Museovirasto 2009) on valtioneuvoston päätöksellä 22. joulukuuta 2009 otettu VAT:n tarkoittamaksi inventoinniksi rakennetun kulttuuriympäristön osalta 1. tammikuuta 2010 alkaen (Valtioneuvoston päätös… 2009). Tuolloin rakennettuja kulttuuriympäristöjä koskeva uusi kohdevalikoima korvasi vanhan. Valtakunnallisesti arvokkaita maisema-alueita koskevan päivitysinventoinnin kanssa on tarkoitus menetellä samalla tavalla. Nyt valmisteilla olevan uuden selvityksen on määrä korvata vuodelta 1995 peräisin oleva aluevalikoima valtioneuvoston päätöksellä.

Maisema-alueiden päivitysinventoinnissa on pyritty poistamaan tarpeettomia päällekkäisyyksiä RKY-kohdevalikoiman kanssa. Lisäksi inventoinnissa on kiinnitetty huomiota RKY-kohteiden päivityksessä kohdevalikoiman ulkopuolelle jääneisiin maisemallisesti huomattaviin kohteisiin. Kaikilta osin päällekkäisyyksiä ei ole poistettu, koska kyse on kahdesta erilaisesta inventoinnista, joissa kulttuuriympäristöä on arvioitu erilaisin kriteereihin. RKY:ssä painopiste on rakennetussa ympäristössä, maisema-alueilla laajemmin maisemissa ja maisemakokonaisuuksissa.

Maisema-alueiden päivitysinventoinnin yhteydessä on todettu, että valtakunnallisesti merkittävien esihistoriallisten suojelualuekokonaisuuksien (Sisäasiainministeriö 1983) inventointi on vanhentunut ja liian yleispiirteinen toimiakseen maisema-alueiden inventoinnin yhtenä lähtökohtana. Vanhentuneen inventoinnin sijaan maisema-alueiden täydennysinventoinnissa on hyödynnetty Museoviraston ylläpitämää muinaisjäännösrekisteriä (Museovirasto 2015), josta saa perustiedot sekä maan päällä että veden alla sijaitsevista muinaisjäännöksistä.

3 Inventoinnin kulku

3.1 Inventoinnin ohjaus

Valtakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden päivitysinventointia valmisteltiin ympäristöministeriön asettaman Maisema-alueiden päivitysinventointityöryhmän (MAPI) pilotti-inventoinneilla Keski-Suomessa vuonna 2009. Samana vuonna inventoitiin myös Pohjois-Savon arvokkaat maisema-alueet. Pilotti-inventoinneissa kerättyjen kokemusten perusteella MAPI-työryhmä laati inventointiohjeet valtakunnallista päivitysinventointia varten. Vuonna 2010 viimeistellyt ohjeet (*Inventointiohje…* 2010) laati maisema-arkkitehti Matleena Muhonen työryhmän ohjauksessa.

MAPI-työryhmän työn valmistuttua ympäristöministeriö asetti 21. toukokuuta 2010 Maisema-alueiden päivitysinventointien ohjaus- ja arviointityöryhmän (MAPIO) vastaamaan valtakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden päivitysinventoinnin

ohjaamisesta. MAPIO on ohjannut inventointia valtakunnallisesti, tarkistanut maakunnittain tehdyt inventoinnit ja laatinut valtakunnallisen yhteenvedon päivitysinventoinnin tuloksista. Inventoinnin kuluessa työryhmä on tehnyt tiivistä yhteistyötä etenkin inventoinnin alueellisten ohjausryhmien, maakuntien liittojen sekä elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskusten (ELY-keskusten) kanssa.

MAPIO:ssa on ollut edustus ympäristöministeriöstä, maa- ja metsätalousministeriöstä, Metsähallituksesta, Museovirastosta, Suomen ympäristökeskuksesta (SYKE), ELY-keskuksista (Keski-Suomen ELY-keskus) ja maakuntien liitoista (Uudenmaan liitto). Työryhmän puheenjohtajana on toiminut ympäristöneuvos Tapio Heikkilä ympäristöministeriöstä (luontoympäristöosasto), varapuheenjohtajana (vuodesta 2013 alkaen) erityisasiantuntija Tuija Mikkonen ympäristöministeriöstä (rakennetun ympäristön osasto) ja sihteerinä suunnittelija Sonja Forss SYKE:stä (luontoympäristökeskus).

3.2 Inventoinnit maakunnissa

Valtakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden varsinaiset päivitysinventointityöt on toteutettu maakunnittain vuosien 2010–2014 aikana. Työt on rahoittanut pääosin ympäristöministeriö. Inventointien toteuttamisesta ovat vastanneet ELY-keskukset, ja niitä ovat maakunnissa koordinoineet alueelliset ohjausryhmät. Ohjausryhminä ovat toimineet maakunnalliset kulttuuriympäristöryhmät tai erikseen inventointeja varten kootut ohjausryhmät. Inventoinnit on käytännössä tehty ELY-keskuksissa tai maakuntien liitoissa, yleisimmin tilattuina konsulttitöinä. Joissakin maakunnissa inventoinnit ovat olleet osa laajempia maisemahankkeita, joihin on sisältynyt muun muassa maisemanhoidon suunnittelua ja käytännön toteutusta tai perinnebiotooppien inventointeja. Eräissä maakunnissa päivitysinventoinnin tuloksia on jo käytetty lähtöaineistona maakuntakaavoja laadittaessa. Inventoinneissa määritellyt maisema-alueet eivät kuitenkaan ole juridisesti korvanneet nykyisiä valtakunnallisesti arvokkaita maisema-alueita valtakunnallisten alueidenkäyttötavoitteiden tarkoittaman viranomaisinventoinnin määrittäminä kohteina.

Inventointityöhön on kuulunut inventoitavien alueiden kartoitus ja valinta, aineiston kerääminen, kenttätyöt sekä alueellisten yhteenvetojen laatiminen. Inventoinnin tärkeimpiä tausta-aineistoja ovat olleet edellisen maisema-alueinventoinnin loppuraportit (Maisema-aluetyöryhmän mietintö I 1993; Maisema-aluetyöryhmän mietintö II 1993), RKY-inventoinnit (Rakennettu… 1993; Museovirasto 2009), maakunnalliset maisemaselvitykset ja -tyypitykset, kulttuuriympäristöohjelmat sekä kaavoitus-, luonnonsuojelu-, muinaisjäännös-, rakennus- ja maankäyttöaineistoja hyödyntäneet paikkatietoanalyysit. Inventoinneissa on analysoitu myös vanhoja karttoja ja muita historiallisia lähteitä, joiden avulla on ollut mahdollista paikallistaa pitkäaikaisia maatalousalueita sekä määritellä maankäytön jatkumoita. Inventointia toteutettaessa on otettu aiempaa vahvemmin huomioon maisema-alueiden asukkaiden, maanomistajien, elinkeinonharjoittajien ja viranomaisten mahdollisuudet osallistua inventoinnin kulkuun. Alueellisille ja paikallisille toimijoille on muun muassa varattu mahdollisuus esittää uusia ehdotuksia valtakunnallisesti arvokkaiksi maisema-alueiksi sekä kertoa mielipiteensä maakunnallisista ja valtakunnallisista inventointituloksista sekä inventointien aikana että niiden päätyttyä.

Kenttätyövaiheessa maiseman laatua ja arvotekijöitä on arvioitu tarkastelemalla esimerkiksi maisemarakennetta, kulttuurihistoriallisten piirteiden jatkuvuutta sekä maiseman yleiskuvaa. Inventoinneissa kootut tiedot on tallennettu inventointilomakkeelle, johon on listattu muun muassa olennaisimpia luonnon- ja kulttuuripiirteitä, aiemmissa inventoinneissa todettuja arvotekijöitä, yhteenveto alueen maisemakuvasta, rajausehdotus sekä alueen arviointi.

Valtakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden päivitysinventoinnin yhteydessä ELY-keskukset ja maakuntien liitot ovat useassa maakunnassa inventoineet maakunnallisesti arvokkaita maisema-alueita, jotka edustavat esimerkillisesti maakunnalle

tai maakunnan osalle tyypillistä tai erityistä kulttuurimaisemaa. Ne eivät ole välttämättä yhtä monipuolisia tai edustavia kuin valtakunnallisesti arvokkaat alueet, mutta kuvastavat oman maakuntansa identiteettiä ja monimuotoisuutta. MAPIO ei ole ottanut kantaa maakunnallisesti arvokkaisiin maisema-alueisiin, vaan niistä päättäminen jää maakunnallisen päätöksenteon vastuulle.

3.3 Tulosten valtakunnallinen käsittely

ELY-keskukset ovat vastanneet maakunnallisten inventointitietojen kokoamisesta. ELY-keskukset ovat esitelleet inventointien tulokset MAPIO:lle, joka puolestaan on varmistanut valtakunnallisesti arvokkaiksi maisema-alueiksi esitettävien alueiden temaattisen ja alueellisen kattavuuden, rajausperusteet ja kriteerien täyttymisen. MAPIO on alueellisten inventointien pohjalta koonnut koko Suomen kattavan esityksen valtakunnallisesti arvokkaista maisema-alueista aluekuvauksineen ja aluerajauksineen talvella 2014–2015. Esityksen valmistelussa MAPIO on kiinnittänyt erityistä huomiota maisemamaakuntien ja -seutujen erityispiirteiden tasapuoliseen esiintymiseen, rajausten tarkkuuteen, maisema-alueiden nimien johdonmukaisuuteen sekä arvoluokituksen taustalla olevan kriteeristön täyttymiseen koko maassa. Kriteeristöä ja käsitteistöä on inventointien edetessä osin tarkistettu työn tuloksena tehtyjen havaintojen pohjalta.

MAPIO on valmistelutyössään tehnyt joitakin muutoksia ELY-keskusten esittämiin alueisiin. Muutokset ovat olleet pääasiassa rajausten tarkistuksia. Sen lisäksi MAPIO on jättänyt kohdevalikoiman ulkopuolelle muutaman alueellisissa inventoinneissa valtakunnallisesti arvokkaaksi esitetyn kohteen, jonka MAPIO ei ole katsonut tuovan valtakunnalliseen aluevalikoimaan tarvittavaa lisäarvoa tai jonka arvotekijät edustavat ensisijaisesti rakennetun kulttuuriympäristön arvoja. MAPIO on laatinut maisema-alueita koskevan valtakunnallisen esityksensä yhteistyössä ELY-keskusten kanssa. ELY-keskukset ovat voineet myös kommentoida MAPIO:n työstämiä aluekuvauksia, jotka on koostettu alueellisten inventointien yhteydessä laadittujen inventointilomakkeiden tietojen pohjalta.

4 Inventoinnin tulokset

4.1 Arvokkaiden maisema-alueiden valinnan lähtökohdat

Päivitysinventoinnissa on määritelty 183 valtakunnallisesti arvokasta maisema-aluetta. Mukana on 30 kokonaan uutta aluetta. Huomattava osa uusista alueista sijaitsee Ylä-Lapissa, jonka maisemien inventoinnissa on otettu ensimmäistä kertaa laajamittaisesti huomioon saamelainen esihistoria ja saamelaiset elinkeinomaisemat. Vastaavasti valtakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden valikoimasta on poistettu noin 20 aluetta, koska niiden maisemallinen arvo on kärsinyt esimerkiksi uudisrakentamisesta tai elinkeinorakenteen muutoksesta, tai koska niiden olennaiset maisema-arvot on turvattu rakennetun kulttuuriympäristön inventoinnin kohteina. Lisäksi monen maisema-alueen rajausta on muutettu. Rajauksia on täsmennetty maisemallisin perustein tai maankäytön muutoksien takia. Päivitysinventointi on käsittänyt koko Suomen lukuun ottamatta Ahvenanmaata, jonka alueella toimitaan maakunnan oman lainsäädännön mukaisesti.

Valtakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden päivitysinventoinnin pääpaino on ollut elinvoimaisissa, luonnoltaan ja kulttuuriarvoiltaan monipuolisissa maatalousmaisemissa, jotka ilmentävät poikkeuksellisen edustavasti maisemamaakunnalleen ja -seudulleen ominaisia perinteisiä maisemapiirteitä. Arvokkaiden maisema-alueiden valikoimaan esitetään inventoinnin perusteella kuitenkin myös muiden alkutuotannon elinkeinojen, kuten kalastuksen, erätalouden, metsätalouden ja poronhoidon maisemia. Saaristoelinkeinoja edustaa parhaiten kolme maisemallisesti ja kulttuurisesti merkittävää merialuetta itäisellä Suomenlahdella, Saaristomerellä ja Merenkurkun

saaristossa. Lisäksi saaristolaiskulttuuria kuvastavat jotkin Pohjois-Pohjanmaan rannikon sekä Etelä-Savon järvisaariston kohteet. Saamelainen kulttuuri nostetaan esille lukuisilla poronhoidon historiaa, saamelaisten perinteistä vuotuismuuttoa, saamelaista erä- ja keräilytaloutta, saamelaisten pyhiä paikkoja sekä Saamenmaan asutushistorian aikakausia ilmentävillä alueilla Ylä-Lapissa. Lisäksi aluevalikoimaan sisältyy yksittäisiä maisemanähtävyyksiä, kuten merkittäviä maisemamatkailukohteita tai poikkeuksellisen arvokkaita, kulttuurisesti merkittäviä luonnonmaisemakokonaisuuksia.

Valtakunnallisesti arvokkaita maisema-alueita määriteltäessä on varmistettu, että jokaisen maisemamaakunnan ja maisemaseudun olennaisimmat piirteet tulevat edustetuiksi maisema-aluevalikoimassa. Määrittelyssä on tukeuduttu Maisema-aluetyöryhmän laatimaan maisemamaakuntajakoon, jossa Suomi on jaettu kymmeneen maisemamaakuntaan ja 37 maisemaseutuun (Maisema-aluetyöryhmän mietintö I 1993: 15–44). Maisemamaakuntajako tukeutuu luonnon- ja kulttuuripiirteiden alueelliseen yhteisvaihteluun, jonka perusteella Suomen eri osien maisemista on ryhmitelty maisemallisilta piirteiltään omaleimaisia alueellisia kokonaisuuksia. Jaon päälinjat ilmentävät luonnonpiirteiden (pinnanmuotojen, vesistörakenteen, kasvillisuusvyöhykkeiden) hallitsemaa maiseman suurkuvaa, mutta myös maisemaa muokanneet kulttuurihistorialliset piirteet sekä kulttuuriset yhteydet ovat vaikuttaneet aluejakoon. Monissa maakunnissa on laadittu inventointien yhteydessä tarkempia maakunnan sisäisiä maisematyypittelyjä. Valtakunnan tasolla ei kuitenkaan ilmennyt tarvetta muuttaa nykyistä maisemamaakuntajakoa.

Maisema-alueiden inventoinnissa maisemat on ymmärretty *Eurooppalaisen maisemayleissopimuksen* määritelmää soveltaen alueellisiksi, ihmisen ja ympäristön vuorovaikutuksesta syntyviksi, historiallisia ja nykyisiä yhteiskunnallisia kehityslinjoja ilmentäviksi kokonaisuuksiksi. Alueiden rajauksissa on siten otettu näkymäalojen lisäksi huomioon esimerkiksi eritasoiset vuorovaikutusverkostot sekä kylien ympärille hahmottuneet historialliset erä- ja nautinta-alueet. Toiminnallinen rakenne on ollut olennainen rajausperuste etenkin sellaisilla alueilla, joissa nykyiset näkyvät maankäyttömuodot eivät paljasta alueen historiallista luonnetta. Esimerkiksi Ylä-Lapissa maisema-alueita on rajattu poronhoidon ja perinteisen kausimuuton muodostamien toiminnallisten alueiden rajoja määrittelemällä. Vastaavasti saaristo- ja merialueilla on pyritty ottamaan huomioon kylien kalavedet sekä kalastukseen ja karjatalouteen liittyvän kausiliikkumisen rajat. Maisema-aluevalikoimaan on sisällytetty meriväylien ja sisävesireittien ympärille jäsentyviä kokonaisuuksia, jotka jokin tietty kulkuväylä tai reitti on historiallisesti sitonut tai sitoo edelleen omaksi toiminnalliseksi yksikökseen.

4.2 Arvokkaiden maisema-alueiden ominaispiirteet

Suomalainen maaseutu koostuu monista erilaisista alueellisista kokonaisuuksista. Ympäristötekijöiden, kuten luonnonpiirteiden suurlinjojen, ohella maaseutualueita määrittelevät niiden sijainti suhteessa kaupunki- ja keskusalueisiin sekä asema laajemmissa toiminnallisissa ja tilallisissa verkostoissa. Myös maankäytön ja sen suunnittelun sekä elinkeinojen edellytykset, toimintaympäristöt, ja ydinkysymykset vaihtelevat voimakkaasti maaseutualueesta riippuen. Suomalaisen maaseudun toiminnallisesta ja maisemallisesta monimuotoisuudesta johtuen valtakunnallisesti arvokkaat maisema-alueet ovat keskenään hyvin erilaisia ja -kokoisia. Niiden maisemallisia arvoja arvioitaessa onkin pitänyt ottaa tarkkaan huomioon paikalliset ja alueelliset tekijät sekä alueiden toiminnalliset lähtökohdat.

Valtakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden päivitysinventoinnissa käytetyt arvoluokitukset perustuvat ennalta määriteltyihin kriteereihin (Inventointiohje… 2010). Tärkeimmät alueen arvoa nostavat kriteerit ovat luonnon monimuotoisuus, luonnonpiirteiden edustavuus, maiseman ja maankäytön historiallinen kehitys ja jatkuvuus, kulttuuripiirteiden edustavuus ja harvinaisuus, maiseman symboli- ja identiteettiarvot, maisemakuvan yhtenäisyys ja vaikuttavuus, maisemamaakunnan erityis-

piirteiden ilmeneminen sekä perinteisestä maisemarakenteesta poikkeavien elementtien vähäisyys. Lisäksi arvokkailta maisema-alueilta on edellytetty elinvoimaisuutta, joka takaa maiseman ja alkutuotannon tiiviin ja jatkuvan sidoksen. Tästä johtuen arvokkaina on pidetty useita sellaisia alueita, joissa maatalouden uudet tuotantomaisemat on sopeutettu perinteiseen maisemarakenteeseen tasapainoisesti. Päivitysinventoinnissa on nostettu esille myös joitakin aiemmassa inventoinnissa vähälle huomiolle jääneitä teemoja. Näitä ovat saamelaiskulttuurin, saaristoelinkeinojen ja meriväylien ohella muun muassa toisen maailmansodan jälkeisen pika-asutuksen maisemat, metsä- ja eräkulttuuri sekä soiden hyötykäyttö ja merkitys osana suomalaista kulttuurihistoriaa, ympäristösuhdetta ja maisemakuvastoa.

Arvokkaat maisema-alueet voivat olla joko poikkeuksellisen hyvin säilyneitä kohteita tai maisemaseutunsa tyypillistä maisemaa monipuolisesti kuvastavia ehyitä maisemia. Kriteerien täyttymistä ja niiden välisiä painotuksia on arvioitu tapauskohtaisesti maisemasta välittyvää yleisvaikutelmaa painottaen. Jotkin alueet on voitu katsoa arvokkaiksi, vaikka ne olisivat täyttäneet vain muutaman kriteerin, esimerkiksi silloin kun ne ilmentävät erityisen havainnollisesti jotakin tiettyä maisematyyppiä tai mikäli niiden maisemakuva on poikkeuksellisen ehyt ja edustava. Toisilla alueilla arvoluokitukseen on vaikuttanut useiden kriteereissä määriteltyjen arvotekijöiden edustava yhteisvaihtelu. Saamelaiskulttuurin maisemat ovat vaatineet oman, porotalouden luonteeseen ja saamelaiskulttuuriin liittyvään maisemakäsitykseen perustuvan tarkastelutavan.

Päivitysinventoinnissa on arvioitu myös maisemassa tapahtunutta muutosta. Inventoinnissa on nostettu valtakunnallisesti arvokkaiksi maisema-alueiksi joitakin aiemmin maakunnallisesti arvokkaita tai aiemmin arvottamattomia alueita, mikäli ne ovat esimerkiksi aktiivisen maisemanhoidon ansiosta kehittyneet niin, että ne nykyään täyttävät valtakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden kriteerit. Vastaavasti osa edellisen inventoinnin mukaisista valtakunnallisesti arvokkaista maisema-alueista on muuttunut niin merkittävästi muun muassa maaseutuelinkeinojen loppumisen, autioitumisen, taajamoitumisen tai perinteisestä maisemakuvasta poikkeavan rakentamisen takia, että niiden katsotaan menettäneen valtakunnallisen merkityksensä. Eräillä alueilla uusien maisemaelementtien on katsottu tukevan alueen arvoja, mikäli ne on sovitettu perinteiseen maisemarakenteeseen ja elinkeinorakenteen kehityksen jatkumoon.

4.3 Maisemanähtävyydet

Suurin osa valtakunnallisesti arvokkaiksi esitetyistä maisema-alueista edustaa maaseudun elinkeinomaisemia. Inventointiin on kuitenkin sisällytetty myös valtakunnallisesti arvokkaita maisemanähtävyyksiä, jotka ovat valtakunnallisesti hyvin tunnettuja, maisemaltaan ainutkertaisia ja kulttuurihistoriallisesti huomattavia kohteita. Maisemanähtävyyksiä arvioitaessa on kiinnitetty erityistä huomiota maisemakuvaan, luonnonpiirteisiin sekä kohteiden historiaan.

Maisemanähtävyyksiin lukeutuu muun muassa luonto- ja maisemamatkailukohteina tunnettuja näköalapaikkoja, maisemallisesti ainutlaatuisia luonnon- ja kulttuurimaisemakokonaisuuksia sekä symboli- ja identiteettiarvoltaan huomattavia maisemakohteita. Tyypillisimmillään maisemanähtävyydet ovat maineikkaita ja maisemiltaan huomattavia mäkiä, tuntureita tai suo- ja metsäalueita, joihin liittyy pitkä kulttuurihistoria. Maisemanähtävyyksiksi on määritelty myös Hailuodon, Helsingin edustan merimaiseman, Savonlinnan Kyrönsalmen, Ströömin meriväylän, Pirkanmaan harjujen ja Hämeen Härkätien kaltaisia monimuotoisia kohteita, joista luonnonolojen, elinkeinojen, kulttuurihistorian ja liikkumisen pitkä ja moninainen vuorovaikutus on muokannut omaleimaisia, edustavia ja ainutlaatuisia kokonaisuuksia.

Maisemanähtävyyksien asema maankäytön suunnittelussa on sama kuin muillakin maisema-alueilla. Moni maisemanähtävyys sijaitsee kansallispuistoissa tai muulla valtion maalla. Pohjoisessa Suomessa on kokonaan suojelualueilla sijaitsevia kohtei-

ta. Tällaisten kohteiden hoito perustuu suojelualueiden hoidon ja käytön suunnitteluun, jossa maiseman arvoja tarkastellaan omana kokonaisuutenaan.

4.4 Inventoimatta jätetyt kohteet ja tulevat inventointitarpeet

Päivitysinventoinnin tehtävänanto on rajannut monia suomalaiselle maisemakuvastolle olennaisia maisematyyppejä maisema-aluevalikoiman ulkopuolelle. Inventointeja ei ole kohdistettu luonnonmaisemiin, joskin monet suomalaiset luontotyypit tulevat edustetuiksi maisema-alueilla ja varsinkin maisemanähtävyyksissä. Luonnonmaisemien osalta yleisenä lähtökohtana on pidetty sitä, että ne tulevat riittävästi huomioiduiksi luonnonsuojelualueverkostossa, eikä niihin tarvitse siten liittää päällekkäisiä hallinnollisia kategorioita.

Kaupunkialueita ja taajamia ei lähtökohtaisesti ole inventoitu. Urbaaneja tai taajamoituneita alueita on mukana lähinnä sellaisilla maisema-alueilla, joiden rajaukset ulottuvat kaupunkialueiden tuntumaan, sekä laajoissa maaseutumaisemakokonaisuuksissa, joissa kirkonkylät tai muut taajamat sisältyvät erottamattomasti alueen perinteiseen elinkeinomaisemaan. Inventointi pohjaa näiltä osin Maisema-aluetyöryhmän 1990-luvulla esittämään linjaukseen, jonka mukaan kaupunkien ja suurten asutuskeskuksien maisemat poikkeavat maaseutumaisemista sekä hoitovaatimuksiensa että maisemakuvaa muokkaavien maankäytön muotojen osalta (Maisema-aluetyöryhmän mietintö I 1993: 46). Valtakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden suunnittelu- ja oikeusvaikutukset ovat kehittyneet turvaamaan maaseudun elinkeinomaisemien olennaisimpia arvoja, eikä niitä voi sen takia ulottaa sellaisenaan kaupunkialueille. Kaupunki- ja maaseutumaisemien välinen käsitteellinen raja tunnustetaan kuitenkin inventoinnissa tapauskohtaiseksi, ja useita valtakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden käyttöä ohjaavia periaatteita on mahdollista soveltaa myös kaupunkialueiden maankäytön suunnittelussa.

Inventoinnissa ei ole myöskään tarkasteltu yksittäisiä rakennetun kulttuuriympäristön kohteita. Rakennetun kulttuuriympäristön arvokohteiden huomioon ottaminen alueidenkäytön suunnittelussa on turvattu RKY-inventoinnilla (Museovirasto 2009). Päällekkäisyyksien välttämiseksi inventointien ulkopuolelle on rajattu joitakin sellaisia maisema-arvoiltaan huomattavia alueita, jotka sisältyvät RKY-inventointiin. Maisema-alueiden inventointiin ei ole sisältynyt myöskään perinnebiotooppien systemaattista inventointia, vaikka tunnetut perinnebiotooppikohteet on otettu huomioon maisema-alueiden arvoluokituksia arvioitaessa. Näiltä osin päivitysinventointi eroaa jossakin määrin aikaisemmasta inventoinnista, jonka loppuraportissa esiteltiin esimerkinomainen valikoima edustavia perinnebiotooppeja (Maisema-aluetyöryhmän mietintö II 1993). Perinnebiotoopeista on tehty omat selvityksensä toisissa yhteyksissä (esim. Vainio ym. 2001).

Inventoinnista on jätetty pois myös sellainen maaseudun elinkeinomaisema, jonka ei katsota edustavan perinteisiksi tulkittavien tuotantomuotojen synnyttämää maiseman historiallista jatkumoa. Näitä ovat esimerkiksi uuden tehokkaan metsätalouden, turvetalouden, maa-ainesten oton, energiantuotannon, yritystoiminnan tai kaupan synnyttämät ympäristöt. Vastaavasti maisemanähtävyyksien ulkopuolelle on rajattu uudehkoja tai uusia matkailurakenteita. Matkailun synnyttämien ympäristötyyppien sijasta maisemanähtävyyksien arvon on nähty perustuvan ensisijaisesti niihin alkuperäisiin maisemiin, jotka ovat johtaneet matkailullisen mielenkiinnon heräämiseen.

Opetus- ja kulttuuriministeriön sekä ympäristöministeriön vuonna 2014 julkaisemassa *Kulttuuriympäristöstrategiassa 2014–2020* on yhdeksi toimenpiteeksi määritelty valtakunnallisten alueidenkäyttötavoitteiden mukaisten kulttuuriympäristön inventointien yhdistäminen yhdeksi valtakunnallisesti arvokkaiden kulttuuriympäristöjen inventoinniksi (Opetus- ja kulttuuriministeriö… 2014: 28). Maisema-alueiden päivitysinventointi on sisältänyt joitakin avauksia kohti tätä tavoitetta. Jatkossa maisemanhoidon tavoitteita, kriteeristöä ja instrumentteja kehitettäessä on tarpeen pohtia laajemmin sitä, miten tavanomaiset maisemat sekä nykyisten määritelmien väliin ja

ulkopuolelle jäävät maisematyypit voidaan ottaa paremmin huomioon viranomaistoiminnassa.

5 Maisemanhoito valtakunnallisesti arvokkailla maisema-alueilla

5.1 Maisema-alueet maankäytön suunnittelussa

Valtakunnallisesti arvokkaat maisema-alueet ovat hallinnollisesta näkökulmasta yksi alueidenkäytön suunnittelussa tarvittava tiedonlähde. Alueiden tarkoituksena on tuoda maisemanäkökulma maankäytön suunnitteluun, taata maisemallisten arvojen asema alueilla toteutettavien suunnitelmien ja toimenpiteiden lähtökohtana sekä edistää maisemat huomioon ottavia suunnittelukäytäntöjä. Valtioneuvoston vahvistamat valtakunnallisesti arvokkaat maisema-alueet on valtakunnallisten alueidenkäyttötavoitteiden mukaisesti osoitettava maakuntakaavoissa, jotka vuorostaan ohjaavat kuntakaavoitusta. Maisemalliset arvot voivat olla myös luonnonsuojelualueiden suojelun ja hoidon perusteita.

Mikäli arvokkaalle maisema-alueelle laaditaan yleis- tai asemakaava, on viranomaisten syytä kiinnittää erityistä huomiota lähtötietojen ja perusselvitysten riittävyyteen sekä maiseman ominaispiirteisiin, kokonaiskuvaan ja identiteettiarvoihin. Suunniteltavien hankkeiden maisemavaikutukset tulee arvioida erikseen, jotta esimerkiksi mahdollinen täydennysrakentaminen sopeutuu sijainniltaan, mittakaavaltaan ja rakennustavaltaan maisemaan. Maiseman arvojen säilyminen edellyttää, että rakentaminen tai muut toimenpiteet sovitetaan maisemaan kestävästi. On oleellista, että maisema-alueilla tapahtuva muutos ei ole ristiriidassa inventoinnissa tunnistettujen maisema-arvojen kanssa.

Valtakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden inventoinnissa on keskitytty ennen kaikkea perinteisten maaseutuelinkeinojen synnyttämiin maisemiin. Historiallisesta perspektiivistä huolimatta maisema-alueiden tavoitteena ei ole estää maaseutuelinkeinojen ja maiseman kehitystä eikä vaikeuttaa nykyisten maatalouselinkeinojen harjoittamista. Maisema-alueiden avulla pyritään pikemminkin ohjaamaan ja tukemaan alueiden kehittämistä niiden ominaisluonnetta ja erityispiirteitä vahvistamalla ja sovittamalla nykyisen elinkeinotoiminnan vaatimat muutokset historiallisiin kehityskulkuihin. Maisema-alueita tuleekin tarkastella suunnittelussa ennen kaikkea kulttuurihistoriallisesti huomattavina kokonaisuuksina, joiden arvo perustuu historiallisten piirteiden ohella yhä jatkuvaan ympäristön ja elinkeinojen väliseen kestävään suhteeseen. Suunnittelussa tulee myös pyrkiä takaamaan, että maisema-alueilla säilyvät ne aineettomat hyödykkeet, joita ympäristö- ja maisemanäkökulmat huomioon ottava elinkeinotoiminta tuottaa sivutuotteinaan. Näitä ovat muun muassa alueen yleinen viihtyisyys, houkuttelevuus, ekologinen monimuotoisuus, ajallinen kerroksellisuus sekä alueellinen ja paikallinen identiteetti.

Koska maisemissa on harvoin jyrkkiä ja yksiselitteisiä rajoja, ovat alueiden rajaukset useimmiten monen muuttujan kompromisseja. Vaikka maisema-alueiden karttarajauksia käytetään alueidenkäytön suunnittelussa toimintaa ohjaavina konkreettisina elementteinä, tulee rajat nähdä myös suuntaa-antavina. Maisema-alueiden yleiskuvaan vaikuttava maisema jatkuu myös rajausten ulkopuolella, joten maisema-alueiden tuntumassa tehtävillä toimenpiteillä voi olla olennaisia vaikutuksia maisema-alueiden arvoihin. Maisema-alueita ja niitä ympäröiviä alueita onkin tarkasteltava maankäytön hankkeissa kokonaisvaltaisesti.

5.2 Maisemanhoidon mahdollisuudet

Maaseutu ja sen maisemat ovat säilyttäneet viime vuosikymmenien muutoksistaan huolimatta vahvan symboli- ja identiteettimerkityksensä sekä paikallisille asukkaille että muulle väestölle, jolla on usein omakohtaisia kytköksiä maaseudulle. Kasvanut

tietoisuus maatalouden ympäristövaikutuksista sekä maaseutumaisemasta hyvinvointia lisäävänä aineettomana ekosysteemipalveluna on lisännyt ihmisten kiinnostusta maisemia ja maisemanhoitoa kohtaan. Siinä missä maaseutumaisemat ovat perinteisesti syntyneet ja säilyneet elinkeinotoiminnan sivutuotteina, on maisemanhoito nykyisessä maataloudessa tavoitteellista ja jopa ammattimaista, ja sen kannustimeksi on laadittu erilaisia tukimuotoja.

Maiseman vaaliminen edellyttää aina osallistamista ja osallistumista. Maisemanhoidon tavoitteet ja toteutustavat määritelläänkin lähtökohtaisesti paikallisten asukkaiden, maanomistajien, viranomaisten ja monien muiden eri toimijoiden yhteistyönä. Valtakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden päivitysinventoinnin ja siihen liittyvän tiedottamisen yhtenä tavoitteena on saada alueiden asukkaat ja muut toimijat ottamaan maisema-alueet omikseen sekä ylläpitämään ja hoitamaan niiden maisemaa. Paikallistason toimintaa tarvitaan, jotta alueet voivat kehittyä omilla ehdoillaan, mutta samalla siten että kehitys tuottaa tasapainoista, hyvin hoidettua ja viihtyisää maisemaa, jonka kulttuuri- ja luontoarvot säilyvät tai jopa voimistuvat.

Arvokkaiden maisemien hoitoa on edistetty monilla alueilla ja monissa maakunnissa hankepohjaisesti. Hankkeet ovat keskittyneet paitsi konkreettisiin hoitotoimiin myös maisema-alan asiantuntijoiden ja paikallisten toimijoiden vuorovaikutuksen tiivistämiseen, maisemanhoitoa koskevan tiedon lisäämiseen ja sen saatavuuden parantamiseen. Tärkeää on ollut myös maisemanäkökulman huomioon ottaminen muissa maaseudulla toteutettavissa hankkeissa. Maisemanhoidon tueksi on kehitetty monenlaisia rahoitus- ja ohjausjärjestelmiä. Niiden avulla on voitu toteuttaa eri laajuisia hankkeita, jotka ovat vaihdelleet useita hallinto- ja toimijatasoja yhdistävistä pitkäkestoisista tai jatkuvista hankkeista muutaman ihmisen voimin toteutettaviin kertaluontoisiin toimenpiteisiin. Suosituimpia maisemanhoidon lähtökohtia ovat kyläkävelyt sekä kyläsuunnittelun yhteydessä laadittavat maiseman- ja ympäristönhoitosuunnitelmat. Niiden yhteydessä paikalliset asukkaat ja toimijat voivat ideoida maisema-alan ammattilaisen kanssa mahdollisia hoitokohteita ja esittää ajatuksiaan lähimaisemiensa hoitamisesta.

Laajemmin tarkasteltuna maisemanhoito on esimerkki uudenlaisesta lähidemokratiaa korostavasta ympäristöpolitiikasta. Maisemanhoidon kehittämisen avulla on mahdollista lisätä maaseudun yhteisöllisyyttä sekä toimijuutta. Tällöin paikalliset asukkaat määrittelevät yhdessä suhdettaan lähimaisemiinsa ja -ympäristöönsä, osallistuvat maisemia ja niihin liittyviä arvoja muokkaavaan päätöksentekoon sekä kehittävät aktiivisesti toimintatapoja, joiden avulla on mahdollista sovittaa maiseman muutokset yhteisesti määriteltyihin tavoitteisiin ja arvoihin. Valtakunnallisesti arvokkaat maisema-alueet toimivat maisemia koskevan keskustelun herättäjinä ja tuovat tähän paikallistason keskusteluun asiantuntijatietoon perustuvia näkökulmia. Maisemanhoitoon innostaessaan maisema-alueet voivat luoda pohjaa kylätoiminnan kehittämiselle, asukaslähtöisten yhteistyöverkostojen luomiselle, uusien toimijaryhmien integroimiselle paikallistason toimintaan, asukkaiden ja hallinnon välisen vuoropuhelun lisäämiselle sekä hankepohjaisen alueidenkehittämisen tehostamiselle.

Muutamilla valtakunnallisesti arvokkailla maisema-alueilla maisemanhoito on otettu osaksi kyläyhdistysten toimintaa, jolloin sille on ollut mahdollista hakea rahoitusta Manner-Suomen maaseudun kehittämisohjelman yritys- ja hanketukena. Maisemanhoitoa voidaan rahoittaa myös ympäristökorvausjärjestelmän ympäristösopimuksilla ja ei-tuotannollisella investointituella sekä luonnon ja maiseman monimuotoisuuden edistämisen ympäristösopimuksella. Näitä korvauksia voivat hakea aktiiviviljelijät ja rekisteröidyt yhdistykset (Maa- ja metsätalousministeriö 2014). Maisemanhoitoa on voitu edistää myös esimerkiksi Leader-hankkeina, joihin ovat voineet osallistua niin asukkaat, yhteisöt, yritykset kuin paikallis- ja aluehallinnon edustajatkin. Maisemanhoitoon on saatavissa käytännön opastusta esimerkiksi Maa- ja kotitalousnaisten Keskuksen maisemanhoidon neuvojien verkostolta. Myös monet muut järjestöt edistävät toiminnassaan maisemanhoitoa, esimerkiksi talkoita ja monenlaisia muita hankkeita toteuttamalla.

5.3 Maisemanhoitoalueet

Valtakunnallisesti arvokkaat maisema-alueet toimivat myös lähtökohtana suunniteltaessa luonnonsuojelulain mukaisia maisema-alueita eli maisemanhoitoalueita. Maisemanhoitoalueita voidaan perustaa luonnon- tai kulttuurimaiseman kauneuden, historiallisten ominaispiirteiden tai siihen liittyvien muiden erityisten arvojen säilyttämiseksi ja hoitamiseksi (luonnonsuojelulaki, 32 §). Suomeen on joulukuuhun 2015 mennessä perustettu neljä valtakunnallista maisemanhoitoaluetta, Skärlandetin, Hyypänjokilaakson, Kairalan–Luiron sekä Simon maisemanhoitoalueet. Maisemanhoitoalueen perustamista suunnitellaan tai harkitaan parhaillaan muutamilla uusilla alueilla eri puolilla Suomea.

Valtakunnallisesti merkittävän maisemanhoitoalueen perustamisesta ja tarkoituksesta päättää ympäristöministeriö. Maakunnallisista maisemanhoitoalueista päättää elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskus maakunnan liiton esityksestä (luonnonsuojelulaki, 34 §). Perustamispäätöksiin on yleensä liittynyt paikallisten toimijoiden sekä ympäristö- ja maaseutuhallinnon yhdessä laatima hoito- ja käyttösuunnitelma. Suunnitelmaa laadittaessa pyritään yhdistämään paikallisten toimijoiden maisemaan kohdistamat toiveet, merkitykset ja tavoitteet sekä hallinnon näkemykset arvokkaasta maisemasta ja sen kestävästä käytöstä. Maisemanhoitoalueiden rajaus määritellään yhteistyössä ympäristö-, alue- ja paikallishallinnon sekä paikallisten maanomistajien ja muiden toimijoiden kanssa. Kaikkien toistaiseksi perustettujen maisemanhoitoalueiden suunnittelu on lähtenyt liikkeelle paikallisesta aloitteellisuudesta, mikä on osoittautunut parhaaksi toimintatavaksi. Ympäristöministeriö on osallistunut alueiden perustamiseen ja hoitoon tarjoamalla asiantuntija-apua sekä rahoittamalla esimerkiksi maisemanhoitoalueiden neuvottelukuntien toimintaa ja alueilla tehtäviä maisemanhoidon toimenpiteitä.

6 Oikeusvaikutukset ja päätöksenteko

6.1 Yleistä valtakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden ohjausvaikutuksesta

Tärkein valtakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden toteuttamiskeino on maankäyttö- ja rakennuslain (MRL, 132/1999) ja sitä täydentävän maankäyttö- ja rakennusasetuksen (MRA, 895/1999) mukainen maankäytön suunnittelu. Maankäyttö- ja rakennuslaki on maisema-arvojen huomioon ottamista ohjaava yleislaki. Sen nojalla tehtävän kaavoituksen avulla voidaan ohjata maisemallisesti arvokkaiden alueiden käyttöä sekä sovittaa ympäristöllisiä näkökulmia yhteen muiden intressien kanssa.

Velvollisuus ottaa maisema-arvot huomioon koskee kaavoituksen lisäksi maisemaa voimakkaasti muuttavia hankkeita, kuten maa-ainesten ottamista, teiden rakentamista ja rakennusten purkamista. Valtakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden päivitysinventointia käytetään suunnittelu- ja selvitysaineistona edellä mainituista hankkeista ja niiden luvista päätettäessä.

MRL:n ohella tärkein maisemien suojelua ja hoitoa edistävä ohjauskeino on luonnon- ja maisemansuojelua koskeva luonnonsuojelulaki (1096/1996). Myös eräät muut lait, kuten metsälaki (1093/1996), maa-aineslaki (555/1981) ja vesilaki (587/2011), sisältävät luonnon ja maiseman huomioon ottamista koskevia säännöksiä. Lisäksi rakennusperinnön suojelemisesta annetun lain (498/2010) nojalla rakennusten lähiympäristöön liittyvät alueet voivat tulla suojeltaviksi. Lainsäädännön lisäksi maisema-arvojen vaalimista ohjaavat kansainväliset sopimukset ja suositukset. Valtakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden päivitysinventointi täyttää esimerkiksi useita *Eurooppalaisessa maisemayleissopimuksessa* (14/2006) määriteltyjä tavoitteita ja velvoitteita (ks. luku 2.2).

6.2 Valtioneuvoston päätöksen huomioon ottaminen

Maisema-alueiden päivitysinventoinnin on tarkoitus korvata vuonna 1995 valtioneuvoston periaatepäätöksellä vahvistettu valtakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden inventointi valtakunnallisten alueidenkäyttötavoitteiden tarkoittamana valtakunnallisena inventointina (VAT, 30.11.2000 ja sen tarkistus 13.11.2008; luku 4.4). Asiasta päättää valtioneuvosto ympäristöministeriön laatiman esityksen pohjalta. Ympäristöministeriö laatii esityksensä, joka perustuu päivitysinventoinnin tuloksiin, SOVA-lain (200/2005) ja hallintolain (434/2003) mukaisiin menettelyihin sekä muiden ministeriöiden antamiin lausuntoihin.

Päivitysinventoinnin valmistuessa voimassa on useita maakuntakaavoja, joissa valtakunnallisesti arvokkaat maisema-alueet on osoitettu vuonna 1995 valtioneuvoston päätöksellä vahvistetun inventoinnin mukaisesti. Jos maisema-alueen rajaus poikkeaa maakuntakaavassa päivitysinventoinnin mukaisesta rajauksesta, tulee päivitysinventointi ottaa muilla kaavatasoilla suunnittelun lähtökohdaksi valtioneuvoston päätöksen jälkeen riippumatta maakuntakaavan merkinnästä. Mahdollisia ristiriitoja päivitysinventoinnin tulosten ja voimassa olevan maakuntakaavan kanssa on tarpeen käsitellä viranomaisneuvotteluissa. Poikkeamat maakuntakaavan ohjausvaikutuksesta on perusteltava.

6.3 Valtakunnallisesti arvokkaat maisema-alueet alueiden käytön suunnittelun lähtökohtana

6.3.1 Maisemien huomioon ottaminen valtakunnallisissa alueidenkäyttötavoitteissa

MRL:n mukainen suunnittelujärjestelmä perustuu tarkentuvaan suunnitteluun, jossa valtakunnalliset alueidenkäyttötavoitteet sekä yleispiirteiset kaavat (maakunta- ja yleiskaavat) ohjaavat yksityiskohtaisten kaavojen (asemakaavat) suunnittelua ja luovat puitteet hankekohtaisille suunnitelmille ja lupamenettelyille.

MRL:n 22 §:n 2 momentissa todetaan, että valtakunnalliset alueidenkäyttötavoitteet koskevat asioita, joilla on aluerakenteen, alueiden käytön tai liikenne- ja energiaverkon kannalta maakunnallista laajempi merkitys; asioita, joilla on merkittävä vaikutus kansalliseen kulttuuri- tai luonnonperintöön; tai asioita joilla on valtakunnallisesti merkittävä vaikutus ekologiseen kestävyyteen, aluerakenteen taloudellisuuteen tai merkittävien ympäristöhaittojen välttämiseen. MRL 24 §:n mukaan valtion viranomaisten tulee edistää alueidenkäyttötavoitteiden toteuttamista ja arvioida toimenpiteidensä vaikutuksia aluerakenteen ja alueiden käytön kannalta. Lisäksi maakunnan suunnittelussa ja muussa alueiden käytön suunnittelussa on huolehdittava valtakunnallisten alueidenkäyttötavoitteiden huomioon ottamisesta siten, että edistetään niiden toteuttamista. Valtakunnalliset alueidenkäyttötavoitteet on siten otettava huomioon maakuntakaavaa laadittaessa, mutta myös yleis- ja asemakaavoituksessa kaavamuotojen edellyttämällä tavalla.

Valtioneuvoston päätöksessä valtakunnallisista alueidenkäyttötavoitteista kulttuuri- ja luonnonperintöä sekä virkistyskäyttöä ja luonnonvaroja koskee luku 4.4. Luvun yleistavoitteiden mukaan "alueidenkäytöllä edistetään kansallisen kulttuuriympäristön ja rakennusperinnön sekä niiden alueellisesti vaihtelevan luonteen säilymistä". Erityistavoitteissa todetaan, että alueidenkäytössä on varmistettava valtakunnallisesti merkittävien kulttuuri- ja luonnonperinnön arvojen säilyminen. Maisema-alueiden maisemakuvaan vaikuttaa myös erityistavoitteisiin sisältyvä linjaus, jonka mukaan "ilman erityisiä perusteita ei hyviä ja yhtenäisiä peltoalueita tule ottaa taajamatoimintojen käyttöön eikä hyviä ja laajoja metsätalousalueita pirstoa muulla maankäytöllä". Alueidenkäyttötavoitteissa edellytetään myös, että alueidenkäytön suunnittelussa otetaan huomioon ekologisesti ja virkistyskäytön kannalta merkittävät luonnonalueet, joiden muodostamia aluekokonaisuuksia ei saa tarpeettomasti pirstoa. Lisäksi luonto- ja maisema-arvoihin kiinnitetään huomiota kiviainesten ottoon liittyvissä erityistavoitteissa, joiden mukaan "kiviainesten ottoon osoitettavien alueiden on perustuttava

arviointiin, jossa selvitetään alueiden luonto- ja maisema-arvot sekä toisaalta soveltuvuus vesi- ja kiviaineshuoltoon".

Viranomaisten laatimat riittävän laaja-alaiseen valmisteluun perustuvat valtakunnalliset inventoinnit otetaan valtakunnallisten alueidenkäyttötavoitteiden kulttuuri- ja luonnonperintöä koskevien erityistavoitteiden mukaan huomioon alueidenkäytön suunnittelun lähtökohtina. Valtakunnallisesti merkittävät kulttuuriympäristöt ja maisemat on osoitettava maakuntakaavoituksessa, ja alueidenkäytön on sovelluttava näillä alueilla niiden historialliseen kehitykseen. Valtakunnallisten alueidenkäyttötavoitteiden tarkoittamat voimassa olevat viranomaisinventoinnit ovat maisema-alueiden päivitysinventoinnin alkaessa olleet Valtakunnallisesti arvokkaat maisema-alueet (Maisema-aluetyöryhmän mietintö I 1993; Maisema-aluetyöryhmän mietintö II 1993), Valtakunnallisesti merkittävät rakennetut kulttuuriympäristöt (Museovirasto 2009) sekä Valtakunnallisesti merkittävät esihistorialliset suojelualuekokonaisuudet (Sisäasiainministeriö 1983).

6.3.2 Kaavojen sisältövaatimukset

Kaavojen sisältövaatimukset määrittävät ne oikeudelliset vähimmäisvaatimukset, jotka eri kaavatasojen tulee täyttää. Sisältövaatimusten riittävä täyttyminen on kaavan laillisuuden keskeinen arviointiperuste. Kaikissa kaavamuodoissa sisältövaatimuksiin kuuluu maiseman, luonnonarvojen sekä kulttuuriympäristön arvojen huomioon ottaminen.

Maakuntakaavaa laadittaessa on erityisesti kiinnitettävä huomiota muun muassa maiseman, luonnonarvojen ja kulttuuriperinnön vaalimiseen (MRL 28 §:n 3 momentti, 6 kohta). Maiseman vaalimista koskevan sisältövaatimuksen täyttymistä arvioitaessa on otettava huomioon kaavan vaikutukset valtakunnallisten arvokkaiden maisema-alueiden ohella myös maakunnallisesti arvokkaisiin maisema-alueisiin ja arvokkaiden maisema-alueiden muodostamaan maakunnalliseen kokonaisuuteen. Yleiskaavaa laadittaessa on puolestaan otettava huomioon muun muassa yhdyskuntarakenteen ekologinen kestävyys sekä maiseman ja luonnonarvojen vaaliminen (MRL 39 §). Asemakaavan sisältövaatimuksissa (MRL 54 §) edellytetään, että kaavoja laadittaessa rakennettua ympäristöä ja luonnonympäristöä tulee vaalia, eikä niihin liittyviä erityisiä arvoja saa hävittää.

Maakunta- ja yleiskaavoissa edellä mainitut seikat on otettava huomioon siinä määrin kuin asianomaisen kaavatason ohjaustavoite ja –tarkkuus sitä edellyttävät (28 § 4 momentti, 39 § 3 momentti). Lisäksi kaikkien kaavatasojen sisältövaatimusten mukaan on vältettävä aiheuttamasta kohtuutonta haittaa maanomistajalle (MRL 28 § 3 momentti, 39 § 4 momentti ja 54 § 3 momentti).

6.3.3 Maisemaa koskevat suunnitteluperiaatteet

Yleisten maisemaa koskevien suunnitteluperiaatteiden mukaan yleispiirteisessä kaavassa (maakunta- ja yleiskaavassa) osoitetun alueiden käytön on oltava sopusoinnussa tärkeinä pidettävien maiseman ominaispiirteiden kanssa. MRL:n suunnittelujärjestelmän mukaan yleispiirteisen kaavan ohjausvaikutus estää ainakin täysin kaavaratkaisun vastaisen yksityiskohtaisemman kaavan hyväksymisen tai muun hankekohtaisen luvan myöntämisen. Ympäristöministeriö on laatinut oppaan kulttuuriympäristön huomioon ottamisesta maakuntakaavoituksessa (Kulttuuriympäristö maakuntakaavoituksessa 2011).

Maisema-arvojen huomioon ottaminen kaavoituksessa edellyttää yleensä kulttuuriympäristöjen ja maisemien erityisominaisuuksia ilmaisevaa kaavamerkintää. Alueen käyttötarkoitusta ja -periaatteita voidaan täsmentää kaavamerkintöihin liitettävillä maakuntakaavamääräyksillä, yleiskaavamääräyksillä ja asemakaavamääräyksillä (MRL 30 §, 41 § ja 57 §). Kaavamerkintöihin kytkeytyvät määräykset ovat tärkeitä kaavojen oikeusvaikutusten kannalta. Niiden avulla kaavamerkinnöillä ilmoitettua alueen käyttötarkoitusta ja -periaatetta voidaan täsmentää.

Maakuntakaava-, yleiskaava- ja asemakaavamääräykset koskevat alueiden suunnittelua ja rakentamista. Niiden avulla voidaan varmistaa, että maisema-alueen kokonaisuus, erityispiirteet ja identiteetti otetaan alueen suunnittelussa, käytössä ja rakentamisessa huomioon valtakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden inventoinnin mukaisesti. Määräys voi koskea myös esimerkiksi haitallisten maisemavaikutusten estämistä tai rajoittamista rakentamisen yhteydessä. Lisäksi kaikilla kaavatasoilla on mahdollisuus antaa suojelumääräyksiä alueen erityisten ympäristöarvojen, kuten maisemallisten, kulttuurihistoriallisten, rakennetun ympäristön tai luonnonarvojen, suojelemiseksi. Suojelumääräyksen tulee olla maanomistajalle kohtuullinen. Maisemallisia arvoja koskeva suojelumääräys ei velvoita maanomistajaa ryhtymään aktiivisiin toimiin maiseman suojelemiseksi, mutta se voi velvoittaa pidättäytymään suojelun vastaisista toimista.

Yleiskaavoihin voidaan ottaa toimenpiderajoituksia eli maisematyöluvan hakuvelvoite maisemaa muuttaville toimenpiteille (MRL 128 §, ks. tarkemmin luku 6.4.2). Luvan tarve voidaan määritellä esimerkiksi kaivamista, louhimista, tasoittamista, täyttämistä tai puiden kaatamista varten.

Rakennusjärjestyksessä (MRL 14 § 2 momentti) annetaan paikallisista oloista johtuvat sopivan rakentamisen, kulttuuri- ja luonnonarvojen huomioon ottamisen sekä hyvän elinympäristön toteutumisen ja säilyttämisen kannalta tarpeelliset määräykset. Rakennusjärjestyksen määräykset eivät saa olla maanomistajalle tai muulle oikeuden haltijalle kohtuuttomia (MRL 14 § 3 momentti). Suomen Kuntaliiton julkaisema *Opas rakennusjärjestyksen laatimiseen* (2013) sisältää ohjeita kunnille rakennusjärjestyksen uudistustyöhön.

6.3.4 Kaavoituksen lähtötiedot ja selvitykset

Kaavan tulee perustua kaavan merkittävät vaikutukset arvioivaan suunnitteluun ja sen edellyttämiin tutkimuksiin ja selvityksiin. Kaavan vaikutuksia selvitettäessä otetaan huomioon kaavan tehtävä ja tarkoitus. Kaavaa laadittaessa on tarpeellisessa määrin selvitettävä suunnitelman ja tarkasteltavien vaihtoehtojen toteuttamisen ympäristövaikutukset, mukaan lukien yhdyskuntataloudelliset, sosiaaliset, kulttuuriset ja muut vaikutukset. Selvitykset on tehtävä koko siltä alueelta, jolla kaavalla voidaan arvioida olevan olennaisia vaikutuksia (MRL 9 §).

Kaavan vaikutuksia käsittelevien selvitysten on annettava riittävät tiedot, jotta voidaan arvioida suunnitelman toteuttamisen merkittävät välittömät ja välilliset vaikutukset muun muassa kaupunkikuvaan, maisemaan, kulttuuriperintöön ja rakennettuun ympäristöön (MRA 1 §). Selvitysten tarkoituksena on tunnistaa alueen tai kohteen maisema-arvojen erityispiirteet sekä arvioida ne.

Valtakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden päivitysinventoinnin yhteydessä laaditut aluekuvaukset ovat tärkeää kaavoituksessa tarvittavaa taustamateriaalia. Kuvauksissa on esitetty maisema-alueiden olennaisimmat arvotekijät, joita ovat muun muassa maiseman historiallinen kehitys ja ominaispiirteet sekä historiallisten piirteiden ja nykyisen toiminnan yhteisvaikutuksesta syntynyt maisemakuva. Aluekuvausten tapauskohtainen täydentäminen ja syventäminen on tarpeen alueen ominaisluonteen ja erityispiirteiden esiin tuomiseksi eri kaavatasojen edellyttämällä tarkkuudella. Ympäristöministeriö on laatinut oppaan kulttuuriympäristön huomioon ottamisesta vaikutusten arvioinnissa (Kulttuuriympäristö… 2013).

6.3.5 Arvokkaiden maisema-alueiden oikeusvaikutukset alueiden käytön suunnittelussa ja rakentamisessa

Alueen sisältyminen valtakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden listaukseen ei pääsääntöisesti aiheuta suoria maanomistajiin kohdistuvia oikeusvaikutuksia, vaan oikeusvaikutukset syntyvät välillisesti maankäytön suunnittelussa ja lupamenettelyissä.

Valtakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden kannalta ratkaisevia maankäytön suunnittelun välineitä eli kaavoja ovat erityisesti yleispiirteiset kaavat (maakuntakaava ja yleiskaava). Tavallisimmin maisema-alueista voi koitua maanomistajiin kohdistuvia vaikutuksia, kun alueelle laaditaan yleiskaava. Mahdollisista maankäytön rajoituksista päätetään silloin kunnassa tapahtuvan valmistelun myötä. Joillakin alueilla laadittavaksi voi tulla myös kaikkein yksityiskohtaisin kaava, eli asemakaava.

Valtakunnallisesti arvokkaista maisema-alueista voi seurata maanomistajiin kohdistuvia vaikutuksia myös haettaessa tarvittavia lupia rakentamista tai muita toimenpiteitä varten sekä suunnittelutarveratkaisuissa. MRL:n mukaisia lupia ovat rakennusluvat, toimenpideluvat, maisematyöluvat (ks. 6.3.3), purkamisluvat sekä poikkeamisluvat. Suunnittelutarvealueella tarkoitetaan rakentamista, joka ympäristövaikutusten merkittävyyden vuoksi edellyttää yksityiskohtaista maankäytön suunnittelua ja tavanomaista lupamenettelyä laajempaa harkintaa. Erityisharkinta voi olla tarpeen tärkeiden suojelu- tai virkistysintressien takia. Tärkeisiin suojeluintresseihin voi kuulua esimerkiksi kulttuurimaiseman yhtenäisyys. Rakennusluvan myöntäminen suunnittelutarvealueella, jolle ei ole hyväksytty asemakaavaa, edellyttää että esimerkiksi rakentaminen sopii maisemaan eikä vaikeuta erityisten luonnon- tai kulttuuriympäristön arvojen säilyttämistä eikä virkistystarpeiden turvaamista (MRL 137 § 1 momentti).

6.4 Luonnonvarojen käyttö valtakunnallisesti arvokkailla maisema-alueilla

6.4.1 Maa-ainesten otto

Valtakunnalliset alueidenkäyttötavoitteet ohjaavat maa-ainesten ottoa kestävän käytön periaatteiden mukaisesti. Erityistavoitteiden mukaan maakuntakaavoituksessa on otettava huomioon käyttökelpoiset kiviainesvarat sekä niiden kulutus ja kulutustarve pitkällä aikavälillä sekä sovitettava yhteen kiviaineshuolto ja suojelutarpeet. Kiviainesten ottoon osoitettavien alueiden on perustuttava arviointiin, jossa selvitetään alueiden luonto- ja maisema-arvot sekä toisaalta soveltuvuus vesi- ja kiviaineshuoltoon.

Maa-aineslaki (MAL 555/1981) on maa-ainesten ottamisen sääntelyn erityislaki. Maa-ainesten ottoa säädellään MAL:n 3 §:n mukaan sekä kaava-alueilla että kaavoitettavilla alueilla. MAL:n keskeinen tarkoitus on ohjata maa-ainesten ottamista niin, että maiseman ja luonnonarvojen suojelu voidaan turvata. Maa-ainesten ottamisen rajoitukset sisältyvät lain 3 ja 6 §:iin. Lupa ainesten ottamiseen on myönnettävä, jos ottaminen ei ole ristiriidassa 3 §:ssä säädettyjen rajoitusten kanssa ja jos asianmukainen ottamissuunnitelma (6 §) on esitetty. Maa-ainesten ottamisesta ei saa aiheutua MAL 3 §:n 1 momentin mukaan esimerkiksi kauniin maisemakuvan turmeltumista tai luonnon merkittävien kauneusarvojen tai erikoisten luonnonesiintymien tuhoutumista. Lain 3 §:n tarkoittamat haitalliset vaikutukset tulee lupaa haettaessa aina selvittää. Alueilla, joilla on voimassa asemakaava tai oikeusvaikutteinen yleiskaava, on lisäksi katsottava, ettei ottaminen turmele kaupunki- tai maisemakuvaa.

Kauniilla maisemakuvalla ja luonnon merkittävillä kauneusarvoilla tarkoitetaan tarkasteltavan kohteen tai sitä ympäröivän maiseman kauneutta. Maisema voi tarkoittaa sekä luonnon- että kulttuurimaisemaa. Maiseman kauneuden tulee sisältää tiettyjä objektiiviseen arviointiin perustuvia kauneusarvoja ja tämän takia lupahakemukseen tulee liittää selvitys kohteen tai sitä ympäröivän alueen maisema-arvoista. Valtakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden päivitysinventoinnin voi katsoa esitykseksi tällaisista arvoista, ja oikeuskäytännön mukaan valtakunnallisella maisema-aluestatuksella voi olla merkitystä maa-ainesluvan myöntämisen edellytyksiä arvioitaessa (esim. KHO 21.8.2014 taltionro 2454).

Vaikutuksiltaan merkittävien maa-aineshankkeiden ympäristövaikutukset arvioidaan myös ympäristövaikutusten arviointimenettelystä annetun lain (YVA-laki, 468/1994) mukaisessa menettelyssä. YVA-lain mukaan ympäristövaikutuksilla tarkoitetaan

muun muassa hankkeen vaikutuksia yhdyskuntarakenteeseen, rakennuksiin, maisemaan, kaupunkikuvaan ja kulttuuriperintöön.

6.4.2. Metsätalous

Maisema-arvojen huomioon ottamista metsienkäytössä ohjaavat MRL sekä metsälaki (1093/1996), joita sovelletaan usein rinnakkain samoilla alueilla. Metsälaki ohjaa talousmetsien hoitoa ja käyttöä metsätalousmaaksi luettavilla alueilla. Sitä ei kuitenkaan sovelleta luonnonsuojelulain (1096/1996) nojalla muodostetuilla suojelualueilla, valtion luonnonsuojelutarkoitukseen hankkimilla alueilla eikä muilla valtion omistamilla alueilla, joita hoidetaan Metsähallituksen tai valtion maata hallinnoivan viranomaisen suojelupäätöksen mukaisesti. Vastaavasti metsälakia ei sovelleta MRL:n mukaisessa kaavassa suojelualueeksi osoitetulla alueella; asemakaava-alueilla lukuun ottamatta maa- ja metsätalouteen osoitettuja alueita; alueilla joilla on voimassa toimenpiderajoitus asemakaavan laatimiseksi; tai oikeusvaikutteisen yleiskaavan alueella lukuun ottamatta maa- ja metsätalouteen ja virkistyskäyttöön osoitettuja alueita.

Koska valtakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden pääpaino on elinvoimaisissa, luonnoltaan ja kulttuuriarvoiltaan monipuolisissa maatalousmaisemissa, metsätalouden harjoittaminen Tapion metsänhoitosuositusten (*Hyvän metsänhoidon suositukset* -sarja, *<tapio.fi/metsatietoa/metsanhoidon-suositukset/>*) mukaan on arvokkailla maisema-alueilla pääsääntöisesti mahdollista. Tietyissä poikkeustilanteissa, kuten MRL:n mukaisessa maisematyölupamenettelyssä (128 §), metsänkäsittelyä voidaan rajoittaa maisemallisin perustein.

Maisematyöluvasta asetettujen säännösten mukaan maisemaa muuttavaa toimenpidettä (maanrakennustyötä, puiden kaatamista tai muuta näihin verrattavaa toimenpidettä) ei saa suorittaa ilman lupaa asemakaava- ja yleiskaava-alueella, jos yleiskaavassa niin määrätään. Maisematyöluvan piiriin kuuluvia toimenpiteitä ovat esimerkiksi maanrakennustyöt tai muut vastaavat maisemaa muuttavat toimenpiteet. Maisemaa muuttavia toimenpiteitä ei voi yksiselitteisesti määritellä, koska toimenpiteiden vaikutukset vaihtelevat eri alueilla. Esimerkiksi arvokkailla maisema-alueilla puiden kaato voidaan mieltää jopa maisemaa parantavaksi toimenpiteeksi, kun taas puiden istuttaminen voi heikentää avointa kaunista maisemakuvaa.

Valtakunnallisesti arvokkailla maisema-alueilla on mahdollista tehdä hakkuut erityishakkuina. Metsälain muutoksella (1085/2013) säädetyn 5 b §:n mukaan jos hakkuun kohteella on metsän monimuotoisuuden säilyttämisen, maiseman tai metsän monikäytön kannalta erityistä merkitystä, hakkuu voidaan tehdä kohteen erityisluonteen edellyttämällä tavalla. Erityishakkuut ovat maanomistajalle vapaaehtoisia.

Valtakunnallisesti arvokkailla maisema-alueilla rahoitusta voidaan suunnata metsätalouden määräaikaisen rahoituslain (34/2015) perusteella muun muassa maisema-, kulttuuri- ja virkistysarvoja korostaviin alueellisesti merkittäviin metsäluonnon hoitohankkeisiin.

6.4.3 Tuulivoimarakentaminen

Tuulivoimaloiden rakentamisen merkittävimmät ja laajimmalle ulottuvat ympäristövaikutukset kohdistuvat maisemakuvaan. Tuulivoimarakentamisen ohjaus tapahtuu MRL:n ja MRA:n puitteissa. Tuulivoimarakentamisen ympäristövaikutukset arvioidaan kaavoituksen ja lupamenettelyjen yhteydessä. Lisäksi vaikutuksiltaan merkittävien tuulivoimahankkeiden ympäristövaikutukset arvioidaan YVA-lain (468/1994) mukaisessa menettelyssä.

Valtakunnallisten alueidenkäyttötavoitteiden (luku 4.5, Toimivat yhteysverkostot ja energiahuolto) mukaan maakuntakaavoituksessa on osoitettava tuulivoiman hyödyntämiseen parhaiten soveltuvat alueet. Valtakunnalliset alueidenkäyttötavoitteet korostavat tuulivoimarakentamisessa pyrkimystä keskitettyihin ratkaisuihin sekä tuulivoi-

marakentamisen ja muiden alueidenkäyttötarpeiden yhteensovittamista. Tuulivoimaloiden keskittäminen on tärkeää etenkin maisemavaikutusten hallinnan kannalta.

Nimenomaisesti tuulivoimarakentamista koskevien tavoitteiden lisäksi tuulivoima-alueiden suunnittelussa on otettava huomioon muutkin valtakunnalliset alueidenkäyttötavoitteet, kuten maisemaa, luonnonarvoja ja kulttuuriperintöä koskevat tavoitteet. Maisema-arvojen kannalta näistä keskeisimpiä ovat velvoite ottaa huomioon viranomaisten laatimat valtakunnalliset inventoinnit alueidenkäytön suunnittelun lähtökohtina sekä velvoite osoittaa maakuntakaavoituksessa valtakunnallisesti merkittävät kulttuuriympäristöt ja maisemat.

Tuulivoimarakentamisen suunnittelun periaatteiden mukaan tuulivoimarakentamiselle soveltumattomia alueita ovat muun muassa valtakunnallisesti ja maakunnallisesti arvokkaat maisema-alueet sekä valtakunnallisesti merkittävät rakennetut kulttuuriympäristöt.

Tuulivoimaloiden maisemavaikutuksia sekä hyvien periaatteiden mukaista tuulivoimalasuunnittelua esitellään muun muassa ympäristöministeriön aloitteesta laaditussa Tuulivoimalat ja maisema -oppaassa (Weckman 2006). Oppaassa käydään läpi myös tuulivoimarakentamisen yhteydessä tehtävien maisemaselvitysten lähtökohtia ja sisältövaatimuksia. Lisäksi ympäristöministeriön rahoituksella on käynnistetty tuulivoimarakentamisen ohjauksen valtakunnallinen asiantuntijapalvelu, joka tarjoaa tuulivoimarakentamisen menettely- ja sisältökysymyksiin liittyvää asiantuntija-apua kunnille, maakunnan liitoille, ELY-keskuksille, toiminnanharjoittajille ja kansalaisille.

7 Tiedotus ja kuuleminen

7.1 Inventoinnista tiedottaminen

Valtakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden päivitysinventoinnin etenemisestä on hankkeen eri vaiheissa tiedotettu niin kansalaisia kuin viranomaistahojakin. Inventoinnin ensisijainen tiedotuskanava on ollut ympäristöministeriön ylläpitämä, kesällä 2010 avattu internetsivusto <*www.maaseutumaisemat.fi*>. Sivustolla esitellään pysyvinä teemoina inventoinnin tavoite, inventointiohjeet sekä MAPIO-työryhmän kokoonpano. Sivustolta löytyvät myös MAPIO:n puheenjohtajan ja sihteerin sekä maakunnallisten inventointien yhdyshenkilöiden yhteystiedot. Lisäksi verkkosivulle on päivitetty tietoja maakunnallisten inventointien etenemisestä. Inventointien aikana valmistuneet alueelliset inventointiraportit on asetettu nähtäville sivustolle sen jälkeen, kun ne on käsitelty MAPIO:ssa. Sivustolle on koottu myös inventointien yhteydessä otettuja valokuvia.

Inventoinnin edetessä on järjestetty useita valtakunnallisia ja maakunnallisia tiedotustapahtumia sekä julkaistu monia tiedotteita. Inventointien alkamisesta tiedotettiin valtakunnallisesti kesällä 2010 julkaistulla ympäristöministeriön tiedotteella sekä lokakuussa 2010 järjestetyssä sidosryhmille suunnatussa informaatio- ja keskustelutilaisuudessa. Syksyllä 2010 julkaistiin esite, jossa kerrotaan lyhyesti hankkeen taustasta ja tarkoituksesta. Esitettä on jaettu muun muassa Kulttuurimaiseman hoidon neuvottelupäivien sekä muiden sidosryhmä- ja asiantuntijatapahtumien yhteydessä. Lisäksi inventoijilla on usein ollut esitteitä mukanaan maastotöiden yhteydessä ja inventoinneista paikallisesti tiedotettaessa. Esitteitä on myös pyynnöstä toimitettu kylä- ja muille paikallisille yhdistyksille. Valtakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden päivitysinventoinnin etenemisestä on lisäksi raportoitu *Eurooppalaiseen maisemayleissopimukseen* liittyvissä kansainvälisissä seminaareissa.

Valtakunnallisen tiedottamisen lisäksi päivitysinventoinnista on tiedotettu maakunnallisesti. ELY-keskukset ovat tiedottaneet inventointien käynnistymisestä sitä mu-

kaa kuin ne ovat alkaneet eri maakunnissa. Inventoinneista on kerrottu lehdistölle ja kunnille osoitetuilla tiedotteilla, sidosryhmätapahtumilla sekä internetsivuilla. Useissa maakunnissa on järjestetty inventoinnin edetessä tiedotus- ja keskustelutilaisuuksia kuntatason toimijoille ja paikallisille asukkaille. MAPIO:n jäsenet ja inventoijat ovat osallistuneet moniin keskustelutilaisuuksiin. Maakunnallisten inventointien yhteydessä on kerätty myös asukkaiden ja muiden paikallisten toimijoiden näkemyksiä inventointien tuloksista. Esimerkiksi Uudellamaalla, Varsinais-Suomessa, Satakunnassa, Etelä-Savossa, Pohjanmaalla, Keski-Pohjanmaalla ja Etelä-Pohjanmaalla alueellisten inventointien tulokset ovat olleet kommentoitavissa interaktiivisessa karttapalvelussa tai ELY-keskuksen internetsivuilla. Muissa maakunnissa mielipiteitä ja palautetta on kerätty muun muassa kommenttipyynnöin. Pohjois-Savossa maakunnallisen inventoinnin tiedottaminen ja osallistaminen yhdistettiin maakuntakaavan valmisteluprosessiin.

Inventointia on käsitelty useissa valtakunnallisissa, maakunnallisissa ja paikallisissa tiedotusvälineissä. MAPIO:n edustajat ovat kirjoittaneet inventoinnista muun muassa *Helsingin Sanomiin* sekä ympäristö- ja kunta-alojen lehtiin. Lisäksi inventoinneista vastaavia henkilöitä on haastateltu Ylen verkkosivuille, Ylen maakunnallisiin radioihin, ruotsinkielisiin tv-uutisiin, *Helsingin Sanomiin*, maakunta- ja paikallislehtiin sekä ympäristöalan lehtiin. Inventoinneista ovat uutisoineet myös esimerkiksi *Kauppalehti* ja *Maaseudun Tulevaisuus*. Lehtiartikkeleissa on käsitelty inventoinnin taustojen, etenemisen ja tulosten ohella maanomistajien ajatuksia, inventointitulosten mahdollisia vaikutuksia, maisemanhoidon tavoitteita sekä yksittäisiä valtakunnallisesti arvokkaiksi esitettyjä maisema-alueita.

7.2 Kuuleminen ja viranomaislausunnot

Valtakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden päivitysinventoinnin päätyttyä inventointituloksista järjestetään yleinen kuuleminen. Aineistot asetetaan virallisesti nähtäville ympäristöministeriöön sekä ympäristöministeriön verkkosivuille. Aineistoon voi tutustua myös ELY-keskuksissa ja kunnissa niiden alueilla sijaitsevien valtakunnallisesti arvokkaiksi ehdotettujen maisema-alueiden osalta.

Kuulemisesta tiedotetaan hallintolain mukaisella yleistiedoksiannolla, ja kaikilla on mahdollisuus ilmaista mielipiteensä ehdotuksesta valtakunnallisesti arvokkaiksi maisema-alueiksi sekä inventointihankkeeseen liittyvästä ympäristövaikutuksien arvioinnista. Palaute toimitetaan ELY-keskuksiin, jotka kokoavat sen ja toimittavat edelleen kuulemisajan päätyttyä ympäristöministeriöön. Kuulemisen yhteydessä ympäristöministeriö järjestää erikseen sidosryhmille suunnatun lausuntokierroksen.

Lausunnot ja kannanotot käsitellään ympäristöministeriössä, ja ympäristöministeriö vastaa myös mahdollisten muutosten tekemisestä maisema-alueisiin. Mikäli palautteiden johdosta tehdään merkittäviä muutoksia ehdotettuihin alueisiin, järjestetään muutoksien osalta toinen kuulemiskierros. Kuulemisten päätyttyä ympäristöministeriö viimeistelee päivitysinventoinnin tulokset ja maisema-alue-ehdotuksen esitykseksi, joka lähetetään lausunnoille ministeriöihin. Ministeriöille suunnatun lausuntokierroksen jälkeen esitys etenee valtioneuvoston käsittelyyn. Valtioneuvoston odotetaan tekevän maisema-alueista päätös, jossa päivitysinventointi korvaa nykyisen inventoinnin MRL:n mukaisten valtakunnallisten alueidenkäyttötavoitteiden tarkoittamana viranomaisinventointina.

Inventointien virallinen kuulemisaineisto koostuu kuulemispyynnöstä, tästä taustamuistiosta liitteineen sekä valtakunnallisesti arvokkaiksi maisema-alueiksi esitettävien alueiden kohdekuvauksista ja kartoista. Tukiaineistona on myös verkossa toimiva karttapalvelu, jossa voi tarkastella maisema-alueiden rajauksia suhteessa erilaisiin pohjatietoaineistoihin.

KIRJALLISUUS JA ASIAKIRJALÄHTEET

European Landscape Convention and reference documents (2008). 90 s. Council of Europe.

Helminen, V., K. Nurmio, A. Rehunen, M. Ristimäki, K. Oinonen, M. Tiitu, O. Kotavaara, H. Antikainen, J. Rusanen (2014). Kaupungin-maaseudun alueluokitus: Paikkatietomuotoisen alueluokituksen muodostamisperiaatteet. *Suomen ympäristökeskuksen raportteja* 25/2014. 46 s.

Inventointiohje. Valtakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden päivitysinventoinnit; maaseudun kulttuurimaisemat ja maisemanähtävyydet (2010). 30 s. Ympäristöministeriö, MAPIO-työryhmä.

Kulttuuriympäristö maakuntakaavoituksessa (2011). *Suomen ympäristö* 28/2011. 67 s.

Kulttuuriympäristö vaikutusten arvioinnissa (2013). *Suomen ympäristö* 14/2013. 60 s.

Luonnon puolesta – ihmisen hyväksi (2013). Suomen luonnon monimuotoisuuden suojelun ja kestävän käytön toimintaohjelma 2013–2020. *<www.ym.fi/fi-fi/Luonto/Luonnon_monimuotoisuus/Strategia_ja_toimintaohjelma>*

Maa- ja metsätalousministeriö (2014). Manner-Suomen maaseudun kehittämisohjelma 2014–2020. *<magnetcloud1.eu/ebook/manner-suomen_maaseudun_kehittamisohjelma_2014_2020/>*

Maisema-aluetyöryhmän mietintö I (1993). Maisemanhoito. *Ympäristöministeriö, ympäristönsuojeluosasto, Mietintö* 66/1992. 199 s.

Maisema-aluetyöryhmän mietintö II (1993). Arvokkaat maisema-alueet. *Ympäristöministeriö, ympäristönsuojeluosasto, Mietintö* 66/1992. 204 s.

Markkola, P. (2004; toim.). Suurten muutosten aika. Jälleenrakennuskaudesta EU-Suomeen. *Suomen maatalouden historia 3*. 518 s. SKS, Helsinki.

Museovirasto (2009). Valtakunnallisesti merkittävät rakennetut kulttuuriympäristöt RKY. *<www.rky.fi/read/asp/r_default.aspx>*

Museovirasto (2015). Muinaisjäännösrekisteri. *<kulttuuriympäristö.nba.fi/netsovellus/rekisteriportaali/mjreki/read/asp/r_default.aspx>*

Opas rakennusjärjestyksen laatimiseen (2013). Kuntaliiton verkkojulkaisu. 87 s. *<shop.kunnat.net/download.php?filename=uploads/rakennusjarjestys_sisalto_ebook.pdf>*

Opetus- ja kulttuuriministeriö & Ympäristöministeriö (2014). *Kulttuuriympäristöstrategia 2014–2020.* 29 s.Valtioneuvoston periaatepäätös 20.3.2014.

Rakennettu kulttuuriympäristö – Valtakunnallisesti merkittävät kulttuurihistorialliset ympäristöt (1993). *Museoviraston rakennushistorian osaston julkaisuja* 16/1993. 278 s.

Sisäasiainministeriö (1983). Valtakunnallisesti merkittävät esihistorialliset suojelualuekokonaisuudet. *Sisäasiainministeriö, kaavoitus- ja rakennusosasto, tiedotuksia* 3/1983.

Vainio, M., H. Kekäläinen, A. Alanen & J. Pykälä (2001). Suomen perinnebiotoopit. Perinnemaisemaprojektin valtakunnallinen loppuraportti. *Suomen ympäristö* 527. 163 s.

Valtioneuvoston periaatepäätös maisema-alueista ja maisemanhoidon kehittämisestä (1995). Ympäristöministeriö 23.1.1995. Dnro 1/500/95

Valtioneuvoston päätös valtakunnallisesti merkittävien rakennettujen kulttuuriympäristöjen 1993 inventoinnin korvaamisesta sen vuonna 2009 valmistuneella tarkistuksella valtakunnallisten alueidenkäyttö-tavoitteiden tarkoittamana inventointina (2009). *<www.nba.fi/fi/File/900/valtioneuvoston-paatos-rky2009.pdf>*

Valtioneuvoston päätös valtakunnallisista alueidenkäyttötavoitteista / Valtioneuvoston päätös valtakunnallisten alueidenkäyttötavoitteiden tarkistamisesta (2000/2008). *<www.ymparisto.fi/download/noname/%7BA2516D1A-DF52-4E0B-A00C-E2DDC51EF440%7D/59386>*

Weckman, E. (2006). Tuulivoimalat ja maisema. *Suomen ympäristö* 5/2006. 42 s.

Miljöministeriet

11.11.2015

Bakgrundspromemoria

UPPDATERANDE INVENTERING AV NATIONELLT VÄRDEFULLA LANDSKAPS-OMRÅDEN

Bakgrundsmaterial för hörande

Innehåll

0 Inledning 3
1 Nationellt värdefulla landskapsområden 3
2 Behovet av en uppdaterande inventering 4
2.1 Landsbygdens och landskapets förändring 4
2.2 Den uppdaterande inventeringens rättsgrund och förhållande till övriga RMO inventeringar 5
3 Inventeringsprocessen 7
3.1 Styrning av inventeringen 7
3.2 Inventeringar i landskapen 7
3.3 Nationell behandling av resultaten 8
4 Resultat av inventeringen 9
4.1 Utgångspunkter för valet av värdefulla landskapsområden 9
4.2 De värdefulla landskapsområdenas särdrag 10
4.3 Landskapssevärdheter 11
4.4 Objekt som inte inventerats och kommande inventeringsbehov 11
5 Landskapsvård i nationellt värdefulla landskapsområden 12
5.1 Landskapsområdena i planeringen av markanvändningen 12
5.2 Landskapsvårdens möjligheter 13
5.3 Landskapsvårdsområden 14
6 Rättsverkningar och beslutsfattande 15
6.1 Allmänt om de nationellt värdefulla landskapsområdenas styrande verkan 15
6.2 Beaktande av statsrådets beslut 15
6.3 De nationellt värdefulla landskapsområdena som utgångspunkt för planeringen av områdesanvändningen 16
6.3.1 Beaktande av landskapen i de riksomfattande målen för områdesanvändningen 16
6.3.2 Innehållskrav för planerna 17
6.3.3 Planeringsprinciper när det gäller landskapet 17
6.3.4 Utgångsuppgifter och utredningar för planläggning 18
6.3.5 De värdefulla landskapsområdenas rättsverkningar i planeringen av områdesanvändningen och byggandet 18
6.4 Användning av naturresurserna i nationellt värdefulla landskapsområden 19
6.4.1 Marktäkt 19
6.4.2. Skogsbruk 19
6.4.3 Vindkraftsutbyggnad 20
7 Information och hörande 21
7.1 Information om inventeringar 21
7.2 Hörande och myndighetsutlåtanden 22
LITTERATUR OCH DOKUMENTKÄLLOR 23

BILAGA: Uppdaterande inventering av nationellt värdefulla landskapsområden: Bedömning av miljökonsekvenserna – miljörapport i enlighet med lagen om bedömning av miljökonsekvenserna av myndigheters planer och program

0 Inledning

De nationellt värdefulla landskapsområdena hör till Finlands mest representativa kulturlandskap. Deras värde baserar sig på en mångsidig och ofta kulturpåverkad natur, ett vårdat odlingslandskap, ett traditionellt byggnadsbestånd och en historiskt värdefull landskapsstruktur. De värdefulla landskapsområdena är en av utgångspunkterna för planeringen av områdesanvändningen. Genom dem tryggas bevarandet av ett trivsamt, kulturhistoriskt betydelsefullt och ekologiskt mångsidigt landsbygdslandskap.

I Finland finns 156 nationellt värdefulla landskapsområden, som fastställdes genom statsrådets principbeslut år 1995. Dessa områden har under 2010–2014 inventerats på nytt inom ramen för miljöministeriets projekt. Därtill har man kartlagt och utvärderat nya områden. Som ett resultat av inventeringen har man sammanställt ett uppdaterat förslag till nationellt värdefulla landskapsområden. Det nya förslaget innehåller 183 nationellt värdefulla landskapsområden. Meningen är att det områdesurval som tagits fram på basis av den uppdaterande inventeringen ska ersätta 1995 års förteckning över områden som en sådan myndighetsinventering som avses i de riksomfattande målen för områdesanvändningen (RMO).

I den här promemorian redogörs det för inventeringsprojektet och dess resultat. Därtill behandlas landskapsområdenas rättverkan och administrativa ställning och det redogörs för informationsgången och hörandet i anslutning till projektet. Som bilaga till promemorian finns en bedömning av inventeringsprojektets miljökonsekvenser, det vill säga en miljörapport i enlighet med lagen om bedömning av miljökonsekvenserna av myndigheters planer och program.

De områdesbeskrivningar och kartor av landskapsområdena som uppkommit som ett resultat av den uppdaterande inventeringen av de nationellt värdefulla landskapsområdena utgör en egen helhet i samrådsmaterialet.

Ett förfarande för hörande om det förslag till nationellt värdefulla landskapsområden som sammanställts som ett resultat av den uppdaterande inventeringen av nationellt värdefulla landskapsområden ordnas 18.1.2016–19.2.2016. Hörandet ordnas av miljöministeriet i samarbete med närings-, trafik- och miljöcentralerna (NTM-centralerna). Åsikter om projektet skickas till dessa myndigheter under samrådstiden. I samband med hörandet ordnar miljöministeriet en separat remissbehandling för intressentgrupper.

1 Nationellt värdefulla landskapsområden

Arbetsgruppen för landskapsområden, som i tiden tillsattes av miljöministeriet, kartlade värdefulla kultur- och landskapsområden i Finland 1986–1992 (betänkande I av arbetsgruppen för landskapsområden 1993; betänkande II av arbetsgruppen för landskapsområden 1993). Arbetsgruppen hade också i uppgift att kartlägga metoder för landskapsvård som lämpar sig för de områden som definierats som värdefulla och att fastställa finansieringssystem som stöd för vården. På basis av den riksomfattande inventering som arbetsgruppen för landskapsområden hade genomfört fattade statsrådet den 5 januari 1995 ett principbeslut om nationellt värdefulla landskapsområden och utveckling av landskapsvården (Statsrådets principbeslut… 1995). I beslutet fastställdes 156 nationellt värdefulla landskapsområden som ansågs ge en så omfattande och representativ helhetsbild som möjligt av den finländska landsbygdens kulturlandskap. I principbeslutet skapades också en grund för systemen för finansiering av landskapsvården och för hur landskapsområdena ska beaktas i myndighetsarbetet.

Tjugo år senare har landskapsområdena etablerats som en del av den finländska planeringen av områdesanvändningen samt som nationellt, regionalt och lokalt viktiga identitetsfaktorer. De har inkluderats i de riksomfattande mål för områdesanvändningen (RMO) som nämns i markanvändnings- och bygglagen (MBL, 132/1999). Enligt 24 § 1 mom. i MBL ska de statliga myndigheterna beakta målen i sin verksamhet och främja möjligheterna att uppnå dem. De nationellt värdefulla landskapsområdena är således en av utgångspunkterna för planeringen av områdesanvändningen och ska bland annat anges i samband med landskapsplanläggningen.

Målet med landskapsområdena är också att upprätthålla och främja den finländska landsbygdens livskraft eftersom en högklassig och kulturhistoriskt värdefull landsbygd endast kan grunda sig på lokala näringar inom primärproduktionen. Landsbygdens näringsstruktur håller på att bli en allt mer mångsidig helhet som står i intensiv växelverkan såväl med de närmast belägna stadsområdena som med mer omfattande nätverk inom produktion, trafik, boende och konsumtion. Landskapsområdena kan anpassa landsbygdsområdena till de förändringar som sker i dem och hjälpa områdena att utvecklas på ett hållbart sätt ur ekologisk, landskapsmässig och social synvinkel. Många nationellt värdefulla landskapsområden är exempelvis föremål för projektbaserade vårdåtgärder som främjar livskraften och gemenskapen i området och genom vilka man har lyckats trygga områdenas landskapsmässiga, kulturella och ekologiska värden. På motsvarande sätt har landskapsområdena blivit attraktionsfaktorer för turismen och kan erbjuda modeller för den samarbets- och företagsverksamhet som byggs upp genom landskapsvården.

Som helhet betraktade är de värdefulla landskapsområdena finländska kulturlandskap när de är som bäst. Statusen som värdefullt landskapsområde är ett erkännande för mänsklig verksamhet som berikar naturen samt en hyllning till det arbete som utförts av flera generationer och det unika kulturarv som ingår i det. Med hjälp av landskapsområdena är det möjligt att trygga de identifierade värdefaktorerna i landskapen genom att erbjuda landskapen en konkret ställning i planerings- och planläggningssystemet och genom att öka människors kunskaper om olika kulturhistoriska lager och ekologisk mångfald. Man hoppas också att de värdefulla landskapsområdena ska få lokala aktörer att engagera sig i landskapsvården.

2 Behovet av en uppdaterande inventering

2.1 Landsbygdens och landskapets förändring

Kulturlandskap som uppstått i växelverkan mellan naturkrafter och mänsklig verksamhet beskriver den förändring som skett i miljön, näringarna, markanvändningen och i de betydelser landskapen getts. Den fortgående förändringen, den skiktning den gett upphov till samt möjligheten till olika tolkningar är väsentliga värdefaktorer för kulturlandskapen. Landskapet förändras bland annat i och med att produktionssätten och -teknikerna inom jordbruket utvecklas, samhälls- och näringsstrukturen förändras och målen och tyngdpunkterna i jordbrukspolitiken varierar. Förändringar uppstår främst på lokal nivå, som ett resultat av lokal verksamhet. Samtidigt utgör det finländska kulturlandskapet en fast del av hela landets närings- och verksamhetsmiljö vars kvalitet är av samhällelig betydelse. I Finlands grundlag (731/1999) fastställs att ”var och en bär ansvar för naturen och dess mångfald samt för miljön och kulturarvet. Det allmänna ska verka för att alla tillförsäkras en sund miljö och att var och en har möjlighet att påverka beslut i frågor som gäller den egna livsmiljön”.

Den finländska landsbygden har i stor utsträckning förändrats sedan den första inventeringen av landskapsområden (t.ex. Markkola 2004). Sedan mitten av 1990-talet styrs den finländska landsbygden och det finländska jordbruket och utvecklingen av dessa av Finlands medlemskap i Europeiska unionen (EU). Den gemensamma jordbrukspolitiken (GJP/CAP) och stödsystemen i anslutning till den har i hög grad på-

verkat produktionsinriktningarna och -sätten inom jordbruket samt deras regionala fördelning. De främsta följderna av detta är att lantgårdarnas genomsnittliga storlek har ökat och att gårdarna har specialiserat sig på ett produktionsområde. Samtidigt har antalet jordbruksföretagare och gårdar minskat. På motsvarande sätt har det faktum att sysselsättningen allt mer förflyttas från landsbygden till städer samt det ökade turismföretagandet och det ökade antalet andrahandsbostäder på landsbygden gjort att näringsstrukturen på landsbygden blivit mångsidigare. I takt med att utvecklingen framskridit har den tidigare skarpa indelningen i stad–landsbygd blivit mer mångfacetterad än tidigare. I den klassificering av områden som Finlands miljöcentral (SYKE) utarbetade 2014 (Helminen m.fl. 2014) identifieras sex olika typer av områden, varav fem beskriver landsbygdsområdenas nuvarande funktionella drag och inriktningar. Enligt klassificeringen kan landsbygdsområdena numera utgöra kransområden kring städer, lokala centra på landsbygden, stadsnära landsbygd, egentlig landsbygd och glesbygd.

De senaste förändringarna som landsbygden och jordbruket genomgått har påverkat det finländska kulturlandskapet på många sätt. De mest typiska utvecklingsvägarna har varit att landskapets och livsmiljöernas mångfald minskar i takt med att produktionen specialiseras, att landsbygden i närheten av städer och urbana områden förvandlas till tätorter, att mer avlägsna glesbygdsområden avfolkas, att jordbruksproduktionen upphör samt att åkrar som inte längre brukas växer igen eller beskogas. I vissa områden har landskapen förändrats i och med att produktionsinriktningarna har ändrat – från åkerodling och boskapsskötsel till exempelvis bärodling eller hästskötsel. Strävan efter bättre kostnadseffektivitet har lett till större produktionsenheter och ett allt mer maskinellt jordbruk, vilket i landsbygdslandskapet syns i form av större ekonomibyggnader och produktionsområden än tidigare. Behovet att reagera på dessa förändringar och deras konsekvenser för landskapet och ekologin har vidkänts till exempel i *Finlands handlingsprogram för bevarande och hållbart nyttjande av den biologiska mångfalden 2013–2020* (För naturen… 2013).

2.2 Den uppdaterande inventeringens rättsgrund och förhållande till övriga RMO inventeringar

Utöver landskapen har även de författningar och finansieringsmodeller som tryggar landskapens värden förändrats under de senaste 20 åren. Det har därmed funnits ett tydligt administrativt behov av en uppdaterande inventering av de nationellt värdefulla landskapsområdena. Den uppdaterande inventeringen bör inte ses som enbart en förnyelse av den föregående inventeringen, utan som ett projekt som utgår från de nuvarande målen för landskapsvården och från markanvändnings- och miljölagstiftningen och vars mål är att säkerställa att planeringseffekter med anknytning till landskapet och åtgärderna för landskapsvård inriktas på ett motiverat, effektivt och rättvist sätt. Samtidigt är den uppdaterande inventeringen jämförbar med den tidigare inventeringen i fråga om mål, metoder och kriterier.

De viktigaste författningarna som påverkar bevarandet av de nuvarande landskapen och de natur- och kulturhistoriska värden som identifierats hos dem är markanvändnings- och bygglagen (132/1999), som trädde i kraft år 2000, och naturvårdslagen (1096/1996), som trädde i kraft år 1997. Därtill har Finland förbundit sig till målen i *Europeiska landskapskonventionen* (*European…* 2008). Den rättsgrund som påverkar landskapen och den uppdaterande inventeringen presenteras i detalj i kapitel 6.

Europeiska landskapskonventionen är ett internationellt instrument som undertecknades i Florens den 20. oktober 2000. Riksdagen godkände konventionen den 4. oktober 2005 och godkännandeinstrumentet och tillhörande lag (14/2006) trädde i kraft i Finland den 1. april 2006. I landskapskonventionen definieras ett landskap som ”ett område sådant som det uppfattas av människor och vars karaktär är resultatet av påverkan av och samspel mellan naturliga och/eller mänskliga faktorer”. Landskapskonventionen förbinder Finland att ”i lag erkänna landskapet som en väsentlig beståndsdel i människornas omgivningar, ett uttryck för mångfalden i deras

gemensamma kultur- och naturarv samt en grund för deras identitet". Enligt konventionen har Finland lovat att integrera landskap i sin regional- och stadsplaneringspolitik, i sin politik inom miljö, jordbruk och ekonomi och på det sociala området. För att säkerställa att landskapen beaktas på ett mångsidigt sätt förpliktar konventionen Finland att identifiera och analysera sina landskap, att "analysera landskapens särdrag och de krafter och påtryckningar som omvandlar dem" samt att "lägga märke till förändringar". Landskapskonventionen förutsätter också att Finland ökar medvetenheten i det civila samhället, privata organisationer och hos offentliga myndigheter om landskapens värde, deras roll och om förändringar i landskapen. Den uppdaterande inventeringen av nationellt värdefulla landskapsområden fullgör antingen direkt eller indirekt största delen av de skyldigheter som fastslås i landskapskonventionen.

Den viktigaste direkta grunden för den uppdaterande inventeringen härrör från de riksomfattande målen för områdesanvändningen i markanvändnings- och bygglagen (MBL 22–24 §). Enligt statsrådets beslut från 2000 och revideringen av beslutet 2008 ska man i områdesanvändningen se till att nationellt betydelsefulla värden inom kulturmiljön och naturarvet bevaras (Statsrådets… 2000/2008). Det här görs genom att man vid planeringen av områdesanvändningen utgår från de nationella inventeringar och utredningar som myndigheterna utarbetat, bland annat genom att ange de områden och objekt som nämns i dessa i landskapsplanerna. I fråga om nationellt värdefulla objekt ska områdesanvändningen exempelvis anpassas till objektens historiska utveckling. I statsrådets beslut om de riksomfattande målen för områdesanvändningen nämns följande inventeringar av kulturmiljön: *Nationellt värdefulla landskapsområden* (betänkande I av arbetsgruppen för landskapsområden 1993; betänkande II av arbetsgruppen för landskapsområden 1993), *Den byggda kulturmiljön – kulturhistoriska miljöer av riksintresse* (1993) och *Förhistoriska skyddsområden som är betydelsefulla för hela landet* (inrikesministeriet 1983).

Uppdateringen av Museiverkets inventering av byggda kulturmiljöer av riksintresse (RKY) (Museiverket 2009) är i enlighet med statsrådets beslut av den 22. december 2009 i fråga om byggda kulturmiljöer från och med den 1. januari 2010 en sådan inventering som avses i de riksomfattande målen för områdesanvändningen (Statsrådets beslut… 2009). Då ersatte det nya urvalet av byggda kulturmiljöer det gamla objektsurvalet. Avsikten är att gå till väga på samma sätt med den uppdaterande inventeringen av nationellt värdefulla landskapsområden. Den nya utredning som nu bereds ska genom statsrådets beslut ersätta områdesurvalet från 1995.

I den uppdaterande inventeringen av landskapsområden har man strävat efter att avlägsna sådant som överlappar urvalet av objekt i inventeringen av byggda kulturmiljöer av riksintresse. Därtill har man i inventeringen fäst vikt vid objekt som bör uppmärksammas på landskapsmässiga grunder och som lämnats utanför objektsurvalet i uppdateringen av byggda kulturmiljöer av riksintresse. Alla överlappningar har dock inte avlägsnats eftersom det är fråga om två skilda inventeringar där kulturmiljön har bedömts enligt olika kriterier. I inventeringen av byggda kulturmiljöer av riksintresse ligger tyngdpunkten på den byggda miljön, medan man i inventeringen av landskapsområden fokuserar på mer omfattande landskap och landskapshelheter.

I samband med den uppdaterande inventeringen av landskapsområden har det konstaterats att inventeringen av förhistoriska skyddsområden som är betydelsefulla för hela landet (inrikesministeriet 1983) är föråldrad och för allmän för att kunna utgöra underlag för inventeringen av landskapsområden. I stället för att använda sig av den föråldrade inventeringen har man i inventeringen av landskapsområden utnyttjat fornlämningsregistret som Museiverket upprätthåller (Museiverket 2015) och som tillhandahåller grundläggande information om fornlämningar såväl på land som under vattnet.

3 Inventeringsprocessen

3.1 Styrning av inventeringen

Den uppdaterande inventeringen av nationellt värdefulla landskapsområden bereddes genom en pilotinventering som den av miljöministeriet tillsatta arbetsgruppen för den uppdaterande inventeringen av landskapsområden (MAPI) genomförde i Mellersta Finland 2009. Under samma år inventerades också värdefulla landskapsområden i Norra Savolax. Utifrån erfarenheterna av pilotinventeringarna utarbetade MAPI-arbetsgruppen inventeringsanvisningar för den riksomfattande uppdaterande inventeringen. Anvisningarna som färdigställdes 2010 (*Anvisningar för inventering…* 2010) utarbetades av landskapsarkitekt Matleena Muhonen under ledning av arbetsgruppen.

När MAPI-arbetsgruppen hade slutfört sitt arbete tillsatte miljöministeriet den 21. maj 2010 en styr- och evalueringsgrupp för den uppdaterande inventeringen av landskapsområden (MAPIO), som fick i uppdrag att ansvara för styrningen av den uppdaterande inventeringen av nationellt värdefulla landskapsområden. MAPIO har styrt inventeringen på nationell nivå, granskat genomförda inventeringar landskapsvis och utarbetat ett nationellt sammandrag av resultaten av den uppdaterande inventeringen. Under inventeringens gång har arbetsgruppen samarbetat intensivt med framför allt de regionala styrgrupperna för inventeringen, landskapsförbunden och närings-, trafik- och miljöcentralerna (NTM-centralerna).

I MAPIO-arbetsgruppen har ingått företrädare för miljöministeriet, jord- och skogsbruksministeriet, Forststyrelsen, Museiverket, Finlands miljöcentral (SYKE), NTM-centralerna (NTM-centralen i Mellersta Finland) och landskapsförbunden (Nylands förbund). Miljörådet Tapio Heikkilä från miljöministeriet (naturmiljöavdelningen) har fungerat som ordförande för arbetsgruppen, specialsakkunnig Tuija Mikkonen från miljöministeriet (avdelningen för den byggda miljön) har (sedan 2013) fungerat som vice ordförande och planerare Sonja Forss från Finlands miljöcentral (centret för naturmiljö) har fungerat som sekreterare.

3.2 Inventeringar i landskapen

Det egentliga arbetet med de uppdaterande inventeringarna av nationellt värdefulla landskapsområden genomfördes landskapsvis under 2010–2014. Arbetet finansierades huvudsakligen av miljöministeriet. NTM-centralerna ansvarade för genomförandet av inventeringarna och de koordinerades av regionala styrgrupper i landskapen. Som styrgrupper i landskapen fungerade kulturmiljögrupper eller styrgrupper som tillsatts med tanke på inventeringarna. Inventeringarna genomfördes i praktiken vid NTM-centralerna eller landskapsförbunden, vanligen som beställda konsultarbeten. I vissa landskap utgjorde inventeringarna en del av ett mer omfattande landskapsprojekt, som inkluderade bland annat planering och praktiskt genomförande av landskapsvård eller inventeringar av vårdbiotoper. I vissa landskap har resultaten av den uppdaterande inventeringen redan använts som bakgrundsmaterial vid utarbetandet av landskapsplaner. De landskapsområden som fastställts i inventeringarna har dock inte juridiskt ersatt de nuvarande nationellt värdefulla landskapsområdena som sådana objekt som fastställs i den myndighetsinventering som avses i de riksomfattande målen för områdesanvändningen.

Inventeringsarbetet omfattade kartläggning och val av inventeringsområden, insamling av material, fältarbete och utarbetande av regionala sammandrag. De viktigaste bakgrundsmaterialen för inventeringen var slutrapporterna från föregående inventering av landskapsområden (betänkande I av arbetsgruppen för landskapsområden 1993; betänkande II av arbetsgruppen för landskapsområden 1993), inventeringarna av byggda miljöer av riksintresse (Rakennettu… 1993; Museiverket 2009), landskapsutredningar och -klassificeringar på landskapsnivå, kulturmiljöprogram, geodataanalyser som utnyttjar material om planläggning, naturskydd och fornlämningar samt byggnads- och markanvändningsmaterial. Vid

inventeringen analyserades också gamla kartor och andra historiska källor, och tack vare dem var det möjligt att lokalisera områden som länge använts för jordbruk och att få kontinuitet i markanvändningen. Vid genomförandet av inventeringen beaktade man i större utsträckning än tidigare möjligheterna för landskapsområdenas invånare, markägare, näringsidkare och myndigheter att delta i inventeringen. Regionala och lokala aktörer gavs bland annat möjlighet att lägga fram nya förslag på nationellt värdefulla landskapsområden och att uttrycka sin åsikt om resultaten av inventeringarna på landskapsnivå och nationell nivå såväl under inventeringarnas gång som efter att de avslutats.

Under fältarbetet bedömdes landskapets art och värdefaktorer genom att man granskade exempelvis landskapsstrukturen, de kulturhistoriska dragens kontinuitet samt helhetsbilden av landskapet. De uppgifter som samlades in vid inventeringarna har sparats på en inventeringsblankett som bland annat inkluderar väsentliga särdrag i fråga om natur och kultur, värdefaktorer som fastställts i tidigare inventeringar, ett sammandrag av områdets landskapsbild, ett förslag till avgränsning samt en bedömning av området.

I samband med den uppdaterande inventeringen av nationellt värdefulla landskapsområden inventerade NTM-centralerna och landskapsförbunden i flera landskap även regionalt värdefulla landskapsområden som utgör ett representativt exempel på kulturlandskap som är typiskt eller speciellt för landskapet eller en del av det. De är inte nödvändigtvis lika mångsidiga eller representativa som de nationellt värdefulla områdena, men beskriver det egna landskapets identitet och mångfald. MAPIO har inte tagit ställning till de regionalt värdefulla landskapsområdena, utan landskapet ansvarar självt för beslut som rör dem.

3.3 Nationell behandling av resultaten

NTM-centralerna har ansvarat för sammanställningen av den landskapsvisa inventeringsinformationen. NTM-centralerna presenterade resultaten av inventeringarna för MAPIO som i sin tur säkerställde att de områden som man föreslår att ska utses till nationellt värdefulla landskapsområden är tematiskt och områdesmässigt täckande samt att motiveringarna till avgränsningen och kriterierna uppfylls. Utifrån de landskapsvisa inventeringarna sammanställde MAPIO under vintern 2014–2015 ett riksomfattande förslag till nationellt värdefulla landskapsområden inklusive områdesbeskrivningar och -avgränsningar. Vid beredningen av förslaget fäste MAPIO särskild uppmärksamhet vid att de olika särdragen för landskapsprovinserna och -regionerna framkommer på ett balanserat sätt, vid avgränsningarnas noggrannhet, att landskapsområdenas namn är konsekventa och att kriterierna för värdeklassificeringen uppfylls i hela landet. I takt med att inventeringarna framskred granskades de kriterier och begrepp som användes delvis utifrån observationer av resultatet av arbetet.

Under beredningen gjorde MAPIO några ändringar gällande de områden som NTM-centralerna hade föreslagit. Ändringarna var huvudsakligen justeringar av avgränsningarna. Därtill uteslöt MAPIO några objekt som i de landskapsvisa inventeringarna hade föreslagits som nationellt värdefulla, eftersom MAPIO ansåg att de inte medförde det mervärde som det nationella områdesurvalet kräver eller eftersom deras värdefaktorer främst representerar värden inom den byggda kulturmiljön. MAPIO utarbetade sitt riksomfattande förslag till landskapsområden tillsammans med NTM-centralerna. NTM-centralerna kunde också kommentera de områdesbeskrivningar som MAPIO utarbetat och som sammanställdes utifrån informationen på de inventeringsblanketter som fyllts i samband med de landskapsvisa inventeringarna.

4 Resultat av inventeringen

4.1 Utgångspunkter för valet av värdefulla landskapsområden

I den uppdaterande inventeringen fastställdes 183 nationellt värdefulla landskapsområden, varav 30 är helt nya områden. En betydande del av de nya områdena är belägna i Övre Lappland. Vid inventeringen av landskapen i Övre Lappland beaktade man nu för första gången i omfattande grad den samiska förhistorien och de samiska näringslandskapen. På motsvarande sätt slopades cirka 20 områden ur urvalet av nationellt värdefulla landskapsområden eftersom deras landskapsmässiga värde har lidit av exempelvis nybyggnation eller förändrad näringsstruktur eller eftersom deras främsta landskapsvärden har tryggats vid inventeringen av den byggda kulturmiljön. Dessutom ändrades avgränsningen av många landskapsområden. Avgränsningarna preciserades på landskapsmässiga grunder eller till följd av markanvändningen. Den uppdaterande inventeringen omfattade hela Finland med undantag av Åland, där arbetet styrs av landskapets egen lagstiftning.

I den uppdaterande inventeringen av nationellt värdefulla landskapsområden låg tyngdpunkten på livskraftiga jordbrukslandskap med en mångsidig natur och mångsidiga kulturella värden som på ett ovanligt representativt sätt ger uttryck för landskapets och regionens karakteristiska, traditionella särdrag. Till urvalet av värdefulla landskapsområden föreslås dock även landskap med andra näringar inom primärproduktionen, såsom fiske, jakt, skogsbruk och renskötsel. Skärgårdsnäringarna representeras av tre landskapsmässigt och kulturellt betydelsefulla havsområden i Finska viken, Skärgårdshavet och Kvarkens skärgård. Därtill beskrivs skärgårdskulturen av några objekt längs Norra Österbottens kust och i Södra Savolax insjöskärgård. Den samiska kulturen lyfts fram genom flera områden i Övre Lappland som ger uttryck åt renskötselns historia, den traditionella samiska årliga flyttningen, den samiska fångst- och samlarekonomin, samernas heliga platser och tidsperioder i Samelands bosättningshistoria. Dessutom omfattar områdesurvalet enskilda landskapssevärdheter, till exempel betydelsefulla turistmål i landskapet eller sällsynt värdefulla och kulturellt betydelsefulla naturlandskapshelheter.

Vid fastställandet av de nationellt värdefulla landskapsområdena har man säkerställt att varje landskapsprovins och -regions viktigaste särdrag finns representerade i urvalet av landskapsområden. I fastställandet har man tagit stöd av den indelning i landskapsprovinser som arbetsgruppen för landskapsområden utarbetat och där Finland delas in i tio landskapsprovinser och 37 landskapsregioner (betänkande I av arbetsgruppen för landskapsområden 1993: 15–44). Indelningen i landskapsprovinser baserar sig på den regionala samvariationen mellan naturens särdrag och kulturella särdrag, och utifrån den har landskapen i olika delar av Finland grupperats i särpräglade regionala helheter utifrån sina landskapsmässiga särdrag. Huvudlinjerna i indelningen ger uttryck åt den helhetsbild som styrs av naturens särdrag (ytformationerna, vattendragsstrukturen, växtlighetszonerna), men även åt de kulturhistoriska särdrag som format landskapet och de kulturella förbindelser som har påverkat områdesindelningen. I många landskap utarbetade man i samband med inventeringarna mer utförliga klassificeringar av landskapen inom ett landskap. Det framkom dock inget behov av att på nationell nivå ändra på den nuvarande indelningen i landskapsprovinser.

Vid inventeringen av landskapsområden har man genom att tillämpa definitionen i Europeiska landskapskonventionen tolkat ett landskap som en regional helhet som uppstått i växelverkan mellan människor och miljön och som uttrycker historiska och samhälleliga utvecklingsvägar. I avgränsningen av områden har man således utöver vyer även beaktat exempelvis nätverk av växelverkan på olika nivåer samt historiska jakt- och nyttjanderättsområden som formats runt byarna. Den funktionella strukturen har varit en viktig grund för avgränsningen, i synnerhet i sådana områden där de former av markanvändning som i nuläget är synliga inte avslöjar områdets historiska karaktär. Exempelvis i Övre Lappland har landskapsområdena avgränsats genom att man fastställt gränserna för de funktionella områden som bildats av rensköt-

seln och den traditionella årstidsflyttningen. På motsvarande sätt har man i skärgårds- och havsområden strävat efter att beakta byarnas fiskevatten och gränserna för var de som idkar fiske och boskapsskötsel rör sig under olika årstider. I urvalet av landskapsområden har man inkluderat helheter som format sig runt sjöleder och rutter på insjöarna och som tidigare har bundit eller fortfarande binder någon viss farled eller rutt till en egen funktionell enhet.

4.2 De värdefulla landskapsområdenas särdrag

Den finländska landsbygden består av många olika regionala helheter. Vid sidan av miljöfaktorerna, såsom de stora linjerna i naturens särdrag, definieras landsbygdsområdena av deras läge i förhållande till stads- och centrumområden samt deras ställning i större funktionella nätverk och nätverk mellan gårdar. Även markanvändningen och planeringen av den samt näringarnas förutsättningar, verksamhetsmiljöerna och kärnfrågorna varierar kraftigt mellan olika landsbygdsområden. Till följd av den finländska landsbygdens funktionella och landskapsmässiga mångfald är de nationellt värdefulla landskapsområdena mycket olika varandra både vad gäller särdrag och storlek. Vid bedömningen av deras landskapsmässiga värden har man noggrant beaktat lokala och regionala faktorer samt områdenas funktionella utgångspunkter.

De värdeklassificeringar som använts i den uppdaterande inventeringen av nationellt värdefulla landskapsområden grundar sig på kriterier som fastställts på förhand (Anvisningar för inventering… 2010). De viktigaste kriterierna som ökar områdets värde är naturens mångfald, representativa särdrag i naturen, den historiska utvecklingen och kontinuiteten hos landskapet och i markanvändningen, representativa och sällsynta kulturella särdrag, symboliska värden och identitetsvärden i landskapet, landskapsbildens enhetlighet och genomslagskraft, landskapsprovinsens särdrag samt det faktum att det finns få element som avviker från den traditionella landskapsstrukturen. Dessutom har det förutsatts att värdefulla landskapsområden ska vara livskraftiga, vilket garanteras av en intensiv och kontinuerlig koppling mellan landskapet och primärproduktionen. Till följd av detta har man ansett att flera områden där nya produktionslandskap inom jordbruket på ett balanserat sätt har anpassats till den traditionella landskapsstrukturen är värdefulla. I den uppdaterande inventeringen lyfte man också fram vissa teman som blev i skymundan i den tidigare inventeringen. Sådana teman är utöver den samiska kulturen, skärgårdsnäringarna och sjölederna även bland annat sådana landskap som bosattes snabbt efter andra världskriget, skogs- och jaktkulturen samt utnyttjandet av kärr och kärrens betydelse som en del av kulturhistorien, förhållandet till miljön och landskapsbildspråket i Finland.

De värdefulla landskapsområdena kan vara antingen ovanligt välbevarade objekt eller landskap som på ett mångsidigt och enhetligt sätt beskriver ett typiskt landskap i landskapsregionen. Huruvida kriterierna uppfylls och var de inbördes betoningarna ska ligga bedömdes från fall till fall med betoning på det helhetsintryck som landskapet förmedlar. Vissa områden ansågs vara värdefulla även om de endast uppfyller några av kriterierna, till exempel i de fall där ett landskap på ett särskilt åskådligt sätt ger uttryck åt en viss typ av landskap eller om landskapsbilden är ovanligt enhetlig och representativ, medan andra områdens värdeklassificiering har påverkats av samverkan av flera värdefaktorer som fastställts i kriterierna. Samekulturens landskap krävde ett eget granskningssätt som baserar sig på renskötselns karaktär och landskapsbegreppet inom samekulturen.

I den uppdaterande inventeringen bedömdes också den förändring som skett i landskapen. I inventeringen lyfte man som nationellt värdefulla landskapsområden fram vissa områden som tidigare ansågs vara regionalt värdefulla eller som tidigare inte fastställts som värdefulla om de till exempel tack vare aktiv landskapsvård hade utvecklats så att de numera uppfyller kriterierna för nationellt värdefulla landskapsområden. På motsvarande sätt har en del av de områden som i den föregående inventeringen fastställts som nationellt värdefulla landskapsområden bland annat på grund av avvecklade landsbygdsnäringar, avfolkning, tätortsliknande bebyggelse eller byg-

gande som avviker från den traditionella landskapsbilden förändrats i så betydande grad att de ansågs ha förlorat sin nationella betydelse. I vissa områden ansågs de nya landskapselementen stödja områdets värden, såvida att de anpassats till den traditionella landskapsstrukturen och kontinuiteten i utvecklandet av näringsstrukturen.

4.3 Landskapssevärdheter

Största delen av de landskapsområden som föreslagits som nationellt värdefulla representerar näringslandskap på landsbygden. Inventeringen omfattade emellertid även nationellt värdefulla landskapssevärdheter som är nationellt kända och kulturhistoriskt viktiga objekt med unikt landskap. Vid bedömningen av landskapssevärdheter fäste man uppmärksamhet vid landskapsbilden, naturens särdrag och objektens historia.

Som landskapssevärdheter räknas bland annat utsiktsplatser som är kända objekt för natur- och landskapsturism, landskapsmässigt unika natur- och kulturlandskapshelheter samt landskapsobjekt som har ett betydande symboliskt värde och identitetsvärde. Typiska landskapssevärdheter är berömda kullar, berg eller kärr- och skogsområden som har ett anmärkningsvärt landskap och som förknippas med en lång kulturhistoria. Andra objekt som har definierats som landskapssevärdheter är mångsidiga objekt i stil med Karlö, Helsingfors havslandskap, Kyrönsalmi i Nyslott, Ströömsjöled, åsarna i Birkaland och Tavastländska Oxvägen. I dessa fall har en långvarig och mångsidig växelverkan mellan naturförhållandena, näringarna, kulturhistorien och trafiken format objekten till säregna, representativa och unika helheter.

Landskapssevärdheterna har samma ställning i planeringen av markanvändningen som övriga landskapsområden. Många landskapssevärdheter är belägna i nationalparker eller andra statliga områden. I Norra Finland finns objekt som ligger helt och hållet i skyddade områden. Vården av sådana objekt grundar sig på skötsel- och nyttjandeplanen för skyddsområdena där landskapets värden granskas som en egen helhet.

4.4 Objekt som inte inventerats och kommande inventeringsbehov

I uppdraget för den uppdaterande inventeringen har många väsentliga landskapstyper som är viktiga för den finländska landskapsbilden uteslutits ur urvalet av landskapsområden. Inventeringarna gällde inte naturlandskap även om många finländska naturtyper finns representerade bland landskapsområdena och i synnerhet bland landskapssevärdheterna. Man har i allmänhet utgått från att naturlandskapen blir tillräckligt uppmärksammande inom ramen för nätverket av naturskyddsområden och därmed inte behöver inkluderas i överlappande administrativa kategorier.

Stadsområden och tätorter inventerades i regel inte. Urbana eller tätortsliknande områden finns huvudsakligen med i sådana landskapsområden vars avgränsningar når utkanterna av stadsområden samt i stora helheter av landsbygdslandskap där kyrkbyar eller andra tätorter på ett integrerat sätt ingår i områdets traditionella näringslandskap. Till dessa delar bottnar inventeringen i de riktlinjer som arbetsgruppen för landskapsområden lade fram på 1990-talet och enligt vilka landskapen i städer och stora bosättningscentra avviker från landsbygdslandskapen i fråga om såväl kraven på vård som de former av markanvändning som förändrar landskapsbilden (betänkande I av arbetsgruppen för landskapsområden 1993: 46). Planerings- och rättsverkningarna för nationellt värdefulla landskapsområden har utvecklats så att de tryggar de mest väsentliga värdena hos landsbygdens näringslandskap och kan därmed inte som sådana utvidgas till att omfatta stadsområden. Vid inventeringen fastställs dock gränsen mellan stads- och landsbygdslandskap från fall till fall och många principer som styr användningen av nationellt värdefulla landskapsområden kan också tillämpas i planeringen av markanvändningen i stadsområden.

I inventeringen granskades heller inte enskilda objekt inom den byggda kulturmiljön. Beaktandet av värdefulla objekt inom den byggda kulturmiljön i planeringen av markanvändningen har tryggats genom inventeringen av byggda miljöer av riksintresse (Museiverket 2009). För att undvika överlappningar uteslöts några områden som har ett betydande landskapsvärde och som ingår i inventeringen av byggda miljöer av riksintresse. Inventeringen av landskapsområden omfattade heller inte en systematisk inventering av vårdbiotoper även om kända vårdbiotopobjekt har beaktats vid bedömningen av landskapsområdenas värdeklassificeringar. Till dessa delar skiljer sig den uppdaterande inventeringen i viss mån från föregående inventering, i vars slutrapport man presenterade ett urval av representativa vårdbiotoper (betänkande II av arbetsgruppen för landskapsområden 1993). Vårdbiotoperna har utretts skilt i andra sammanhang (t.ex. Vainio m.fl. 2001).

Vid inventeringen uteslöts också sådana näringslandskap på landsbygden som inte anses representera det historiska landskapskontinuum som traditionella produktionsformer ger upphov till. Exempel på sådana landskap är miljöer som uppstått till följd av nytt, effektivt skogsbruk, torvekonomi, marktäkt, energiproduktion, företagsverksamhet eller handel. På motsvarande sätt beaktades inte nyare turismstrukturer bland landskapssevärdheterna. I stället för att basera landskapssevärdheternas värde på miljötyper som uppstått till följd av turism har värdet i första hand ansetts basera sig på de ursprungliga landskap som har väckt ett intresse för turism.

I *Kulturmiljöstrategin 2014–2020* som undervisnings- och kulturministeriet och miljöministeriet gav ut 2014 fastställdes att inventeringarna av kulturmiljöer i enlighet med de riksomfattande målen för områdesanvändningen ska förenas till en riksomfattande inventering av värdefulla kulturmiljöer (undervisnings- och kulturministeriet… 2014: 28). I den uppdaterande inventeringen av landskapsområden tas några steg i riktning mot detta mål. I det fortsatta utvecklandet av målen, kriterierna och instrumenten för landskapsvården bör man fundera noggrannare på hur vanliga landskap och landskapstyper som faller mellan och utanför de nuvarande definitionerna bättre kan beaktas i myndigheternas verksamhet.

5 Landskapsvård i nationellt värdefulla landskapsområden

5.1 Landskapsområdena i planeringen av markanvändningen

De nationellt värdefulla landskapsområdena är ur administrativ synvinkel en informationskälla som behövs i planeringen av områdesanvändningen. Syftet med områdena är att lyfta fram landskapsperspektivet i planeringen av markanvändningen, att garantera att de planer och åtgärder som genomförs i områdena utgår från landskapsvärdenas ställning samt att främja sådan planeringspraxis som tar landskapen i beaktande. De nationellt värdefulla landskapsområden som statsrådet fastställt ska i enlighet med de riksomfattande målen för områdesanvändningen anges i landskapsplanerna, som i sin tur styr den kommunala planläggningen. Landskapsmässiga värdena kan också utgöra grunden för skyddet och vården av naturskyddsområden.

Om det utarbetas en general- eller detaljplan för de värdefulla landskapsområdena bör myndigheterna fästa särskild uppmärksamhet vid särdragen och identitetsvärdena för och helhetsbilden av landskapet samt vid att informationsunderlaget och de grundläggande utredningarna är tillräckliga. Konsekvenserna av de projekt som planeras för landskapet bör bedömas skilt så att till exempel eventuellt kompletteringsbyggande passar in i landskapet i fråga om läge, omfattning och byggnadssätt. För att landskapets värden ska bevaras förutsätts att byggandet eller andra åtgärder anpassas till landskapet på ett hållbart sätt. Det är viktigt att den förändring som sker i landskapsområdena inte står i konflikt med de landskapsvärden som identifierats vid inventeringen.

I inventeringen av nationellt värdefulla landskapsområden har man framför allt koncentrerat sig på landskap som uppstår till följd av traditionella landsbygdsnäringar. Trots det historiska perspektivet är målet med landskapsområdena inte att hindra landsbygdsnäringarna och landskapet från att utvecklas eller att försvåra idkandet av de nuvarande jordbruksnäringarna. Med hjälp av landskapsområdena strävar man snarare efter att styra och stödja områdenas utveckling genom att stärka deras egenart och särdrag och anpassa de förändringar som den nuvarande näringsverksamheten kräver till den historiska utvecklingsgången. Därmed bör man i planeringen framför allt granska landskapsområdena som helheter som ska beaktas ur ett kulturhistoriskt perspektiv och vars värde parallellt med de historiska dragen även grundar sig på ett kontinuerligt och hållbart förhållande mellan miljön och näringarna. Man bör i planeringen även sträva efter att garantera att landskapsområdena bevarar de immateriella nyttigheter som uppstår som biprodukter av en näringsverksamhet som beaktar miljö- och landskapsaspekten. Sådana nyttigheter är bland annat allmän trivsel, dragningskraft, ekologisk mångfald, tidsmässig skiktning samt regional och lokal identitet.

Eftersom det sällan finns några skarpa och entydiga gränser i landskapen är avgränsningen av områdena oftast kompromisser mellan många parametrar. Även om avgränsningarna av landskapsområdena på kartan är konkreta element som styr planeringen av områdesanvändningen bör gränserna också ses som riktgivande. Ett landskap som påverkar den allmänna bilden av ett landskapsområde fortsätter även utanför avgränsningen, och därmed kan åtgärder som vidtas i närheten av ett landskapsområde medföra betydande konsekvenser för landskapsområdets värden. Därför bör landskapsområden och de områden som omger dem granskas på ett heltäckande sätt i markanvändningsprojekt.

5.2 Landskapsvårdens möjligheter

Landsbygden och dess landskap har trots alla förändringar under de senaste årtiondena bevarat sin starka symboliska och identitetsmässiga betydelse för såväl lokalinvånare som för den övriga befolkningen, som ofta har personliga kopplingar till landsbygden. Den ökade medvetenheten om jordbrukets konsekvenser för miljön samt om landsbygdslandskapen som immateriella ekosystemtjänster för bättre välbefinnande har ökat människornas intresse för landskapen och landskapsvården. Landsbygdslandskap har traditionellt uppstått och bevarats som biprodukter av näringsverksamheten, men i det nuvarande jordbruket idkar man landskapsvård på ett målinriktat och till och med yrkesmässigt sätt, och det har upprättats olika stödformer för att sporra detta.

För att värna om ett landskap krävs alltid delaktighet och deltagande. Utgångspunkten är att målen för landskapsvården och sätten att genomföra den fastställs i samarbete mellan lokalinvånarna, markägarna, myndigheterna och många andra aktörer. Ett mål för den uppdaterande inventeringen av nationellt värdefulla landskapsområden och informationsgången i anslutning till denna är att få invånarna och övriga aktörer i områdena att ta till sig landskapsområdena och att upprätthålla och vårda landskapet i dem. Det behövs verksamhet på lokal nivå för att områdena ska kunna utvecklas på egna villkor samtidigt som utvecklingen skapar ett balanserat, välvårdat och trivsamt landskap vars kultur- och naturvärden bevaras eller till och med stärks.

I många områden och landskap har vården av värdefulla landskap främjats i form av projekt. I projekten har man fokuserat på såväl konkreta vårdåtgärder som på att intensifiera växelverkan mellan experter inom landskapsbranschen och lokala aktörer samt på att förbättra informationen om och tillgången till landskapsvård. Det har också varit viktigt att beakta landskapsperspektivet i andra projekt som genomförs på landsbygden. Många olika typer av finansierings- och styrningssystem har utvecklats som stöd för landskapsvården. Med hjälp av dem har man kunnat genomföra projekt av olika omfattning – från långvariga eller fortlöpande projekt som förenar förvaltning och aktörer på flera nivåer till engångsåtgärder som genomförs av endast några

personer. De populäraste utgångspunkterna för landskapsvården är bypromenader samt landskaps- och miljövårdsplaner som utarbetas i samband med byplaneringen. I samband med dem kan lokalinvånare och aktörer tillsammans med yrkespersoner inom landskapsbranschen bolla idéer om eventuella vårdobjekt och utbyta tankar om vården av det närliggande landskapet.

Granskat ur ett bredare perspektiv är landskapsvård ett exempel på miljöpolitik som betonar en ny slags närdemokrati. Genom att utveckla landskapsvården kan man öka gemenskapen och aktiviteten på landsbygden. Då definierar lokalinvånarna själva tillsammans sitt förhållande till det närliggande landskapet och sin närmiljö, deltar i beslutsfattande som ändrar på landskapet och de värden som förknippas med det samt utvecklar aktivt verksamhetssätt genom vilka förändringarna i landskapet kan anpassas till de mål och värden som gemensamt fastställts. De nationellt värdefulla landskapsområdena väcker diskussion om landskapen och tillför den lokala diskussionen ett expertperspektiv. När landskapsvården engagerar människor kan landskapsområdena skapa en grund för utvecklandet av byverksamheten, skapandet av invånarorienterade samarbetsnätverk, integreringen av nya grupper av aktörer i den lokala verksamheten, ökad dialog mellan invånare och förvaltning samt effektivare utvecklande av områden genom projekt.

I några nationellt värdefulla landskapsområden har landskapsvården integrerats i byaföreningarnas verksamhet, och då har man kunnat ansöka om finansiering för den i form av företags- eller projektstöd inom ramen för utvecklingsprogrammet för Fastlandsfinland. Landskapsvården kan också finansieras genom miljöavtal och stöd för icke-produktiva investeringar inom miljöersättningssystemet samt genom miljöavtal för främjande av naturens och landskapets mångfald. Dessa ersättningar kan sökas av aktiva jordbrukare och registrerade föreningar (jord- och skogsbruksministeriet 2014). Landskapsvården har också kunnat främjas genom exempelvis Leader-projekt, som såväl invånare, föreningar, företag som företrädare för lokal- och regionalförvaltningen har kunnat delta i. Praktisk vägledning i fråga om landskapsvård erbjuds exempelvis av föreningen Maa- ja kotitalousnaisten keskus nätverk av landskapsvårdsrådgivare. Också många andra organisationer främjar landskapsvård i sin verksamhet, till exempel genom att genomföra talkon och många olika typer av projekt.

5.3 Landskapsvårdsområden

De nationellt värdefulla landskapsområdena fungerar som utgångspunkt vid planeringen av landskapsvårdsområden enligt naturvårdslagen. Landskapsvårdsområden kan inrättas för att bevara och vårda landskapsbilden eller kulturlandskapets skönhet, dess historiska särdrag eller andra därmed sammanhängande särskilda värden (naturvårdslagen, 32 §). Fram till december 2015 har fyra landskapsvårdsområden av riksintresse grundats i Finland: Skärlandets, Hyypänjokilaakso, Kairala och Luiro samt Simo landskapsvårdsområden. För närvarande planerar eller överväger man att inrätta landskapsvårdsområden i några nya områden på olika håll i Finland.

Beslut om inrättandet av och syftet med landskapsvårdsområden av riksintresse fattas av miljöministeriet. Närings-, trafik- och miljöcentralen beslutar om inrättandet av landskapsvårdsområden på landskapsnivå på förslag av ett landskapsförbund (naturvårdslagen, 34 §). Med beslutet om inrättande sammanhänger ofta en skötsel- och nyttjandeplan som lokala aktörer och miljö- och landskapsförvaltningen utarbetat tillsammans. Vid utarbetandet av planen strävar man efter att förena de önskemål, betydelser och mål som lokala aktörer har beträffande landskapet med förvaltningens synpunkter om det värdefulla landskapet och om hur det kan utnyttjas på ett hållbart sätt. Avgränsningen av landskapsvårdsområden fastställs i samarbete mellan miljö-, region- och lokalförvaltningen och lokala markägare och andra aktörer. Planeringen av alla landskapsvårdsområden som hittills inrättats har inletts på initiativ av lokala aktörer, vilket har visat sig vara det bästa förfaringssättet. Miljöministeriet har deltagit i inrättandet och vården av områdena genom att tillhandahålla experthjälp samt

genom att finansiera till exempel verksamheten inom delegationerna för landskapsvårdsområdena och åtgärder för landskapsvård i områdena.

6 Rättsverkningar och beslutsfattande

6.1 Allmänt om de nationellt värdefulla landskapsområdenas styrande verkan

Det viktigaste sättet att genomföra nationellt värdefulla landskapsområden är genom planering av markanvändningen i enlighet med markanvändnings- och bygglagen (MBL, 132/1999) och markanvändnings- och byggförordningen (MBF, 895/1999) som kompletterar lagen. Markanvändnings- och bygglagen är en allmän lag som styr beaktandet av landskapsvärdena. Genom den planläggning som genomförs med stöd av lagen kan man styra användningen av landskapsmässigt värdefulla områden samt sammanjämka miljöperspektiv med andra intressen.

Skyldigheten att beakta landskapsvärdena gäller utöver planläggningen även sådana projekt som i hög grad förändrar landskapet, till exempel tagande av marksubstanser, byggande av vägar och rivning av byggnader. Den uppdaterande inventeringen av nationellt värdefulla landskapsområden används som material för planeringen och utredningen när beslut fattas om ovan nämnda projekt och tillstånden för dem.

Vid sidan av MBL är naturvårdslagen (1096/1996) om naturvård och landskapsvård det viktigaste styrmedlet för främjande av skyddet och vården av landskapen. Även andra lagar, såsom skogslagen (1093/1996), marktäktslagen (555/1981) och vattenlagen (587/2011), innehåller bestämmelser som handlar om hur naturen och landskapet ska beaktas. Områden i närheten av byggnader kan därtill skyddas med stöd av lagen om skyddande av byggnadsarvet (498/2010). Värnandet om landskapsvärdena styrs inte bara av lagstiftningen, utan också av internationella avtal och rekommendationer. Den uppdaterande inventeringen av nationellt värdefulla landskapsområden genomför exempelvis flera mål och skyldigheter som fastställts i *Europeiska landskapskonventionen* (14/2006) (se kapitel 2.2).

6.2 Beaktande av statsrådets beslut

Avsikten är att den uppdaterande inventeringen av landskapsområden ska ersätta den inventering av nationellt värdefulla landskapsområden som fastställdes genom statsrådets principbeslut 1995 som en sådan nationell inventering som avses i de riksomfattande målen för områdesanvändningen (RMO, 30.11.2000 och dess revidering 13.11.2008, kap. 4.4). Statsrådet fattar beslut utifrån det förslag som miljöministeriet utarbetat. Miljöministeriet utarbetar förslaget på basis av resultaten av den uppdaterande inventeringen, förfarandena i lagen om bedömning av miljökonsekvenserna av myndigheters planer och program (200/2005) och förvaltningslagen (434/2003) samt de utlåtanden som andra ministerier lämnar.

När den uppdaterande inventeringen färdigställs innehåller flera gällande landskapsplaner sådana nationellt värdefulla landskapsområden som anvisats i enlighet med den inventering som fastställdes genom statsrådets beslut 1995. Om avgränsningen av ett landskapsområde i landskapsplanen avviker från den avgränsning som fastställts vid den uppdaterande inventeringen bör man, efter det att statsrådets beslut meddelats, oberoende av anteckningarna i landskapsplanen utgå från den uppdaterande inventeringen i planeringen på andra plannivåer. Eventuella konflikter mellan den uppdaterande inventeringens resultat och den gällande landskapsplanen bör behandlas i myndighetssamråd. Avvikelser från landskapsplanens styrande verkan ska motiveras.

6.3 De nationellt värdefulla landskapsområdena som utgångspunkt för planeringen av områdesanvändningen

6.3.1 Beaktande av landskapen i de riksomfattande målen för områdesanvändningen

Det system för planering av områdesanvändningen som avses i MBL grundar sig på specificerande planering där de riksomfattande målen för områdesanvändningen och de översiktliga planerna (landskaps- och generalplanerna) styr planeringen av de mer detaljerade planerna (detaljplanerna) och skapar ramarna för planeringen av och tillståndsförfarandet för specifika projekt.

I 22 § 2 mom. i MBL fastställs att de riksomfattande målen för områdesanvändningen gäller ärenden som med tanke på regionstrukturen, områdesanvändningen eller trafik- eller energinätet är av betydelse för ett större område än ett landskap, har en betydande inverkan på det nationella kultur- eller naturarvet eller har en nationellt betydande inverkan på den ekologiska hållbarheten, regionstrukturens ekonomi eller möjligheterna att undvika betydande miljöolägenheter. Enligt 24 § i MBL ska de statliga myndigheterna i sin verksamhet främja uppnåendet av målen för områdesanvändningen och bedöma vilka konsekvenser myndigheternas åtgärder har för regionstrukturen och områdesanvändningen. Dessutom ska de riksomfattande målen för områdesanvändningen beaktas vid planering på landskapsnivå och annan områdesplanering så att möjligheterna att uppnå dem främjas. Därmed ska de riksomfattande målen för områdesanvändningen beaktas när en landskapsplan utarbetas, men även vid general- och detaljplanläggning på det sätt som planerna i fråga kräver.

I kapitel 4.4 i statsrådets beslut om de riksomfattande målen för områdesanvändningen behandlas kultur- och naturarvet samt rekreation i det fria och naturresurser. Enligt de allmänna målen i kapitlet bidrar man med hjälp av områdesanvändningen till att "kulturmiljön och byggnadsarvet samt deras regionalt skiftande karaktär bevaras". I de särskilda målen fastslås att man i områdesanvändningen bör säkerställa att nationellt sett betydelsefulla värden inom kulturmiljön och naturarvet bevaras. Landskapsområdenas landskapsbild påverkas också av riktlinjerna för de särskilda målen som anger att bördiga och enhetliga åkrar inte utan särskilda skäl ska tas i bruk för tätortsfunktioner, och värdefulla och vidsträckta skogsområden inte heller ska spjälkas upp till följd av annan områdesanvändning. I målen för områdesanvändningen förutsätts också att man i planeringen av områdesanvändningen beaktar naturområden som är viktiga ur ekologiskt perspektiv och med tanke på rekreationsanvändningen, och att de helheter som dessa områden bildar får inte splittras om det inte är nödvändigt. Dessutom fäster man uppmärksamhet vid natur- och landskapsvärden i de särskilda målen för täkt av stenmaterial: "anvisandet av områden för täkt av stenmaterial baserar sig på en bedömning i vilken skall redogöras för dels områdets natur- och landskapsvärde, dels dess lämplighet med tanke på vatten- och stenmaterialförsörjningen".

De nationella inventeringar som myndigheterna genomfört och som baserar sig på en tillräckligt övergripande beredning ska enligt de särskilda målen för kultur- och naturarvet i de riksomfattande målen för områdesanvändningen beaktas som utgångspunkter för planeringen av områdesanvändningen. Nationellt betydelsefulla kulturmiljöer och landskap ska anges i landskapsplanen och områdesanvändningen i dessa områden ska anpassas till deras historiska utveckling. De gällande myndighetsinventeringar som avses i de riksomfattande målen för områdesanvändningen var när den uppdaterande inventeringen av landskapsområden inleddes Nationellt värdefulla landskapsområden (betänkande I av arbetsgruppen för landskapsområden 1993; betänkande II av arbetsgruppen för landskapsområden 1993), Byggda kulturmiljöer av riksintresse (Museiverket 2009) samt Förhistoriska skyddsområden som är betydelsefulla för hela landet (inrikesministeriet 1983).

6.3.2 Innehållskrav för planerna

Kraven på innehållet i planerna fastställs utifrån de rättsliga minimikrav som bör uppfyllas på olika plannivåer. En central grund för bedömning av planens laglighet är att innehållskraven uppfylls i tillräcklig grad. Innehållskraven för alla former av planer omfattar beaktade av landskapet, naturvärdena samt kulturmiljöns värden.

När en landskapsplan utarbetas ska särskild vikt fästas vid bland annat att landskapet, naturvärdena och kulturarvet värnas (MBL 28 § 3 mom. 6 punkten). Vid bedömningen av huruvida innehållskravet om att värna om landskapet uppfylls bör man utöver att beakta planens konsekvenser för nationellt värdefulla landskapsområden även beakta dess konsekvenser för regionalt värdefulla landskapsområden och för den helhet som de värdefulla landskapsområdena bildar på landskapsnivå. När en generalplan utarbetas ska det bland annat beaktas att samhällsstrukturen är ekologiskt hållbar och att landskapet och naturvärdena värnas (MBL 39 §). I kraven på detaljplanens innehåll (MBL 54 §) förutsätts att detaljplanen ska utarbetas så att den byggda miljön och naturmiljön värnas och särskilda värden i anslutning till dem inte förstörs.

I landskaps- och generalplanerna ska ovan nämnda omständigheter beaktas i den omfattning som styrmålet för plannivån i fråga och plannivåns noggrannhet förutsätter (28 § 4 mom., 39 § 3 mom.). Enligt kraven på innehållet i planerna på alla nivåer ska man dessutom undvika att orsaka markägare oskäliga olägenheter (MBL 28 § 3 mom., 39 § 4 mom. och 54 § 3 mom.).

6.3.3 Planeringsprinciper när det gäller landskapet

Enligt de allmänna planeringsprinciperna för landskap ska den områdesanvändning som anges i en översiktlig plan (landskaps- och generalplan) stå i samklang med särdragen hos de landskap som anses vara viktiga. Enligt det planeringssystem som avses i MBL hindrar en översiktlig plans styrande verkan åtminstone godkännande av en mer detaljerad plan eller beviljande av ett annat projektspecifikt tillstånd som fullständigt strider mot planlösningen. Miljöministeriet har utarbetat en handledning om kulturmiljön i landskapsplanläggningen (Kulttuuriympäristö maakuntakaavoituksessa 2011, på finska).

För att landskapsvärdena ska kunna beaktas i planläggningen krävs det vanligen en planbeteckning som anger kulturmiljöernas och landskapens särdrag. Användningsändamålet och -principerna för området kan preciseras med landskapsplanebestämmelser, generalplanebestämmelser och detaljplanebestämmelser i anslutning till planbeteckningarna (MBL 30 §, 41 § och 57 §). De bestämmelser som sammanhänger med planbeteckningarna är viktiga med tanke på planernas rättsverkningar. Med hjälp av dem kan man precisera användningsändamålet och -principerna för det område som anges i planbeteckningarna.

Landskapsplane-, generalplane- och detaljplanebestämmelserna gäller planeringen och byggandet av områdena. Med hjälp av dem kan man säkerställa att landskapsområdets helhet, särdrag och identitet beaktas i planeringen, användningen och byggandet i enlighet med inventeringen av de nationellt värdefulla landskapsområdena. Bestämmelsen kan gälla exempelvis hindrande eller begränsande av skadliga konsekvenser för landskapet i samband med byggande. Dessutom finns det på alla plannivåer möjlighet att utfärda skyddsbestämmelser för skydd av landskapet, naturvärden, den byggda miljön, kulturhistoriska värden eller andra särskilda miljövärden. Skyddsbestämmelsen ska vara skälig för markägaren. Skyddsbestämmelsen gällande landskapsmässiga värden ålägger inte markägaren att vidta aktiva åtgärder för att skydda landskapet, men det kan ålägga markägaren att avhålla sig från åtgärder som strider mot skyddet.

I generalplanen kan införas åtgärdsbegränsningar, det vill säga en skyldighet att ansöka om tillstånd för miljöåtgärder för åtgärder som förändrar landskapet (MBL 128 §, se närmare kapitel 6.4.2). Det kan bestämmas att tillstånd behövs exempelvis för gräv- och sprängarbeten, utjämning och markfyllnad eller för trädfällning.

I byggnadsordningen (MBL 14 § 2 mom.) meddelas sådana föreskrifter som förutsätts av de lokala förhållandena och som är nödvändiga med tanke på ett lämpligt byggande och för att kultur- och naturvärden ska kunna beaktas samt för att en bra livsmiljö ska kunna skapas och bevaras. Föreskrifterna i byggnadsordningen får inte vara oskäliga för markägare och andra rättsinnehavare (MBL 14 § 3 mom.). I Kommunförbundets *Handbok för utarbetande av byggnadsordning* (2013) finns anvisningar om hur kommunerna kan se över byggnadsordningen.

6.3.4 Utgångsuppgifter och utredningar för planläggning

En plan ska grunda sig på planering som omfattar bedömning av de betydande konsekvenserna av planen och på sådana undersökningar och utredningar som planeringen kräver. När planens konsekvenser utreds ska planens uppgift och syfte beaktas. När en plan utarbetas ska miljökonsekvenserna, inklusive de samhällsekonomiska, sociala och kulturella konsekvenserna, samt övriga konsekvenser av planen och av undersökta alternativ utredas i behövlig omfattning. Utredningarna ska omfatta hela det område där planen kan tänkas ha väsentliga konsekvenser. (MBL 9 §.)

Utredningarna av planens konsekvenser ska innehålla tillräckliga uppgifter för att det ska vara möjligt att bedöma vilka betydande direkta och indirekta konsekvenser som genomförandet av planen har för bland annat stadsbilden, landskapet, kulturarvet och den byggda miljön (MBF 1 §). Syftet med utredningarna är att identifiera och bedöma landskapsvärdenas särdrag för området eller objektet.

De områdesbeskrivningar som utarbetats i samband med den uppdaterande inventeringen av nationellt värdefulla landskapsområden är viktigt bakgrundsmaterial för planläggningen. I beskrivningarna presenteras de mest väsentliga värdefaktorerna för landskapsområdena, och till dessa hör bland annat landskapets historiska utveckling och särdrag samt den landskapsbild som skapats genom samverkan mellan de historiska dragen och den nuvarande verksamheten. För att områdets karaktär och särdrag ska kunna föras fram med den exakthet som förutsätts för olika plannivåer bör områdesbeskrivningarna vid behov kompletteras och fördjupas från fall till fall. Miljöministeriet har utarbetat en handledning om hur kulturmiljön ska beaktas i konsekvensbedömningen (Kulttuuriympäristö vaikutusten arvioinnissa 2013, på finska).

6.3.5 De värdefulla landskapsområdenas rättsverkningar i planeringen av områdesanvändningen och byggandet

Det faktum att ett område har inkluderats i förteckningen över nationellt värdefulla landskapsområden medför i regel inga direkta rättsverkningar för markägaren, utan rättsverkningarna uppstår indirekt i planeringen av markanvändningen och tillståndsförfarandet.

Med tanke på de nationellt värdefulla landskapsområdena är de översiktliga planerna (landskapsplanen och generalplanen) särskilt avgörande planeringsredskap inom markanvändningen. Vanligast är att landskapsområdet medför konsekvenser för markägaren när en generalplan för området utarbetas. Beslut om eventuella begränsningar i markanvändningen fattas då i samband med beredningen i kommunen. I vissa områden utarbetas också den allra utförligaste planen, det vill säga en detaljplan.

De nationellt värdefulla landskapsområdena kan också medföra konsekvenser för markägarna vid ansökan om de tillstånd som behövs för byggande eller andra åtgär-

der samt i fråga om avgöranden som gäller planeringsbehov. MBL innehåller bestämmelser om bygglov, åtgärdstillstånd, tillstånd för miljöåtgärder (se 6.3.3), rivningslov och undantagslov. Med ett område i behov av planering avses byggande som på grund av miljökonsekvensernas omfattning förutsätter detaljerad planering av markanvändningen och en mer omfattande prövning än vanligt. Särskild prövning kan behövas på grund av viktiga skydds- eller rekreationsintressen. Viktiga skyddsintressen kan omfatta exempelvis ett kulturlandskaps enhetlighet. För att bygglov ska beviljas på ett område i behov av planering och för vilket detaljplan inte har godkänts förutsätts till exempel att byggandet passar in i landskapet och inte försvårar bevarandet av särskilda natur- eller kulturmiljövärden eller tillgodoseendet av rekreationsbehoven (MBL 137 § 1 mom.).

6.4 Användning av naturresurserna i nationellt värdefulla landskapsområden

6.4.1 Marktäkt

De riksomfattande målen för områdesanvändningen styr marktäkten enligt principerna för en hållbar användning. Enligt de särskilda målen ska man i landskapsplaneringen fästa vikt vid de stenmaterialresurser som kan utnyttjas och vid förbrukningen av dem och behovet av förbrukning på lång sikt samt sammanjämka behoven av stenmaterialförsörjning och skyddsbehoven. Anvisandet av områden för täkt av stenmaterial baserar sig på en bedömning i vilken det ska redogöras för dels områdets natur- och landskapsvärde, dels dess lämplighet med tanke på vatten- och stenmaterialförsörjningen.

Marktäktslagen (MTL 555/1981) är en speciallag som reglerar marktäkt. Marktäkt regleras såväl i planområden som i områden som ska planläggas i enlighet med 3 § i MTL. Det centrala syftet med MTL är att styra marktäkten så att skyddet av landskapet och naturvärdena kan tryggas. I 3 och 6 § i marktäktslagen föreskrivs om begränsningar av marktäkten. Tillstånd för marktäkt ska beviljas ifall täktverksamheten inte strider mot de begränsningar som fastställs i 3 § och om en erforderlig täktplan (6 §) har utarbetats. Enligt 3 § 1 mom. i MTL får marktäkten exempelvis inte leda till att en vacker landskapsbild fördärvas eller att betydande skönhetsvärden hos naturen eller speciella naturförekomster förstörs. När man ansöker om täkttillstånd måste man först reda ut om någon av de skador som avses i 3 § förekommer. På ett område för vilket en detaljplan eller generalplan med rättsverkningar gäller ska det därutöver ses till att täktverksamheten inte fördärvar stads- eller landskapsbilden.

Med vacker landskapsbild och betydande skönhetsvärden i naturen avses skönheten hos en plats eller hos det omgivande landskapet. Med landskap kan man avse både naturlandskap och kulturlandskap. Landskapets skönhet bör inbegripa vissa skönhetsvärden som baserar sig på en objektiv bedömning, och därmed ska det till tillståndsansökan bifogas en utredning av objektets eller det omgivande områdets landskapsvärden. Den uppdaterande inventeringen av nationellt värdefulla landskapsområden kan ses som en beskrivning av sådana värden, och enligt rättspraxis kan statusen som nationellt landskapsområde ha betydelse vid bedömningen av förutsättningarna för beviljande av marktäktstillstånd (till exempel HFD 21.8.2014 liggarnummer 2454).

Marktäktsprojekt som har betydande miljökonsekvenser bedöms också i enlighet med det förfarande som föreskrivs i lagen om förfarandet vid miljökonsekvensbedömning (468/1994). Enligt lagen om förfarandet vid miljökonsekvensbedömning avses med miljökonsekvenser bland annat projektets verkningar för samhällsstrukturen, byggnader, landskapet, stadsbilden och kulturarvet.

6.4.2. Skogsbruk

Beaktandet av landskapsvärden i användningen av skogarna styrs av MBL och skogslagen (1093/1996), som ofta tillämpas parallellt inom samma områden. Skogs-

lagen styr skötseln och användningen av skog inom områden som utgör skogsbruksmark. Den tillämpas dock inte på skyddsområden som inrättats med stöd av naturvårdslagen (1096/1996), områden som staten förvärvat för naturskyddsändamål eller andra statsägda områden som förvaltas i enlighet med skyddsbeslut av Forststyrelsen eller en myndighet som förvaltar statsägd mark. På motsvarande sätt tillämpas skogslagen inte på områden som i en plan enligt markanvändnings- och bygglagen anvisats som skyddsområden, detaljplaneområden, med undantag för områden som har anvisats för jord- och skogsbruk, områden med gällande åtgärdsbegränsning för uppgörande av detaljplan och områden som omfattas av en generalplan med rättsverkningar, med undantag för områden som har anvisats för jord- och skogsbruk eller rekreation.

Eftersom tyngdpunkten i fråga om nationellt värdefulla landskapsområden ligger på livskraftiga jordbruksområden med en mångsidig natur och mångsidiga kulturvärden är det i värdefulla landskapsområden i regel möjligt att idka skogsbruk i enlighet med Tapios skogsvårdsrekommendationer (serien *Råd i god skogsvård*, <*tapio.fi/tuote/rad-i-god-skogsvard-skogsvard*>). I vissa undantagsfall, såsom i förfaranden med tillstånd för miljöåtgärder i enlighet med MBL (128 §), kan skogshanteringen begränsas på landskapsmässiga grunder.

Enligt bestämmelserna om tillstånd för miljöåtgärder får sådana åtgärder som förändrar landskapet (jordbyggnadsarbete, trädfällning eller någon annan härmed jämförbar åtgärd) inte vidtas utan tillstånd på ett detaljplaneområde eller ett generalplaneområde, om så bestäms i generalplanen. Åtgärder som omfattas av tillstånd för miljöåtgärder är exempelvis jordbyggnadsarbeten eller andra motsvarande åtgärder som förändrar landskapet. Det går inte att entydigt definiera vad en åtgärd som förändrar landskapet innebär eftersom konsekvenserna av åtgärderna varierar på olika områden. I värdefulla landskapsområden kan till exempel trädfällning till och med uppfattas som åtgärder som förbättrar landskapet medan plantering av träd kan försämra en öppen, vacker landskapsbild.

I nationellt värdefulla landskapsområden kan avverkningar genomföras som specialavverkningar. Enligt 5 b § i lagen om ändring av skogslagen (1085/2013) kan avverkningen utföras på det sätt som områdets särskilda karaktär förutsätter om avverkningsområdet har en särskild betydelse för bevarande av skogens mångfald, för landskapet eller för mångbruk av skog. Specialavverkningar är frivilliga för markägare.

I nationellt värdefulla landskapsområden kan finansieringen på basis av den temporära lagen om finansiering av hållbart skogsbruk (34/2015) riktas till bland annat andra regionalt betydande projekt för vård av skogsnaturen som betonar skogarnas landskaps-, kultur- och rekreationsvärden.

6.4.3 Vindkraftsutbyggnad

De mest betydande och omfattande miljökonsekvenserna vid utbyggnad av vindkraft gäller landskapsbilden. Byggandet av vindkraftverk styrs av MBL och MBF. Miljökonsekvenserna av vindkraftsutbyggnad bedöms i samband med planläggningen och tillståndsförfarandena. Därtill bedöms miljökonsekvenserna av vindkraftsprojekt med betydande konsekvenser i ett förfarande i enlighet med lagen om förfarandet vid miljökonsekvensbedömning (468/1994).

Enligt de riksomfattande målen för områdesanvändningen (kapitel 4.5, Fungerande förbindelsenät och energiförsörjning) ska man i landskapsplaneringen ange vilka områden som bäst lämpar sig för utbyggnad av vindkraft. De riksomfattande målen för områdesanvändningen betonar i fråga om utbyggnad av vindkraft strävan efter centraliserade lösningar samt behovet att sammanjämka utbyggnaden av vindkraft med andra behov av områdesanvändning. Det är viktigt att koncentrera vindkraftverken i synnerhet med tanke på hanteringen av landskapskonsekvenserna.

Förutom mål som uttryckligen gäller utbyggnaden av vindkraft bör man vid planeringen av vindkraftsområden även ta i beaktande de övriga riksomfattande målen för områdesanvändningen, exempelvis gällande landskapet, naturvärden och kulturarvet. Med tanke på landskapsvärdena är det mest centrala målet skyldigheten att i planeringen av områdesanvändningen utgå från de nationella inventeringar som myndigheterna utarbetat samt skyldigheten att ange nationellt betydelsefulla kulturmiljöer och landskap i landskapsplaneringen.

Enligt principerna för planering av vindkraftsutbyggnad kan bland annat nationellt och regionalt värdefulla landskapsområden och nationellt betydelsefulla byggda kulturmiljöer anses vara områden som är olämpliga för utbyggnad av vindkraft.

I en handledning om vindkraftverk och landskap (Tuulivoimalat ja maisema, på finska) (Weckman 2006), som utarbetats på initiativ av miljöministeriet, presenteras vindkraftverkens konsekvenser för landskapet och god praxis inom vindkraftsplanering. I handledningen behandlas också utgångspunkter och innehållskrav för landskapsutredningar i samband med vindkraftsutbyggnad. Därtill har man med finansiering från miljöministeriet inrättat en nationell experttjänst för handledning i vindkraftsfrågor. Tjänsten tillhandahåller experthjälp för kommuner, landskapsförbund, NTM centraler, verksamhetsutövare och medborgare när det gäller förfaranden och innehåll som rör vindkraftsbyggnad.

7 Information och hörande

7.1 Information om inventeringar

Man har i olika skeden av projektet informerat såväl medborgare som myndigheter om hur den uppdaterande inventeringen av nationellt värdefulla landskapsområden framskrider. Den främsta informationskanalen för inventeringen har varit webbplatsen <*www.landsbygdslandskap.fi*>. som öppnades sommaren 2010 och som upprätthålls av miljöministeriet. Bestående teman på webbplatsen är målet för inventeringen, inventeringsanvisningar och MAPIO-arbetsgruppens sammansättning. På webbplatsen finns också kontaktuppgifter till MAPIO:s ordförande och sekreterare samt till kontaktpersoner för inventeringarna på landskapsnivå. Därtill uppdateras sidan med information om hur inventeringarna på landskapsnivå framskrider. De regionala rapporter som utarbetats under inventeringarna har lagts ut på webbplatsen efter att de behandlats av MAPIO. På webbplatsen har man också samlat bilder som tagits i samband med inventeringarna.

I takt med att inventeringen framskridit har man ordnat flera informationsevenemang på nationell nivå och landskapsnivå och publicerat många meddelanden. Miljöministeriet sände sommaren 2010 ut ett rikstäckande pressmeddelande om att inventeringarna inleds, och ett informations- och diskussionsmöte för intressentgrupper ordnades i oktober 2010. Hösten 2010 publicerades en broschyr där det i korthet berättades om projektets bakgrund och syfte. Broschyren delades ut bland annat i samband med seminariedagarna om vård av kulturlandskapet (Kulttuurimaiseman hoidon neuvottelupäivät) samt övriga evenemang för intressentgrupper och experter. Därtill har de personer som utfört inventeringarna ofta haft med sig broschyrer då de arbetat i fält och informerat om inventeringarna på lokal nivå. På begäran har man också levererat broschyrer till byaföreningar och andra lokala föreningar. Information om hur den uppdaterande inventeringen av nationellt värdefulla landskapsområden framskrider har också getts i samband med internationella seminarier i anslutning till *Europeiska landskapskonventionen*.

Utöver rikstäckande information har det också på landskapsnivå informerats om den uppdaterande inventeringen. NTM-centralerna har informerat om inventeringarna i den takt de har inletts i olika landskap. Man har berättat om inventeringarna för pres-

sen samt genom meddelanden till kommuner, evenemang för intressentgrupper och på webbplatser. I flera landskap har det i takt med att inventeringen framskridit ordnats informations- och diskussionsmöten för aktörer på kommunnivå och lokalinvånare. MAPIO:s medlemmar och inventerare har deltagit i många diskussionsmöten. I samband med inventeringarna på landskapsnivå har man också tagit del av invånarnas och andra lokala aktörers synpunkter på resultaten av inventeringarna. Till exempel i Nyland, Egentliga Finland, Satakunda, Södra Savolax, Österbotten, Mellersta Österbotten och Södra Österbotten har man kunnat kommentera resultaten av de regionala inventeringarna i en interaktiv karttjänst eller på NTM-centralens webbplats. I övriga landskap har åsikter och respons samlats in bland annat genom begäran om kommentarer. I Norra Savolax har informationen om och deltagandet i den regionala inventeringen kopplats ihop med beredningen av landskapsplanen.

Inventeringen har behandlats av flera massmedier på riksomfattande nivå, på landskapsnivå och på lokal nivå. Företrädare för MAPIO har skrivit om inventeringen i bland annat *Helsingin Sanomat* och i tidningar inom miljö- och kommunsektorn. Dessutom har personer som ansvarat för inventeringarna intervjuats på Yles webbplats, i Yles regionala radiokanaler, i de svenskspråkiga TV-nyheterna, i *Helsingin Sanomat*, i landskaps- och lokaltidningar och i tidningar inom miljösektorn. Till exempel *Kauppalehti* och *Maaseudun Tulevaisuus* har skrivit nyhetsartiklar om inventeringarna. I tidningsartiklarna har man utöver inventeringens bakgrund, förlopp och resultat även behandlat markägares tankar, eventuella konsekvenser av inventeringsresultaten, målen för landskapsvården samt enskilda landskapsområden som fastställts som nationellt värdefulla.

7.2 Hörande och myndighetsutlåtanden

Efter att den uppdaterande inventeringen av nationellt värdefulla landskapsområden har avslutats ordnas ett allmänt hörande om inventeringsresultaten. Materialen läggs officiellt fram vid miljöministeriet och på miljöministeriets webbplats. Vid NTM-centralerna och i kommunerna kan man också bekanta sig med materialet för de landskapsområden inom respektive region som enligt förslaget ska klassas som nationellt värdefulla.

Information om hörandet ges genom en sådan offentlig delgivning som avses i förvaltningslagen, och alla har möjlighet att framföra sin åsikt om förslaget till nationellt värdefulla landskapsområden och om den miljökonsekvensbedömning som görs i samband med inventeringsprojektet. Responsen skickas till NTM-centralerna som sammanställer den och skickar den vidare till miljöministeriet efter att samrådstiden gått ut. I samband med hörandet ordnar miljöministeriet en separat remissbehandling för intressentgrupper.

Utlåtandena och ställningstagandena behandlas vid miljöministeriet, och miljöministeriet ansvarar också för eventuella ändringar som görs gällande landskapsområdena. Om det till följd av responsen görs betydande ändringar i de föreslagna områdena ordnas ett nytt samråd. När samrådet avslutats sammanställer miljöministeriet resultaten av den uppdaterande inventeringen och förslaget på landskapsområden till en proposition som skickas till ministerierna för utlåtande. Efter denna remiss behandlas propositionen av statsrådet. Statsrådet förväntas fatta ett beslut om landskapsområdena enligt vilket den uppdaterande inventeringen ersätter den nuvarande inventeringen som en sådan myndighetsinventering som avses i de med MBL förenliga riksomfattande målen för områdesanvändningen.

Det officiella samrådsmaterialet om inventeringarna består av en begäran om hörande, denna bakgrundspromemoria inklusive bilagor samt objektsbeskrivningar av och kartor över de områden som föreslås som nationellt värdefulla landskapsområden. På webben finns dessutom en karttjänst där man kan granska avgränsningarna av landskapsområdena i förhållande till olika grundläggande informationsmaterial.

LITTERATUR OCH DOKUMENTKÄLLOR

European Landscape Convention and reference documents (2008). 90 s. Council of Europe.

Helminen, V., K. Nurmio, A. Rehunen, M. Ristimäki, K. Oinonen, M. Tiitu, O. Kotavaara, H. Antikainen, J. Rusanen (2014). Kaupungin-maaseudun alueluokitus: Paikkatietomuotoisen alueluokituksen muodostamisperiaatteet. *Finlands miljöcentrals rapporter* 25/2014. 46 s.

Inventointiohje. Valtakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden päivitysinventoinnit; maaseudun kulttuurimaisemat ja maisemanähtävyydet (2010) (Anvisningar för inventering. Uppdaterande inventering av nationellt värdefulla landskapsområden; landsbygdens kulturlandskap och landskapssevärdheter (2010)). 30 s. Miljöministeriet, MAPIO-arbetsgruppen.

Kulttuuriympäristö maakuntakaavoituksessa (2011). *Suomen ympäristö* 28/2011 (Miljön i Finland 8/2008). 67 s.

Kulttuuriympäristö vaikutusten arvioinnissa (2013). *Suomen ympäristö* 14/2013 (Miljön i Finland 8/2008). 60 s.

Luonnon puolesta – ihmisen hyväksi (För naturen – till nytta för människan) (2013). Suomen luonnon monimuotoisuuden suojelun ja kestävän käytön toimintaohjelma 2013–2020 (Finlands handlingsprogram för bevarande och hållbart nyttjande av biologisk mångfald 2013–2020). *<www.ym.fi/sv-FI/Natur/Naturens_mangfald/Strategi_och_handlingsprogram>*

Jord- och skogsbruksministeriet (2014). Manner-Suomen maaseudun kehittämisohjelma 2014–2020 (Program för utveckling av landsbygden i Fastlandsfinland 2014–2020). *<magnetcloud1.eu/ebook/manner-suomen_maaseudun_kehittamisohjelma_2014_2020/>*

Maisema-aluetyöryhmän mietintö I (1993). Maisemanhoito (Betänkande I av arbetsgruppen för landskapsområden (1993). Landskapsvård). *Miljöministeriet, avdelningen för miljövård. Miljöministeriets betänkande* 66/1992. 199 s.

Maisema-aluetyöryhmän mietintö II (1993). Arvokkaat maisema-alueet. (Betänkande II av arbetsgruppen för landskapsområden (1993). Värdefulla landskapsområden). *Miljöministeriet, avdelningen för miljövård. Miljöministeriets betänkande* 66/1992. 204 s.

Markkola, P. (2004; red.). Suurten muutosten aika. Jälleenrakennuskaudesta EU-Suomeen. *Suomen maatalouden historia 3*. 518 s. SKS, Helsingfors.

Museiverket (2009). Valtakunnallisesti merkittävät rakennetut kulttuuriympäristöt RKY (Byggda kulturmiljöer av riksintresse RKY). *<www.kulturmiljo.fi/read/asp/rsv_default.aspx>*

Museiverket (2015). Muinaisjäännösrekisteri. *<kulttuuriymparisto.nba.fi/netsovellus/rekisteriportaali/mjreki/read/asp/r_default.aspx>*

Opas rakennusjärjestyksen laatimiseen (2013) (Handbok för utarbetande av byggnadsordning). Kommunförbundets webbpublikation. 87 s. *<shop.kunnat.net/product_details.php?p=2840>*

Undervisnings- och kulturministeriet & miljöministeriet (2014). *Kulttuuriympäristöstrategia 2014–2020* (Kulturmiljöstrategin 2014–2020). Valtioneuvoston periaatepäätös 20.3.2014 (Statsrådets principbeslut 20.3.2014). 29 s.

Rakennettu kulttuuriympäristö – Valtakunnallisesti merkittävät kulttuurihistorialliset ympäristöt (1993). *Museiverket, byggnadshistoriska avdelningens publikationer* 16/1993. 278 s.

Inrikesministeriet (1983). Valtakunnallisesti merkittävät esihistorialliset suojelualuekokonaisuudet (Förhistoriska skyddsområden som är betydelsefulla för hela landet). *Inrikesministeriet, planläggnings- och byggnadsavdelningen, meddelanden* 3/1983.

Vainio, M., H. Kekäläinen, A. Alanen & J. Pykälä (2001). Suomen perinnebiotoopit. Perinnemaisemaprojektin valtakunnallinen loppuraportti. *Suomen ympäristö* 527 (Miljön i Finland 527). 163 s.

Valtioneuvoston periaatepäätös maisema-alueista ja maisemanhoidon kehittämisestä (Statsrådets principbeslut om landskapsområden och utvecklingen av landskapsvården) (1995). Miljöministeriet 23.1.1995. Dnr 1/500/95.

Valtioneuvoston päätös valtakunnallisesti merkittävien rakennettujen kulttuuriympäristöjen 1993 inventoinnin korvaamisesta sen vuonna 2009 valmistuneella tarkistuksella valtakunnallisten alueidenkäyttö-tavoitteiden tarkoittamana inventointina (2009). *<www.nba.fi/fi/File/900/valtioneuvoston-paatos-rky2009.pdf>*

Valtioneuvoston päätös valtakunnallisista alueidenkäyttötavoitteista/Valtioneuvoston päätös valtakunnallisten alueidenkäyttötavoitteiden tarkistamisesta (Statsrådets beslut om riksomfattande mål för områdesanvändningen/Statsrådets beslut om justering av de riksomfattande målen för områdesanvändningen (2000/2008). *<www.ymparisto.fi/download/noname/%7BA2516D1A-DF52-4E0B-A00C-E2DDC51EF440%7D/59386>*

Weckman, E. (2006). Tuulivoimalat ja maisema. *Suomen ympäristö* 5/2006 (Miljön i Finland 5/2006). 42 s.

Ympäristöministeriö

11.11.2015

Liite

VALTAKUNNALLISESTI ARVOKKAIDEN MAISEMA-ALUEIDEN PÄIVITYSINVENTOINTI

Ympäristövaikutusten arviointi – SOVA-lain mukainen ympäristöselostus

Sisällys

Johdanto 3

I VALTAKUNNALLISESTI ARVOKKAIDEN MAISEMA-ALUEIDEN PÄIVITYSNVENTOINTI

1 Päivitysinventoinnin sisältö, tavoitteet ja suhde muihin suunnitelmiin 3

2 Päivitysinventointien eteneminen 4

3 Valtakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden oikeusvaikutukset 5

3.1 Alueidenkäytön suunnittelu 5

3.2 Muu ympäristönkäyttö 6

II VALTAKUNNALLISESTI ARVOKKAIDEN MAISEMA-ALUEIDEN INVENTOINNIN VAIKUTUSTEN ARVIOINTI

4 Ympäristövaikutukset ja ympäristövaikutusten arviointi 7

5 Maisema-alueiden päivitysinventoinnin merkittävimmät vaikutukset 7

5.1 Sosiaaliset vaikutukset 8

5.2 Ekologiset vaikutukset 8

5.3 Vaikutukset rakennettuun ympäristöön, maisemaan ja kulttuuriperintöön 9

5.4 Taloudelliset vaikutukset ja vaikutukset luonnonvarojen hyödyntämiseen 9

5.5 Vaikutukset alue- ja yhdyskuntarakenteeseen 10

5.6 Vaikutukset viranomaistoimintaan 11

5.7 Kansainväliset vaikutukset ja kansainvälinen yhteistyö 11

6 Vaihtoehtojen vertailu 12

7 LÄHTEET 16

Johdanto

Maisemat ovat olennainen osa suomalaista kulttuuriympäristöä sekä ihmisten alueellista identiteettiä, arkiympäristöä ja hyvinvointia. Ne ovat syntyneet ihmisen ja luonnon pitkän vuorovaikutuksen tuloksena ja sisältävät siten monia historiallisia ja kulttuurisia arvoja. Kulttuuriympäristön luonteva käyttö ja jatkuva hoito ovat edellytys sen säilymiselle. Tärkeimmät kulttuuriympäristön muutosta ja suojelua ohjaavat säädökset sisältyvät maankäyttö- ja rakennuslakiin (MRL, 132/1999) sekä luonnonsuojelulakiin (LSL, 1096/1996). Niiden ohella kulttuuriympäristön ja maisemien laadukasta hoitoa ja ylläpitoa tukevat neuvonta, koulutus, ympäristökasvatus ja hyvät esimerkit.

Tässä selvityksessä arvioidaan valtakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden päivitysinventoinnin ympäristövaikutuksia. Arviointi perustuu suunnitelmien ja ohjelmien ympäristövaikutusten arvioinnista annetussa laissa (SOVA-laki, 200/2005) mainittuun yleiseen selvitysvelvollisuuteen. SOVA-lain 3 §:n mukaan suunnitelmasta tai ohjelmasta vastaavalla viranomaisella on velvollisuus huolehtia siitä, että "suunnitelman tai ohjelman ympäristövaikutukset selvitetään ja arvioidaan riittävässä määrin valmistelun kuluessa, jos suunnitelman tai ohjelman toteuttamisella saattaa olla merkittäviä ympäristövaikutuksia".

SOVA-lain mukaisella vaikutusten arvioinnilla pyritään ympäristövaikutusten ennakoimiseen, erilaisten näkemysten esille tuomiseen ja mahdollisten ristiriitojen käsittelyyn. Lisäksi arvioinnilla parannetaan kansalaisten tiedonsaantia. Arvioitavia vaikutuksia ovat SOVA-lain 2 §:ssä tarkoitetut ympäristövaikutukset, joita ovat suunnitelman toteuttamisesta aiheutuvat luonnonympäristöön, ihmisiin, yhteisöihin ja talouteen kohdistuvat vaikutukset.

Maisema-alueiden päivitysinventointia koskeva ympäristövaikutusten arviointi jakautuu kahteen osaan: valtakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden päivitysinventoinnin ja sen taustojen yleiskuvaukseen sekä varsinaiseen vaikutusten arviointiin. Maisema-alueiden inventoinnin varsinaisia oikeusvaikutuksia käsitellään tarkemmin inventoinnin taustamuistiossa. Tässä muistiossa niitä sivutaan soveltuvin osin.

Ympäristövaikutusten arvioinnista on vastannut ympäristöministeriö ja päivitysinventointia ohjannut Maisema-alueiden päivitysinventointien ohjaus- ja arviointiryhmä (MAPIO-työryhmä).

I VALTAKUNNALLISESTI ARVOKKAIDEN MAISEMA-ALUEIDEN PÄIVITYSNVENTOINTI

1 Päivitysinventoinnin sisältö, tavoitteet ja suhde muihin suunnitelmiin

Ympäristöministeriön maisema-aluetyöryhmä kartoitti vuosina 1986–1992 Suomen arvokkaat maisema-alueet (Ympäristöministeriö 1993). Inventoinnin perusteella valtioneuvosto teki 5. tammikuuta 1995 periaatepäätöksen valtakunnallisesti arvokkaista maisema-alueista ja maisemanhoidon kehittämisestä. Päätöksessä nimettiin 156 valtakunnallisesti arvokasta maisema-aluetta, jotka edustavat maaseudun kulttuurimaisemia.

Ympäristöministeriö aloitti vuonna 2010 valtakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden päivitysinventoinnin. Päivitys katsottiin tarpeelliseksi kolmesta syystä: (1) yleinen tietämys maisemista ja niiden hoidosta oli kohentunut huomattavasti 1990-luvun alun jälkeen; (2) maisemanhoitoa ja -suojelua koskeva lainsäädäntö oli ratkaisevasti muuttunut; ja (3) Museovirasto oli vastikään päivittänyt tiedot valtakunnallisesti merkittävistä rakennetuista kulttuuriympäristöistä (RKY). Maisema-alueiden

inventointi tarjosi myös mahdollisuuden reagoida suomalaisen maaseutumaiseman sekä maisemanhoidon ohjausjärjestelmien muutokseen viimeisten 20 vuoden aikana.

Päivitysinventoinnin yhteydessä tarkistettiin vuonna 1995 määriteltyjen maisema-alueiden laatu, rajaukset ja arvoluokat. Ympäristöministeriö piti myös tarpeellisena kartoittaa mahdollisia uusia valtakunnallisesti arvokkaita maisema-alueita sekä selvittää maisema-alueiden suhdetta valtakunnallisesti merkittäviin rakennettuihin kulttuuriympäristöihin.

Ympäristöministeriön pääosin rahoittamassa päivitysinventoinnissa on keskitytty edellisen inventoinnin tavoin perinteisten maaseutuelinkeinojen ja muun alkutuotannon synnyttämiin maisemiin. Inventoinnissa on käsitelty etenkin perinteisessä asussa säilyneitä, elinvoimaisia, luonnoltaan ja kulttuuriperinnöltään monipuolisia elinkeinomaisemakokonaisuuksia kylineen, luontotyyppeineen ja historiallisine kohteineen. Samalla on päivitetty maisemanähtävyyksien tiedot. Maisemanähtävyydet ovat pääosin luonnonmaisemia, jotka ovat usein myös kulttuurisesti merkittäviä ja matkailullisesti vetovoimaisia.

Valtakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden päivitysinventointia tullaan esittämään valtakunnallisten alueidenkäyttötavoitteiden tarkoittamaksi viranomaisinventoinniksi, jollaisena se korvaa vuonna 1995 vahvistetun maisema-alueiden inventoinnin. Valtakunnalliset alueidenkäyttötavoitteet (MRL 24 §) ovat osa maankäyttö- ja rakennuslaissa määriteltyä alueidenkäytön suunnittelujärjestelmää. Tavoitteiden mukaan valtakunnalliset viranomaisinventoinnit rakennetuista kulttuuriympäristöistä (RKY 2009), arvokkaista maisema-alueista (Ympäristöministeriö 1993) ja esihistoriallisista suojelualuekokonaisuuksista (Sisäasiainministeriö 1983) on otettava huomioon ja niiden toteuttamista on edistettävä maakuntien suunnittelussa, kuntien kaavoituksessa ja valtion viranomaisten toiminnassa. Selvityksissä määritellyt alueet on osoitettava maakuntakaavoissa ja niitä on käsiteltävä alueidenkäytön suunnittelun lähtökohtina.

Maisema-alueiden päivitysinventointi toteuttaa valtakunnallisten alueidenkäyttötavoitteiden ohella Eurooppalaisessa maisemayleissopimuksessa (173/2006) asetettuja tavoitteita maisemien suojelusta, hoidosta ja suunnittelusta. Suomessa yleissopimus ja siihen liittyvä laki ovat olleet voimassa 1. huhtikuuta 2006 alkaen.

Valtakunnallisesti arvokkaat maisema-alueet toimivat myös käytännön lähtökohtana valmisteltaessa luonnonsuojelulain mukaisia maisema-alueita eli maisemanhoitoalueita. Suomessa on toistaiseksi neljä valtakunnallista maisemanhoitoaluetta: Raaseporin Skärlandetin, Kauhajoen Hyypänjokilaakson, Pelkosenniemen Kairalan–Luiron sekä Simon maisemanhoitoalueet.

2 Päivitysinventointien eteneminen

Valtakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden päivitysinventointia valmisteltiin Maisema-alueiden päivitysinventointityöryhmän (MAPI) pilotti-inventoinnilla Keski-Suomessa vuonna 2009. Pilotti-inventoinnin yhteydessä laadittiin inventointiohjeet ja tehtiin malli-inventoinnit valtakunnallista hanketta varten.

MAPI:n työn valmistuttua ympäristöministeriö perusti Maisema-alueiden päivitysinventointien ohjaus- ja arviointityöryhmän (MAPIO) 21. toukokuuta 2010. MAPIO on vastannut inventoinnin yleisohjauksesta, inventointitulosten kokoamisesta ja niiden yhteismitallisuuden varmistamisesta. MAPIO on myös viimeistellyt maisema-alueiden valtakunnallisen koosteen aluekuvauksineen ja aluerajauksineen. MAPIO-ryhmässä ovat olleet edustettuina ympäristöministeriö, maa- ja metsätalousministeriö, Metsähallitus, Museovirasto, Suomen ympäristökeskus (SYKE), Elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskukset (ELY) ja maakuntien liitot. Työryhmän puheenjohtajana on toiminut ympäristöneuvos Tapio Heikkilä ympäristöministeriöstä,

varapuheenjohtajana erityisasiantuntija Tuija Mikkonen ympäristöministeriöstä ja sihteerinä suunnittelija Sonja Forss SYKEstä.

Maisema-alueiden päivitysinventoinnit tehtiin maakunnittain vuosien 2010–2014 aikana. Inventointien toteuttamisesta ovat vastanneet alueelliset ELY-keskukset. Inventoinnit tehtiin käytännössä ELY-keskuksissa tai maakuntien liitoissa, yleensä tilattuina konsulttitöinä. Alueellisia inventointeja koordinoivat alueelliset ohjausryhmät, joita olivat monessa maakunnassa maakunnalliset kulttuuriympäristöryhmät. Joissakin maakunnissa selvitettiin valtakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden inventointien yhteydessä myös maakunnallisesti arvokkaita maisema-alueita.

ELY-keskukset esittelivät alueellisten inventointien tulokset MAPIO:lle, joka on varmistanut alueellisissa inventoinneissa käytettyjen menetelmien, rajauskriteereiden, rajausten ja nimistön yhdenmukaisuuden. Maakunnallisesti arvokkaisiin maisema-alueisiin MAPIO ei ottanut kantaa, vaan niistä päättävät alueelliset toimijat. MAPIO on käyttänyt alueellisia selvityksiä ja inventointilomakkeita ensisijaisena aineistonaan laatiessaan esityksen valtakunnallisesti arvokkaista maisema-alueista. Valmistelutyön yhteydessä MAPIO on tehnyt aluevalikoimaan ja rajauksiin joitakin muutoksia. Koko maata koskeva ehdotus uusiksi maisema-alueiksi on viimeistelty MAPIO:n ja ELY-keskusten yhteistyönä.

Maisema-alueiden päivitysinventoinnista on tiedotettu aktiivisesti. Aktiivisella viestinnällä ja monien tahojen osallistamisella on tahdottu edistää inventoinnin vaikuttavuutta ja uuden maisema-alue-ehdotuksen paikallista hyväksyttävyyttä. Inventointien etenemisestä on tiedotettu muun muassa valtakunnallisen päivitysinventoinnin verkkosivulla (<*www.maaseutumaisemat.fi*>), jonne on lisätty myös alueellisia raportteja niiden valmistuttua.

Valtakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden päivitysinventointiaineisto pidetään nähtävillä hallintolain (HL, 434/2003) 62 §:n mukaisesti. Inventoinnin kuuleminen toteuttaa myös HL:n § 41:tä, jossa todetaan seuraavaa: "Jos asian ratkaisulla voi olla huomattava vaikutus muiden kuin asianosaisten elinympäristöön, työntekoon tai muihin oloihin, viranomaisen tulee varata näille henkilöille mahdollisuus saada tietoja asian käsittelyn lähtökohdista ja tavoitteista sekä lausua mielipiteensä asiasta."

3 Valtakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden oikeusvaikutukset

3.1 Alueidenkäytön suunnittelu

Maisema-alueiden päivitysinventoinnin välilliset oikeusvaikutukset syntyvät erityisesti kaavoituksen kautta. Jonkin alueen sisältyminen valtakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden listaukseen ei pääsääntöisesti aiheuta suoria maanomistajiin kohdistuvia oikeusvaikutuksia. Suoria oikeusvaikutuksia voi kuitenkin syntyä esimerkiksi rakentamisen ja muiden toimenpiteiden lupaharkinnan kautta.

Valtakunnallisten alueidenkäyttötavoitteiden (VAT) mukaan maisema-alueiden inventointi otetaan huomioon alueidenkäytön suunnittelun lähtökohtana. Inventoinnissa määritellyt valtakunnallisesti arvokkaat maisema-alueet vaikuttavat kaavoitukseen eri kaavamuodoille asetettujen sisältövaatimusten ja ympäristövaikutusten selvitysvelvollisuuden kautta. Kaavaa laadittaessa selvitetään kaavan ympäristövaikutukset, muun muassa kaavoitettavan alueen ja sen lähiympäristön kulttuuriympäristöä koskevat arvot (vaikutukset kaupunkikuvaan, maisemaan, kulttuuriperintöön ja rakennettuun ympäristöön). Ympäristövaikutusten arvioinnin tarkoituksena on tuottaa tietoa erilaisten käyttötarpeiden yhteensovittamiseksi ja turvata maisema-arvojen riittävä huomioon ottaminen päätösharkinnassa.

Maankäytön suunnittelujärjestelmän lähtökohtana on tarkentuva suunnittelu, jossa valtakunnalliset alueidenkäyttötavoitteet sekä yleispiirteiset kaavat, eli maakuntakaava ja yleiskaava, ohjaavat yksityiskohtaisten asemakaavojen suunnittelua. Valtakunnallisten alueidenkäyttötavoitteiden ja yleispiirteisten kaavojen oikeusvaikutukset

kohdistuvat erityisesti valtion viranomaisiin ja maakunnalliseen suunnitteluun. Maakunta- ja yleiskaavassa osoitetuista valtakunnallisesti arvokkaista maisema-alueista ei aiheudu suoria maanomistajiin kohdistuvia oikeusvaikutuksia. Oikeusvaikutukset syntyvät vasta, kun maakunta- ja yleiskaavassa osoitetut valtakunnallisesti arvokkaat maisema-alueet välittyvät ja tarkentuvat asemakaavatasolle. Asemakaavaa on noudatettava esimerkiksi myönnettäessä rakennuslupia, toimenpidelupia, maisematyölupia ja rakennuksen purkamislupia. Rakennusluvan myöntäminen suunnittelutarvealueella edellyttää, että rakentaminen on sopivaa maisemalliselta kannalta eikä vaikeuta erityisten luonnon- tai kulttuuriympäristön arvojen säilymistä. Asemakaavaa on noudatettava myös eräiden muiden ympäristölakien mukaisia lupia myönnettäessä.

Maakunta-, yleis- ja asemakaavoissa voidaan antaa tarpeellisia suojelumääräyksiä (MRL 30, 41 ja 57 §), jos jotakin aluetta on maiseman, luonnonarvojen, rakennetun ympäristön, kulttuurihistoriallisten arvojen tai muiden erityisten ympäristöarvojen vuoksi suojeltava. Määräyksillä voidaan ohjata muun muassa metsien käsittelyä, ojitusta sekä muuta maisemaa tai luonnonolosuhteita muuttavaa toimintaa. Suojelumääräyksiä annettaessa tulee kiinnittää erityistä huomiota siihen, ettei niistä aiheudu maanomistajalle kohtuutonta haittaa. Yleiskaavoihin voidaan ottaa toimenpiderajoituksia eli maisematyöluvan hakuvelvoite muun muassa puiden kaatoon eli metsän hakkuuseen maisemainventoinnin perusteella (MRL § 128).

3.2 Muu ympäristönkäyttö

Maisema-arvojen huomioon ottamisesta säädetään maankäyttö- ja rakennuslain ohella muissakin laeissa. Maisemiin merkittävästi vaikuttavia ympäristönkäyttöhankkeita ovat esimerkiksi maa-ainesten ottaminen, tuulivoimaloiden rakentaminen ja vähäisemmässä määrin metsienkäyttö. Valtakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden päivitysinventointia käytetään suunnittelu- ja selvitysaineistona hankkeista ja niiden luvista päätettäessä. Pääsäännön mukaan valtakunnallisesti arvokkaista maisema-alueista ei aiheudu maakunta- ja yleiskaavatasoilla maanomistajiin konkreettisesti kohdistuvia oikeusvaikutuksia. Vaikutukset syntyvät tarkentuvan maankäytön suunnittelun kautta siten, että maanomistajan oikeusasemaan voi kohdistua tosiasiallisia vaikutuksia asemakaava-, rakentamis- ja muiden toimenpidelupien yhteydessä.

Valtakunnalliset alueidenkäyttötavoitteet ohjaavat maa-ainesten ottoa kestävän käytön periaatteiden mukaisesti. Maa-aineslaki (MAL, 555/1981) on maa-ainesten ottamisen sääntelyn erityislaki. Maa-aineslaki pyrkii turvaamaan maiseman ja luonnon arvot ohjaamalla maa-ainesten ottamista niin, ettei maa-ainesten ottaminen esimerkiksi turmele kaunista maisemakuvaa tai tuhoa luonnon merkittäviä kauneusarvoja ja erikoisia luonnonesiintymiä. Valtakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden inventoinnissa tunnistetut maisema-arvot voivat vaikuttaa maa-ainesluvan myöntämisen edellytysten arviointiin.

Tuulivoimaloiden rakentamisen merkittävimmät ja laajimmalle ulottuvat ympäristövaikutukset kohdistuvat maisemakuvaan. Valtakunnallisissa alueidenkäyttötavoitteissa voimaloiden maisemavaikutuksia pyritään hallitsemaan ohjaamalla tuulivoimarakentamista keskitettyihin ratkaisuihin sekä sovittamalla tuulivoimarakentamista yhteen alueidenkäytön muiden tarpeiden kanssa.

Maisemavaikutusten hallintaa tuulivoimarakentamisessa ohjaavat erityisesti kaavoitus sekä maankäyttö- ja rakennuslain mukaiset luvat. Tuulivoimarakentamisen ympäristö- ja maisemavaikutukset arvioidaan kaavoitusprosesseissa ja lupamenettelyissä. Lisäksi vaikutuksiltaan merkittävien tuulivoimahankkeiden ympäristövaikutukset arvioidaan YVA-lain (468/1994) mukaisessa menettelyssä.

Metsälaki (1093/1996) ohjaa talousmetsien hoitoa ja käyttöä. Maisema-arvojen huomioon ottamista metsienkäytössä ohjaa metsälain ohella maankäyttö- ja rakennuslaki. Metsälakia ei sovelleta esimerkiksi luonnonsuojelulain nojalla muodostetuilla

suojelualueilla, kaavassa suojelualueeksi osoitetulla alueella, tai asemakaava-alueella lukuun ottamatta maa- ja metsätalouteen osoitettuja alueita.

Valtakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden merkittävimmät metsien käyttöön ja tuulivoimarakentamiseen liittyvät oikeusvaikutukset kohdistuvat viranomaisiin, maakunnan suunnitteluun ja kuntakaavoitukseen edellä selostetun maankäytön suunnittelujärjestelmän mukaisesti.

II VALTAKUNNALLISESTI ARVOKKAIDEN MAISEMA-ALUEIDEN INVENTOINNIN VAIKUTUSTEN ARVIOINTI

4 Ympäristövaikutukset ja ympäristövaikutusten arviointi

Valtakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden päivitysinventoinnin vaikutusten arviointi perustuu suunnitelmien ja ohjelmien ympäristövaikutusten arvioinnista annetun SOVA-lain (200/2005) 3 §:n yleiseen selvitysvelvollisuuteen, jonka mukaan vaikutusten arviointi tehdään tapauskohtaiseen harkintaan perustuen. Suunnitelmien tai ohjelmien ympäristövaikutukset tulee selvittää ja arvioida riittävästi etukäteen, jos suunnitelman tai ohjelman toteuttamisella saattaa olla merkittäviä ympäristövaikutuksia. SOVA-lain mukaisella vaikutusten arvioinnilla pyritään ympäristövaikutusten ennakoimiseen, erilaisten näkemysten esille tuomiseen ja mahdollisten ristiriitojen käsittelyyn sekä kansalaisten tiedonsaannin parantamiseen. Valtakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden päivitysinventoinnin ympäristövaikutusten arvioinnin kohteina ovat inventoinnissa esitettyjen maisema-alueiden vaikutukset. Vaikutusten arvioinnista on vastannut ympäristöministeriö ja MAPIO-työryhmä.

SOVA-lain 2 §:n mukaan ympäristövaikutuksella tarkoitetaan suunnitelman tai ohjelman välitöntä ja välillistä vaikutusta

(a) ihmisten terveyteen, elinoloihin ja viihtyvyyteen;

(b) maaperään, vesiin, ilmaan, ilmastoon, kasvillisuuteen, eliöihin ja luonnon monimuotoisuuteen;

(c) yhdyskuntarakenteeseen, rakennettuun ympäristöön, maisemaan, kaupunkikuvaan ja kulttuuri-perintöön;

(d) luonnonvarojen hyödyntämiseen; sekä

(e) alakohdissa a–d mainittujen tekijöiden keskinäisiin vuorovaikutussuhteisiin.

Arvioinnissa vaikutusulottuvuus on SOVA-lain 2 §:n tarkoittamaa vaikutus-käsitettä laajempi. Valtakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden päivitysinventoinnin vaikutusten arvioinnissa on arvioitu muun ohella maisema-alueiden vaikutuksia aluetalouteen, alueiden kehittämiseen ja alue- ja yhdyskuntarakenteeseen sekä maisema-alueiden kansainvälisiä vaikutuksia.

Arviointi on tehty laadullisia menetelmiä käyttäen asiantuntija-arviointina. Vaikutusten suuntia on arvioitu sanallisesti, ja apuna vaikutusten jäsentämiseksi ja kokonaisuuden hahmottamiseksi on käytetty arviointitaulukkoa (taulukko 1). Arviointitaulukossa on käytetty viisiportaista asteikkomuuttujaa kuvaamaan vaikutuksen suuntaa ja voimakkuutta (––,–, 0, +, ++).

5 Maisema-alueiden päivitysinventoinnin merkittävimmät vaikutukset

Valtakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden tarkoituksena on turvata edustavien ja elinvoimaisten maaseutumaisemien ja erityisten maisemanähtävyyksien maisema-arvojen säilyminen. Koska suurin osa päivitetyistä maisema-alueista sisältyy jo nykyiseen maisema-alueiden inventointiin, päivitysinventoinnista aiheutuvat uudet vaikutukset ovat varsin vähäisiä.

Valtakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden ympäristövaikutukset ovat pääosin positiivisia. Ympäristövaikutuksista merkittävimmät kohdistuvat kulttuuriympäristön historiallisten piirteiden ja muiden maisemallisten arvojen säilymiseen sekä maisemanhoidon käytäntöjen kehittämiseen ja levittämiseen. Maisema-alueiden merkittävimpiä positiivisia sosiaalisia ja yhteiskunnallisia vaikutuksia ovat alueiden asukkaiden hyvinvointiin ja viihtyvyyteen liittyvät vaikutukset. Arvokkaat maisema-alueet tukevat merkittävästi myös maatalouden ja matkailuelinkeinojen sekä muiden maaseudun elinkeinojen toiminta- ja kehittämisedellytyksiä.

Negatiivisista vaikutuksista merkittävimpinä voidaan pitää arvokkaiden maisema-alueiden suunnittelulle asettamia reunaehtoja. Valtioneuvoston päätökseen sisällytettävät maisema-alueet voivat ohjata tai rajoittaa erilaisten hankkeiden toteuttamista paikallisesti.

Seuraavissa luvuissa (5.1–5.5) esitellään valtakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden ympäristövaikutuksia vaikutusluokittain. Yhteenveto valtakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden päivitysinventoinnin sosiaalisista, ekologisista, taloudellisista ja muista vaikutuksista on esitetty taulukossa 1.

5.1 Sosiaaliset vaikutukset

Maisema-alueilla on merkittäviä asukkaiden viihtyvyyteen, alueen vetovoimaisuuteen sekä paikalliseen ja alueelliseen identiteettiin liittyviä arvoja. Alueen sisältyminen valtioneuvoston maisema-alueita koskevaan päätökseen voidaan katsoa eduksi hankerahoitusta ja maisemanhoitotukia haettaessa (ks. kohta 5.4, taloudelliset vaikutukset). Hankepohjainen maisemanhoito vahvistaa esimerkiksi kylätoimintaa, sekä asukkaiden yhteisöllisyyttä ja sitoutumista omaan asuinpaikkaansa. Lisäksi maisemahankkeisiin osallistuminen tarjoaa uusia vaikutusmahdollisuuksia eri väestö- ja ikäryhmille.

Arvokkailla maisema-alueilla on positiivisia vaikutuksia aluetalouteen ja yritystoimintaan. Maisema-alueen status on vetovoimatekijä, johon tukeutuen esimerkiksi matkailupalveluita voidaan kehittää. Parantunut palvelutaso ja laadukkaasti hoidettu maaseutumaisema lisäävät maisema-alueen yleistä viihtyisyyttä ja parantavat asumisen edellytyksiä alueella. Monet inventoinnissa valitut maisemanähtävyydet ovat jo nykyisin tunnettuja maisemamatkailukohteita.

Maisema-alueiden päivitysinventointi edistää omalta osaltaan hyvien suunnittelukäytäntöjen muodostumista ja toteutumista. Jotta maiseman arvot on mahdollista turvata maankäytön suunnittelussa, tarvitaan asiantuntijatietoon pohjaavia selvityksiä sekä asiantuntijoiden ja paikallisten asukkaiden välillä käytävää keskustelua. Maisema-alueiden päivitysinventointi kokoaa yhteen monen hallinnonalan näkemykset maisemien arvoista ja tarjoaa kansalaisille mahdollisuuden maisemaa koskeviin keskusteluihin maankäytön suunnitteluun liittyvän osallismenettelyn kautta. Inventointi ja siihen liittyvä kansalaiskeskustelu lisäävät Eurooppalaisen maisemayleissopimuksen ja valtioneuvoston 20. maaliskuuta 2014 hyväksymän Kulttuuriympäristöstrategian (Opetus- ja kulttuuriministeriö & Ympäristöministeriö 2014) tavoitteiden mukaisesti asukkaiden tietoisuutta maisemien ja lähiympäristöjensä arvoista. Lisäksi ympäristöministeriö julkaisee ja rahoittaa kaavoittajille ja suunnittelijoille suunnattuja maiseman ja kulttuuriympäristön laadun turvaamiseksi laadittuja ohjeita ja opasaineistoja.

5.2 Ekologiset vaikutukset

Valtakunnallisesti arvokkaisiin maisema-alueisiin liittyy runsaasti ekologisia ja geologisia arvoja. Alueiden ekologisissa arvoissa korostuu ennen kaikkea alueiden luonnon monimuotoisuus, sillä maisema-alueilla maatalous on elinvoimaista ja alueiden kulttuuriympäristö keskimääräistä paremmin hoidettua. Hoidettu viljelymaisema reunavyöhykkeineen tarjoaa elinympäristöjä maatalousympäristöjen tyypillisille, harvinaisille ja uhanalaisille lajeille.

Suomessa on 2 247 uhanalaista lajia, joista lähes viidennes (399) esiintyy ensisijaisesti perinteisten elinkeinojen synnyttämissä maatalousympäristöissä ja nykyisillä viljelymailla. Näitä lajeja uhkaavat ensisijaisesti avoimien ympäristöjen sulkeutuminen ja umpeenkasvu laidunnuksen ja niiton loppumisen, maatilojen autioitumisen ja metsitysten takia. Manner-Suomen maaseudun kehittämisohjelmaan 2014–2020 (Maa- ja metsätalousministeriö 2014) sisältyvän tukijärjestelmän sekä perinteisiä elinkeinomaisemia vaalivan maisemanhoidon kautta arvokkaat maisema-alueet voivat edistää luonnon monimuotoisuutta.

Valtakunnallisten maisema-alueiden huomioon ottaminen alueidenkäytön suunnittelussa edesauttaa luonnon monimuotoisuuden säilyttämistä ja luonnonvarojen kestävää käyttöä laji- ja luontotyyppitasoa laajemmalla ekosysteemitasolla. Maisema-alueet tukevat Suomen luonnon monimuotoisuuden suojelun ja kestävän käytön toimintaohjelman (Luonnon puolesta… 2013) tavoitteita, joiden mukaan luonnon monimuotoisuuden kestävän käytön ja ekosysteemipalvelujen näkökulma tulee ottaa huomioon maankäytön suunnittelussa sekä hankkeiden valmistelun yhteydessä.

5.3 Vaikutukset rakennettuun ympäristöön, maisemaan ja kulttuuriperintöön

Maakuntakaavoituksen ohjauksessa ympäristöhallinto kiinnittää erityistä huomiota valtakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden keskeisten arvojen turvaamiseen. Maakuntakaavoituksessa on siksi osoitettava valtakunnallisesti arvokkaat maisema-alueet, joilla alueidenkäytön on sovelluttava alueiden historialliseen kehitykseen. Nämä alueet tulee ottaa huomioon myös kuntakaavoituksessa. Kaavamerkinnöillä ja suunnittelumääräyksillä voidaan ohjata rakentamista ja maankäyttöä siten, että maisema-alueille kohdistuvat haitalliset vaikutukset vähenevät.

Vuosille 2014–2020 laaditussa Kulttuuriympäristöstrategiassa (Opetus- ja kulttuuriministeriö & Ympäristöministeriö 2014) kulttuuriympäristö on määritelty merkittäväksi kulttuuriseksi, taloudelliseksi, sosiaaliseksi ja ekologiseksi voimavaraksi ja uuden toiminnan mahdollistajaksi. Arvokkaan maisema-alueen status voi lisätä ihmisten kiinnostusta omaehtoiseen alueiden hoitoon. Myös maisema-alueille erikseen laadittavat maisemanhoitosuunnitelmat lisäävät valmiuksia maisemanhoitoon. Valtakunnallisesti arvokkaan maisema-alueen status voi lisätä alueiden asukkaiden kiinnostusta luonnonsuojelulain mukaisten maisemanhoitoalueiden perustamista kohtaan.

5.4 Taloudelliset vaikutukset ja vaikutukset luonnonvarojen hyödyntämiseen

Maisemilla voidaan katsoa olevan välillisiä, mutta selkeitä taloudellisia arvoja. Valtakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden yhtenä tavoitteena on tukea maaseudun elinvoimaisuutta ja viihtyisyyttä muun muassa parantamalla maatalouden ja matkailuelinkeinojen toiminta- ja kehittämisedellytyksiä. Maisemahoidon kehittäminen voi synnyttää yritys- ja toimintamalleja, joita on mahdollista soveltaa myös maisema-alueiden ulkopuolella. Arvokkaat maisema-alueet tarjoavat luonnon-, maiseman- ja ympäristönhoidon liiketoimintakonseptien lisäksi edellytyksiä myös muun kuten hyvinvointiin ja terveyteen liittyvän elinkeinotoiminnan kehittämiseen. Maaseutupoliittisen kokonaisohjelman 2014–2020 (Maaseutupolitiikan… 2014) mukaan uutta liiketoimintaa saadaan aikaan uusilla elinkeinoyhdistelmillä, kuten kulttuuriperinnön, lähi- ja luomuruoan, luonnontuotteiden, kulttuuriperinnön, luovuuden, hyvinvointi- ja hoivapalveluiden, liikunnan ja kulttuurin sekä matkailun tuotteiden ja palveluiden kehittämisellä.

Valtakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden status vaikuttaa Manner-Suomen maaseudun kehittämisohjelman (Maa- ja metsätalousministeriö 2014) tiettyjen toimenpiteiden etusijajärjestykseen tilanteessa, jossa valtion talousarvion määrärahatilanne on tiukka. Ympäristökorvauksen ”Maatalousluonnon monimuotoisuuden ja maiseman hoito” -ympäristösopimuksia voidaan kohdentaa valtakunnallisesti arvokkaille maisema-alueille (Valtioneuvoston asetus ympäristökorvauksesta 177/2015, 37 §). Ei-tuotannollisten investointien korvausta voidaan myöntää muun ohella perinne-

biotooppien ja luonnonlaidunten alkuraivauksesta ja aitaamisesta. Tukea saavia kohteita valittaessa annetaan painoarvoa kohteille, jotka sijaitsevat valtakunnallisesti tai maakunnallisesti arvokkaalla maisema-alueella (Maa- ja metsätalousministeriön päätös Dnro 421/441/2015).

Maisema-alueen status mahdollistaa myös muiden rahoitusinstrumenttien tehokkaan hyödyntämisen. Kestävän metsätalouden määräaikainen rahoituslaki (34/2015) mahdollistaa metsäluonnon hoitohankkeiden suuntaamisen maisemanhoidon kannalta merkittäviin talousmetsien kunnostustöihin sekä muihin vastaaviin metsäluonnon hoitoa sekä alueellisesti merkittäviin metsien monikäyttöä ja maisema-, kulttuuri- ja virkistysarvoja korostaviin hankkeisiin (21 §). Vastaavasti valtion talousarvioon sisältyvien harkinnanvaraisten avustusten (esim. avustukset rakennusperinnön hoitoon) eräänä jakoperusteena on rakennuksen sijainti valtakunnallisesti arvokkailla maisema-alueilla tai valtakunnallisesti merkittävissä rakennetuissa kulttuuriympäristöissä.

Maaseudun kulttuurimaisemien hoito ja arvokkaiden kulttuurihistoriallisten rakennusten ylläpito voi saada uutta taloudellista merkitystä erityisesti matkailun kautta. Maisemat sekä niiden luonto- ja kulttuuriperintöarvot ovat yksi Suomen matkailun vahvuustekijöistä. Maisema-alueiden maisemien hoito ja perinteisestä rakennuskannasta huolehtiminen lisäävät alueiden kansallista ja kansainvälistä kiinnostavuutta matkailukohteina. Useat inventoinnissa nimetyt valtakunnallisesti arvokkaat maisemanähtävyydet sijaitsevat kokonaan tai osittain luonnonsuojelualueilla, joiden keskeisiin vetovoimatekijöihin maisema-arvot kuuluvat. Maisema-alueen status tukee luonnonsuojelualueen matkailua tekemällä sitä tunnetuksi.

Arvokkaat maisema-alueet ja alueisiin liittyvät erityisarvot asettavat suunnittelulle ja päätöksenteolle tiettyjä reunaehtoja ja voivat ohjata erilaisten hankkeiden toteuttamista. Arvokkaat maisema-alueet on otettava huomioon luonnonvarojen käytön suunnittelussa ja toteuttamisessa. Ohjausvaikutukset perustuvat erityisesti maankäytön suunnitteluun, mutta maisema-arvojen huomioonottamisvelvollisuus toteutuu myös muun ympäristölainsäädännön kautta. Velvollisuus ottaa maisema-arvot huomioon koskee kaavoituksen lisäksi erityisesti maa-ainesten ottamista, teiden rakentamista ja rakennusten purkamista. Maisema-arvojen huomioon ottaminen kaavoituksessa edellyttää yleensä alueiden erityisominaisuuksia ilmaisevaa kaavamerkintää ja lupamenettelyssä selvitystä alueen maisema-arvoista. Pelkkä valtakunnallisesti arvokkaan maisema-alueen status ei luo suoria oikeusvaikutuksia erilaisille luonnonkäyttöhankkeille (esim. tuulivoimalle, turvetuotannolle), vaan oikeusvaikutukset syntyvät vasta maankäytön suunnittelun kautta.

Maa-aineslain mukaan maa-aineksia ei saa ottaa niin, että siitä aiheutuu kauniin maisemakuvan turmeltumista tai luonnon merkittävien kauneusarvojen tuhoutumista. Nämä rajoitukset voivat johtaa lupahakemusten eväämiseen tai rajaamiseen. Maisema-alueiden inventoinnin ohjausvaikutuksia alueidenkäytön suunnitteluun ja muuhun ympäristönkäyttöön on kuvattu tarkemmin luvussa 3.

5.5 Vaikutukset alue- ja yhdyskuntarakenteeseen

Kaavoituksen tavoitteena on sovittaa yhteen kilpailevia maankäyttömuotoja ja niitä ohjaavia tavoitteita. Alueidenkäytön suunnittelun yleiset tavoitteet ja kaavoitukseen liittyvä lainsäädäntö velvoittavat kaavoittajia kiinnittämään huomiota maisema-arvoihin ja mahdollistavat maisema-arvojen painottamisen suhteessa muihin alueidenkäyttötavoitteisiin ja -intresseihin. Maisema-alueilla maankäytön suunnittelun tavoitteena on sijoittaa uudet toiminnot perinteiseen maisemakuvaan sopivalla tavalla.

Arvokkaat maisema-alueet muodostavat pääsääntöisesti avoimia tiloja ja ylläpitävät väljää yhdyskuntarakennetta. Maisema-alueilla maankäyttöön kohdistuu maisemakuvaan ja rakennustapaan liittyviä erityisvaatimuksia, jotka voivat olla ristiriidassa muiden maankäyttötavoitteiden kanssa. Esimerkiksi kasvavien taajama-alueiden lä-

heisillä alueilla maisema-alueen status voi ohjata rakentamista maisemallisesti vähempiarvoisille alueille. Yhtenäisten peltoalueiden kaavoittamista rakennuskäyttöön rajoittavat maisema-alueen statuksen ohella myös muut valtakunnallisten alueidenkäyttötavoitteiden periaatteet. Alueidenkäyttötavoitteiden eritystavoitteissa muun muassa todetaan, että "[i]lman erityisiä perusteita ei hyviä ja yhtenäisiä peltoalueita tule ottaa taajamatoimintojen käyttöön eikä hyviä ja laajoja metsätalousalueita pirstoa muulla maankäytöllä" (luku 4.4).

5.6 Vaikutukset viranomaistoimintaan

Valtakunnallisten alueidenkäyttötavoitteiden mukaan "[k]ulttuuri- ja luonnonperinnön kannalta merkittävimpiä alueita ovat kansallismaisemat sekä valtakunnallisesti merkittävät maisemakokonaisuudet ja kulttuuriympäristöt". Kulttuuri- ja luonnonperintöä, virkistyskäyttöä ja luonnonvaroja käsitelevissä erityistavoitteissa todetaan, että valtakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden päivitysinventointi otetaan huomioon alueidenkäytön suunnittelun lähtökohtina (luku 4.4). Valtakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden inventointi on siis otettava huomioon maakuntakaavojen, yleis- ja asemakaavojen lähtökohtana.

Maisema-arvojen huomioon ottamisen ja ohjaamisen kannalta maakuntakaavan oikeusvaikutukset perustuvat sen viranomaisten toimintaa ohjaavaan vaikutukseen. Maankäyttö- ja rakennuslain (32.2 §) mukaan viranomaisten on suunnitellessaan alueiden käyttöä koskevia toimenpiteitä ja päättäessään niiden toteuttamisesta otettava maakuntakaava huomioon, pyrittävä edistämään kaavan toteuttamista ja katsottava, ettei toimenpiteillä vaikeuteta kaavan toteuttamista. Maisema-alueiden maankäytön suunnittelussa viranomaisten odotetaan kiinnittävän erityistä huomiota alueen maisemallisiin piirteisiin sekä kaavojen ja hankkeiden maisemavaikutuksiin.

5.7 Kansainväliset vaikutukset ja kansainvälinen yhteistyö

Suomi ratifioi vuonna 2006 Eurooppalaisen maisemayleissopimuksen, joka edellyttää, että maisemien arvo olennaisena osana ihmisen kulttuuri- ja luonnonympäristöä tunnustetaan lainsäädännössä. Maisemanäkökohdat on otettava sopimuksen mukaisesti huomioon niissä toimenpiteissä, joilla voi olla vaikutusta maisemaan. Lisäksi on otettava käyttöön menettelytapoja, joiden avulla kansalaiset ja viranomaiset voivat osallistua maisemapolitiikan määrittelemiseen ja toteuttamiseen. Valtakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden päivitysinventointi edistää sopimuksen tavoitteita Suomessa ja tarjoaa aineksia kansainväliseen kokemusten vaihtoon.

6 Vaihtoehtojen vertailu

SOVA-lain ja -asetuksen mukaan ympäristöarvioinnin tavoitteena on tuottaa perusteltua tietoa suunnitelman ja sitä koskevien vaihtoehtojen vaikutuksista. Arvioinnissa tuodaan esille tarpeellisissa määrin nykytilanteen ja tulevan kehityksen vertailu. Valtakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden päivitysinventoinnin vaihtoehtoina tarkastellaan inventoinnin vaikutuksia (1-vaihtoehto) verrattuna tilanteeseen ilman päivitysinventointia (0-vaihtoehto).

Maisema-alueiden ja maisemanähtävyyksien tarkoituksena on turvata edustavien ja elinvoimaisten maaseutumaisemien ja erityisten maisemanähtävyyksien maisemallisten arvojen säilyminen. Päivitysinventoinnissa esitetyt arvokkaat maisema-alueet vastaavat nykyistä paremmin maaseutumaiseman nykytilaa ja uudistuneita maisemanhoidon toteuttamis- ja ohjausjärjestelmiä. Lähtökohtana on, että arvokkaista maisema-alueista johtuvat kokonaistavoitteet ovat nykytilanteeseen nähden positiiviset.

SOVA-lain mukainen arviointi osoittaa, että maisema-alueilla on merkittäviä positiivisia vaikutuksia maaseudun kulttuurimaisemien säilymiseen ja niiden huomioon ottamiseen suunnittelussa ja päätöksenteossa. Lisäksi alueilla on välillisiä positiivisia vaikutuksia alueiden asukkaiden hyvinvointiin, työllisyyteen, aluetalouteen sekä alueiden luonnon monimuotoisuuden turvaamiseen.

Arvioitaessa ympäristön nykytilan todennäköistä kehitystä ilman päivitysinventointia voidaan todeta, että aluevalikoiman, arvoluokkien ja rajausten tarkistaminen vahvistaa kokonaisuudessaan suomalaisten maaseutuelinkeinojen synnyttämien maisemien positiivisia ekologisia, sosiaalisia ja taloudellisia vaikutuksia. Lisäksi päivitettyjen tietojen avulla voidaan varmistaa, että resurssit kehittämis- ja hoitotoimiin kohdistuvat oikein ja vaikuttavasti.

Taulukko 1. Yhteenveto valtakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden inventoinnin vaikutusten arvioinnista

	Vaikutukset ++/+/0/-/--	Sanallinen kuvaus
I Sosiaaliset vaikutukset		
Vaikutukset ihmisten elinoloihin ja viihtyvyyteen	++ +	Kulttuuriympäristö on tärkeä osa ympäristön viihtyisyyttä sekä alueen vetovoimaisuutta ja identiteettiä. Kylätoiminnan vahvistuminen lisää asukkaiden viihtyvyyttä ja sitoutumista asuinpaikkaan.
Vaikutukset terveyteen ja hyvinvointiin	++ ++ +	Maisema-alueet vahvistavat asukkaiden identiteettiä. Viihtyisällä ja laadukkaalla maisemalla / ympäristöllä on suoria positiivisia vaikutuksia asukkaiden hyvinvointiin. Maaseudun elinvoimaisuuden lisääntymisellä maisema-alueilla on positiivisia välillisiä vaikutuksia ihmisten hyvinvointiin.
Tasa-arvovaikutukset	+ +	Maaseudun elinvoimaisuuden ja kehittämisedellytysten tukemisen kautta maisema-alueilla on positiivisia vaikutuksia alueellisen tasa-arvoon. Maisemahankkeisiin osallistuminen tarjoaa uusia vaikutusmahdollisuuksia eri väestö- ja ikäryhmille.
Ympäristötietoisuus	+	Maisema-alueet ja niihin liittyvä kansalaiskeskustelu sekä uutisointi lisäävät asukkaiden ympäristötietoisuutta ja ympäristökasvatuksen mahdollisuuksia.
II Ekologiset ja maisemavaikutukset		
Vaikutukset luonnonympäristöön, luonnon monimuotoisuuteen ja Natura-alueisiin	++	Arvokkaisiin maisema-alueisiin liittyy perinteisten maankäyttötapojen luomia luonnon monimuotoisuuden

		kannalta arvokkaita perinnebiotooppeja, joiden ylläpitoa maisema-alueen status tukee.
	++	Maisemanhoito edistää kulttuurivaikutteisten luontotyyppien ja niiden lajiston säilymistä.
	+	Maisema-alueet ja maisemanähtävyydet säilyttävät luonnon monimuotoisuutta ekosysteemitasolla.
Vaikutukset luonnonvarojen käyttöön	+	Maisema-alueiden maankäytön suunnittelulla voidaan turvata peltomaan säilymistä viljelykäytössä.
	–	Arvokkaat maisema-alueet saattavat (paikallisesti) rajoittaa tai asettaa reunaehtoja uusiutuvan energian/tuulivoiman/vesivoiman rakentamiselle.
	–	Arvokkaat maisema-alueet on otettava huomioon luonnonvarojen käytössä, esimerkiksi maa-ainesten ottoon liittyvien hankkeiden suunnittelussa ja toteuttamisessa.
Vaikutukset maisemakuvaan ja kulttuuriperintöön	++	Maisema- ja kulttuuriympäristöarvojen tunnistaminen ja tunnustaminen tukevat kansallista identiteettiä ja edistävät kulttuuriympäristön arvojen säilymistä.
	++	Maisemanhoito edistää rakennetun kulttuuriympäristön, muinaisjäännösten ja perinnebiotooppien säilymistä.
	++	Maisema-alueet ja niille laadittavat hoitosuunnitelmat toimivat esimerkkeinä maiseman hoidolle ja vaalimiselle.
	+	Valtakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden päivitysinventointi ja maisema-alueet edistävät maisema-arvoista käytävää yhteiskunnallista keskustelua.
		Maisema-alueilla sijaitsevien rakennusten hoito perinteisin menetelmin turvaa perinteisten kädentaitojen säilymisen.
Vaikutukset liikenteeseen	+/–	Lisääntyvästä matkailusta aiheutuva liikenne voidaan kokea paikallisesti kielteisenä, vaikka vaikutukset matkailuelinkeinonharjoittajien kannalta ovat positiivista. Lisääntyneestä lii-

		kenteestä aiheutuu teiden ja suosittujen näköalapaikkojen maaston kulumista. Kulkemisen ohjaaminen auttaa kehittämään matkailupalveluja. Lisääntyvä liikenne voi muuttaa teiden hoitoluokitusta.
III Taloudelliset vaikutukset		
Kotitaloudet	+	Matkailuelinkeinon mahdollinen kehittyminen lisää työllisyyttä ja toimeentuloa. Lisäksi palvelutason ja tienpidon tason paranemisesta on hyötyä kotitalouksille.
Maatilat	++	Maisema-alueet tukevat Manner-Suomen maaseudun kehittämisohjelman (maa- ja metsätalousministeriö 2014) ympäristösopimusten hyödyntämistä.
Yritykset	++ + –	Valtakunnallisesti arvokkailla maisema-alueilla on myönteisiä vaikutuksia maatalouden ja matkailuelinkeinon toiminta- ja kehittämisedellytyksiin. Maisema-alueet tukevat ja edistävät matkailuyritysten toimintaedellytyksiä sekä tarjoavat maisemanhoidon yrittäjille uusia toimeentulomahdollisuuksia. Arvokkaat maisema-alueet asettavat suunnittelulle reunaehtoja ja voivat ohjata erilaisten hankkeiden toteuttamista.
Aluetalous- /aluekehitysvaikutukset	++ + + + –	Maisema-alueilla on myönteisiä vaikutuksia maatalouden ja matkailuelinkeinon toiminta- ja kehittämisedellytyksiin. Maisema-alueet voivat rajoittaa maisemalle haitallisten hankkeiden toteuttamista. Maisemahoidon kehittäminen voi synnyttää yritys- ja toimintamalleja, joita voidaan soveltaa myös maisema-alueiden ulkopuolella. Maisema-alueet voivat tukea elintarviketuotannon huoltovarmuuden turvaamista. Arvokkaat maisema-alueet asettavat suunnittelulle reunaehtoja ja voivat ohjata erilaisten hankkeiden toteuttamista.

IV Muut vaikutukset		
Vaikutukset alue- ja yhdyskuntarakenteeseen	+/–	Arvokkaat maisema-alueet tukevat taajamien lievealueilla perinteisen kylärakenteen kehittämistä.
	+/–	Maisema-alueilla muuhun maankäyttöön kohdistuu maisemakuvaan ja rakennustapaan liittyviä erityisvaatimuksia.
Vaikutukset viranomaistoimintaan	+	Yleispiirteisen kaavoituksen ohjausvaikutukset kohdistuvat lähinnä viranomaisiin ja vain välillisesti maanomistajiin.
	+	MRL:n ohjausvaikutus sekä viranomaisvaikutus turvaavat valtakunnallisten maisema-arvojen huomioon ottamisen kuntakaavoissa ja muussa viranomaisten päätöksenteossa.
Kansainväliset vaikutukset ja kansainvälinen yhteistyö	+	Maisema-alueet edistävät Eurooppalaisen maisemayleissopimuksen toteuttamista ja tarjoavat kasainvälisesti edustavan esimerkin maisema-arvojen turvaamisesta.

(--) merkittävät negatiiviset vaikutukset
(-) vähäiset negatiiviset vaikutukset
(0) neutraalit ympäristövaikutukset
(+) vähäiset positiiviset vaikutukset
(++) merkittävät positiiviset vaikutukset

LÄHTEET

Eisto, I. 2003: Ruunaan retkeilyalueen kävijät ja paikallistaloudelliset vaikutukset, Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisuja Sarja A No 143. Metsähallitus, Vantaa.

Hollo, J. E. 2005: Maisemansuojelun nykytilanteesta. *Ympäristöjuridiikka* 2/2005 s. 3–6

Huttunen, K. 2012: Maakuntakaavan viranomaisvaikutus erityisesti metsien käytön ohjauksen kannalta. *Ympäristöjuridiikka* 2/2012 s. 31–69.

Jääskeläinen, L. & O. Syrjänen 2010: *Maankäyttö- ja rakennuslaki selityksineen*, s. 264

Luonnon puolesta – ihmisen hyväksi (2013). Suomen luonnon monimuotoisuuden suojelun ja kestävän käytön toimintaohjelma 2013–2020. *http://www.ym.fi/fi-fi/Luonto/Luonnon_monimuotoisuus/Strategia_ja_toimintaohjelma*

Maa- ja metsätalousministeriö (2014). Manner-Suomen maaseudun kehittämisohjelma 2014–2020. *http://magnetcloud1.eu/ebook/manner-suomen_maaseudun_kehittamisohjelma_2014_2020/*

Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmä YTR 2014: Mahdollisuuksien maaseutu – maaseutupoliittinen kokonaisohjelma 2014–2020. *Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja, Alueiden kehittäminen* 9/2014. s. 93.

Museovirasto (2009). Valtakunnallisesti merkittävät rakennetut kulttuuriympäristöt RKY. *http://www.rky.fi/read/asp/r_default.aspx*

Opetus- ja kulttuuriministeriö & Ympäristöministeriö 2014: Kulttuuriympäristöstrategia 2014–2020. Valtioneuvoston periaatepäätös 20.3.2014. Helsinki, s. 29.

Pölönen, I. & K. Malin 2012: Yleiskaavoitus metsäalueiden käytön ohjauksessa. *Edilex* 2.2.2012

Raunio. A., A. Schulman & T. Kontula (toim.) 2008: Suomen luontotyyppien uhanalaisuus – Osa I: Tulokset ja arvioinnin perusteet. *Suomen ympäristö* 8/2008. 264 s.

Rassi, P., E. Hyvärinen, A. Juslén & I. Mannerkoski (2010; toim.): *Suomen lajien uhanalaisuus – Punainen kirja 2010*. Ympäristöministeriö & Suomen ympäristökeskus, Helsinki. 685 s.

Sisäasiainministeriö (1983). Valtakunnallisesti merkittävät esihistorialliset suojelualuekokonaisuudet. *Sisäasiainministeriö, kaavoitus- ja rakennusosasto, tiedotuksia* 3/1983.

Ympäristöministeriö 1993: Arvokkaat maisema-alueet: maisema-aluetyöryhmän mietintö II. *Mietintö* 66/1992. 199 s.

Ympäristöministeriö 2002: Maakuntakaavan oikeusvaikutukset. *Maankäyttö ja rakennuslaki 2000 -sarja,* Opas 7. 80 s.

Ympäristöministeriö 2009: Maa-ainesten kestävä käyttö. Opas maa-ainesten ottamisen sääntelyä ja järjestämistä varten. *Ympäristöhallinnon ohjeita* 1/2009. 134 s.

Ympäristöministeriö 2012: Tuulivoimarakentamisen suunnittelu. *Ympäristöhallinnon ohjeita 4/2012.* 92 s.

Ympäristöministeriö 2014: Arviointi maankäyttö- ja rakennuslain toimivuudesta. Suomen ympäristö 1/2014. 246 s.

Weckman, E. 2006: Tuulivoimalat ja maisema. Suomen ympäristö 5/2006. 42 s.

Miljöministeriet

11.11.2015

Bilaga

UPPDATERANDE INVENTERING AV NATIONELLT VÄRDEFULLA LANDSKAPS-OMRÅDEN

Bedömning av miljökonsekvenserna – miljörapport i enlighet med lagen om bedömning av miljökonsekvenserna av myndigheters planer och program

Innehåll

Inledning 3

I UPPDATERANDE INVENTERING AV NATIONELLT VÄRDEFULLA LANDSKAPSOMRÅDEN

1 Innehållet i den uppdaterande inventeringen av landskapsområden samt dess mål och förhållande till andra planer 3

2 De uppdaterande inventeringarnas framskridande 4

3 De nationellt värdefulla landskapsområdenas rättsverkningar 5

3.1 Planering av områdesanvändningen 5

3.2 Annan användning av miljön 6

II BEDÖMNING AV KONSEKVENSERNA AV INVENTERINGEN AV NATIONELLT VÄRDEFULLA LANDSKAPSOMRÅDEN

4 Miljökonsekvenser och bedömning av miljökonsekvenserna 7

5 De mest betydande konsekvenserna av den uppdaterande inventeringen av landskapsområden 8

5.1 Sociala konsekvenser 8

5.2 Ekologiska konsekvenser 9

5.3 Konsekvenser för den byggda miljön, landskapet och kulturarvet 9

5.4 Ekonomiska konsekvenser och konsekvenser gällande utnyttjande av naturresurserna 10

5.5 Konsekvenser för områdes- och samhällsstrukturen 11

5.6 Konsekvenser för myndighetsverksamheten 11

5.7 Internationella konsekvenser och internationellt samarbete 12

6 Jämförelse av alternativen 12

7 KÄLLOR 17

Inledning

Landskapen utgör en central del av den finländska kulturmiljön och av människors regionala identitet, vardagsmiljö och välmående. De har uppkommit som ett resultat av långvarig växelverkan mellan människan och naturen, och inbegriper därmed många historiska och kulturella värden. En naturlig användning och fortgående vård av kulturmiljön är en förutsättning för dess bevarande. De viktigaste bestämmelserna som styr förändringen och skyddet av kulturmiljön finns i markanvändnings- och bygglagen (MBL, 132/1999) och i naturvårdslagen (NVL, 1096/1996). Vid sidan av dem stödjer man genom rådgivning, utbildning, miljöfostran och bra exempel att kulturmiljön och landskapen vårdas och underhålls på ett högklassigt sätt.

I den här utredningen bedöms miljökonsekvenserna av den uppdaterande inventeringen av nationellt värdefulla landskapsområden. Bedömningen baserar sig på den allmänna utredningsskyldighet som föreskrivs i lagen om bedömning av miljökonsekvenserna av myndigheters planer och program (SMB-lagen, 200/2005). Enligt 3 § i SMB-lagen ska den myndighet som ansvarar för en plan eller ett program se till att "miljökonsekvenserna av planen eller programmet utreds och bedöms i tillräcklig utsträckning under beredningen, om genomförandet av planen eller programmet kan ha betydande miljökonsekvenser".

Genom den konsekvensbedömning som föreskrivs i SMB-lagen strävar man efter att förutse miljökonsekvenserna, föra fram olika synpunkter och behandla eventuella konflikter. Därtill förbättrar bedömningen medborgarnas tillgång till information. Konsekvenser som ska bedömas är sådana miljökonsekvenser som avses i 2 § i SMB-lagen, det vill säga sådana konsekvenser som genomförandet av planen medför för naturmiljön, människor, samhällen och ekonomin.

Bedömningen av miljökonsekvenserna gällande den uppdaterande inventeringen av landskapsområden indelas i två delar: bedömningen av den allmänna beskrivningen av den uppdaterande inventeringen av nationellt värdefulla landskapsområden och bakgrunden till denna samt den egentliga konsekvensbedömningen. De egentliga rättsverkningarna av inventeringen av landskapsområden behandlas utförligare i promemorian för inventeringen. I den här promemorian tangeras dessa i tillämpliga delar.

Miljöministeriet och styr- och utvärderingsgruppen för den uppdaterande inventeringen av landskapsområden (MAPIO-arbetsgruppen), som ledde den uppdaterande inventeringen, har ansvarat för bedömningen av miljökonsekvenserna.

I UPPDATERANDE INVENTERING AV NATIONELLT VÄRDEFULLA LANDSKAPSOMRÅDEN

1 Innehållet i den uppdaterande inventeringen av landskapsområden samt dess mål och förhållande till andra planer

Under 1986–1992 kartlade miljöministeriets arbetsgrupp för landskapsområden de värdefullaste landskapsområdena i Finland (Miljöministeriet 1993). På basis av inventeringen fattade statsrådet den 5 januari 1995 ett principbeslut om nationellt värdefulla landskapsområden och utveckling av landskapsvården. I beslutet utsågs 156 nationellt värdefulla landskapsområden, som representerar landsbygdens kulturlandskap.

År 2010 inledde miljöministeriet en uppdaterande inventering av de nationellt värdefulla landskapsområdena. Uppdateringen ansågs vara nödvändig av tre skäl: (1) de allmänna kunskaperna om landskap och vården av dessa hade ökat avsevärt sedan början av 1990-talet, (2) lagstiftningen om landskapsvård och -skydd hade förändrats

väsentligt och (3) Museiverket hade nyligen uppdaterat informationen om byggda kulturmiljöer av riksintresse (RKY). Inventeringen av landskapsområdena gav också möjlighet att reagera på den förändring av styrsystemen för det finländska landsbygdslandskapet och landskapsvården som skett under de senaste 20 åren.

I samband med den uppdaterande inventeringen granskades kvaliteten på samt avgränsningarna och värdeklassificeringarna av de landskapsområden som fastställts 1995. Miljöministeriet ansåg också att det var nödvändigt att kartlägga eventuella nya nationellt värdefulla landskapsområden samt att utreda landskapsområdenas förhållande till de byggda kulturmiljöerna av riksintresse.

I den uppdaterande inventeringen, som huvudsakligen finansieras av miljöministeriet, har man precis som i föregående inventering fokuserat på traditionella landsbygdsnäringar och andra landskap som skapats tack vare primärproduktion. I inventeringen har man i synnerhet behandlat livskraftiga näringslandskapshelheter som bevarats i sin ursprungliga form och har en mångsidig natur och ett mångsidigt kulturarv, inklusive byar, naturtyper och historiska objekt som är belägna inom dessa. Samtidigt har informationen om landskapssevärdheter uppdaterats. Landskapssevärdheterna utgörs huvudsakligen av naturlandskap som ofta också är kulturellt betydelsefulla och lockar till sig turister.

Den uppdaterande inventeringen av nationellt värdefulla landskapsområden kommer att presenteras som en sådan myndighetsinventering som avses i de riksomfattande målen för områdesanvändningen, och ersätter därmed den inventering av landskapsområden som fastställdes 1995. De riksomfattande målen för områdesanvändningen (MBL, 24 §) ingår i det system för planering av områdesanvändningen som föreskrivs i markanvändnings- och bygglagen. Enligt målen ska de nationella myndighetsinventeringarna av byggda kulturmiljöer (RKY 2009), av värdefulla landskapsområden (miljöministeriet 1993) och av förhistoriska skyddsområdeshelheter (inrikesministeriet 1983) beaktas och genomförandet av dessa främjas i landskapens planering, kommunernas planläggning och de statliga myndigheternas verksamhet. De områden som fastställts i utredningen ska anges i landskapsplanerna och behandlas som utgångspunkter för planeringen av områdesanvändningen.

Den uppdaterande inventeringen av landskapsområden genomför vid sidan av de riksomfattande målen för områdesanvändningen även de mål gällande skydd, vård och planering av landskapet som ställts upp i den europeiska landskapskonventionen (173/2006). Konventionen och lagen i anslutning till denna har varit i kraft i Finland sedan den 1 april 2006.

De nationellt värdefulla landskapsområdena fungerar också som praktisk utgångspunkt vid beredningen av landskapsvårdsområden i enlighet med naturvårdslagen. I Finland finns tills vidare fyra landskapsvårdsområden av riksintresse: Skärlandets landskapsvårdsområde i Raseborg, Hyypänjokilaakso landskapsvårdsområde i Kauhajoki, Kairala och Luiro landskapsvårdsområde i Pelkosenniemi samt Simo landskapsvårdsområde.

2 De uppdaterande inventeringarnas framskridande

Den uppdaterande inventeringen av nationellt värdefulla landskapsområden bereddes genom en pilotinventering som arbetsgruppen för den uppdaterande inventeringen av landskapsområden (MAPI) genomförde i Mellersta Finland 2009. I samband med pilotinventeringen utarbetade man inventeringsanvisningar och modellinventeringar för det riksomfattande projektet.

Efter att MAPI hade avslutat sitt arbete inrättade miljöministeriet styr- och utvärderingsgruppen för den uppdaterande inventeringen av landskapsområden (MAPIO) den 21 maj 2010. MAPIO har ansvarat för den allmänna styrningen av inventeringen, insamlingen av inventeringsresultaten och säkerställandet av att de håller samma

mått. MAPIO har också färdigställt en nationell sammanfattning av landskapsområdena inklusive områdesbeskrivningar och avgränsningar av områdena. I MAPIO-gruppen ingår representanter för miljöministeriet, jord- och skogsbruksministeriet, Forststyrelsen, Museiverket, Finlands miljöcentral (SYKE), närings- trafik- och miljöcentralerna (NTM) och landskapsförbunden. Miljörådet Tapio Heikkilä från miljöministeriet (naturmiljöavdelningen) har fungerat som ordförande för arbetsgruppen, specialsakkunnig Tuija Mikkonen från miljöministeriet har fungerat som vice ordförande och planerare Sonja Forss från Finlands miljöcentral har fungerat som sekreterare.

De uppdaterande inventeringarna av landskapsområden genomfördes landskapsvis under 2010–2014. De regionala NTM-centralerna har ansvarat för genomförandet av inventeringarna. Inventeringarna genomfördes i praktiken vid NTM-centralerna eller landskapsförbunden, vanligen som beställda konsultarbeten. De regionala inventeringarna koordinerades av regionala styrgrupper, som i många landskap utgjordes av en kulturmiljögrupp. I vissa landskap utredde man i samband med inventeringarna av nationellt värdefulla landskapsområden också värdefulla landskapsområden på landskapsnivå.

NTM-centralerna presenterade resultaten av de regionala inventeringarna för MAPIO, som säkerställde att de metoder, avgränsningskriterier, avgränsningar och namn som använts i de regionala inventeringarna var enhetliga. MAPIO har inte tagit ställning till de värdefulla landskapsområdena på landskapsnivå eftersom lokala aktörer beslutar om dessa. MAPIO har i första hand använt de regionala utredningarna och inventeringsblanketterna som material vid utarbetandet av förslaget till nationellt värdefulla landskapsområden. I samband med beredningsarbetet gjorde MAPIO några ändringar i områdesurvalet och avgränsningarna. Förslaget till nya landskapsområden för hela landet har beretts i samarbete mellan MAPIO och NTM-centralerna.

Det har informerats aktivt om den uppdaterande inventeringen av landskapsområden. Genom aktiv kommunikation och många aktörers deltagande ville man främja inventeringens verkan och godkännandet av det nya förslaget till landskapsområden på lokal nivå. Man har informerat om hur inventeringarna framskrider bland annat på webbplatsen för den nationella uppdaterande inventeringen (<*www.landsbygdslandskap.fi*>), där också regionala rapporter publicerats så snart som de färdigställts.

Materialet från den uppdaterande inventeringen av nationellt värdefulla landskapsområden hålls framlagt i enlighet med 62 § i förvaltningslagen (434/2003). Genom hörandet om inventeringen genomförs också 41 § i förvaltningslagen, där följande fastlås: ”Om avgörandet i ett ärende kan ha en betydande inverkan på andras än parternas livsmiljö, arbete eller övriga förhållanden, skall myndigheten ge dessa personer möjlighet att få uppgifter om utgångspunkterna och målen för behandlingen av ärendet samt att uttala sin åsikt om ärendet.”

3 De nationellt värdefulla landskapsområdenas rättsverkningar

3.1 Planering av områdesanvändningen

De direkta rättsverkningarna av den uppdaterande inventeringen av landskapsområden uppstår i synnerhet genom planläggningen. Det faktum att ett område ingår i förteckningen över nationellt värdefulla landskapsområden medför i regel inga direkta rättsverkningar för markägarna. Direkta rättsverkningar kan emellertid uppstå till exempel vid tillståndsprövning för byggande och andra åtgärder.

Enligt de riksomfattande målen för områdesanvändningen (RMO) ska man utgå från inventeringen av landskapsområden vid planering av områdesanvändningen. De nationellt värdefulla landskapsområden som fastställts i inventeringen påverkar planläggningen genom de krav på innehåll som fastställts för olika former av planer och

genom skyldigheten att utreda miljökonsekvenserna. Vid utarbetandet av en plan utreds planens miljökonsekvenser, bland annat värden i fråga om kulturmiljön i området som ska planläggas och dess närmiljö (konsekvenser för stadsbilden, landskapet, kulturarvet och den byggda miljön). Syftet med bedömningen av miljökonsekvenserna är att producera information för att sammanjämka olika användningsbehov och trygga att landskapsvärdena beaktas i tillräcklig grad i beslutsprövningen.

Systemet för planering av markanvändningen utgår från en mer preciserad planering där de riksomfattande målen för områdesanvändningen och de översiktliga planerna, det vill säga landskapsplanen och generalplanen, styr planeringen av enskilda detaljplaner. Rättsverkningarna av de riksomfattande målen för områdesanvändningen och de översiktliga planerna riktas i synnerhet till de statliga myndigheterna och planeringen på landskapsnivå. Nationellt värdefulla landskapsområden som angetts i en landskaps- och generalplan medför inga direkta rättsverkningar för markägarna. Rättsverkningar uppstår först när nationellt värdefulla landskapsområden som angetts i en landskaps- och generalplan överförs till och specificeras på detaljplanenivå. Detaljplanen ska iakttas till exempel vid beviljande av bygglov, åtgärdstillstånd, tillstånd för miljöåtgärder och rivningslov för byggnader. För beviljande av bygglov på ett område i behov av planering förutsätts att byggandet är lämpligt med tanke på landskapet och inte försvårar bevarandet av särskilda natur- eller kulturmiljövärden eller tillgodoseendet av rekreationsbehoven. Detaljplanen ska iakttas även vid beviljande av tillstånd enligt vissa andra miljölagar.

Om något område ska skyddas på grund av landskapet, naturvärden, den byggda miljön, kulturhistoriska värden eller andra särskilda miljövärden, kan nödvändiga bestämmelser om detta utfärdas i landskaps-, general- och detaljplanen (MBL 30, 41 och 57 §). Genom bestämmelserna kan man styra bland annat skogshanteringen, anläggningen av diken och annan verksamhet som förändrar landskapet eller naturförhållandena. Vid utfärdandet av skyddsbestämmelser bör man fästa särskild uppmärksamhet vid att de inte medför markägaren oskäliga olägenheter. På basis av landskapsinventeringen kan man i generalplanerna införa åtgärdsbegränsningar, det vill säga en skyldighet att ansöka om tillstånd för miljöåtgärder bland annat för att fälla träd, det vill säga avverka skog (MBL § 128).

3.2 Annan användning av miljön

Om beaktandet av landskapsvärdena föreskrivs förutom i markanvändnings- och bygglagen även i andra lagar. Marktäkt, utbyggnad av vindkraft och i mindre grad användning av skogarna är exempel på miljöanvändningsprojekt som i betydande grad påverkar landskapen. Den uppdaterande inventeringen av nationellt värdefulla landskapsområden används som material vid planering och utredning av projekt och vid fattande av beslut i anslutning till dem. Huvudregeln är att nationellt värdefulla landskapsområden inte medför några konkreta rättsverkningar för markägare på landskaps- och generalplanenivå. Verkningar uppstår genom den mer specifika planeringen av markanvändningen i och med att faktiska verkningar kan riktas mot markägarens rättsställning i samband med tillstånd som berör detaljplanen, byggande och andra åtgärder.

De riksomfattande målen för områdesanvändningen styr marktäkten enligt principerna för en hållbar användning. Marktäktslagen (MTL 555/1981) är en speciallag som reglerar marktäkt. Marktäktslagen strävar efter att trygga landskaps- och naturvärdena genom att styra marktäkten så att tagandet av marksubstanser inte till exempel fördärvar landskapsbilden eller förstör betydande skönhetsvärden hos naturen eller speciella naturförekomster. Landskapsvärden som identifierats i inventeringen av nationellt värdefulla landskapsområden kan påverka bedömningen av förutsättningarna för beviljande av marktäktstillstånd.

De mest betydande och omfattande miljökonsekvenserna vid utbyggnad av vindkraftverk gäller landskapsbilden. I de riksomfattande målen för områdesanvändning-

en strävar man efter att kontrollera vindkraftverkens konsekvenser för landskapet genom att främja lösningar som koncentrerar utbyggnaden av vindkraft samt genom att samordna utbyggnaden av vindkraft med andra behov inom områdesanvändningen.

Hanteringen av konsekvenserna för landskapet i fråga om utbyggnad av vindkraft styrs i synnerhet av planläggningen samt av tillstånd i enlighet med markanvändnings- och bygglagen. De konsekvenser som utbyggnaden av vindkraft medför för miljön och landskapet bedöms i planläggningsprocesser och tillståndsförfaranden. Därtill bedöms miljökonsekvenserna av vindkraftsprojekt med betydande konsekvenser i ett förfarande i enlighet med lagen om förfarandet vid miljökonsekvensbedömning (468/1994).

Skogslagen (1093/1996) styr vården och användningen av ekonomiskogar. Vid sidan av skogslagen styr också markanvändnings- och bygglagen beaktandet av landskapsvärden i användningen av skogarna. Skogslagen tillämpas exempelvis inte på skyddsområden som inrättats med stöd av naturvårdslagen, områden som angetts som skyddsområden i en plan eller områden som anvisats för jord- och skogsbruk, med undantag för i detaljplaneområden.

De mest betydande rättsverkningarna av nationellt värdefulla landskapsområden i fråga om användningen av skogar och utbyggnad av vindkraft riktas mot myndigheterna, planeringen av landskapet och kommunernas planläggning i enlighet med ovan beskrivna system för planering av markanvändningen.

II BEDÖMNING AV KONSEKVENSERNA AV INVENTERINGEN AV NATIONELLT VÄRDEFULLA LANDSKAPSOMRÅDEN

4 Miljökonsekvenser och bedömning av miljökonsekvenserna

Bedömningen av konsekvenserna av den uppdaterande inventeringen av nationellt värdefulla landskapsområden grundar sig på den allmänna skyldighet att utreda miljökonsekvenserna som föreskrivs i 3 § i lagen om bedömning av miljökonsekvenserna av myndigheters planer och program (200/2005), enligt vilken en bedömning av konsekvenserna ska göras enligt prövning från fall till fall. Miljökonsekvenserna av planer eller program ska utredas och bedömas tillräckligt långt på förhand om genomförandet av planen eller programmet kan medföra betydande miljökonsekvenser. Genom den konsekvensbedömning som föreskrivs i SMB-lagen strävar man efter att förutse miljökonsekvenserna, föra fram olika synpunkter och behandla eventuella konflikter samt förbättra medborgarnas tillgång till information. Objekt för bedömningen av miljökonsekvenserna av den uppdaterande inventeringen av nationellt värdefulla landskapsområden är de konsekvenser för landskapsområdena som presenteras i inventeringen. Miljöministeriet och MAPIO-arbetsgruppen har ansvarat för konsekvensbedömningen.

Enligt 2 § i SMB-lagen avses med miljökonsekvenser de direkta och indirekta verkningar som en plan eller ett program medför för

(a) människors hälsa, levnadsförhållanden och trivsel,

(b) marken, vattnet, luften, klimatet, växtligheten och organismer samt för naturens mångfald,

(c) samhällsstrukturen, den byggda miljön, landskapet, stadsbilden och kulturarvet,

(d) utnyttjande av naturresurserna,

(e) växelverkan mellan de faktorer som nämns i underpunkterna a–d.

I bedömningen är konsekvensernas dimension större än det konsekvensbegrepp som avses i 2 § i SMB-lagen. I bedömningen av konsekvenserna av den uppdaterande inventeringen av nationellt värdefulla landskapsområden har man vid sidan av de övriga konsekvenserna bedömt landskapsområdenas konsekvenser för den regionala ekonomin, områdenas utveckling och områdes- och samhällsstrukturen samt landskapsområdenas internationella konsekvenser.

Bedömningen har gjorts genom i form av en expertbedömning som utnyttjat kvalitativa metoder. Konsekvensernas riktningar bedömdes i ord och sedan tog man hjälp av en bedömningstabell för att strukturera konsekvenserna och skapa en bild av helheten (tabell 1). För att beskriva konsekvensens riktning och styrka har man i bedömningstabellen använt en skala med fem variabler (––,–, 0, +, ++).

5 De mest betydande konsekvenserna av den uppdaterande inventeringen av landskapsområden

Syftet med de nationellt värdefulla landskapsområdena är att trygga bevarandet av landskapsvärdena hos representativa och livskraftiga landsbygdslandskap och speciella landskapssevärdheter. Eftersom största delen av de uppdaterade landskapsområdena redan ingår i den nuvarande inventeringen av landskapsområden, är de nya konsekvenser som den uppdaterande inventeringen medför ganska ringa.

Miljökonsekvenserna av de nationellt värdefulla landskapsområdena är i regel positiva. De mest betydande miljökonsekvenserna riktas mot bevarandet av kulturmiljöns historiska drag och andra landskapsmässiga värden samt utvecklandet och spridandet av praxis för landskapsvård. Bland landskapsområdenas viktigaste positiva sociala och samhälleliga konsekvenser hittas konsekvenser med anknytning till välbefinnandet och trivseln hos områdets invånare. De värdefulla landskapsområdena stödjer också i betydande utsträckning verksamhets- och utvecklingsförutsättningarna för jordbruket och turistnäringarna samt för andra näringar på landsbygden.

De mest betydande negativa konsekvenserna kan anses vara de ramvillkor som de värdefulla landskapsområdena ställer för planeringen. De landskapsområden som ingår i statsrådets beslut kan på lokal nivå styra eller begränsa genomförandet av olika projekt.

I följande kapitel (5.1–5.5) presenteras miljökonsekvenserna av de nationellt värdefulla landskapsområdena enligt konsekvensklass. En sammanfattning av de sociala, ekologiska och ekonomiska konsekvenserna samt av övriga konsekvenser av uppdateringen av de nationellt värdefulla landskapsområden presenteras i tabell 1.

5.1 Sociala konsekvenser

Landskapsområdena har betydande värden som förknippas med invånarnas trivsel, områdets dragkraft samt den lokala och regionala identiteten. Det faktum att ett område ingår i statsrådets beslut om landskapsområden kan ses som en fördel vid ansökan om projektfinansiering och stöd för landskapsvård (se punkt 5.4, ekonomiska konsekvenser). En projektbaserad landskapsvård stärker till exempel byaverksamheten samt gemenskapen bland invånarna och deras engagemang för den egna bosättningsplatsen. Att delta i landskapsprojekt innebär dessutom nya påverkningsmöjligheter för olika befolknings- och åldersgrupper.

De värdefulla landskapsområdena medför positiva konsekvenser för den regionala ekonomin och företagsverksamheten. Landskapsområdets status är en attraktionsfaktor som man kan stödja sig på till exempel för att utveckla turisttjänster. En förbättrad servicenivå och ett landsbygdslandskap som sköts på ett högklassigt sätt ökar den allmänna trivseln i landskapsområdet och förbättrar förutsättningarna för boende i området. Många landskapssevärdheter som valts ut i inventeringen är redan nu kända landskapsturistmål.

Den uppdaterande inventeringen av landskapsområden främjar å sin sida skapandet och genomförandet av god planeringspraxis. För att det ska vara möjligt att trygga landskapets värden i planeringen av markanvändningen behövs utredningar som bottnar i expertkunskaper samt en diskussion mellan experter och lokalinvånare. Den uppdaterande inventeringen av landskapsområden samlar många förvaltningsområdens synpunkter på landskapens värden och erbjuder medborgare en möjlighet till diskussioner kring landskapet genom förfaranden för delaktighet i anslutning till planeringen av markanvändningen. Inventeringen och den därmed sammanhängande medborgardiskussionen ökar invånarnas medvetenhet om landskapens och närmiljöernas värden i enlighet med målen i den europeiska landskapskonventionen och den kulturmiljöstrategi (undervisnings- och kulturministeriet & miljöministeriet 2014) som statsrådet godkände den 20 mars 2014. Därtill publicerar och finansierar miljöministeriet anvisningar och handledningar som riktar sig till planläggare och planerare och som utarbetats i syfte att trygga landskapets och kulturmiljöns kvalitet.

5.2 Ekologiska konsekvenser

De nationellt värdefulla landskapsområdena är förknippade med många ekologiska och geologiska värden. I fråga om områdenas ekologiska värden betonas framför allt naturens mångfald eftersom landskapsområdena har ett livskraftigt jordbruk och områdenas kulturmiljö vårdas bättre än genomsnittet. Ett vårdat odlingslandskap och dess kantzoner erbjuder livsmiljöer för typiska, sällsynta och utrotningshotade arter i jordbruksmiljöerna.

I Finland finns 2 247 utrotningshotade arter, varav nästan en femtedel (399) förekommer främst i jordbruksmiljöer som skapas av traditionella näringar och på de nuvarande odlingsmarkerna. Dessa arter hotas främst om öppna miljöer stängs och växer igen på grund av att bete och slåtter upphör, lantgårdar överges och områden beskogas. Genom stödsystemet inom ramen för utvecklingsprogrammet för Fastlandsfinland 2014–2020 (jord- och skogsbruksministeriet 2014) och en landskapsvård som värnar om de traditionella näringslandskapen kan de värdefulla landskapsområdena främja naturens mångfald.

Beaktandet av de nationella landskapsområdena i planeringen av områdesanvändningen främjar bevarandet av naturens mångfald och en hållbar användning av naturresurserna på en högre ekosystemnivå än art- och naturtypsnivå. Landskapsområdena stödjer målen i handlingsprogrammet för bevarande och hållbart nyttjande av den biologiska mångfalden i Finland (För naturen… 2013), enligt vilka man i planeringen av markanvändningen och i beredningen av projekt bör beakta ett hållbart nyttjande av den biologiska mångfalden och perspektivet för ekosystemtjänsterna.

5.3 Konsekvenser för den byggda miljön, landskapet och kulturarvet

Miljöförvaltningen fäster vid styrningen av landskapsplanläggningen särskild uppmärksamhet vid att trygga de nationellt värdefulla landskapsområdenas centrala värden. Därför bör man i landskapsplanläggningen ange de nationellt värdefulla landskapsområdena, där områdesanvändningen ska anpassas till områdenas historiska utveckling. Dessa områden ska också beaktas i den kommunala planläggningen. Genom planbeteckningar och planeringsbestämmelser kan man styra byggandet och markanvändningen så att de negativa konsekvenserna för landskapsområdena minskar.

I kulturmiljöstrategin som utarbetats för 2014–2020 (undervisnings- och kulturministeriet & miljöministeriet 2014) definieras kulturmiljön som en betydande kulturell, ekonomisk, social och ekologisk resurs som möjliggör ny verksamhet. Statusen som värdefullt landskapsområde kan öka människors intresse för att vårda områdena på eget initiativ. Också de planer för landskapsvård som utarbetas skilt för områdena ökar beredvilligheten till landskapsvård. Statusen som ett nationellt värdefullt landskapsområde kan öka lokalinvånarnas intresse för att inrätta landskapsvårdsområden i enlighet med naturvårdslagen.

5.4 Ekonomiska konsekvenser och konsekvenser gällande nyttjande av naturresurserna

Landskapen kan anses ha indirekta, men tydliga, ekonomiska värden. Ett mål med de nationellt värdefulla landskapsområdena är att stödja livskraften och trivseln bland annat genom att förbättra verksamhets- och utvecklingsförutsättningarna för jordbruket och turistnäringarna. Utvecklandet av landskapsvården kan ge upphov till företags- och verksamhetsmodeller som kan tillämpas även utanför landskapsområdena. De värdefulla landskapsområdena erbjuder utöver ett affärskoncept för natur-, landskaps- och miljövård även förutsättningar för att utveckla också annan näringsverksamhet, till exempel med anknytning till hälsa och välbefinnande. Enligt det landsbygdspolitiska helhetsprogrammet 2014–2020 (Landsbygdspolitiska… 2014) kan man åstadkomma ny affärsverksamhet genom att kombinera olika näringar, till exempel genom att utveckla produkter och tjänster med anknytning till kulturarvet, närproducerad och ekologisk mat, naturprodukter, kreativitet, välbefinnande och omsorg, motion och kultur samt turism.

De nationellt värdefulla landskapsområdenas status påverkar prioritetsordningen för vissa åtgärder inom ramen för utvecklingsprogrammet för Fastlandsfinland (jord- och skogsbruksministeriet 2014) i situationer där anslagen i den statliga budgeten är knappa. Miljöavtal "om skötsel av landsbygdsnaturens mångfald och landskapet" inom ramen för miljöersättningen kan riktas till nationellt värdefulla landskapsområden (statsrådets förordning om miljöersättning 177/2015, 37 §). Ersättning för icke-produktiva investeringar kan bland annat beviljas för röjning och inhägnad av vårdbiotoper och naturbeten. Vid valet av objekt som ska beviljas stöd fäster man vikt vid objekt som är belägna i nationellt värdefulla landskapsområden eller områden som är värdefulla på landskapsnivå (jord- och skogsbruksministeriets beslut, dnr 421/441/2015).

Statusen som landskapsområde gör det möjligt att effektivt utnyttja också andra finansieringsinstrument. Den temporära lagen om finansiering av hållbart skogsbruk (34/2015) gör det möjligt att rikta projekt för vård av skogsnaturen till sådant iståndsättande av ekonomiskogar som är viktigt med tanke på landskapsvården samt till andra motsvarande betydande projekt som betonar vården av skogsnaturen, skogligt mångbruk på regional nivå och skogarnas landskaps-, kultur- och rekreationsvärden (21 §). På motsvarande sätt är en grund för utdelning av understöd som ingår i den statliga budgeten enligt prövning (till exempel understöd för vård av byggnadsarvet) att byggnaden är belägen i ett nationellt värdefullt landskapsområde eller i en byggd kulturmiljö av riksintresse.

Vården av kulturlandskap på landsbygden och underhållet av värdefulla kulturhistoriska byggnader kan få en ny ekonomisk betydelse i synnerhet via turismen. Landskapen och deras natur- och kulturarvsvärden är en av den finländska turismens styrkor. Genom att vårda landskapen och ta hand om det traditionella byggnadsbeståndet inom landskapsområdena kan man öka det nationella och internationella intresset för områdena som turistmål. Flera nationellt värdefulla landskapssevärdheter som utsetts i inventeringen är helt eller delvis belägna i naturskyddsområden. Naturskyddsområdenas centrala attraktionsfaktorer är deras landskapsvärden. Statusen som landskapsområde stödjer turismen i naturskyddsområdet i och med att den gör området mer känt.

De värdefulla landskapsområdena och de särskilda värden som förknippas med områdena ställer upp vissa ramvillkor för planeringen och beslutsfattandet och kan styra genomförandet av olika projekt. De värdefulla landskapsområdena ska tas i beaktande vid planeringen och genomförandet av användningen av naturresurserna. Den styrande verkan grundar sig i synnerhet på planeringen av markanvändningen, men skyldigheten att beakta landskapsvärdena genomförs också genom annan miljölagstiftning. Skyldigheten att beakta landskapsvärdena gäller utöver planläggningen i synnerhet även marktäkt, byggande av vägar och rivning av byggnader. För att man

ska kunna beakta landskapsvärdena i planläggningen förutsätts vanligen en planbeteckning som markerar områdenas särskilda egenskaper och i tillståndsförfarandet en utredning av områdets landskapsvärden. Statusen som nationellt värdefullt landskapsområde medför i sig inga rättsverkningar för olika projekt för utnyttjande av naturen (till exempel vindkraft, torvproduktion), utan rättsverkningar uppstår först genom planeringen av markanvändningen.

Enligt marktäktslagen får substanser inte tas så att en vacker landskapsbild därigenom fördärvas eller skönhetsvärden hos naturen förstörs. Dessa begränsningar kan leda till att tillståndsansökningar avslås eller begränsas. De rättsverkningar som inventeringen av landskapsområdena medför för planeringen av markanvändningen och annan miljöanvändning beskrivs utförligare i kapitel 3.

5.5 Konsekvenser för områdes- och samhällsstrukturen

Syftet med planläggning är att sammanjämka konkurrerande former av markanvändning och de mål som styr dessa. De allmänna målen för planeringen av områdesanvändningen och lagstiftningen kring planläggningen ålägger planläggare att fästa uppmärksamhet vid landskapsvärdena samt gör det möjligt att framhäva landskapsvärdena i förhållande till andra mål och intressen inom områdesanvändningen. I fråga om landskapsområden är målet för planeringen av markanvändningen att på ett lämpligt sätt placera nya funktioner i en traditionell landskapsbild.

De värdefulla landskapsområdena utgörs i regel av öppna platser och upprätthåller en gles samhällsstruktur. Genom landskapsområdena ställs särskilda krav gällande landskapsbilden och byggnadssättet på markanvändningen och dessa krav kan stå i konflikt med de övriga målen för markanvändningen. Till exempel i närheten av växande tätortsområden kan statusen som landskapsområde styra byggandet till områden med mindre landskapsmässiga värden. Planläggningen av enhetliga åkerområden för byggande begränsas förutom av statusen som landskapsområde även av de övriga principerna för de riksomfattande målen för områdesanvändningen. I de särskilda målen inom målen för områdesanvändningen fastslås bland annat att bördiga och enhetliga åkrar inte utan särskilda skäl ska tas i bruk för tätortsfunktioner, och värdefulla och vidsträckta skogsområden ska inte heller spjälkas upp till följd av annan områdesanvändning (kapitel 4.4).

5.6 Konsekvenser för myndighetsverksamheten

I de riksomfattande målen för områdesanvändningen konstateras att ”de viktigaste områdena med tanke på kultur- och naturarvet är nationallandskapen samt landskapshelheter och kulturmiljöer av riksomfattande betydelse”. I de särskilda mål som behandlar kultur- och naturarvet, rekreationsanvändningen och naturresurserna fastslås att planeringen av områdesanvändningen ska utgå från den uppdaterande inventeringen av nationellt värdefulla landskapsområden (kapitel 4.4). Inventeringen av nationellt värdefulla landskapsområden ska alltså vara utgångspunkten för landskapsplanerna samt general- och detaljplanerna.

I fråga om beaktandet av landskapsvärdena och styrningen grundar sig landskapsplanens rättsverkningar på den styrande verkan den har på myndigheternas verksamhet. Enligt i markanvändnings- och bygglagen (32 § 2 mom.) ska myndigheterna när de planerar åtgärder som gäller områdesanvändningen och beslutar om att vidta dessa åtgärder beakta landskapsplanen, försöka främja genomförandet av planen och se till att åtgärderna inte försvårar genomförandet av planen. Vid planering av markanvändningen i landskapsområden förväntas myndigheterna fästa särskild uppmärksamhet vid områdets landskapsmässiga särdrag samt vid planernas och projektens konsekvenser för landskapet.

5.7 Internationella konsekvenser och internationellt samarbete

År 2006 ratificerade Finland den europeiska landskapskonventionen, som förutsätter att landskapens värde i lagstiftningen erkänns som en väsentlig del av människans kultur- och naturmiljö. Enligt konventionen ska landskapsperspektiven tas i beaktande i sådana åtgärder som kan påverka landskapet. Dessutom ska man ta i bruk sådana förfaringssätt genom vilka medborgare och myndigheter kan delta i fastställandet och genomförandet av landskapspolitiken. Den uppdaterande inventeringen av nationellt värdefulla landskapsområden främjar konventionens mål i Finland och erbjuder stoff för internationellt utbyte av erfarenheter.

6 Jämförelse av alternativen

Enligt SMB-lagen och -förordningen är målet med miljöbedömningen att producera motiverad information om konsekvenserna av planen och alternativen för den. I bedömningen jämförs i den mån som är nödvändig det nuvarande läget och den kommande utvecklingen. Som alternativ för den uppdaterande inventeringen av nationellt värdefulla landskapsområden granskas konsekvenserna av inventeringen (alternativ 1) i förhållande till en situation där den uppdaterande inventeringen inte genomförs (alternativ 0).

Syftet med landskapsområdena och landskapssevärdheterna är att trygga bevarandet av landskapsvärdena hos representativa och livskraftiga landsbygdslandskap och speciella landskapssevärdheter. De värdefulla landskapsområden som presenteras i den uppdaterande inventeringen motsvarar bättre än i nuläget landsbygdslandskapens nuvarande tillstånd och de förnyade systemen för genomförande och styrning av landskapsvården. Utgångspunkten är att de sammantagna målen till följd av de värdefulla landskapsområdena är positiva i förhållande till den nuvarande situationen.

Den med SMB-lagen förenliga bedömningen visar att landskapsområdena medför betydande positiva konsekvenser för bevarandet av landsbygdens kulturlandskap och för beaktandet av dessa i planering och beslutsfattande. Därtill medför områdena indirekta positiva konsekvenser för lokalinvånarnas välbefinnande, sysselsättningen, den regionala ekonomin och för tryggandet av den biologiska mångfalden i områdena.

Vid bedömningen av hur miljön sannolikt kommer att utvecklas utan en uppdaterande inventering konstateras att granskningen av områdesurvalet, värdeklasserna och avgränsningarna i sin helhet stärker de positiva ekologiska, sociala och ekonomiska konsekvenser för landskapen som de finländska landsbygdsnäringarna ger upphov till. Därtill kan man genom den uppdaterade informationen säkerställa att resurserna för utvecklings- och vårdåtgärder riktas på ett riktigt och effektivt sätt.

Tabell 1. Sammanfattning av konsekvensbedömningen av inventeringen av nationellt värdefulla landskapsområden

	Konsekvenser ++/+/0/-/--	Skriftlig beskrivning
I Sociala konsekvenser		
Konsekvenser för människors levnadsförhållanden och trivsel	++	Kulturmiljön utgör en viktig del av trivseln i omgivningen samt av områdets dragkraft och identitet.

	+	Stärkandet av byaverksamheten ökar invånarnas trivsel och engagemang för den egna bostadsorten.
Konsekvenser för hälsan och välbefinnandet	++	Landskapsområdena stärker invånarnas identitet.
	++	Ett trivsamt och högklassigt landskap/en trivsam och högklassig miljö medför direkta positiva konsekvenser för invånarnas välbefinnande.
	+	Ökandet av landsbygdens livskraft i landskapsområdena har indirekta positiva konsekvenser för människors välbefinnande.
Konsekvenser för jämlikheten	+	Genom att stödja landsbygdens livskraft och förutsättningar att utvecklas kan landskapsområdena innebära positiva konsekvenser för den regionala jämlikheten.
	+	Deltagande i landskapsprojekt innebär dessutom nya påverkningsmöjligheter för olika befolknings- och åldersgrupper.
Miljömedvetenhet	+	Landskapsområdena och medborgardiskussionen kring dem samt nyhetsrubrikerna ökar invånarnas miljömedvetenhet och möjligheter till miljöfostran.
II Ekologiska konsekvenser och konsekvenser för landskapet		
Konsekvenser för naturmiljön, naturens mångfald och Natura-områdena	++	De värdefulla landskapsområdena förknippas med vårdbiotoper som är värdefulla med tanke på den biologiska mångfalden och som skapats genom traditionell markanvändning. Statusen som landskapsområde stödjer upprätthållandet av dessa vårdbiotoper.
	++	Landskapsvård främjar bevarandet av kulturpåverkade naturtyper och artbeståndet i dessa.
	+	Landskapsområdena och landskapssevärdheterna bevarar den biologiska mångfalden på ekosystemnivå.
Konsekvenser för användningen av naturresurser	+	Genom att planera markanvändningen i landskapsområdena kan man trygga att åkermarker bevaras för odlingsbruk.

	–	De värdefulla landskapsområdena kan (lokalt) begränsa eller sätta ramvillkor för utbyggnaden av förnybar energi/vindkraft/vattenkraft.
	–	De värdefulla landskapsområdena ska beaktas i användningen av naturresurserna, till exempel vid planering och genomförande av marktäktsprojekt.
Konsekvenser för landskapsbilden och kulturarvet	++	Identifieringen och erkännandet av landskapens och kulturmiljöernas värden stödjer den nationella identiteten och främjar bevarandet av kulturmiljöns värden.
	++	Landskapsvården främjar bevarandet av den byggda kulturmiljön, fornlämningar och vårdbiotoper.
	++	Landskapsområdena och de vårdplaner som utarbetats för dessa fungerar som exempel för vården av och värnandet om ett landskap.
	++	Den uppdaterande inventeringen av nationellt värdefulla landskapsområden och landskapsområdena främjar den samhälleliga diskussionen om landskapsvärden.
	+	Vården av byggnader i landskapsområdena genom traditionella metoder tryggar bevarandet av traditionella hantverk.
Konsekvenser för trafiken	+/–	Trafiken till följd av ökad turism kan lokalt upplevas som negativ även om konsekvenserna är positiva med tanke på näringsidkare inom turistbranschen. Den ökade trafiken leder till att vägar och terrängen vid populära utsiktsplatser utsätts för slitage. Genom att styra rutterna där människor rör sig bidrar man till att utveckla turisttjänsterna. Den ökande trafiken kan ändra skötselklassificeringen av vägarna.
III Ekonomiska konsekvenser		
Privata hushåll	+	En eventuell utveckling av turistnäringen ökar sysselsättningen och utkomsten. Därtill gynnas privata hushåll av att servicenivån och väghållningsnivån förbättras.
Lantgårdar	++	Landskapsområdena stödjer utnyttjandet av miljöavtal inom utvecklingsprogrammet för Fastlandsfin-

		land (jord- och skogsbruksministeriet 2014).
Företag	++	De nationellt värdefulla landskapsområdena innebär positiva konsekvenser för jordbrukets och turistnäringens verksamhets- och utvecklingsförutsättningar.
	+	Landskapsområdena stödjer och främjar turistföretagens verksamhetsförutsättningar samt erbjuder nya utkomstmöjligheter för företagare inom landskapsvård.
	-	De värdefulla landskapsområdena fastställer ramvillkor för planeringen och kan styra genomförandet av olika projekt.
Konsekvenser för den regionala ekonomin/regionala utvecklingen	++	Landskapsområdena innebär positiva konsekvenser för jordbrukets och turistnäringens verksamhets- och utvecklingsförutsättningar.
	+	Landskapsområdena kan begränsa genomförandet av projekt som är skadliga för landskapet.
	+	Utvecklandet av landskapsvården kan ge upphov till företags- och verksamhetsmodeller som kan tillämpas även utanför landskapsområdena.
	+	Landskapsområdena kan stödja säkerställandet av försörjningsberedskapen inom livsmedelsproduktionen.
	-	De värdefulla landskapsområdena fastställer ramvillkor för planeringen och kan styra genomförandet av olika projekt.
IV Övriga konsekvenser		
Konsekvenser för områdes- och samhällsstrukturen	+/-	De värdefulla landskapsområdena stödjer utvecklandet av en traditionell bystruktur i tätorters randområden.
	+/-	I fråga om annan markanvändning i landskapsområdena ställs särskilda krav gällande landskapsbilden och byggnadssättet.
Konsekvenser för myndigheternas verksamhet	+	Rättsverkningarna av den översiktliga planläggningen riktas främst

		mot myndigheterna och endast indirekt mot markägarna.
	+	Markanvändnings- och bygglagens styrande verkan samt verkningar för myndigheterna säkerställer att landskapsvärden av riksintresse tas i beaktande i den kommunala planläggningen och i övrigt beslutsfattande av myndigheter.
Internationella konsekvenser och internationellt samarbete	+	Landskapsområdena främjar genomförandet av den europeiska landskapskonventionen och utgör på internationell nivå ett representativt exempel på tryggande av landskapsvärden.

(--) betydande negativa konsekvenser
(-) ringa negativa konsekvenser
(0) neutrala miljökonsekvenser
(+) ringa positiva konsekvenser
(++) betydande positiva konsekvenser

KÄLLOR

Eisto, I. 2003: Ruunaan retkeilyalueen kävijät ja paikallistaloudelliset vaikutukset, *Forststyrelsens naturskyddspublikationer Serie A nr* 143. Forststyrelsen, Vanda.

Hollo, J. E. 2005: Maisemansuojelun nykytilanteesta. *Ympäristöjuridiikka – Miljöjuridik* 2/2005 s. 3–6

Huttunen, K. 2012: Maakuntakaavan viranomaisvaikutus erityisesti metsien käytön ohjauksen kannalta. *Ympäristöjuridiikka – Miljöjuridik* 2/2012 s. 31–69

Jääskeläinen, L. & O. Syrjänen 2010: *Maankäyttö- ja rakennuslaki selityksineen*, s. 264

Luonnon puolesta – ihmisen hyväksi (För naturen – till nytta för människan) (2013). Suomen luonnon monimuotoisuuden suojelun ja kestävän käytön toimintaohjelma 2013–2020 (Finlands handlingsprogram för bevarande och hållbart nyttjande av biologisk mångfald 2013–2020). *<www.ym.fi/sv-FI/Natur/Naturens_mangfald/Strategi_och_handlingsprogram>*

Jord- och skogsbruksministeriet (2014). Manner-Suomen maaseudun kehittämisohjelma 2014–2020 (Program för utveckling av landsbygden i Fastlandsfinland 2014–2020). *<magnetcloud1.eu/ebook/manner-suomen_maaseudun_kehittamisohjelma_2014_2020/>*

Landsbygdspolitiska samarbetsgruppen YTR 2014: Möjligheternas landsbygd – landsbygdspolitiska helhetsprogrammet 2014–2020. *Arbets- och näringsministeriets publikationer, Alueiden kehittäminen* 9/2014 (*Utvecklande av regionerna* 9/2014). s. 93.

Museiverket (2009). Valtakunnallisesti merkittävät rakennetut kulttuuriympäristöt RKY (Byggda kulturmiljöer av riksintresse RKY). *<www.kulturmiljo.fi/read/asp/rsv_default.aspx>*

Undervisnings- och kulturministeriet & miljöministeriet 2014: Kulttuuriympäristöstrategia 2014–2020 (Kulturmiljöstrategin 2014–2020). Valtioneuvoston periaatepäätös 20.3.2014 (Statsrådets principbeslut 20.3.2014). Helsingfors, s. 29.

Pölönen, I. & K. Malin 2012: Yleiskaavoitus metsäalueiden käytön ohjauksessa. *Edilex* 2.2.2012

Raunio. A., A. Schulman & T. Kontula (red.) 2008: Suomen luontotyyppien uhanalaisuus – Osa I: Tulokset ja arvioinnin perusteet. *Suomen ympäristö 8/2008 (Miljön i Finland 8/2008)*. 264 s.

Rassi, P., E. Hyvärinen, A. Juslén & I. Mannerkoski (2010; red.): *Suomen lajien uhanalaisuus – Punainen kirja 2010*. Miljöministeriet & Finlands miljöcentral, Helsingfors. 685 s.

Inrikesministeriet (1983). Valtakunnallisesti merkittävät esihistorialliset suojelualuekokonaisuudet (Förhistoriska skyddsområden som är betydelsefulla för hela landet). *Inrikesministeriet, planläggnings- och byggnadsavdelningen, meddelanden* 3/1983.

Miljöministeriet 1993: Arvokkaat maisema-alueet: maisema-aluetyöryhmän mietintö II (Värdefulla landskapsområden: betänkande av arbetsgruppen för landskapsområden II). *Mietintö* 66/1992 (*Betänkande* 66/1992). 199 s.

Miljöministeriet 2002: Maakuntakaavan oikeusvaikutukset (Landskapsplanens rättsverkningar). *Maankäyttö ja rakennuslaki 2000 -sarja,* Opas 7 (Serien *Markanvändnings- och bygglagen 2000*, handledning 7). 80 s.

Miljöministeriet 2009: Maa-ainesten kestävä käyttö (Hållbar marktäkt). Opas maa-ainesten ottamisen sääntelyä ja järjestämistä varten (Handbok för reglering och ordnande av täktverksamhet). *Ympäristöhallinnon ohjeita* 1/2009 (*Miljöförvaltningens anvisningar 1/2009*). 134 s.

Miljöministeriet 2012: Tuulivoimarakentamisen suunnittelu (Planering av vindkraftsutbyggnad). *Ympäristöhallinnon ohjeita 4/2012 (Miljöförvaltningens anvisningar 4/2012).* 92 s.

Miljöministeriet 2014: Arviointi maankäyttö- ja rakennuslain toimivuudesta. *Suomen ympäristö* 1/2014 (*Miljön i Finland* 1/2014). 246 s.

Weckman, E. 2006: Tuulivoimalat ja maisema. *Suomen ympäristö* 5/2006 (*Miljön i Finland* 5/2006). 42 s.

Ilmoitus viralliseen lehteen

Yleistiedoksianto

Valtakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden päivitysinventoinnista kuuleminen

Ympäristöministeriön 5.5.2010 asettama valtakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden päivitysinventoinnin ohjausryhmä on laatinut alueellisten inventointien perusteella esityksen valtakunnallisesti arvokkaiksi maisema-alueiksi. Esitys sisältää maisema-alueiden aluekuvaukset ja niiden rajausehdotukset sekä inventoinnin taustamuistion. Suunnitelmien ja ohjelmien ympäristövaikutusten arvioinnista annetun lain (200/2005) mukainen ympäristövaikutusten arviointi on esitetty taustamuistion liitteenä.

Ympäristöministeriö pyytää mielipiteitä valtakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden päivitysinventointien tuloksena esitettävistä maisema-alueista. Kantaa toivotaan otettavan aluevalikoiman kattavuuteen ja edustavuuteen, maisema-alueiden rajauksiin ja aluekuvauksiin, maisema-alueiden arvoluokituksen perusteisiin. Kannanottoja pyydetään myös ympäristövaikutuksen arvioinnista.

Kuulemisen kohteena olevat asiakirjat ovat virallisesti nähtävillä ympäristöministeriössä (Aleksanterinkatu 7, Helsinki) sekä ympäristöministeriön internet-sivuilla osoitteessa ym.fi/maisemakuuleminen. Maakunta- ja kuntakohtaisiin aineistoihin voi tutustua myös alueellisissa elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskuksissa (ELY) sekä asianomaisissa kunnissa.

Tiedoksisaannin katsotaan tapahtuneen seitsemäntenä päivänä ilmoituksen julkaisemisesta virallisessa lehdessä. Kuulemisaika on 18.1.–19.2.2016. Kirjalliset kannanotot toimitetaan oman alueen ELY-keskuksen kirjaamoon, sähköisesti tai paperilla. Kannanotot käsitellään kootusti ympäristöministeriössä, joka vastaa kuulemis- ja lausuntokierroksen perusteella mahdollisesti tehtävistä muutoksista.

Nyt kuultavana oleva päivitysinventointi tuottaa valtakunnallisesti arvokkaista maisema-alueista selvityksen, jonka on tarkoitus korvata valtioneuvoston vuonna 1995 periaatepäätöksellä hyväksymä valtakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden inventointi maankäyttö- ja rakennuslain mukaisten valtakunnallisten alueidenkäyttötavoitteiden tarkoittamana viranomaisinventointina.

Lisätietoja saa ympäristöministeriön kotisivuilta sekä inventoinnin yhteyshenkilöiltä:
Ympäristöneuvos Tapio Heikkilä/ ympäristöministeriö, puh. 0295 250 166, tapio.heikkila@ymparisto.fi
Ylitarkastaja Hanne Lohilahti/ ympäristöministeriö, puh. 0295 250 374, hanne.lohilahti@ymparisto.fi
Suunnittelija Sonja Forss/ Suomen ympäristökeskus, puh. 0295 251 120, sonja.forss@ymparisto.fi

Helsingissä 22.12.2015
Ympäristöministeriö

Officiella tidningen, annons

Offentlig delgivning

Hörande angående uppdaterande inventering av nationellt värdefulla landskapsområden

Styr- och utvärderingsgruppen för den uppdaterande inventeringen av landskapsområden som miljöministeriet tillsatte den 5 maj 2010 har utarbetat ett förslag till nya nationellt värdefulla landskapsområden. Förslaget har utarbetats på basis av regionala inventeringar. Förslaget omfattar områdesbeskrivningar av och förslag till avgränsningar av landskapsområdena, en bakgrundspromemoria för inventeringen samt en miljörapport i enlighet med lagen om bedömning av miljökonsekvenserna (200/2005) av myndigheters planer och program.

Miljöministeriet ber om åsikter om arbetsgruppens förslag till uppdaterande inventering av nationellt värdefulla landskapsområden. Man önskar i synnerhet ställningstaganden gällande områdesurvalets omfattning och representativitet, avgränsningen och områdesbeskrivningarna av landskapsområdena samt grunderna för värdeklassificeringen av landskapsområdena. I samband med detta önskas också ställningstaganden om miljörapporten.

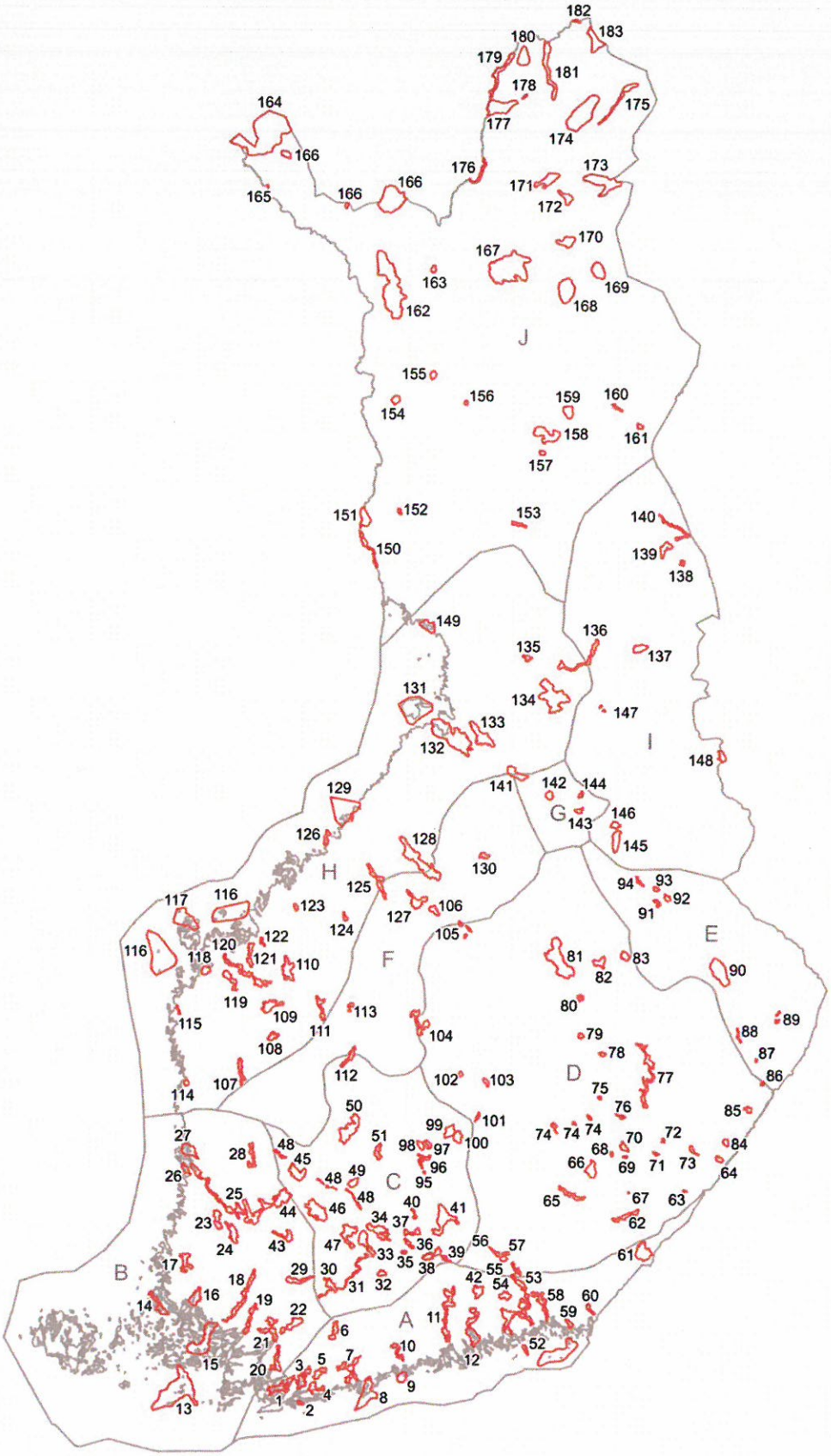
Samrådsdokumenten hålls officiellt framlagda vid miljöministeriet (Alexandersgatan 7, Helsingfors) och på miljöministeriets webbplats på adressen ym.fi/landskapssamrad. Man kan också bekanta sig med det landskaps- och kommunspecifika materialet vid de regionala närings-, trafik- och miljöcentralerna (NTM) samt vid berörda kommuner.

Delfåendet av detta meddelande anses ha skett den sjunde dagen efter det att meddelandet publicerades i den officiella tidningen. Hörandet pågår 18.1.–19.2.2016. De skriftliga åsikterna skickas antingen per e-post eller per brev till registratorskontoret vid NTM-centralen i den egna regionen inom samrådstiden. Alla åsikter behandlas av miljöministeriet, som ansvarar för eventuella förändringar som görs utifrån hörandet och remissbehandlingen.

Syftet med den uppdaterande inventering som nu är föremål för hörande är att ersätta den inventering av nationellt värdefulla landskapsområden som godkändes genom statsrådets principbeslut år 1995 som en sådan myndighetsinventering som avses i de med markanvändnings- och bygglagen förenliga riksomfattande målen för områdesanvändningen.

Ytterligare information fås på miljöministeriets webbplats samt av kontaktpersonerna för inventeringen:
Miljöråd Tapio Heikkilä/ miljöministeriet, tel. 0295 250 166, tapio.heikkila@ymparisto.fi
Överinspektör Hanne Lohilahti/ miljöministeriet, tel. 0295 250 374, hanne.lohilahti@ymparisto.fi
Planerare Sonja Forss/ Finlands miljöcentral, tel. 0295 251 120, sonja.forss@ymparisto.fi

Helsingfors den 22 december 2015
Miljöministeriet

Valtakunnallisesti arvokkaat maisema-alueet (MAPIO-työryhmän ehdotus) ja maisemamaakunnat © SYKE

Nationellt värdefulla landskapsområden (MAPIO-arbetsgruppens förslag) och landskapsprovinser © SYKE

Riikkaviidosaččat árvvolaš duovddaguovllut (MAPIO-bargojoavkku evttohus) ja duovddaeanagottit © SYKE

MAISEMAMAAKUNNAT

A Eteläinen rantamaa
B Lounaismaa
C Hämeen viljely- ja järvimaa
D Itäinen järvi-Suomi
E Vaara-Karjala
F Suomenselkä
G Oulujärven seutu
H Pohjanmaa
I Kainuun ja Kuusamon vaaramaa
J Peräpohjola-Lappi

LANDSKAPSPROVINSER

A Södra kustlandet
B Sydvästlandet
C Tavastlands odlings- och insjöland
D Östra Insjöfinland
E Skogskarelen
F Suomenselkä
G Ule träsk-regionen
H Österbotten
I Kajanalands och Kuusamo skogsland
J Nordbotten-Lappland

DUOVDDAEANAGOTTIT

A Lulli riddoguovlu
B Oarjelulliguovlu
C Häme gilvin- ja jávreguovlu
D Nuorta jávre-Suopma
E Várre-Gárjil
F Suomačielgi
G Oulujávrri guovlu
H Nuortabađaeana
I Kainuu ja Guossáma várreguovlu
J Nuorta-Lappi - Lappi

VALTAKUNNALLISESTI ARVOKKAAT MAISEMA-ALUEET, EHDOTUS
NATIONELLT VÄRDEFULLA LANDSKAPSOMRÅDEN, FÖRSLAG
RIIKKAVIIDOSAČČAT ÁRVVOLAŠ DUOVDDAGUOVLLUT, EVTTOHUS

1. Bromarvin ja Tenholan harjuviljelymaisemat
1. Bromarvs och Tenala åsodlingslandskap
2. Skärlandetin saaristokulttuurimaisema
2. Skärlandets skärgårdskulturlandskap
3. Fiskarsin ja Pohjanpitäjänlahden kulttuurimaisemat
3. Fiskars och Pojovikens kulturlandskap
4. Fagervikin ja Snappertunan kulttuurimaisemat
4. Fagerviks och Snappertuna kulturlandskap
5. Mustionjokilaakson viljelymaisema
5. Svartådalens odlingslandskap
6. Nummenjoen ja Pusulanjoen viljelylaakso
6. Nummenjoki och Pusulanjoki odlingsdal
7. Siuntion ja Degerbyn viljelymaisemat
7. Sjundeå och Degerby odlingslandskap
8. Porkkalan saaristo- ja viljelymaisema
8. Porkala skärgårds- och odlingslandskap
9. Helsingin edustan merimaisema
9. Helsingfors havslandskap
10. Vantaanjokilaakson viljelymaisema
10. Vanda ådals odlingslandskap
11. Porvoonjokilaakson viljelymaisema
11. Borgå ådals odlingslandskap
12. Pernajanlahden ja Koskenkylänjoen kulttuurimaisemat
12. Peråvikens och Forsby ås kulturlandskap
13. Saaristomeren merimaisemat
13. Skärgårdshavets havslandskap
14. Ströömin meriväylä
15. Airiston merimaisema
15. Erstans havslandskap
16. Mynälahden kulttuurimaisema
17. Laitilan lakeus
18. Aurajokilaakson viljelymaisema
18. Auraådalens odlingslandskap
19. Paimionjokilaakson viljelymaisema
20. Perniön viljelymaisemat
21. Halikonjokilaakson viljelymaisema
22. Uskelanjokilaakson viljelymaisema
23. Euran ja Kiukaisten kulttuurimaisemat
24. Köyliönjärven kulttuurimaisema
25. Kokemäenjokilaakson kulttuurimaisemat
26. Yyterin rantamaisemat
27. Ahlaisten kulttuurimaisema
28. Vihteljärven reitin ja Riihonlahden kulttuurimaisemat
29. Loimijokilaakson viljelymaisemat
30. Tammelan kulttuurimaisemat
31. Hämeen Härkätien maisemat

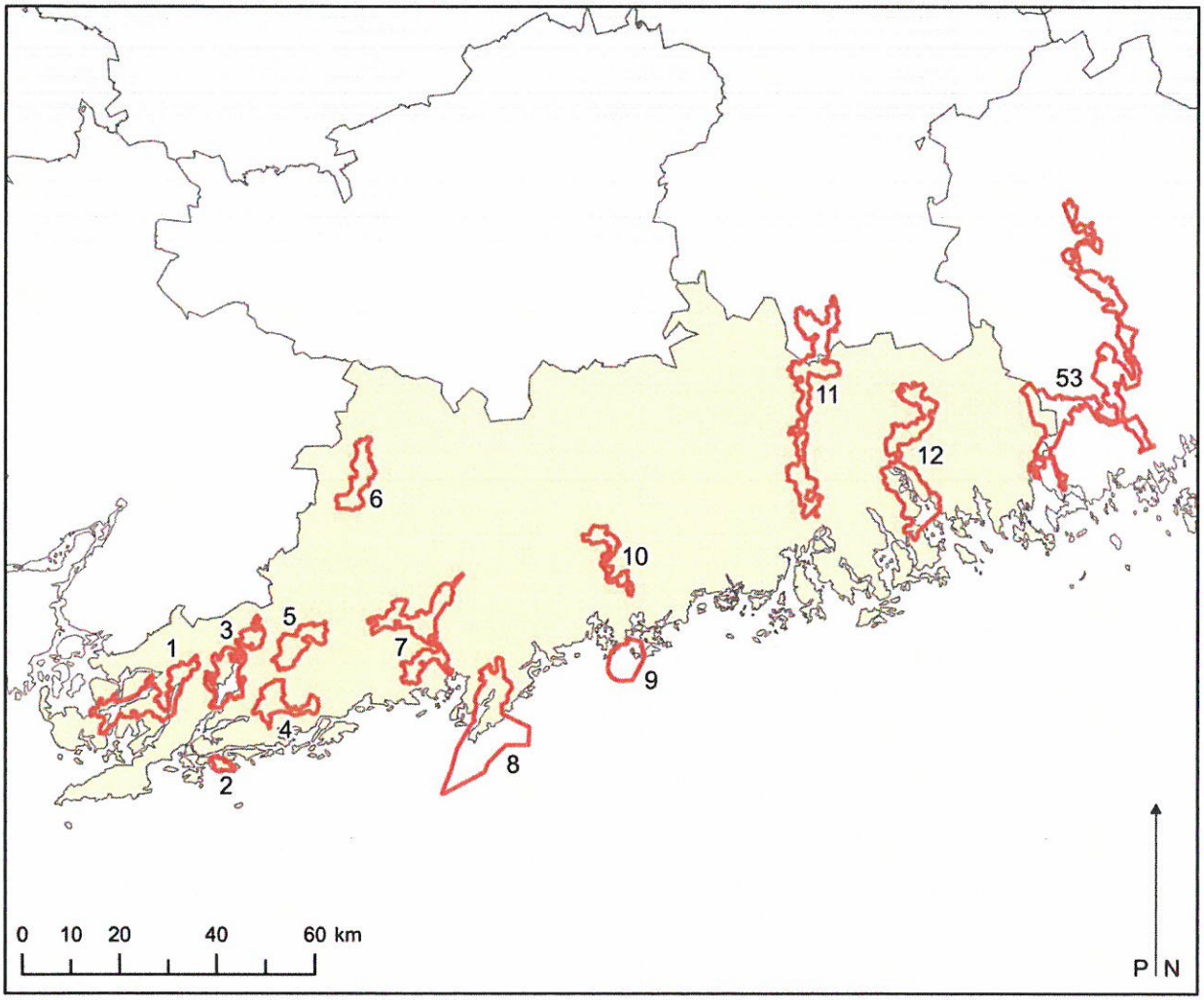
32. Hakoisten linnavuoren kulttuurimaisema
33. Vanajaveden laakso ja Aulanko
34. Hauhon reitin kulttuurimaisemat
35. Montolan viljelymaisema
36. Lammin kulttuurimaisemat
37. Evon metsäkulttuuri- ja jokimaisemat
38. Hollolan kulttuurimaisemat
39. Tiirismaan maisemat
40. Auttoisten ja Vesijaon kulttuurimaisemat
41. Etelä-Päijänteen kulttuuri- ja harjusaarimaisemat
42. Artjärven viljelymaisema
43. Punkalaitumenjoen viljelymaisemat
44. Rautaveden kulttuurimaisema
45. Hämeenkyrön kulttuurimaisema
46. Vesilahden kulttuurimaisema
47. Sääksmäen ja Tarttilan kulttuurimaisemat
48. Pirkanmaan harjumaisemat
49. Haralanharjun maisemat
50. Ruoveden reitin maisemat
51. Juupajoen kulttuurimaisema
52. Itäisen Suomenlahden saaristomaisemat
52. Östra Finska vikens skärgårdslandskap
53. Kymijokilaakson kulttuurimaisema
53. Kymmene älvdals kulturlandskap
54. Elimäen viljelymaisema
55. Hiidenvuoren maisemat
56. Kimolan kulttuurimaisema
57. Jaalan kirkonseudun kulttuurimaisema
58. Sippolan- ja Summanjokilaaksojen kulttuurimaisema
59. Klamilan kulttuurimaisema
60. Vaalimaan jokilaakson kulttuurimaisema
61. Joutsenon viljelymaisema
62. Kyläniemen viljely- ja järvimaisemat
63. Haukkavuoren maisemat
64. Tarnalan viljely- ja järvimaisemat
65. Ristiinan veskansan kulttuurimaisema
66. Neitvuoren maisemat
67. Muuramäen maisema
68. Kaskiin viljelymaisema
69. Sulkavan linnavuoren maisema
70. Kuhajärven viljelymaisema
71. Kokonsaaren kulttuurimaisemat
72. Kyrönsalmen kulttuurimaisema
73. Punkaharjun maisemat
74. Savonselän mäkiasutusmaisemat
75. Kotkatlahden kulttuurimaisema
76. Osikonmäen viljelymaisema
77. Heinäveden reitin vesistömaisema
78. Mustinmäen kulttuurimaisemat
79. Paukarlahden viljelymaisema

80. Puijon maisemat
81. Maaninkajärven ja Onkiveden kulttuurimaisemat
82. Nilsiän mäkikylät
83. Pisan maisemat
84. Totkunniemen kylämaisemat
85. Kiteenlahden kylämaisemat
86. Saarion kylämaisema
87. Huhtilammen kylämaisema
88. Heinävaaran ja Selkien kylien vaaramaisemat
89. Ilomantsin vaarakylämaisemat
90. Kolin maisemat
91. Karhunpään rantakylä
92. Ylikylän viljelymaisemat
93. Ylä-Valtimon viljelymaisemat
94. Rasimäen jokilaaksokylä
95. Päijälän linnavuoren muinaismaisema
96. Arvajanreitin kulttuurimaisemat
97. Alhojärven viljelymaisema
98. Jämsänjokilaakso
99. Oravivuoren maisemat
100. Putkilahden kulttuurimaisemat
101. Viisarimäen ja Rutalahden laaksomaisema
102. Kuukanpään kulttuurimaisema
103. Hyyppäänvuoren maisema
104. Saarijärven reitin kulttuurimaisemat
105. Pihtiputaan pika-asutusmaisemat
106. Muurasjärven kulttuurimaisemat
107. Hyypänjokilaakson kulttuurimaisema
108. Luopajärven viljelylakeus
109. Ilmajoen Alajoen lakeusmaisema
110. Lapuan Alajoen peltolakeus
111. Kuortaneenjärven kulttuurimaisemat
112. Ähtärin reitin maisemat
113. Lehtimäen mäkiasutus
114. Härkmeren kulttuurimaisema
114. Härkmeri kulturlandskap
115. Harrströminjokilaakson kulttuurimaisema
115. Harrströms ådals kulturlandskap
116. Merenkurkun saaristomaisemat
116. Kvarkens skärgårdslandskap
117. Björköbyn saariston kulttuurimaisema
117. Björköby skärgårds kulturlandskap
118. Söderfjärdenin viljelyaukea
118. Söderfjärdens odlingsslätt
119. Laihianjoen kulttuurimaisema
119. Laihela ås kulturlandskap
120. Kyrönjokilaakson kulttuurimaisemat
120. Kyro älvdals kulturlandskap
121. Vöyrinjokilaakson kulttuurimaisemat
121. Vörå älvdals kulturlandskap

122. Kimojokilaakson viljelymaisemat
122. Kimo ådals odlingslandskap
123. Purmonjokilaakson viljelymaisemat
123. Purmo ådals odlingslandskap
124. Perhonjokilaakson viljelymaisema
124. Perho ådals odlingslandskap
125. Lestijokilaakson kulttuurimaisema
126. Vattajan rantamaisemat
126. Vattaja strandlandskap
127. Reisjärven kulttuurimaisemat
128. Kalajokilaakson viljelymaisemat
129. Rahjan saaristomaisemat ja Kalajoen hiekkasärkät
130. Miilurannan asutusmaisema
131. Hailuoto
132. Limingan lakeuden kulttuurimaisema
133. Oulujokilaakson kulttuurimaisemat
134. Olvassuo
135. Aittojärven ja Livojokivarren kulttuurimaisemat
136. Iijoen jokivarsimaisemat
137. Tyräjärven kulttuurimaisemat
138. Määttälänvaaran kulttuurimaisemat
139. Rukan vaarajono
140. Oulankajoen ja Kitkajoen koskimaisemat
141. Rokuanvaaran maisemat
142. Manamansalon kulttuurimaisemat
143. Paltaniemen kulttuurimaisema ja Oulujärven rantaluhdat
144. Melalahden kulttuurimaisema
145. Vuokatin vaarajono ja rantakylät
146. Naapurinvaaran vaara-asutus
147. Kainuun vaarakylät
148. Suomussalmen vienalaiskylien kulttuuri- ja eränkäyntimaisemat
149. Simon rannikon kulttuurimaisemat
150. Eteläisen Tornionlaakson maisemat
151. Aavasaksan maisemat
152. Lohijärven ja Leukumanpään kylämaisemat
153. Viirinkylän jokivarsimaisema
154. Venejärven kylämaisema
155. Kaukosen kylämaisema
156. Kieringin kulttuurimaisema
157. Javaruksen kylämaisema
158. Pyhätunturin maisemat
159. Kairalan ja Luiron kulttuurimaisema
160. Kuoskun kulttuurimaisema
161. Saijan kylämaisema
162. Ounas- ja Pallastunturien maisemat
162. Ovnnes- ja Bállasduoddara duovdagat
163. Puljun erämaakylä
164. Käsivarren suurtunturien maisemat
164. Giehtaruohttasa stuorraduoddariid duovdagat
165. Iiton palsasuomaisema

165. Iitto balsajeaggeduovdda
166. Enontekiön poronhoito- ja kausiasutusmaisemat
166. Eanodaga boazodoallo- ja jahkodatássanduovdagat
167. Peurakairan luontaiselinkeinomaisemat
167. Goddeskáiddi luondduealáhusduovdagat
168. Nattastunturien ja Sompiojärven maisemat
168. Náttažiid ja Soabatjávrri duovdagat
169. Saaritunturien poronhoitomaisemat
169. Suoloduoddara boazodoalloduovdagat
170. Kaunispään tunturimaisemat
170. Čáppoaivvi duottarduovdagat
171. Inarijärven ja Juutuanjoen maisemat
171. Anárjávrri ja Juvdujoga duovdagat
172. Ukonjärven ja Myössäjärven maisemat
172. Ádjájávrri ja Muoisejávrri duovdagat
173. Paatsjoen ja Nellimin vesistö- ja asutusmaisemat
173. Báhčaveaijoga ja Njellima čázádat- ja ássanduovdagat
174. Iijärven ja Tsiuttajoen luontaiselinkeinomaisemat
174. Idjajávrri ja Čivttajoga luondduealáhusduovdagat
175. Sevettijärven asutusmaisemat
175. Čeavetjávrri ássanduovdagat
176. Inarijokivarren vuotuismuuton maisemat
176. Anárjohleagi jahkodatjohtima duovdagat
177. Ailikastunturin luontaiselinkeinomaisemat
177. Áilegasa luondduealáhusduovdagat
178. Kevon tunturiylängön maisemat
178. Geavu badjeeatnama luondduelahusduovdagat
179. Tenonlaakson maisemat
179. Deanuleagi duovdagat
180. Paistunturien luontaiselinkeinomaisemat
180. Báišduoddara luondduealáhusduovdagat
181. Utsjokilaakson maisemat
181. Ohcejohleagi duovdagat
182. Alakönkään koskimaisema
182. Vuollegeavgŋá guoikaduovdda
183. Pulmankijärven tunturimaisema
183. Buolbmátjávrri duottarduovdda

UUSIMAA – NYLAND

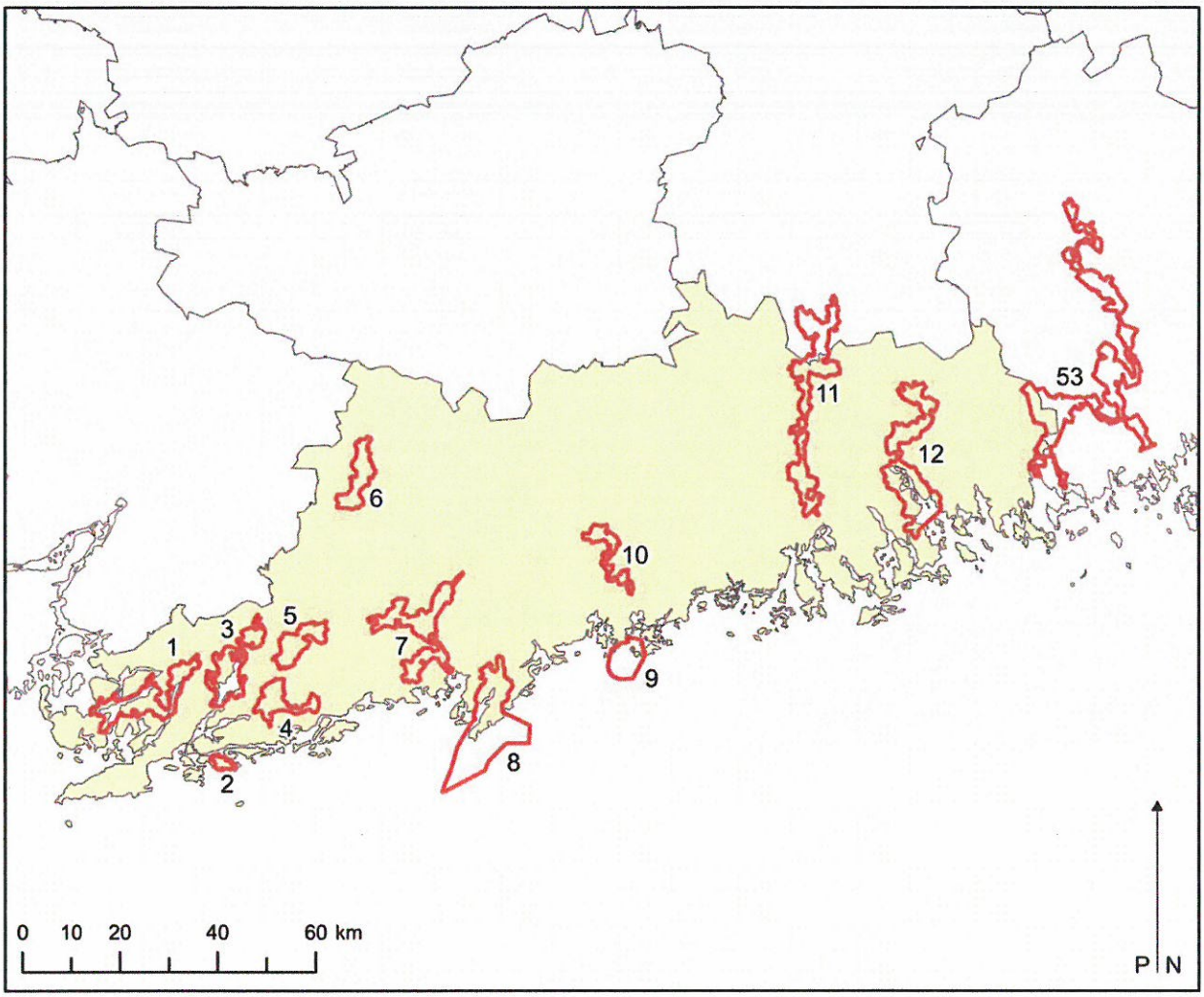
Valtakunnallisesti arvokkaat maisema-alueet (MAPIO-työryhmän ehdotus) © SYKE
Maakunnat – Lähde: Maanmittauslaitos

Nationellt värdefulla landskapsområden (MAPIO-arbetsgruppens förslag) © SYKE
Landskap – Källa: Lantmäteriverket

1. Bromarvin ja Tenholan harjuviljelymaisemat
2. Skärlandetin saaristokulttuurimaisema
3. Fiskarsin ja Pohjanpitäjänlahden kulttuurimaisemat
4. Fagervikin ja Snappertunan kulttuurimaisemat
5. Mustionjokilaakson viljelymaisema
6. Nummenjoen ja Pusulanjoen viljelylaakso
7. Siuntion ja Degerbyn viljelymaisema
8. Porkkalan saaristo- ja viljelymaisema
9. Helsingin edustan merimaisema
10. Vantaanjokilaakson viljelymaisema
11. Porvoonjokilaakson viljelymaisema
12. Pernajanlahden ja Koskenkylänjoen kulttuurimaisemat
53. Kymijokilaakson kulttuurimaisema

1. Bromarvs och Tenala åsodlingslandskap
2. Skärlandets skärgårdskulturlandskap
3. Fiskars och Pojovikens kulturlandskap
4. Fagerviks och Snappertuna kulturlandskap
5. Svartådalens odlingslandskap
6. Nummenjoki och Pusulanjoki odlingsdal
7. Sjundeå och Degerby odlingslandskap
8. Porkala skärgårds- och odlingslandskap
9. Helsingfors havslandskap
10. Vanda ådals odlingslandskap
11. Borgå ådals odlingslandskap
12. Pernåvikens och Forsby ås kulturlandskap
53. Kymmene älvdals kulturlandskap

UUSIMAA – NYLAND

Valtakunnallisesti arvokkaat maisema-alueet (MAPIO-työryhmän ehdotus) © SYKE
Maakunnat – Lähde: Maanmittauslaitos

Nationellt värdefulla landskapsområden (MAPIO-arbetsgruppens förslag) © SYKE
Landskap – Källa: Lantmäteriverket

1. Bromarvin ja Tenholan harjuviljelymaisemat
2. Skärlandetin saaristokulttuurimaisema
3. Fiskarsin ja Pohjanpitäjänlahden kulttuurimaisemat
4. Fagervikin ja Snappertunan kulttuurimaisemat
5. Mustionjokilaakson viljelymaisema
6. Nummenjoen ja Pusulanjoen viljelylaakso
7. Siuntion ja Degerbyn viljelymaisema
8. Porkkalan saaristo- ja viljelymaisema
9. Helsingin edustan merimaisema
10. Vantaanjokilaakson viljelymaisema
11. Porvoonjokilaakson viljelymaisema
12. Pernajanlahden ja Koskenkylänjoen kulttuurimaisemat
53. Kymijokilaakson kulttuurimaisema

1. Bromarvs och Tenala åsodlingslandskap
2. Skärlandets skärgårdskulturlandskap
3. Fiskars och Pojovikens kulturlandskap
4. Fagerviks och Snappertuna kulturlandskap
5. Svartådalens odlingslandskap
6. Nummenjoki och Pusulanjoki odlingsdal
7. Sjundeå och Degerby odlingslandskap
8. Porkala skärgårds- och odlingslandskap
9. Helsingfors havslandskap
10. Vanda ådals odlingslandskap
11. Borgå ådals odlingslandskap
12. Pernåvikens och Forsby ås kulturlandskap
53. Kymmene älvdals kulturlandskap

Kuva: Mari Jaakonaho

1. Bromarvin ja Tenholan harjuviljelymaisemat

Bromarvin ja Tenholan harjuviljelymaisema edustaa läntiselle Uudellemaalle tyypillistä Toisen Salpausselän reunamuodostuman yhteyteen syntynyttä kulttuurimaisemaa. Alue on maakunnallisesti arvokas maisema-alue, joka on ehdolla valtakunnallisesti arvokkaaksi.

Maakunta	Uusimaa
Kunta	Raasepori
Maisemamaakunta	Eteläinen rantamaa
Maisemaseutu	Suomenlahden rannikkoseutu
Pinta-ala	9 573 ha, josta kosteikkoja ja avointa suota: 230 ha maatalousalueita: 2 930 ha metsiä sekä avoimia kankaita ja kalliomaita: 3 696 ha rakennettuja alueita: 573 ha vesialueita: 2 144 ha

Luonnonpiirteet

Bromarvin ja Tenholan harjuviljelymaisemien luonnonpiirteitä leimaa alueen läpi kulkeva Toisen Salpausselän reunamuodostuma. Karkeista lajittuneista aineksista koostuvan reunamuodostuman ohella alueen korkokuvaa hallitsevat moreenipeitteiset tai paljaspintaiset kalliomäet. Maisema-alue kuuluu kallioperältään Eteläi-Suomen graniittialueeseen, jolle ovat ominaisia runsaat ruhjeet ja murroslaaksot. Alueen moreenimaat ovat hiekka- ja soravoittoisia ja paksuudeltaan vaihtelevia. Salpausselän yhteydessä on arvokkaita reunamoreenimuodostumia.

Toisen Salpausselän tuntumassa ja kallioisten selänteiden välissä sijaitsevien alavien alueiden maaperä muodostuu pääasiassa veteen kerrostuneista hienoista aineksista. Kapean Gennarbyvikenin pohjukka erottuu muusta maisema-alueesta hieta- ja hiesuvoittoisena ja liejupitoisena. Prästkullan viljelyaukeat on puolestaan raivattu laajalle yhtenäiselle savikolle. Salpausselän liepeillä on myös muutamia harjumuodostumia, kuten Tapelsåsen, jonka rinteillä on arvokkaita muinaisista rannoista muistuttavia kivikkoja.

Maisema-alueen vesistöt ovat pääasiassa syviä, kapeita ja linnustollisesti arvokkaita merenlahtia. Kallioperän murroslinjojen pohjille on muodostunut pieniä jokia ja puroja, jotka laskevat merenlahtiin. Lämpimän pienilmaston sekä eteläisen sijainnin johdosta alueen kasvillisuus on poikkeuksellisen rehevää. Maisema-alueella on useita jalopuumetsiä ja lehtoja sekä boreaalisten lehtojen ja hemiboreaalisten jalopuumetsien kasveja. Toisen Salpausselän yhteydessä ja kallioalueilla kasvaa myös kuivia, mäntyvaltaisia metsiä.

Kulttuuripiirteet

Bromarvin ja Tenholan pohjoisosat ovat olleet asuttuja jo rautakaudella. Myös varhaisin keskiaikainen asutus sijoittui samoille alueille. Monet alueen nykyisistä pelloista ovat olleet rautakaudella ja keskiajalla veden peitossa, ja niitä ympäröivät moreeni- ja kalliokummut ovat muodostaneet sisäsaariston. Maaston korkeimmilla kohdilla, muinaisten vesireittien varsilla sijainneissa saarissa, on lukuisia pronssikautisia hautaröykkiöitä.

Bromarv ja Tenhola edustavat läntiselle Uudellemaalle tunnusomaista ehjää harjuviljelymaisemaa. Alueen suotuisa ilmasto ja hienoaineksinen maaperä ovat tarjonneet jo varhain hyvät puitteet maanviljelylle. Viljavimmat maat Bonäsinjärven ympäristössä ovat olleet viljelyksessä 1300–1400-luvuilta alkaen, ja monista seudun kylistä, kartanoista ja tiloista on mainintoja samoilta ajoilta. Vanhimmat alueen nykyisistä rakennuksista on rakennettu 1700- ja 1800-luvuilla.

Alueella näkyvät pitkäaikaisen kartanokulttuurin jäljet laajoine viljelyksineen, monilajisine lehtipuukujanteineen sekä edustavine pihapiireineen ja puutarhoineen. Kartanoista parhaiten säilyneitä ovat Lindön, Prästkullan ja Riilahden kartanot. Alueen pitkästä maataloushistoriasta kertovat myös Flatholmenin saaren noin kuuden hehtaarin laajuiset laidunmaat, jotka on luokiteltu maakunnallisesti arvokkaaksi perinnebiotoopiksi.

Bromarvin ja Tenholan seudun asutus on ryhmittynyt tyypillisesti Toisen Salpausselän tai viljelyalueita rajaavien kallio- tai hiekkaselänteiden rinteille. Alueen asutuskeskuksia ovat merenlahtien rajaamille kannaksille vesiliikenteen solmukohtiin syntyneet Bromarvin ja Tenholan kirkonkylät. Bromarv muodostui 1800-luvun loppupuolella höyrylaivaliikenteen ansiosta pääkaupunkiseudun ruotsinkielisen väestön kesähuvila-alueeksi, jossa oli useita matkustajakoteja ja täysihoitoloita. Alueella on kulttuurihistoriallisesti merkittäviä 1800-luvun loppupuolen ja 1900-luvun alkupuolen huvila- ja täyshoitolarakennuksia. Myös Tenholan kirkonkylä 1400-luvulta periytyvine kivikirkkoineen on säilyttänyt perinteisen ilmeensä.

Vesiliikenneväylien lisäksi alueen toiminnalliseen luonteeseen ovat vaikuttaneet Toista Salpausselkää seuraileva Tenholan ja Bromarvin välinen maantie sekä Tenholan läpi kulkeva Suuri Rantatie (Kuninkaantie). Bromarvin eteläpuolella sijaitseva Riilahden kartano on rakennettu vanhan kauppareitin varrelle. Alueen teollisuushistoriasta kertoo Tenholan pohjoispuolella sijaitseva Kosken ruukin tarpeisiin 1700-luvulla rakennettu Kullan masuuni.

Maisemakuva

Bromarvin ja Tenholan harjuviljelymaisemat ovat vaihtelevan maankohoamismaiseman, sisäsaaristolle tyypillisen pienipiirteisen kalliomaan ja Toisen Salpausselän luonnehtimia maisemia. Alueen maisemakuvassa vuorottelevat erikokoiset viljellyt ranta-alat ja laaksot, kalliometsät sekä harjuluonto. Bromarvin ja Tenholan

seudun monipuoliset luontotyypit ulottuvat linnustollisesti merkittävistä merenlahdista useisiin jalopuumetsiin ja lehtoihin sekä Salpausselän ja kallioalueiden kuiviin kankaisiin.

Alueen viljelymaisema on vanhaa ja kartanokulttuurin leimaamaa. Maisema-alueella sijaitsee useita merkittäviä kartanoympäristöjä puutarhoineen ja laajoine viljelyaukeineen. Hyvin hoidetut kartanomiljööt muodostavat maisemallisesti edustavia kokonaisuuksia, joita rytmittävät monilajiset puukujanteet. Alueen maisemakuvaa luonnehtivat myös metsäiset ja maisemallisesti vähemmän arvokkaat alueet sekä paikoittain taajamamainen asutus.

Bromarvin ja Tenholan kirkonkylät ovat syntyneet merenlahtien rajaamille kannaksille. Bromarvin kirkonkylä on rakentunut 1800-luvun loppupuolella pääkaupunkiseudun ruotsinkielisen väestön kesähuvila-alueeksi. Se muodostaa omaleimaisen ja hyvin säilyneen kokonaisuuden huviloineen ja vanhoine majoitusrakennuksineen. Kylän huvila-asutus on rakennettu väljästi raitin varrelle, osin rinnemaastoon ja osin rinteiden juurelle. Tenholan kirkonkylä maisema-alueen koilliskulmassa on säilynyt pienipiirteisenä ja tiiviinä maaseutualueen kirkonkylänä, jota reunustavat pellot ja Toinen Salpausselkä.

Arviointi

Bromarvin ja Tenholan harjuviljelymaisema on edustavaa sisäsaariston ja Toisen Salpausselän ympäristön viljelymaisemaa, jonka kehitykseen on vaikuttanut suotuisten ilmasto-olojen ja maaperän ohella alueen sijainti vesi- ja maaliikenneväylien risteyskohdassa. Alueen tärkeimpiä maisemallisia arvotekijöitä ovat pitkään jatkunut asutushistoria, kartanoympäristöt, historiallinen huvilakulttuuri, kirkonkylät sekä lajistoltaan rikkaat luontokohteet.

Muinaisjäännösrekisteriin merkityt kohteet: 76 kohdetta

Valtakunnallisesti merkittävät rakennetut kulttuuriympäristöt RKY: Bromarvin kirkonkylän kesäasutus; Riilahden kartano; Prästkullan kartano; Lindön kartanomaisema; Tenholan kirkko ja pappila; Suuri Rantatie

Arvokkaat perinnebiotoopit: Flatholmenin laidun

LTA Luontotyyppipäätökset: Degerbackan pähkinäpensaslehto; Bonäsin tervaleppäkorpi; Hällsängsbuktenin pähkinäpensaslehto; Näseuddenin eteläinen pähkinäpensaslehto; Bonäsholmenin jalopuumetsä

YSA Yksityismaiden suojelualueet: Framnäsin 1. luonnonsuojelualue; Riilahden kartanopuisto (luonnonsuojelualue); Näsbergen (luonnonsuojelualue); Tapelåsenin luonnonsuojelualue; Kyrkparken (luonnonsuojelualue); Flatholmenin luonnonsuojelualue; Lindövikenin luonnonsuojelualue; Gennarbyvikenin luonnonsuojelualue; Heimlaxin luonnonsuojelualue

HSO Harjujensuojeluohjelma: Sattala Malm

LHO Lehtojensuojeluohjelma: Flatholmen

LVO Lintuvesiensuojeluohjelma: Gennarbyvikenin perä; Heimlax

KAO Arvokkaat kallioalueet: Vallsbergen-Kivitokbergen; Näsebergen Framnäs; Näseberget Bromarv; Kusberget

TUU Arvokkaat tuuli- ja rantakerrostumat: Tapelsåsen

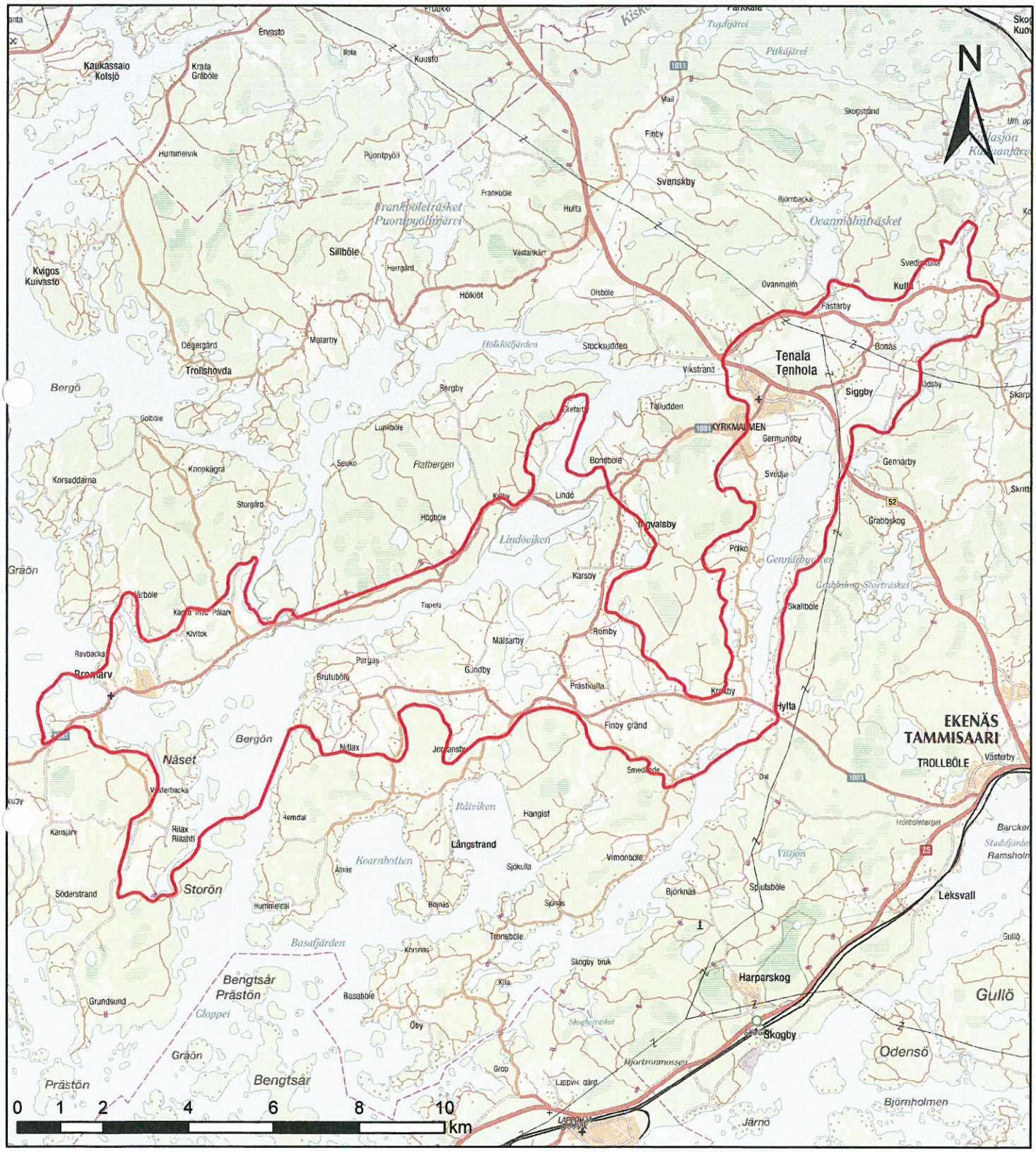
MOR Arvokkaat moreenimuodostumat: Skeppars; Kalby

FI Natura 2000 -verkostoon kuuluvat alueet: Tapelsåsen–Lindöviken–Heimlax

Tiedot haettu 26.5.2015

Bromarvin ja Tenholan harjuviljelymaisemat

Kunta: Raasepori
Maakunta: Uusimaa

Valtakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden rajausehdotus 2015

Valtakunnallisesti arvokkaat maisema-alueet (MAPIO-työryhmän ehdotus) © SYKE
Seutukartta © Karttakeskus Oy

Bild: Mari Jaakonaho

1. Bromarvs och Tenala åsodlingslandskap

Bromarvs och Tenala åsodlingslandskap representerar ett kulturlandskap som uppkommit i samband med Andra Salpausselkäs randbildning och som är typiskt för västra Nyland. Området är ett regionalt värdefullt landskapsområde som föreslås som nationellt värdefullt.

Landskap	Nyland
Kommun	Raseborg
Landskapsprovins	Södra kustlandet
Landskapsregion	Finska vikens kustregion
Area	9 573 ha, varav öppna våtmarker: 230 ha jordbruksmarker: 2 930 ha skog och halvnaturliga marker: 3 696 ha anlagda ytor: 573 ha vatten: 2 144 ha

Naturens särdrag

Bromarvs och Tenala åsodlingslandskap karakteriseras av Andra Salpausselkäs randbildning som går igenom området. Förutom randbildningen, som består av grovt separerat stoff, domineras områdets relief av moräntäckta eller kala bergssluttningar. Landskapsområdets berggrund hör till södra Finlands granitområde där det är typiskt med krosszoner och sprickdalar. Områdets moränmarker är sand- och grusdominerade och av varierande grovhet. Vid Salpausselkä finns värdefulla randmoränformationer.

Jordmånen i de låga områdena nära Andra Salpausselkä och mellan de klippiga åsarna består i huvudsak av finfördelat stoff som sedimenterats i vattnet. Den smala Gennarbyvikens vikbotten skiljer sig från det övriga landskapsområdet eftersom den är mo- och mjäladominerad och slamhaltig. Prästkullas odlingsmarker har röjts upp på en stor enhetlig lermark. Nära Salpausselkä finns också några åsformationer, till exempel Tapelsåsen, på vilkas sluttningar det finns stenjord som tyder på forna stränder.

Landskapsområdets vattendrag är i huvudsak djupa smala havsvikar med ett rikt fågelliv. På bottnen av sprickorna i berggrunden har det bildats små älvar och bäckar som mynnar ut i havsvikarna. På grund av det varma mikroklimatet och det sydliga läget är växtligheten på området ovanligt frodig. Det finns flera ädellövskogar och lundar på landskapsområdet, samt växter typiska för boreala lövskogar och hemiboreala ädellövskogar. I samband med Andra Salpausselkä och på klippområdet växer det även torra talldominerade skogar.

Kulturella särdrag

De norra delarna av Bromarv och Tenala har varit bebodda redan under järnåldern. Den tidigaste medeltida bosättningen låg också på samma områden. Många av områdets nuvarande åkrar låg under vatten på järnåldern och medeltiden, och morän- och bergskullarna som de omges av utgjorde innerskärgården. På de högsta punkterna i terrängen, som varit öar längs de forna vattenlederna, finns åtskilliga gravkumlar från bronsåldern.

Bromarv och Tenala representerar det enhetliga åsodlingslandskap som är typiskt för västra Nyland. Områdets gynnsamma klimat och finfördelade jordmån erbjöd tidigt goda förutsättningar för jordbruk. Den bördiga jorden kring Bonässjön har odlats sedan 1300–1400-talen, och det finns källor från samma tid som nämner områdets byar, herrgårdar och gårdar. De äldsta av områdets nuvarande byggnader byggdes på 1700–1800-talen.

På området kan man se spår av en långvarig herrgårdskultur med sina vida odlingar, alléer med olika trädarter samt vackra gårdsplaner och trädgårdar. De bäst bevarade herrgårdarna är Lindö, Prästkulla och Rilax herrgårdar. Om områdets långa jordbrukshistoria berättar även Flatholmens ca sex hektar av betesmarker som klassificerats som regionalt värdefull vårdbiotop.

Bosättningen i Bromarv och Tenala är typiskt grupperad på sluttningarna som bildas av Andra Salpausselkä eller bergs- eller sandryggarna som avgränsar odlingsmarkerna. Områdets bosättningscentrum är Bromarvs och Tenala kyrkbyar, som uppkommit på näsen som avgränsas av havsvikarna och som varit knutpunkter för sjötrafiken. Tack vare ångfartygstrafiken formades Bromarv i slutet av 1800-talet som sommarvillaområde för huvudstadsregionens svenskspråkiga befolkning, med flera resandehem och pensionat. På området finns betydelsefulla villor och pensionatsbyggnader från slutet av 1800-talet och början av 1900-talet. Även Tenala kyrkby med sin stenkyrka från 1400-talet har bevarat sitt ursprungliga utseende.

Förutom av vattentrafiklederna har områdets funktionella karaktär även påverkats av landsvägen mellan Tenala och Bromarv som följer Andra Salpausselkä, samt Stora Strandvägen (Kungsvägen) som korsar Tenala. Rilax herrgård som ligger söder om Bromarv byggdes vid en gammal handelsrutt. Områdets industrihistoria förtäljs av Kulla masugn som byggdes på 1700-talet för Koskis bruk, som ligger norr om Tenala.

Landskapsbild

Bromarvs och Tenala åsodlingslandskap karakteriseras av ett varierande landhöjningslandskap, den småskaliga bergiga terrängen som är typisk för innerskärgården, och Andra Salpausselkä. I områdets landskapsbild växlar odlade strandområden och dalar av olika storlek med hällmarksskogar och åsnatur. Bromarvs och

Tenala regions mångsidiga naturtyper sträcker sig från havsvikar med betydande fågelbestånd till flera ädellövskogar och lundar samt Salpausselkäs och bergsområdenas torra moar.

Områdets odlingslandskap är gammalt och karakteriseras av herrgårdskulturen. På landskapsområdet finns flera betydelsefulla herrgårdsmiljöer med trädgårdar och vida odlingsmarker. De välskötta herrgårdsmiljöerna utgör representativa helheter som delas upp av alléer med många olika trädarter. Områdets landskapsbild karakteriseras även av skogsområden och landskapsmässigt mindre värdefulla områden samt ställvis tätortsliknande bosättning.

Bromarvs och Tenala kyrkbyar har bildats på näs som avgränsas av havsvikar. Bromarvs kyrkby formades i slutet av 1800-talet som huvudstadsregionens svenskspråkiga befolknings sommarvillaområde. Den utgör en unik och välbevarad helhet med sina villor och gamla pensionatsbyggnader. Byns villor har byggts glest längs byvägen, delvis på sluttningarna och delvis vid foten av dem. Tenala kyrkby i landskapsområdes nordöstra kant har bevarats som en småskalig och tät kyrkby på landsbygdsområdet och kantas av åkrar och Andra Salpausselkä.

Bedömning

Bromarvs och Tenala åsodlingslandskap utgör ett representativt exempel på odlingslandskap som är typiskt för inre skärgården och Andra Salpausselkäs omgivning, och vars utveckling inte endast har påverkats av det gynnsamma klimatet och jordmånen, men också av områdets läge i vatten- och landtrafiksledernas korsning. Områdets viktigaste landskapsmässiga värdefaktorer är den långa bosättningshistorian, herrgårdsmiljöerna, den historiska villakulturen, kyrkbyarna samt de artrika naturobjekten.

Objekt i fornlämningsregistret: 76 objekt

Byggda kulturmiljöer av riksintresse RKY: Bromarvs kyrkbys sommarbosättning; Riilahti herrgård; Prästkulla herrgård; Lindö herrgårdslandskap; Tenala kyrka och prästgård; Stora Strandvägen

Värdefulla vårdbiotoper: Flatholmens bete

LTA Naturtypsbeslut: Degerbackas hassellund; Bonäs klibbalskog; Hällsängsbuktens hassellund; Näseuddens södra hassellund; Bonäsholmens ädellövskog

YSA Skyddsområden på privat mark: Framnäs 1a naturskyddsområde; Riilahti herrgårds park (naturskyddsområde); Näsbergen (naturskyddsområde); Tapelåsens naturskyddsområde; Kyrkparken (naturskyddsområde); Flatholmens naturskyddsområde; Lindövikens naturskyddsområde; Gennarbyvikens naturskyddsområde; Heimlax naturskyddsområde

HSO Programmet för skydd av åsar: Sattala Malm

LHO Programmet för skydd av lundar: Flatholmen

LVO Skyddsprogrammet för fågelrika insjöar och havsvikar: inre Gennarbyviken; Heimlax

KAO Värdefulla bergsområden: Vallsbergen-Kivitokbergen; Näsebergen Framnäs; Näseberget Bromarv; Kusberget

TUU Värdefulla vind- och strandavlagringar: Tapelsåsen

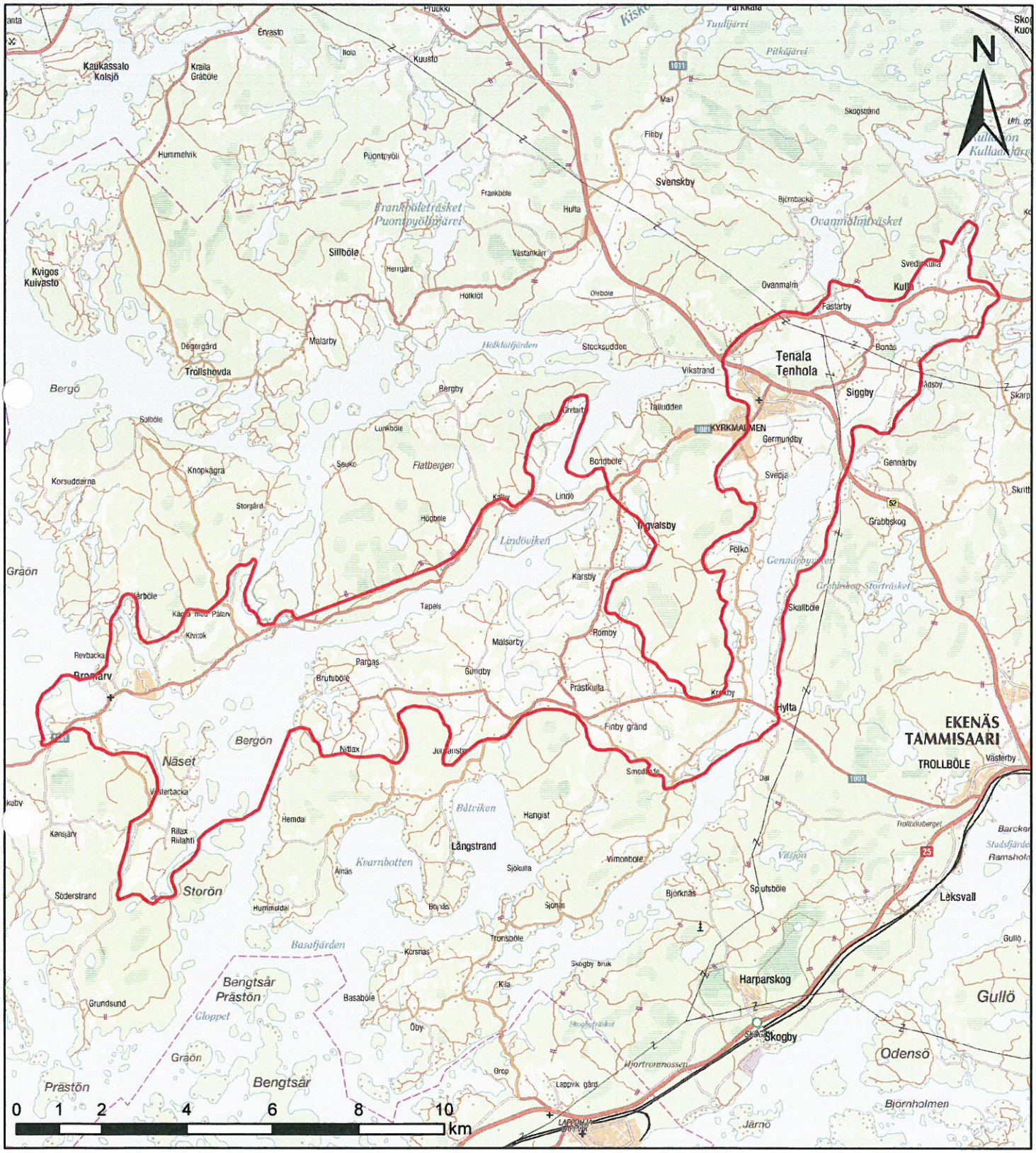
MOR Värdefulla moränformationer: Skeppars; Kalby

Områden i FI Natura 2000-nätverket: Tapelsåsen–Lindöviken–Heimlax

Uppgifterna hämtade 26.5.2015

Bromarvs och Tenala åsodlingslandskap

Kommun: Raseborg
Landskap: Nyland

Förslag till avgränsning av nationellt värdefulla landskapsområden 2015

Nationellt värdefulla landskapsområden (MAPIO-arbetsgruppens förslag) © SYKE
Regionkarta © Karttakeskus Oy

Kuva: Matleena Muhonen

2. Skärlandetin saaristokulttuurimaisema

Skärlandetin saaristokulttuurimaisemassa yhdistyvät maankohoamisen synnyttämät ranta- ja vesiluontotyypit sekä pitkäaikaisen maatalouden ja saaristoelinkeinojen tuottamat kulttuuripiirteet. Alue on valtakunnallisesti arvokas maisema-alue (Skärlandet, 1995). Maisema-aluetta on laajennettu inventoinnin perusteella siten, että rajaus vastaa aiempaa paremmin vuonna 2007 perustetun luonnonsuojelulain mukaisen maisema-alueen rajausta.

Maakunta	Uusimaa
Kunta	Raasepori
Maisemamaakunta	Eteläinen rantamaa
Maisemaseutu	Suomenlahden rannikkoseutu
Pinta-ala	923 ha, josta kosteikkoja ja avointa suota: 68 ha maatalousalueita: 129 ha metsiä sekä avoimia kankaita ja kalliomaita: 500 ha rakennettuja alueita: 35 ha vesialueita: 191 ha

Luonnonpiirteet

Skärlandetin saaristokulttuurimaisema sijaitsee Raaseporin saariston suurimpiin saariin kuuluvalla Skärlandetilla. Alueen kallioperä on Etelä-Suomen graniittialueelle luonteenomaisesti rikkonaista ja pienipiirteistä. Graniitin lomassa on paikoin pienialaisia kalkkipitoisia suonia, joiden kohdalla kasvillisuus on rehevää. Skärlandetin peruskalliota peittää ohut maaperäkerros, joka on pääosin epätasaista pohjamoreenia. Alueella on runsaasti kalliopaljastumia.

Skärlandetin maisemassa näkyy runsaasti maankohoamisen jälkiä. Maa kohoaa alueella noin 3,6 millimetriä vuodessa, ja rantavyöhykettä hallitsevat Suomen rannikkovyöhykkeen edustavimpien fladojen ja niistä umpeen kuroutuvien kluuvijärvien eri kehitysvaiheet. Fladat ovat tärkeitä vesilintujen ja kahlaajien pesimäpaikkoja sekä kalojen kutualueita. Alueen vesistörakenne on kaikkiaan monipuolinen ulottuen merivedestä murtovesialtaisiin sekä makean veden altaisiin. Maisema-alueen valuma-alueet ovat pieniä, ja alueen virtavedet ovat korkeintaan pieniä ojia ja kanavia. Meriveden korkeus vaihtelee alueella keskimäärin 110 senttimetriä vuodessa.

Maankohoamisrannikon luontotyypit muodostavat edustavia kehityssarjoja, jotka koostuvat vesikasvillisuuden, kosteiden ja tuoreiden niittyjen sekä kuivien niittyjen vyöhykkeistä. Saaren karuilla moreeniselänteillä kasvillisuus on niukkaa ja metsät mäntyvoittoisia. Selänteiden alarinteillä on runsasta lehtimetsävyöhykkeen eläin- ja kasvilajistoa.

Kulttuuripiirteet

Skärlandet on Raaseporin saariston vanhana kulttuurikeskuksena arvokas osa Tammisaaren rannikon vesireittiä. Alueen asutushistoria ulottuu varhaiselle keskiajalle, mutta alueelta tunnetaan myös esihistoriallisen ajan muinaisjäännöksiä. Saarta on viljelty ja laidunnettu useiden vuosisatojen ajan, ja karjatalous on synnyttänyt alueelle runsaita ja monipuolisia perinnebiotooppeja. Skärlandetissa on useita rantaniittyjä ja -ketoja, metsänreunojen ja kallionliepeiden ketomaisia niittylaikkuja sekä hakamaita. Edustavia hakamaita on esimerkiksi Östergårdin itäpuolen kallioisella metsälaikulla ja Backafladanin perukassa. Backan, Nabbenin ja Lillön perinnebiotoopit on määritelty valtakunnallisesti arvokkaiksi.

Skärlandetia halkoo peltovyöhyke, joka muodostaa reunametsineen, metsäsaarekkeineen ja asutuksineen saaren tärkeimmän kulttuurimaisemakokonaisuuden. Peltokeskittymän reunalla sijaitsee myös Skärlandetin varsinainen kyläkeskus, Skåldö. Yhtenäiset peltoalat ulottuvat fladojen ja kluuvien savi- ja hietapohjaisille rantaniityille, jotka ovat maankohoamisen ja ojituksen seurauksena muuttuneet viljelyskelpoiseksi maaksi. Viljelykelpoisen alan vähäisyyden vuoksi eläimet ovat perinteisesti laiduntaneet metsissä ja merenrantaniityillä.

Skärlandetin asutus on sisäsaaristolle tyypillisesti harvahkoa. Se muodostuu pääasiassa pelto- ja metsälaikkujen erottamista yksittäistaloista. Asutus on sijoittunut kallioisten metsäsaarekkeiden juureen, hedelmällisen maan välittömään tuntumaan. Skåldön kyläkeskus on muutaman talon ja koulun väljähkö ryhmä, jonka rakennuskanta on suurilta osin vanhaa ja arvokasta. Kylän kulttuurihistoriallinen arvo perustuu sen yleisilmeeseen, mutta alueella on myös merkittäviä yksittäisiä kohteita, kuten Västergårdin, Östergårdin ja Backan rakennusryhmät.

Vaikka Skärlandetin maisema on ennen kaikkea karjatalouden muokkaamaa, on alueen toimeentulo perustunut 1900-luvulle asti myös kalastukseen ja talonpoikaismerenkulkuun. Nykyisin alueella on runsaasti loma-asutusta, joka sijoittuu ranta-alueille perinteisen elinkeinomaiseman ulkopuolelle. Skärlandetin ja mantereeseen yhteydessä olevan Degerön saaren välillä liikennöi lossi.

Maisemakuva

Skärlandetin maisema-alue on edustava esimerkki pitkään viljellystä ja laidunnetusta Suomenlahden rannikon kulttuurimaisemasta. Perinteiset elinkeinot ovat näkyvästi esillä alueen maisemakuvassa. Skärlandetin peltoalat ovat pysyneet avoimina ja hyvin hoidettuina. Karja laiduntaa metsäalueiden ja rantojen haka- ja niittymailla, joille on muodostunut lukuisia arvokkaita perinnebiotooppeja. Alueen rakennuskanta on säilyttänyt monin paikoin alkuperäisen asunsa. Saaren tiestö on sijoittunut maisemalliseen saumakohtaan peltoalojen ja metsäselänteiden väliin. Teiden varsilta aukeaa vaihtelevia näkymiä alueen monimuotoiseen maatalousmaisemaan.

Maisema-alue on jaettavissa karkeasti kahteen osaan, joista pohjoisempaa luonnehtivat tasaiset ja yhtenäiset peltoalueet sekä maisemakuvaa pirstovat jyrkkärajaiset, kallioiset metsä- ja pensaikkosaarekkeet. Alueen eteläosissa vuorottelevat ruovikkoiset fladat, lahdet ja salmet sekä loivat kalliomäet, tasaiset niitty- ja luhtamaat sekä sirpaleiset peltolaikut. Varsinaisia rantapeltoja ei Skärlandetissa ole, mutta mataliin lahdenpohjukoihin on syntynyt laajoja niittyalueita. Veden ja maan vuorottelu luo alueelle viehättävän ja monivivahteisen maisemakuvan, jota taustoittavat pienten saarien kirjomat merinäköalat, pellot ja laidunmaat sekä kallioinen korkokuva.

Arviointi

Skärlandetin saaristokulttuurimaisemassa yhdistyvät maankohoamisen muokkaamat monipuoliset ekosysteemit sekä pitkäaikaisen viljelyn, laidunnuksen ja saaristoelinkeinojen muodostamat kulttuuripiirteet. Alueella on edustavia perinteisten elinkeinojen synnyttämiä maisemakokonaisuuksia ja biotooppeja. Skärlandetin rakennettu kulttuuriympäristö on vanhaa, edustavaa ja tasapainoista. Alueen kulttuurimaiseman arvoja ylläpidetään aktiivisen maisemanhoidon avulla. Saarelle on perustettu luonnonsuojelulain mukainen maisema-alue (maisemanhoitoalue) vuonna 2007.

Muinaisjäännösrekisteriin merkityt kohteet: 7 kohdetta

Luonnonsuojelulain mukaiset maisema-alueet (maisemanhoitoalueet): Skärlandet

Arvokkaat perinnebiotoopit: Backan laitumet; Nabbenin laitumet; Lillön laitumet; Österfladanin rantaniitty; Åkernäsin rantaniitty

YSA Yksityismaiden suojelualueet: Lillön metsäalue (luonnonsuojelualue); Klippuddin luonnonsuojelualue; Nabbens betesmarker; Gloholmens naturskyddsområde; Långö naturskyddsområde; Eskilshamnin luonnonsuojelualue; Storstens betesmarker; Vadudden; Björkholmens naturskyddsområde; Baggön luonnonsuojelualue; Västerängs naturskyddsområde; Kopparön luonnonsuojelualue

RSO Rantojensuojeluohjelma: Pohjanpitäjänlahden rannikko

Ramsar-alueet: Hangon ja Tammisaaren lintuvedet

FI Natura 2000 -verkostoon kuuluvat alueet: Tammisaaren ja Hangon saariston ja Pohjanpitäjänlahden merensuojelualue

Tiedot haettu 26.5.2015

Skärlandetin saaristokulttuurimaisema

Kunta: Raasepori
Maakunta: Uusimaa

Valtakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden rajausehdotus 2015

Valtakunnallisesti arvokkaat maisema-alueet (MAPIO-työryhmän ehdotus) © SYKE
Seutukartta © Karttakeskus Oy

Bild: Matleena Muhonen

2. Skärlandets skärgårdskulturlandskap

I Skärlandets skärgårdskulturlandskap förenas strand- och vattennaturtyper som uppkommit i samband med landhöjningen med kulturdrag som uppstått i samband med ett långvarigt jordbruk och skärgårdsnäringar. Området är ett nationellt värdefullt landskapsområde (Skärlandet, 1995). På basis av inventeringen har landskapsområdet utvidgats så att avgränsningen bättre följer gränserna för landskapsvårdsområdet som grundades år 2007 i enlighet med naturvårdslagen.

Landskap	Nyland
Kommun	Raseborg
Landskapsprovins	Södra kustlandet
Landskapsregion	Finska vikens kustregion
Area	923 ha, varav öppna våtmarker: 68 ha jordbruksmarker: 129 ha skog och halvnaturliga marker: 500 ha anlagda ytor: 35 ha vatten: 191 ha

Naturens särdrag

Skärlandets skärgårdskulturlandskap ligger på Skärlandet, som är en av Raseborgs skärgårds största öar. Områdets berggrund är oenhetlig och småskalig, vilket är typiskt för södra Finlands granitområde. Förutom granit förekommer ställvis små kalkhaltiga ådror där vegetationen är frodig. Skärlandets urberg täcks av ett tunt jordmånslager som främst är ojämn bottenmorän. På området finns gott om klippblottningar.

I Skärlandets landskap kan man se gott om tecken på landhöjningen. Landhöjningen på området är ca 3,6 millimeter per år, och strandzonen domineras av olika utvecklingsstadier hos de mest representativa fladorna och avsnörda glosjöarna i Finlands kustzon. Fladorna är viktiga häckningsplatser för sjöfåglar och vadare samt lekplatser för fiskar. Områdets vattendrag är mångsidiga och sträcker sig från havsvatten till brackvattens- och sötvattensbassänger. Landskapsområdets avrinningsområden är små, och områdets rinnande vattendrag är på sin höjd små diken och kanaler. Havsvattnets höjd varierar i medeltal 110 centimeter per år.

Landhöjningskustens naturtyper utgör representativa utvecklingsserier som består av zoner för vattenväxtlighet, fuktiga och friska ängar samt torra ängar. På öns karga moränryggar är växtligheten knapp och skogarna är talldominerade. På ryggarnas nedre sluttningar finns det gott om lövskogszonens djur- och växtarter.

Kulturella särdrag

Skärlandet är Raseborgs skärgårds gamla kulturcentrum och därmed en värdefull del av Ekenäskustens vattenled. Områdets bosättningshistoria sträcker sig till den tidiga medeltiden, men man har även funnit fornlämningar från den förhistoriska tiden på området. Odling och bete har idkats under flera århundraden, och boskapsskötseln har gett upphov till ymniga och mångsidiga vårdbiotoper på området. På Skärlandet finns flera strandängar och torrängar, hagar samt små ängar med torrängskaraktär vid skogsbrynen och i närheten av klipporna. Representativa hagar finns till exempel i den klippiga skogsfläcken öster om Östergård och invid Backafladans bortre kant. Backas, Nabbens och Lillös vårdbiotoper har bedömts vara nationellt värdefulla.

Skärlandet korsas av en åkerzon som med sina randskogar, sina skogsöar och sin bosättning utgör öns viktigaste kulturlandskapshelhet. På åkrarnas kant ligger även Skärlandets egentliga bycentrum Skåldö. De enhetliga åkermarkerna sträcker sig till fladornas och glosjöarnas ler- och mobottnade strandängar som i och med landhöjningen och utdikning blivit odlingsbar mark. På grund av den knappa mängden odlingsbar jord har djuren traditionellt betat i skogarna och på strandängarna.

Skärlandets bosättning är ganska gles, vilket är typiskt för inre skärgården. Den består mest av enskilda hus som skiljs åt av åker- eller skogsfläckar. Bosättningen ligger vid foten av klippiga skogsöar, i den bördiga jordens omedelbara närhet. Skåldös bycentrum är en lös grupp som består av några hus och en skola, och byggnadsbeståndet är i huvudsak gammalt och värdefullt. Byns kulturhistoriska värde grundar sig på dess allmänna karaktär, men det finns även enskilda betydelsefulla objekt på området, till exempel Västergårds, Östergårds och Backas byggnadsgrupper.

Trots att Skärlandets landskap formats mest av boskapsskötsel grundade sig områdets utkomst även på fiske och allmogesjöfart ända fram till 1900-talet. Nuförtiden finns det gott om fritidsbostäder på området, som ligger på strandområdena utanför det traditionella näringslandskapet. En färja trafikerar mellan Skärlandet och Degerö, som har en förbindelse till fastlandet.

Landskapsbild

Skärlandets landskapsområde är ett representativt exempel på kulturlandskap vid Finska vikens kust som odlats och betats länge. De traditionella näringarna är synliga i områdets landskapsbild. Skärlandets åkermarker har bevarats öppna och välvårdade. Boskapen betar på hagarna och ängarna i skogar och på stränder, vilket lett till uppkomsten av åtskilliga värdefulla vårdbiotoper. På flera ställen har områdets byggnadsbestånd bevarat sitt ursprungliga utseende. Öns vägnät ligger förenande mellan åkermarkerna och skogsryggarna. Längs vägarna öppnar sig varierande vyer över områdets mångsidiga jordbrukslandskap.

Landskapsområdet kan grovt delas in i två delar, varav den norra karakteriseras av jämna och enhetliga åkerområden och skarpskurna klippiga skogs- och buskageöar som delar upp landskapsbilden. I områdets södra delar alternerar vassbevuxna flador, vikar och sund med flacka bergssluttningar, jämna ängar och madkärr

samt splittrade åkerytor. På Skärlandet finns inga egentliga strandåkrar, men vidsträckta ängar har uppkommit i de grunda vikbottnen. Alterneringen mellan vatten och land ger området en attraktiv och nyansrik landskapsbild med en bakgrund av havsvyer med små öar, åkrar, betesmarker och den klippiga reliefen.

Bedömning

I Skärlandets skärgårdskulturlandskap förenas mångsidiga ekosystem som påverkats av landhöjningen samt kulturdrag som uppkommit i och med långvarig odling, bete och skärgårdsnäringar. På området finns representativa landskapshelheter och biotoper som uppkommit som följd av de traditionella näringarna. Skärlandets byggda kulturmiljö är gammal, representativ och balanserad. Kulturlandskapets värden upprätthålls genom aktiv landskapsskötsel. På området grundades 2007 ett landskapsvårdsområde i enlighet med naturvårdslagen.

Objekt i fornlämningsregistret: 7 objekt

Landskapsvårdsområden: Skärlandet

Värdefulla vårdbiotoper: Backas betesmarker; Nabbens betesmarker; Lillös betesmarker; Österfladans strandäng; Åkernäs strandäng

YSA Skyddsområden på privat mark: Lillös skogsområde (naturskyddsområde); Klippudds naturskyddsområde; Nabbens betesmarker; Gloholmens naturskyddsområde; Långö naturskyddsområde; Eskilshamns naturskyddsområde; Storstens betesmarker; Vadudden; Björkholmens naturskyddsområde; Baggös naturskyddsområde; Västerängs naturskyddsområde; Kopparös naturskyddsområde

RSO Programmet för skydd av stränder: Pojovikens kust

Ramsar-områden: Hangö och Ekenäs våtmarker

Områden i FI Natura 2000-nätverket: De skyddsvärda marina områdena i Ekenäs och Hangö skärgård och Pojoviken

Uppgifterna hämtade 26.5.2015

Skärlandets skärgårdskulturlandskap

Kommun: Raseborg
Landskap: Nyland

Förslag till avgränsning av nationellt värdefulla landskapsområden 2015

Nationellt värdefulla landskapsområden (MAPIO-arbetsgruppens förslag) © SYKE
Regionkarta © Karttakeskus Oy

Kuva: Tapio Heikkilä

3. Fiskarsin ja Pohjanpitäjänlahden kulttuurimaisemat

Fiskarsin ja Pohjanpitäjänlahden kulttuurimaisemat muodostavat monipuolisen maisemakokonaisuuden, jossa sijaitsee useita merkittäviä rakennusperintökohteita. Alue on valtakunnallisesti arvokas maisema-alue (Fiskars–Antskog, 1995), jonka rajaus säilyy lähes ennallaan.

Maakunta	Uusimaa
Kunta	Raasepori
Maisemamaakunta	Eteläinen rantamaa
Maisemaseutu	Suomenlahden rannikkoseutu, Kiskon–Vihdin järviseutu
Pinta-ala	7 777 ha, josta kosteikkoja ja avointa suota: 324 ha maatalousalueita: 1 858 ha metsiä sekä avoimia kankaita ja kalliomaita: 2 971 ha rakennettuja alueita: 393 ha vesialueita: 2 231 ha

Luonnonpiirteet

Fiskarsin ja Pohjanpitäjänlahden kulttuurimaisemat ovat muodostuneet suurilta osin Kiskon–Vihdin järviseudun kallioiseen ja paikoin karuunkin maastoon, jonka keskellä on pieniä vesistöjä ja koskirikkaita jokia. Maisema-alueen rikkonaisessa kallioperässä vaihtelevat useat kivilajit. Suomenlahden rannikkoseudun maisemaseutuun kuuluva Pohjanpitäjänlahden ympäristö on kallioperältään pääasiassa mikrokliinigraniittia, mutta lahden pohjoispuolella vuorottelevat vulkaaniset kivet ja gneissit. Alueen länsiosissa kallioperässä on myös amfiboliittia ja kalkkikiveä.

Ensimmäisen ja Toisen Salpausselän reunamuodostumien välissä sijaitsevan maisema-alueen maaperä on pääasiassa pohjamoreenia, jonka keskellä on laajoja kalliopaljastumia. Kallioisten alueiden väliin jäävät alavat kohdat ja lahtien ranta-alat ovat täyttyneet veteen kerrostuneista hienojakoisista maalajeista, kuten hiesusta, hiekasta ja hiedasta. Maisema-alue rajoittuu sekä lännessä että idässä metsäisiin kallioylänköihin. Niiden keskelle on muodostunut Pohjanpitäjänlahteen virtaava vesireitti, jonka varrella on useita erikokoisia järviä ja niitä yhdistäviä jokia. Alueen suurin järvi on Fiskarsin itäpuolella aukeava laajaselkäinen Degersjön.

Maisema-aluetta halkovat joet kulkevat kallioperän murroslinjoissa, paikoin hienojakoisten maalajien ympäröiminä. Jokien tuntumaan on syntynyt jo varhain teollisuutta, mutta jokilaaksoissa on edelleen myös vaikuttavia, jyrkkäpiirteisiä luonnonmaisemia. Pohjanpitäjänlahti muistuttaa matalaa vuonoa, joka ulottuu reheväranteisena syvälle sisämaahan. Lahden pohjoispäässä veden suolapitoisuus laskee lähes nollaan prosenttiin, joten pääosa lahden kasvistosta on makeanveden kasveja. Linnustollisesti arvokkaan Pohjanpitäjänlahden ympäristö on varsin intensiivisesti viljeltyä. Viljelyalueita ja rantoja erottaa useassa kohdassa kallioinen metsävyöhyke.

Alueen kasvillisuus on erittäin monipuolista. Metsäluonto vaihtelee karuista kankaista reheviin lehtoihin, joista komeimmat sijaitsevat Borgbyträsketin laaksossa. Alueella on myös runsaasti reheviä luhtia, jotka voivat olla avoimia tai kasvaa tervaleppää. Puistokulttuurin ja pitkäaikaisen viljelyn leimaamalle maisema-alueelle on tunnusomaista myös runsas kulttuurikasvillisuus. Etenkin Fiskarsin ruukin alueella on komeita lehtipuukujia ja puistoalueita.

Kulttuuripiirteet

Fiskarsin ja Pohjanpitäjänlahden kulttuurimaisemien historia on pitkä ja rikas. Pohjanpitäjälahden rantoja on asuttu jo esihistoriallisella ajalla ja alueelta tunnetaan lukuisia muinaisjäännöksiä. Esimerkiksi Persbölessä Pohjan kirkonkylän länsipuolella on säilynyt useita pronssikautisia hautaröykkiöitä. Alueen esihistorialliset muinaisjäännökset ajoittuvat kaikille esihistorian kausille.

Pohjanpitäjälahti sekä siihen laskevat joet ovat muodostaneet maisema-alueen asutus- ja teollisuushistorian perustan. Fiskarsinjoen koskien varrella on ollut raudan ja kuparin jalostuslaitoksia 1600-luvun puolivälistä alkaen, ja aluetta pidetään yhtenä Suomen metalliteollisuuden synnyinsijoista. Alueen ruukit perustettiin otollisille koskipaikoille hyvien vesiyhteyksien päähän, ja niissä jalostettiin Ruotsista tuotua malmia ja raakarautaa. Koskivoiman ohella ruukkien sijoittelua ohjasivat metsävarat, joita tarvittiin rautauunien lämmittämiseen. Fiskarsin vuonna 1649 perustettu yläruukki Degersjön lounaispohjukassa kuuluu Suomen ruukkihistorian tärkeimpiin muistomerkkeihin. Maisema-alueen pohjoisosassa sijaitsevassa Antskogissa on puolestaan ollut 1640-luvulla perustettu kupari- ja rautaruukki sekä 1800-luvun alusta 1950-luvulle toiminut verkatehdas.

Ruukkiyhdyskuntien lisäksi alueen historiallisuutta korostaa pitkäaikainen maatalous. Degersjön rannoilla sijaitsee useita vanhoja säteritiloja edustavine pihapiireineen. Hyvin hoidettua kulttuurimaisemaa täydentävät maastonmuotoja seurailevat pikkutiet, lehtipuukujat, kivi-, puu- ja pensasaidat sekä peltoaukeiden keskellä maamerkkeinä seisovat yksittäiset puut. Alueella on myös sotienjälkeisen pika-asutustoiminnan synnyttämää rakennuskantaa. Elinvoimaisen maatalouden ansiosta maisema-alueella on säilynyt useita perinnebiotooppeja, kuten maisemallisesti näyttävät Näsbyn niityt Pohjanpitäjälahden pohjukan luoteisrannalla sekä Fiskarsin ruukin alueeseen kuuluvat Dalenin rantaniitty ja hakamaa.

Pohjanpitäjänlahden pohjukka on ollut tärkeä liikenteen solmukohta. Alueen läpi kulkevan Suuren Rantatien (Kuninkaantien) varressa Pohjankurussa on ollut jo varhain lastauspaikka, jota seudun kartanot ja ruukit ovat käyttäneet. Fiskarsista Pohjankuruun rakennettiin vuosina 1889–1891 kapearaiteinen teollisuusrata, jonka linja muodostaa nykyisin osan alueen nykyisen tiestön pohjasta. Karjaa–Turku-rautatien rakentaminen 1890-luvun lopulla lisäsi sataman merkitystä, ja Pohjankurun aseman avaamisen myötä satama kasvoi yhdeksi

Uudenmaan suurimmista. Alueen vanhoista maantielinjoista merkittävimmät ovat Suuri Rantatie sekä vanha Hangon–Sammatin–Hämeenlinnan maantie, jonka varrella on useita arvokkaita kulttuurikohteita. Näitä ovat muun muassa alueen suurtilat ja kartanot sekä 1600-luvulla perustettu Suomen ensimmäinen paperimylly, Tomasböle, jonka rakennuskanta on tuhoutunut.

Maisema-alueella on neljä valtakunnallisesti merkittäväksi rakennetuksi kulttuuriympäristöksi valittua kohdetta. Näistä Suuri Rantatie on halkonut aluetta itä-länsisuunnassa 1300-luvulta alkaen kulkien muun muassa Pohjan kirkonkylän ja Pohjankurun kautta. Tie on pääosin yhä käytössä. Fiskarsin ja Antskogin ruukkialueet ovat osa Pohjan ruukkiympäristöjen kokonaisuutta, johon kuuluu myös Billnäsin ruukki lähellä Karjaata. Fiskars muodostaa edelleenkin elinvoimaisen yhteisön, jossa teollisuus- ja käsityöläistoiminnan rinnalle on kehittynyt monipuolisia matkailupalveluita. Alueen muut valtakunnallisesti merkittävät rakennetut kulttuuriympäristöt ovat 1400-luvulla rakennettu Pohjan harmaakivikirkko ympäristöineen sekä Pohjankurun rautatieasema ja satama.

Maisemakuva

Fiskarsin ja Pohjanpitäjänlahden kulttuurimaisemat muodostavat monipuolisen maisemakokonaisuuden, jossa sijaitsee useita merkittäviä rakennusperintökohteita. Alue on erityisen tunnettu vanhoista ruukeistaan, jotka ovat säilyneet ehyinä ja edustavina kokonaisuuksina. Etenkin Fiskars muodostaa erittäin idyllisen ja monipuolisen miljöön edustavine ruukinraitteineen, vanhoine teollisuuslaitoksineen, punamullattuine työväentaloineen, laajoine puistoineen sekä elinvoimaisine taiteilija- ja käsityöläisyhteisöineen.

Alueen maatalouden ydinalueita ovat Pohjanpitäjänlahden ja Degersjön rannat. Degersjön ympäryspellot muodostavat topografialtaan vaihtelevia aloja, joiden yli aukeaa kauniita näkymiä järvelle ja vanhoihin rantametsiin. Maisemaan sopimattomalta rantarakentamiselta säästynyt järvi rantaluhtineen on kauttaaltaan vaikuttava kokonaisuus. Pohjanpitäjänlahden ympärillä on useita laajoja peltoaloja, joiden maisemassa merenlahti erottuu paikoitellen. Valtaosa alueen pelloista rajautuu kuitenkin rantametsiköihin. Pohjanpitäjänlahden rannoilla on jonkin verran uutta loma-asutusta sekä golfkenttä. Lisäksi Pohjan ja Pohjankurun alueilla on runsaasti eri-ikäistä taajama-asutusta sekä teollisuusalueita.

Maisema-alueen luonnonolot vaihtelevat jylhistä ja karuistakin kallioylängöistä ranta-alueiden laajoihin luhtiin. Pohjanpitäjänlahden vesikasvilajisto on monipuolista. Se vaihettuu pohjoisosan makeanveden lajeista alhaista veden suolaisuutta sietäviin ja eteläosan tyypillisiin murtovesi- ja merilajeihin. Fiskarsin ja Antskogin ruukkiympäristöissä on runsaasti kulttuurikasvillisuutta. Alueen maaseutumaisemaa elävöittävät vanhat lehtipuukujat sekä yksittäiset maisemapuut.

Arviointi

Fiskarsin ja Pohjanpitäjänlahden kulttuurimaisemien maisema-alueella on monipuolisesti useiden aikakausien kulttuurikerrostumia. Alue on Suomen teollisuushistorian ydinalueita ja siellä sijaitsevat esimerkiksi Fiskarsin ja Antskogin rakennusperinnöltään arvokkaat ruukkiyhdyskunnat. Ruukkiyhdyskunnat kuvastavat yhdessä Pohjankurun sataman kanssa vesistöreittien roolia varhaisen teollisuuden kehittymisessä. Pohjanpitäjänlahti on vanha merenkulkureitti, jonka pohjukka on ollut merkittävä liikenteen solmukohta. Alueen maatalousmaisema on pitkäikäistä ja maisemallisesti edustavaa. Pohjan ruukit on valittu yhdeksi Suomen 27 kansallismaisemasta.

Muinaisjäännösrekisteriin merkityt kohteet: 51 kohdetta

Valtakunnallisesti merkittävät rakennetut kulttuuriympäristöt RKY: Pohjan ruukkiympäristöt; Pohjankurun rautatieasema ja satama; Pohjan kirkonmäki ympäristöineen, Suuri Rantatie

Arvokkaat perinnebiotoopit: Näsbyn niityt; Mörbyn laitumet; Dalen; Torbyåkernin lammaslaidun; Sällvikin laitumet

LTA Luontotyyppipäätökset: Sahanmäen jalopuumetsä; Anskun Ruukin pähkinäpensaslehto; Hasselbackan pähkinäpensaslehto; Notvikenin vuorijalavametsä; Torbyn pähkinäpensaslehto; Torbyn katajaketo; Ön lehmusmetsikkö; Linduddenin lehmuslehto; Offebergetin pähkinäpensaslehto; Tomasbölebäckenin pähkinäpensaslehto; Tomasbölevikenin tervaleppäkorpi; Hemträsketin tervaleppäkorpi; Dragontorpin pähkinäpensaslehto; Björkkullan pähkinäpensaslehto; Trädbollstadin pähkinäpensaslehto

YSA Yksityismaiden suojelualueet: Sällvikin luonnonsuojelualue; Skurudalsbergetin luonnonsuojelualue; Långbrobergenin luonnonsuojelualue; Risslan luonnonsuojelualue; Strandområde i Tegelbrukshagen; Sunnanvikbäckens naturs-

kyddsområde; Pohjanpitäjänlahden luonnonsuojelualue; Sunnviksbäckens naturskyddsområde; Ekerögårds naturskyddsområde; Ingmanssudden

ERA. Erityisesti suojeltavien lajien esiintymispaikkojen rauhoituspäätökset: Tomasbölebäckenin hiuskoukkusammal; Fiskarsin vuorikaskas

LHO Lehtojensuojeluohjelma: Skurubergenin–Långbrobergenin lehdot; Linduddenin lehmuslehto

LVO Lintuvesiensuojeluohjelma: Pojovikenin perä

RSO Rantojensuojeluohjelma: Pohjanpitäjänlahden rannikko

Ramsar-alueet: Hangon ja Tammisaaren lintuvedet

KAO Arvokkaat kallioalueet: Skuruberget; Långbrobergen; Kasberget–Tomtberget; Offeberget; Skuruberget

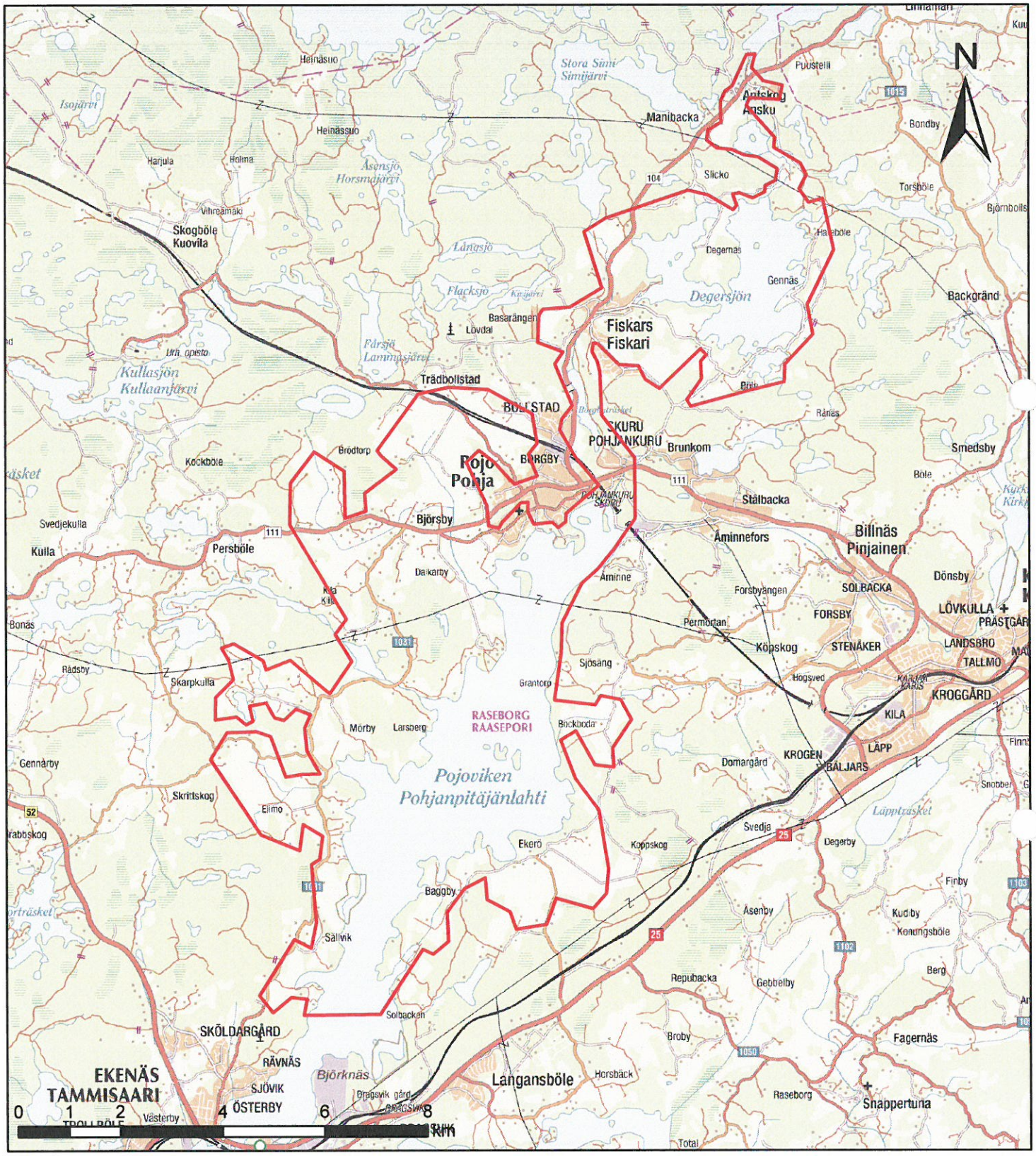
MOR Arvokkaat moreenimuodostumat: Fiskarsin drumliini; Bockboda

FI Natura 2000 -verkostoon kuuluvat alueet: Tammisaaren ja Hangon saariston ja Pohjanpitäjänlahden merensuojelualue; Tomasbölebäcken

Tiedot haettu 26.5.2015

Fiskarsin ja Pohjanpitäjänlahden kulttuurimaisemat

Kunta: Raasepori
Maakunta: Uusimaa

Valtakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden rajausehdotus 2015

Valtakunnallisesti arvokkaat maisema-alueet (MAPIO-työryhmän ehdotus) © SYKE
Seutukartta © Karttakeskus Oy

Bild: Tapio Heikkilä

3. Fiskars och Pojovikens kulturlandskap

Fiskars och Pojovikens kulturlandskap utgör en mångsidig landskapshelhet med flera betydande byggnadsarvsobjekt. Området är ett nationellt värdefullt landskapsområde (Fiskars–Antskog, 1995) vars gränser förblir nästintill oförändrade.

Landskap	Nyland
Kommun	Raseborg
Landskapsprovins	Södra kustlandet
Landskapsregion	Finska vikens kustregion, Kisko-Vichtis insjöregion
Area	7 777 ha, varav öppna våtmarker: 324 ha jordbruksmarker: 1 858 ha skog och halvnaturliga marker: 2 971 ha anlagda ytor: 393 ha vatten: 2 231 ha

Naturens särdrag

Fiskars och Pojovikens kulturlandskap har till stora delar bildats i Kisko–Vichtis insjöregionens klippiga och ställvis även karga terräng med små vattendrag samt åar med flera forsar. I landskapsområdets oenhetliga berggrund finns flera olika bergarter. Berggrunden i Pojovikens omgivning, som hör till landskapsregionen Finska vikens kustregion, är huvudsakligen mikroklingranit, men norr om viken växlar vulkaniska bergarter och gnejser. I berggrunden i områdets västra delar finns även amfibolit och kalksten.

Jordmånen på landskapsområdet, som ligger mellan Första och Andra Salpausselkäs randbildningar, är i huvudsak bottenmorän, med stora klippblottningar i mitten. De låga ställena mellan de klippiga områdena samt vikarnas stränder har fyllts av fina jordarter så som finmjäla, sand och finmo som sedimenterats i vattnet. I både väst och öst begränsas landskapsområdet av skogsbeklädda klippiga högslätter. I mitten av dem har det formats en vattenled som mynnar ut i Pojoviken. Längs med den finns det flera insjöar i olika storlek samt åar och älvar som förenar dem. Den största insjön på området är Degersjön öster om Fiskars.

Åarna som klyver landskapsområdet flyter genom bristningar i berggrunden, ställvis omringade av fina jordarter. Runt åarna uppstod industri redan tidigt, men det finns fortfarande imponerande skarpskurna naturlandskap i ådalen. Pojoviken påminner om en låg, frodig fjord som sträcker sig djupt in i inlandet. I vikens norra ända sjunker vattnets salthalt nästan till noll procent, så största delen av vikens flora är sötvattensväxter. Pojovikens miljö med sitt värdefulla fågelbestånd odlas rätt intensivt. På flera ställen skiljs odlingsmarkerna och stränderna åt av en klippig skogszon.

Områdets växtlighet är mycket mångsidig. Skogsnaturen varierar från karga moar till frodiga lundar, varav de präktigaste ligger i Borgbyträskets dal. På området finns även frodiga madkärr som kan vara öppna eller där det kan växa klibbal. Typiskt för landskapsområdet, som karakteriseras av parkkultur och långvarig odling, är även en riklig kulturväxtlighet. I synnerhet på området kring Fiskars bruk finns ståtliga lövträdsalléer och parkområden.

Kulturella särdrag

Fiskars och Pojovikens kulturlandskap har en lång och rik historia. Pojovikens stränder har bebotts sedan förhistoriska tiden och man har hittat flera fornlämningar på området. Till exempel i Persböle väster om Pojo kyrkby har flera gravrösen från bronsåldern bevarats. Områdets förhistoriska fornlämningar har daterats till alla förhistoriska perioder.

Pojoviken och åarna som mynnar ut i den har skapat grunden för landskapsområdets bosättnings- och industrihistoria. Längs forsarna i Fiskars å har det funnits förädlingsverk för järn och koppar från och med mitten av 1600-talet, och området anses vara en av den finländska metallindustrins födelsebygder. Områdets bruk grundades på gynnsamma forsplatser vid goda vattenförbindelser, och i dem förädlades malm och råjärn från Sverige. Förutom av vattenkraften styrdes valet av plats för bruken av skogstillgångarna som behövdes för att värma järnugnarna. Bruket som grundades i Fiskars vid Degersjöns sydvästra strand år 1649 är ett av de viktigaste minnesmärkena i Finlands brukshistoria. I Antskog som ligger i landskapsområdets norra del fanns det ett koppar- och järnbruk som grundades på 1640-talet och en ylletygsfabrik som verkade från början av 1800-talet till 1950-talet.

Förutom av brukssamhällena framhävs områdets historia också av det långvariga jordbruket. På Degersjöns stränder finns flera gamla säterier med vackra gårdar. Det välvårdade kulturlandskapet kompletteras av småvägar som följer terrängens former, lövträdsalléer, sten- och trägärdsgårdar och häckar samt enstaka träd som står mitt på åkerslätterna som landmärken. På området finns även byggnadsbestånd som uppkommit i samband med bygget av nya hem för den evakuerade befolkningen efter krigen. Tack vare det livskraftiga jordbruket har flera vårdbiotoper bevarats på området, till exempel de landskapsmässigt imponerande ängarna i Näsby på Pojovikens nordvästra strand samt Dalens strandäng och hage som hör till Fiskars bruksområde.

Pojoviken har varit en viktig knutpunkt för trafiken. I Skuru, som ligger invid Stora Strandvägen (Kungsvägen) som går igenom området, fanns det redan tidigt ett lastningsställe som regionens herrgårdar och bruk använde. Under 1889–1891 byggdes en smalspårig industribana från Fiskars till Skuru vars linje idag utgör en del av grunden till det nuvarande vägnätet. Då man på 1890-talet byggde järnvägen mellan Karis och Åbo ökade hamnens betydelse, och i och med att man öppnade stationen i Skuru växte hamnen till en av Nylands största. De viktigaste av områdets gamla landsvägslinjer är Stora Strandvägen samt landsvägen Hangö–Sammatti–Tavastehus, som det finns flera värdefulla kulturobjekt längs med. Dessa är bland annat områdets

storgods och herrgårdar samt Finlands första papperskvarn Tomasböle som grundades på 1600-talet, men vars byggnadsbestånd har förstörts.

På landskapsområdet finns fyra objekt som utnämnts till byggda kulturmiljöer av riksintresse. En av dessa är Stora Strandvägen som har kluvit området från öst till väst sedan 1300-talet, och passerat bland annat Pojo kyrkby och Skuru. Största delen av vägen är fortfarande i bruk. Fiskars och Antskogs bruksområden är en del av Pojo bruksmiljöers helhet, dit även Billnäs bruk nära Karis hör. Fiskars är fortfarande ett livskraftigt samhälle där det vid sidan om industrin och hantverket har uppkommit mångsidiga turismtjänster. Områdets övriga byggda kulturmiljöer av riksintresse är Pojo gråstenskyrka från 1400-talet med omgivning samt Skuru järnvägsstation och hamn.

Landskapsbild

Fiskars och Pojovikens kulturlandskap utgör en mångsidig landskapshelhet med flera betydande byggnadsarvsobjekt. Området är särskilt känt för sina gamla bruk som är välbevarade och representativa helheter. Fiskars i synnerhet utgör en mycket idyllisk och mångsidig miljö med fina bruksgator, gamla industrianläggningar, rödmyllade arbetarhus, stora parker och livskraftiga konstnärs- och hantverkargemenskaper.

Områdets jordbruk är koncentrerat främst till Pojovikens och Degersjöns stränder. Åkrarna som omringar Degersjön har en varierande topografi över vilken vackra vyer över sjön och de gamla strandskogarna öppnar sig. Sjön har bevarats från strandbyggen som inte passar in i landskapet, och sjön med strändernas madkärr är en imponerande helhet. Runt Pojoviken finns många stora åkermarker, och ställvis kan man urskilja havsviken i landskapet. Största delen av områdets åkrar gränsar ändå till strandskogar. På Pojovikens stränder finns en del nya fritidsbostäder samt en golfbana. Dessutom finns det gott om tätortsbosättning av olika åldrar samt industriområden på områdena kring Pojo och Skuru.

Landskapsområdets naturförhållanden växlar mellan storslagna och ibland även karga klippiga högslätter och strandområdenas stora madkärr. Pojoviken har mångsidig vattenväxtlighet. Växtligheten övergår från sötvattensarter i norra delarna till arter som tål låg salthalt och till brackvatten- och havsarter som är typiska i vikens södra delar. I Fiskars och Antskogs bruksmiljöer finns det gott om kulturväxtlighet. Områdets landsbygdslandskap upplivas av gamla alléer och enskilda träd i landskapet.

Bedömning

I Fiskars och Pojovikens kulturlandskaps landskapsområde finns mångsidiga kulturskikt från olika perioder. Området är ett av den finländska industrihistorians kärnområden och där ligger till exempel Fiskars och Antskogs brukssamhällen med sitt värdefulla byggnadsarv. Brukssamhällena och Skuru hamn beskriver vattenledernas roll i den tidiga industrins utveckling. Pojoviken är en gammal havsrutt som varit en viktig knutpunkt för trafiken. Områdets jordbrukslandskap har en lång historia och är landskapsmässigt representativt. Bruken i Pojo har valts till ett av Finlands 27 nationallandskap.

Objekt i fornlämningsregistret: 51 objekt

Byggda kulturmiljöer av riksintresse RKY: Pojo bruksmiljöer; Skuru järnvägsstation och hamn; Pojo kyrkbacke och omgivning, Stora Strandvägen

Värdefulla vårdbiotoper: Näsbys ängar; Mörbys betesmarker; Dalen; Torbyåkerns fårbete; Sällviks betesmarker

LTA Naturtypsbeslut: Sahanmäkis ädellövskog; Anskus Bruks hassellund; Hasselbackas hassellund; Notvikens skogsalmsskog; Torbys hassellund; Torbys enrika torräng; Öns lindskog; Linduddens lindlund; Offebergets hassellund; Tomasbölebäckens hassellund; Tomasbölevikens klibbalskog; Hemträskets klibbalskog; Dragontorps hassellund; Björkkullas hassellund; Trädbollstads hassellund

YSA Skyddsområden på privat mark: Sällviks naturskyddsområde; Skurudalsbergets naturskyddsområde; Långbrobergens naturskyddsområde; Risslas naturskyddsområde; Strandområde i Tegelbrukshagen; Sunnanvikbäckens naturskyddsområde; Pojovikens naturskyddsområde; Sunnviksbäckens naturskyddsområde; Ekerögårds naturskyddsområde; Ingmansudden

ERA Fredningsbeslut av särskilt skyddsvärda arters förekomstplatser: Tomasbölebäckens hårklomossa; Fiskars bergscikada

LHO Programmet för skydd av lundar: Skurubergens–Långbrobergens lundar; Linduddens lindlund

LVO Programmet för skydd av fågelrika insjöar och havsvikar: inre Pojoviken

RSO Programmet för skydd av stränder: Pojovikens kust

Ramsar-områden: Hangö och Ekenäs våtmarker

KAO Värdefulla bergsområden: Skuruberget; Långbrobergen; Kasberget–Tomtberget; Offeberget; Skuruberget

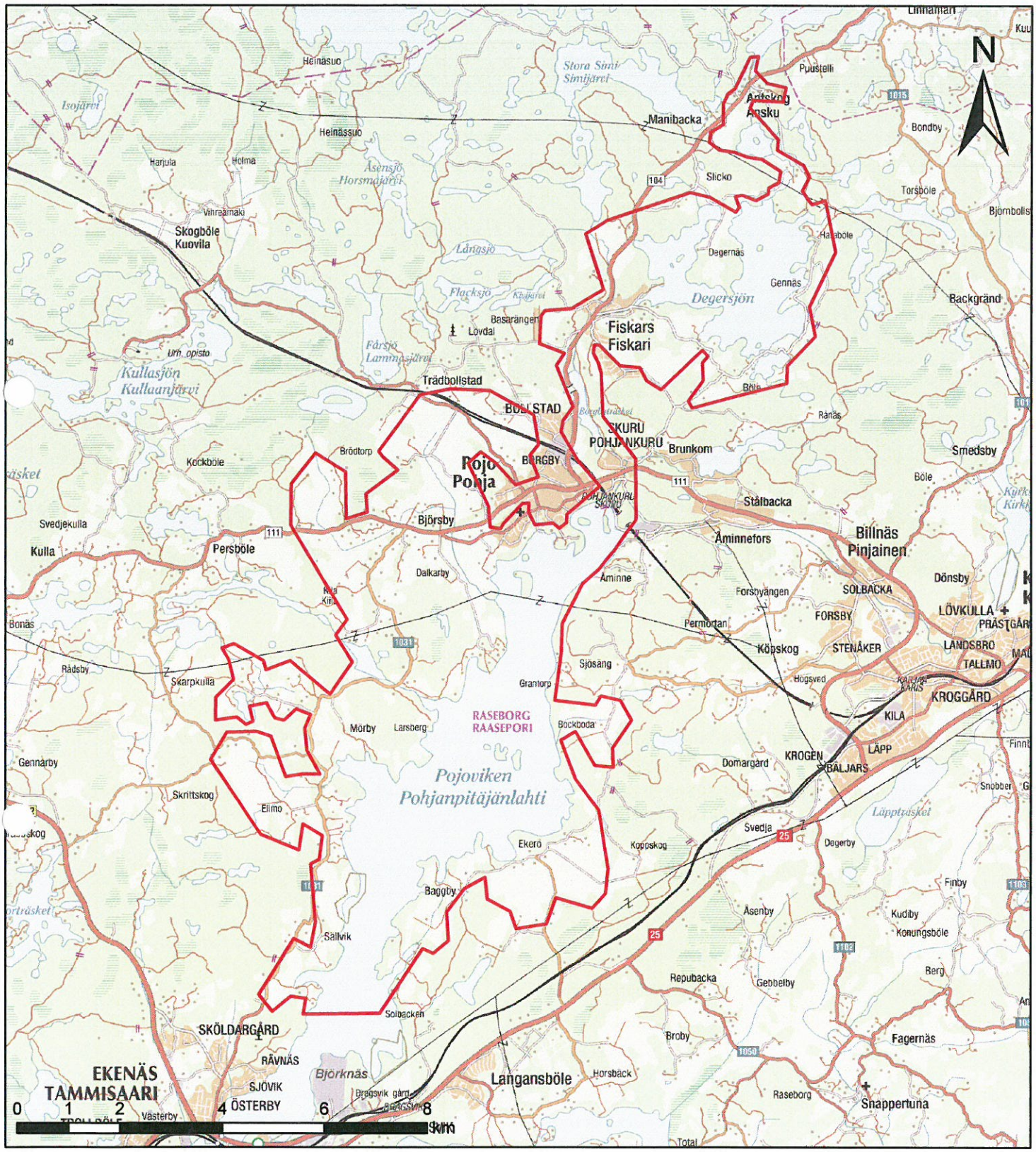
MOR Värdefulla moränformationer: Fiskars drumlin; Bockboda

Områden i FI Natura 2000-nätverket: De skyddsvärda marina områdena i Ekenäs och Hangö skärgård och Pojoviken; Tomasbölebäcken

Uppgifterna hämtade 26.5.2015

Fiskars och Pojovikens kulturlandskap

Kommun: Raseborg
Landskap: Nyland

Förslag till avgränsning av nationellt värdefulla landskapsområden 2015

Nationellt värdefulla landskapsområden (MAPIO-arbetsgruppens förslag) © SYKE
Regionkarta © Karttakeskus Oy

Kuva: Tapio Heikkilä

4. Fagervikin ja Snappertunan kulttuurimaisemat

Fagervikin ja Snappertunan kulttuurimaisemat ovat historiallisesti monikerroksisia ja hyvin säilyneitä kulttuurimaisemia, joiden yhteydessä on lukuisia merkittäviä rakennettuja kulttuuriympäristöjä. Alue on valtakunnallisesti arvokas maisema-alue (Snappertunanjoki–Fagervik, 1995), jonka rajausta on tarkennettu inventoinnin perusteella.

Maakunta	Uusimaa
Kunta	Inkoo, Raasepori
Maisemamaakunta	Eteläinen rantamaa
Maisemaseutu	Suomenlahden rannikkoseutu
Pinta-ala	4 565 ha, josta kosteikkoja ja avointa suota: 67 ha maatalousalueita: 1 756 ha metsiä sekä avoimia kankaita ja kalliomaita: 2 281 ha rakennettuja alueita: 237 ha vesialueita: 224 ha

Luonnonpiirteet

Fagervikin ja Snappertunan kulttuurimaisemat ovat syntyneet Suomenlahden rannikkoseudun kumpuilevaan maastoon, jota leimaavat silokallioiset mäntymetsät, jyrkkäpiirteiset kalliorinteet sekä maankohoamishistoria. Maisema-alue on osa mannerrannikkoa. Sen kallioperä on pääasiassa ruhjeiden ja murrosten halkomaa graniittia, mutta tyypillisiä kivilajeja ovat myös kiillegneissit ja kvartsi. Alueella on runsaasti kalliopaljastumia sekä karuja moreeniselänteitä. Kallioylänköjen väliin on kerrostunut savea ja silttiä sekä paikoin karkeita lajittuneita aineksia. Maankohoamishistoria näkyy maisema-alueella selvärajaisina muinaisrantoina.

Maisema-aluetta halkovat savipohjaiset laaksot muodostavat asustusrakenteen rungon. Alueen joet ja purot virtaavat pääosin viljeltyjen laaksojen keskellä yhdistyen Raaseporinjoeksi Snappertunan kylän pohjoispuolella. Hidasjuoksuisten ja sameavetisten jokien uomat ovat monin paikoin muokattuja ja oikaistuja. Alueen järvistä suurimpia ovat Karjaan taajaman välittömässä läheisyydessä sijaitseva rehevä Läppträsket (Lepinjärvi) sekä kalliorantainen Brukträsk. Runsasravinteinen ja laajojen luhtien ympäröimä Läppträsketin kosteikko on linnustollisesti arvokas.

Alueen metsät ovat pääsääntöisesti kallioalueiden männiköitä sekä rinteiden alaosissa kasvavia lehtomaisia kangasmetsiä. Pähkinälehtoja on säilynyt alueella vain rippeinä. Muutamin paikoin pitkäaikainen laidunnus on synnyttänyt ketoja ja kuivia niittyjä. Alueella on runsaasti vanhaa viljely- ja kulttuurikasvillisuutta.

Kulttuuripiirteet

Fagervikin ja Snappertunan kulttuurimaisemien asutushistoria ulottuu esihistorialliselle ajalle. Varhaisimmat merkit asutuksesta ovat noin 4 000 vuoden takaa, ja alueen asutuksesta on lähes yhtenäinen havaintosarja nykypäivään asti. Esihistoriallisia muinaisjäännöksiä tunnetaan erityisen runsaasti alueen pohjoisosien kalliosaarekkeilta Läppträsketin ympäristöstä. Järven itärannalla kohoava Borgberget on muinainen linnavuori.

Snappertunan seutu on ollut keskiajalla taloudellisesti ja hallinnollisesti tärkeää aluetta, jossa on sijainnut muun muassa Uudenmaan ensimmäisiin kauppapaikkoihin kuulunut Tuna sekä Karjaalle johtaneen vesireitin varteen rakennettu Raaseporin linna. 1300-luvulla perustettu Raaseporin linna toimi läntisen Uudenmaan sotilaallisena ja hallinnollisena keskuksena 1370-luvulta alkaen, mutta se hylättiin 1500-luvulla Tammisaaren ja Helsingin kaupunkien perustamisen myötä. 1800-luvulta alkaen restauroidun linnan rauniot muodostavat ympäristöineen arvokkaan kulttuurihistoriallisen kokonaisuuden. Alueen keskiaikaisesta historiasta kertovat myös 1400-luvulla rakennetun Grabbackan kartanolinnan rauniot, Suuren Rantatien (Kuninkaantien) yhdystien linjaus tienvarsikylineen sekä Gösbackavikenin viljelymaisema.

Maisema-alueen itäinen kiintopiste, Fagervikin ruukki, on Suomen yhtenäisin ja edustavin esiteollisen ajan ruukkimiljöö. 1640-luvulta 1900-luvun alkuun toiminut ruukki oli erityisen vaikutusvaltainen 1700-luvulla, jolloin se oli Ruotsin ainoita rautapellin ja tinatun läkkipellin valmistuspaikkoja. Fagervikin ehyt ruukkikokonaisuus koostuu ruukinkartanosta laajoine puistoineen, 1700-luvulla rakennetusta kirkosta, kirkkomaasta, jokilaaksossa sijaitsevista teollisuusrakennuksista sekä kapean kyläraitin viereen keskittyneistä työväenasunnoista.

Maisema-alueen viljelyalat ovat sijoittuneet yhtenäisesti Snappertunan kylästä pohjoiseen ulottuvalle laajalle savikkoalueelle sekä Fagervikin kartanolle johtavaan kapeaan, paikoin selvärajaiseen laaksoon. Asutus sijaitsee perinteisillä sijoillaan kallioselänteiden rinteillä ja metsänreunassa. Monet alueen maatiloista ovat suuria ja niiden rakennuskanta on suurelta osin vanhaa. Tilojen ympäristö ja rakennukset ovat hyvin hoidettuja. Snappertunan kirkonseutu on maisemallisesti arvokas kokonaisuus, joka on rakentunut kolmelle kallioiselle mäelle. Mäistä korkeimmalla sijaitsee vanha puukirkko tapuleineen, hautausmaa ja pappila. Myös Grabbackan ja Finbyn välinen viljelymaisema hahmottuu yhtenäisenä ja edustavana kokonaisuutena. Pitkän viljely- ja laidunnushistorian ansiosta alueella on lukuisia arvokkaita perinnebiotooppeja.

Alueen tiestö noudattelee monin paikoin vanhoja linjauksia, ja viljelylaaksojen rinteillä on useita maatilojen talouskeskuksista toisiin johtavia idyllisiä tieosuuksia. Alueen läpi Karjaalta Inkooseen mutkitellen kulkeva maantie seuraa suurelta osin Suuren Rantatien linjauksia. Fagervikin ruukin kohdalla lyhyt osuus tiestä on merkitty tiemuseokohteeksi.

Maisemakuva

Fagervikin ja Snappertunan kulttuurimaisemat ovat edustava esimerkki läntisen Uudenmaan kulttuurimaisemista, joissa historialliset kerrostumat ovat säilyneet kiinteästi osana aktiivista ja hyvinvoivaa maaseutumaisemaa. Maisema-alueen ydinalueita ovat Karjaan Läppträsketistä Suomenlahteen laskevan Kungsån ja Raaseporinjoen ympärille levittäytyneet viljelyalueet sekä Fagervikin ruukilta Snappertunaan kulkeva viljelty murroslaakso. Alueen kumpuilevia ja vaihtelevia viljelymaisemia ympäröivät jyrkkäpiirteiset kallioselänteet, joiden rinteillä on tunnistettavissa maankohoamishistoriasta kertovia muinaisrantoja.

Fagervikin ja Snappertunan maisema-alueen luontokohteista arvokkain on Läppträsket rantaluhtineen ja -viitoineen. Alueen maisemakuvaa rikastavat monet lehdot, kedot ja niityt. Rakennetun kulttuuriympäristön arvokohteita alueella ovat Raaseporin linnanrauniot, Grabbackan kartanolinnan rauniot sekä Fagervikin ruukkikokonaisuus. Rakennusperintökohteiden pienmaisemia elävöittävät jalopuiden kirjomat puistomaiset alueet sekä pitkästä maanviljelyhistoriasta kertovat peltoaukeat. Yksittäisiä edustavia ja historiallisia kylä-, maatila- ja maisemakokonaisuuksia on kaikkialla maisema-alueella. Monet alueen maatilat ovat suuria ja niiden rakennuskanta on vanhaa.

Arviointi

Fagervikin ja Snappertunan kulttuurimaisemat ovat hyvin hoidettuja ja historiallisesti monitasoisia viljelymaisemia, jotka kertovat alueen kehittymisestä entisestä merenpohjasta vauraaksi maatalousmaisemaksi. Maisema-alueen tärkeimpiä maisemallisia arvotekijöitä ovat laajat yhtenäiset viljelyalueet, Fagervikin ruukkihistoria, Suuren Rantatien varren viljelymaisema sekä Raaseporin linnan rauniot ympäristöineen. Alueella on myös arvokkaita luonto- ja perinnebiotooppikohteita. Snappertunanjoki ja Fagervik muodostavat yhden Suomen 27 kansallismaisemasta.

Muinaisjäännösrekisteriin merkityt kohteet: 56 kohdetta

Valtakunnallisesti merkittävät rakennetut kulttuuriympäristöt RKY: Fagervikin ruukkialue; Raaseporin linna; Snappertunan kirkonkylä; Grabbackan kartanolinnan raunio ja Gösbackavikenin viljelymaisema; Suuri Rantatie

Arvokkaat perinnebiotoopit: Snobbers; Snappertunan kirkonmäen niitty; Västergårdin kedot; Fagernäsin niittylaikut; Backavikenin niityt

LTA Luontotyyppipäätökset: Lepinjärven pähkinäpensaslehto; Duschbäckenin pähkinäpensaslehto; Brobackan pähkinäpensaslehto

YSA Yksityismaiden suojelualueet: Ekåsan lehdon luonnonsuojelualue; Bergvallan luonnonsuojelualue

MHA Metsähallituksen omalla päätöksellä hallinnassaan olevilla alueilla suojellut alueet: Kockelträsketin luonnonsuojelualue; Kristianslundin luonnonsuojelualue

AMO Vanhojen metsien suojeluohjelma: Kockelträsketin metsät

LVO Lintuvesiensuojeluohjelma: Läppträsket–Lillträsket; Persöfladan–Totalfladan

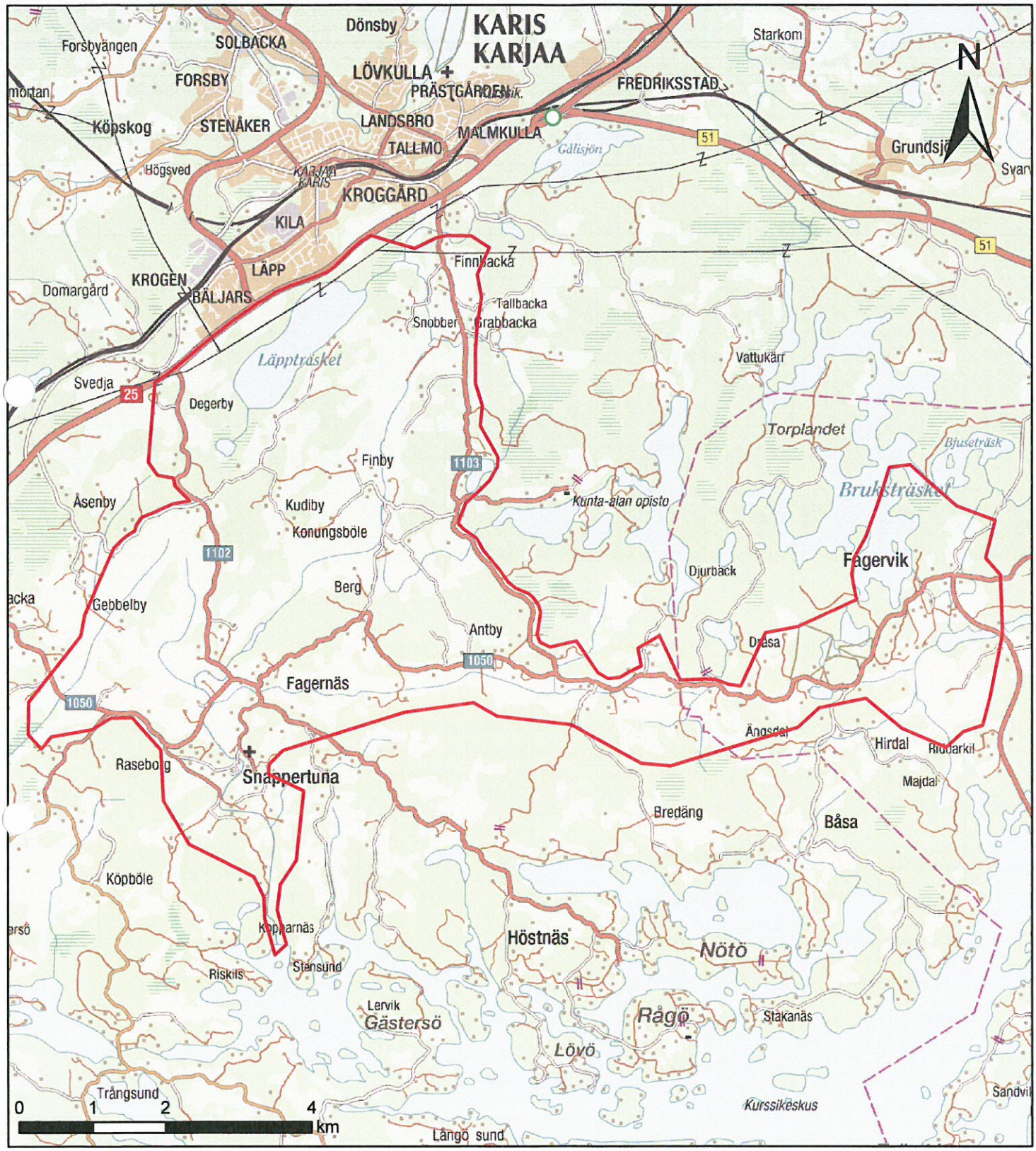
Ramsar-alueet: Lepinjärvi

FI Natura 2000 -verkostoon kuuluvat alueet: Läppträsket

Tiedot haettu 26.5.2015

Fagervikin ja Snappertunan kulttuurimaisemat

Kunta: Inkoo, Raasepori
Maakunta: Uusimaa

Valtakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden rajausehdotus 2015

Valtakunnallisesti arvokkaat maisema-alueet (MAPIO-työryhmän ehdotus) © SYKE
Seutukartta © Karttakeskus Oy

Bild: Tapio Heikkilä

4. Fagerviks och Snappertuna kulturlandskap

Fagerviks och Snappertuna kulturlandskap är historiskt mångskiktade och välbevarade kulturlandskap, där det finns flera betydelsefulla byggda kulturmiljöer. Området är ett nationellt värdefullt landskapsområde (Snappertuna–Fagervik, 1995), vars gränser har preciserats på basis av inventeringen.

Landskap	Nyland
Kommun	Ingå, Raseborg
Landskapsprovins	Södra kustlandet
Landskapsregion	Finska vikens kustregion
Area	4 565 ha, varav öppna våtmarker: 67 ha jordbruksmarker: 1 756 ha skog och halvnaturliga marker: 2 281 ha anlagda ytor: 237 ha vatten: 224 ha

Naturens särdrag

Fagerviks och Snappertuna kulturlandskap har uppkommit i den kuperade terrängen i Finska vikens kustregion, som karakteriseras av tallskogar på rundhällar, skarpa klippsluttningar samt landhöjningshistoria. Landskapsområdet är en del av fastlandskusten. Berggrunden är i huvudsak bruten granit, men andra typiska bergarter är glimmergnejser och kvarts. På området finns gott om klippblottningar och karga moränryggar. Mellan klippslätterna finns sediment av lera och silt samt ställvis grovt separerat stoff. Landhöjningshistorian kan ses på landskapsområdet som tydliga fornstränder.

Landskapsområdet klyvs av lerbottnade dalar som utgör grunden för bosättningsstrukturen. Områdets åar, älvar och bäckar flyter i huvudsak genom odlade dalar, och norr om Snappertuna flyter de samman och bildar Raseborgs å. De trögflytande och grumliga åarnas fåror har bearbetats och rätats ut på många ställen. De största insjöarna på området är näringsrika Läppträsket i omedelbar närhet av Karis tätort samt Brukträsket med klippiga stränder. Den näringsrika våtmarken vid Läppträsket omges av madkärr och har ett rikt fågelliv.

Skogarna i området är främst tallskogar på klippområden samt lundaktiga moskogar vid sluttningar. Endast små spillror av hassellundar har bevarats. Ställvis har ett långvarigt bete gett upphov till torra ängar. Det finns gott om gammal odlings- och kulturväxtlighet på området.

Kulturella särdrag

Fagerviks och Snappertuna kulturlandskaps bosättningshistoria sträcker sig ända till den förhistoriska tiden. De tidigaste tecknen på bosättning är från ca 4000 år tillbaka, och man har funnit tecken på bosättning i området som täcker nästan hela perioden fram till nutiden. Särskilt många förhistoriska fornlämningar har hittats i områdets norra delar på bergsområdena kring Läppträsket. På Borgberget som reser sig på sjöns östra strand fanns en gång en borg.

På medeltiden var Snappertunaregionen ett ekonomiskt och administrativt viktigt område. Där låg bland annat Tuna, som var en av Nylands första handelsplatser, samt Raseborgs slott som var byggt vid vattenleden som ledde till Karis. Raseborgs slott, som grundades på 1300-talet, fungerade som västra Nylands militära och administrativa centrum från och med 1370-talet. Slottet övergavs på 1500-talet då man grundade Ekenäs och Helsingfors städer. Restaureringen av slottsruinerna inleddes på 1800-talet, och de utgör tillsammans med sin omgivning en värdefull kulturhistorisk helhet. Om områdets medeltida historia berättar även ruinen efter Grabbacka adelsborg som byggdes på 1400-talet, Stora Strandvägens (Kungsvägens) förbindelseväg med sina byar samt Gösbackavikens odlingslandskap.

Landskapsområdets fasta punkt i öster är Fagerviks bruk, som är Finlands mest enhetliga och representativa bruksmiljö från den förindustriella tiden. Bruket, som användes från 1640-talet till början av 1900-talet, var särskilt inflytelserikt på 1700-talet då det var ett av få ställen i Sveriges som tillverkade järnplåt och förtennad bleckplåt. Fagerviks välbevarade brukshelhet består av brukets herrgård med sina stora parker, kyrkan från 1700-talet, kyrkogården, älvdalens industribyggnader samt arbetarbostäderna som är koncentrerade kring den smala byvägen.

Landskapsområdets odlingsmarker är belägna på de vida lermarkerna norr om Snappertuna by samt i den smala, ställvis väldefinierade dalen som leder till Fagerviks herrgård. Bosättningen finns på traditionella byggplatser på klippryggarnas sluttningar och vid skogsbrynet. Många av områdets lantgårdar är stora, och deras byggnadsbestånd är till stora delar gammalt. Gårdarnas omgivning och byggnader är välskötta. Snappertuna kyrkas omgivning är en landskapsmässigt värdefull helhet som vuxit upp på tre klippiga kullar. På den högsta av kullarna ligger den gamla träkyrkan med klockstapel, gravgård och prästgård. Även odlingslandskapet mellan Grabbacka och Finby är en enhetlig och representativ helhet. Tack vare den långa odlings- och beteshistorian finns det flera värdefulla vårdbiotoper på området.

På många ställen följer områdets vägnät de gamla väglinjerna, och på odlingsdalarnas sluttningar finns flera idylliska vägavsnitt som leder från en lantgårds driftcentrum till ett annat. Landsvägen som slingrar sig genom området och som går från Karis till Ingå följer till stora delar Stora Strandvägens linje. Vid Fagerviks bruk har ett kort vägavsnitt markerats som vägmuseumsobjekt.

Landskapsbild

Fagerviks och Snappertuna kulturlandskap är ett fint exempel på västra Nylands kulturlandskap där de historiska skikten har bevarats som en fast del av det aktiva och välmående landsbygdslandskapet. Landskapsområdets kärna består av odlingsmarkerna runt Kungsån som börjar i Läppträsket i Karis och mynnar ut i Finska viken, och runt Raseborgs å, samt den odlade sprickdalen som går från Fagerviks bruk till Snappertuna. Områdets kuperade och varierande odlingslandskap omges av skarpskurna klippryggar på vars sluttingar man kan urskilja fornstränder som berättar om områdets landhöjningshistoria.

Det mest värdefulla naturområdet i Fagerviks och Snappertuna kulturlandskap är Läppträsket med sina madkärr och strandskogsdungar. Områdets landskapsbild berikas av många lundar, torrängar och ängar. Värdefulla byggda kulturobjekt på området är Raseborgs slottsruiner, Grabbacka adelsborgs ruiner samt Fagerviks brukshelhet. Landskapet som omger byggnadsarvsobjekten upplivas av parkliknande områden med ädla lövträd samt öppna åkrar som vittnar om den långa odlingshistorian. Det finns enskilda typiska och historiska by-, lantgårds- och landskapshelheter över hela landskapsområdet. Många av områdets lantgårdar är stora, och deras byggnadsbestånd är gammalt.

Bedömning

Fagerviks och Snappertuna kulturlandskap är välskötta och historiskt mångskiktade odlingslandskap som reflekterar områdets utveckling från gammal havsbotten till ett rikt jordbrukslandskap. Landskapsområdets viktigaste landskapsmässiga värdefaktorer är de stora enhetliga odlingsmarkerna, Fagerviks brukshistoria, odlingslandskapet längs Stora Strandvägen samt Raseborgs slottsruiner med omgivning. Det finns även värdefulla naturobjekt och vårdbiotoper på området. Snappertuna och Fagervik är ett av Finlands 27 nationallandskap.

Objekt i fornlämningsregistret: 56 objekt

Byggda kulturmiljöer av riksintresse RKY: Fagerviks bruksområde; Raseborgs slott; Snappertuna kyrkby; Grabbackas adelsborgs ruiner och Gösbackavikens odlingslandskap; Stora Strandvägen

Värdefulla vårdbiotoper: Snobbers; Snappertuna kyrkbackes äng; Västergårds ängar; Fagernäs ängar; Backavikens ängar

LTA Naturtypsbeslut: Läppträskets hassellund; Duschbäckens hassellund; Brobackas hassellund

YSA Skyddsområden på privat mark: Ekåsa lunds naturskyddsområde; Bergvalla naturskyddsområde

MHA Områden skyddade med Forststyrelsens eget beslut på sitt område: Kockelträskets naturskyddsområde; Kristianslunds naturskyddsområde

AMO Programmet för skydd av gamla skogar: Kockelträskets skogar

LVO Programmet för skydd av fågelrika insjöar och havsvikar: Läppträsket–Lilltträsket; Persöfladan–Totalfladan

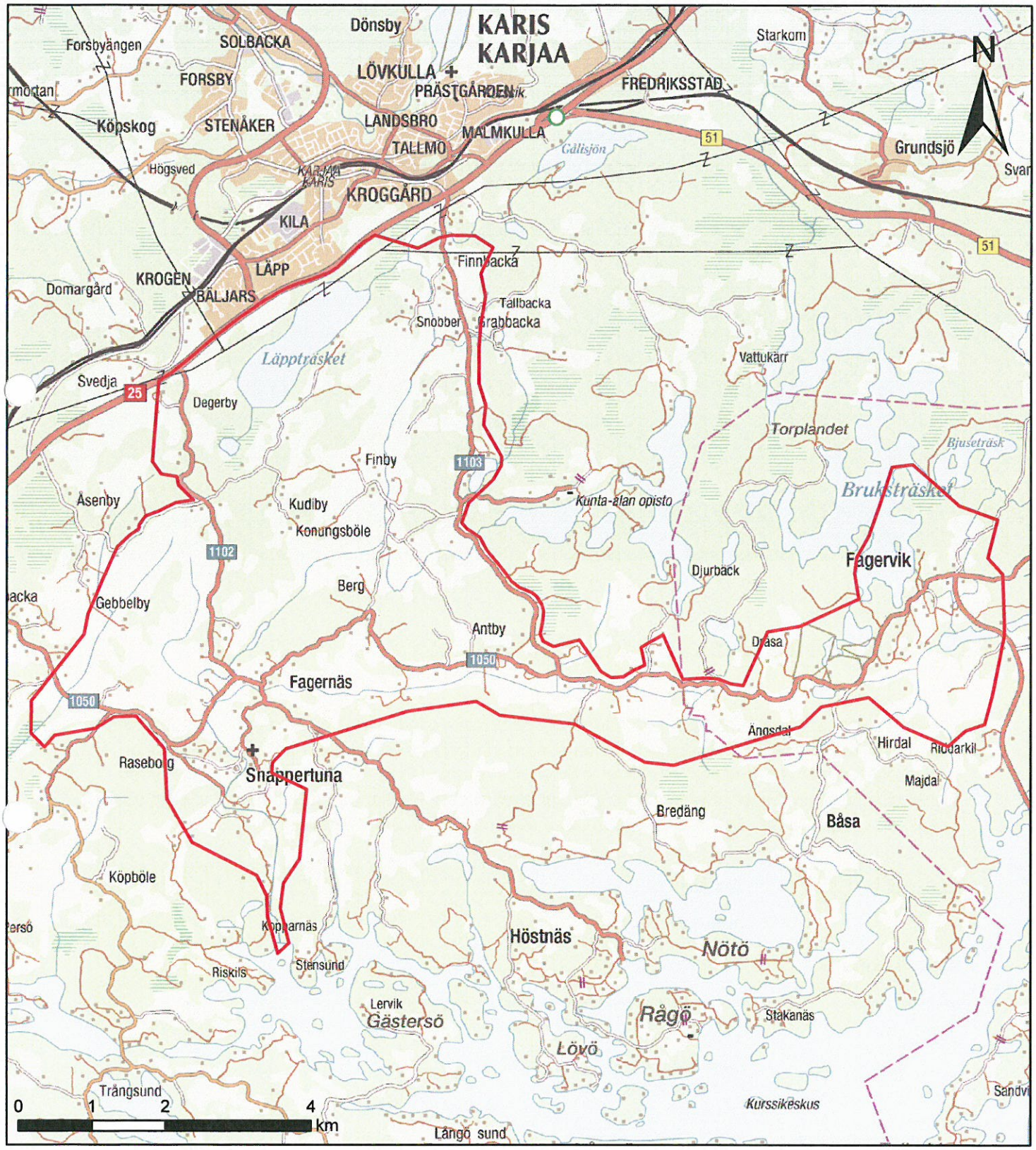
Ramsar-områden: Läppträsket

Områden i FI Natura 2000-nätverket: Läppträsket

Uppgifterna hämtade 26.5.2015

Fagerviks och Snappertuna kulturlandskap

Kommun: Ingå, Raseborg
Landskap: Nyland

Förslag till avgränsning av nationellt värdefulla landskapsområden 2015

Nationellt värdefulla landskapsområden (MAPIO-arbetsgruppens förslag) © SYKE
Regionkarta © Karttakeskus Oy

Kuva: Mari Jaakonaho

5. Mustionjokilaakson viljelymaisema

Mustionjokilaakson viljelymaisema on edustava maisemakokonaisuus, jonka rungon muodostavat Mustionjokivarren laajat viljelyalueet sekä Mustion ruukkiympäristö. Alue on valtakunnallisesti arvokas maisema-alue (Mustionjokilaakson kulttuurimaisemat, 1995). Maisema-alueen rajausta on supistettu inventoinnin perusteella siten, että valtaosa Karjaan taajama-alueesta sekä viljelyalueista erillään sijaitseva Billnäsin ruukki rajautuvat maisema-alueen ulkopuolelle.

Maakunta	Uusimaa
Kunta	Raasepori
Maisemamaakunta	Eteläinen rantamaa
Maisemaseutu	Suomenlahden rannikkoseutu, Kiskon–Vihdin järviseutu
Pinta-ala	4 747 ha, josta kosteikkoja ja avointa suota: 123 ha maatalousalueita: 2 481 ha metsiä sekä avoimia kankaita ja kalliomaita: 1 661 ha rakennettuja alueita: 291 ha vesialueita: 191 ha

Luonnonpiirteet

Lohjanjärvestä Pohjanpitäjänlahteen laskevan Mustionjoen ympäristöä luonnehtivat avarat yhtenäiset peltomaisemat sekä niitä reunustavat kallioiset ja moreenipäällysteiset kummut ja selänteet. Maisema-alueen eteläosat kuuluvat kallioperältään Etelä-Suomen graniittialueeseen. Pohjoisosia leimaavat metamorfiset ja vulkaaniset kivilajit. Joen yläjuoksulla, Mustion ruukin pohjoispuolella on kalkkikiviesiintymä. Maisema-alueen maaperä on savea, moreenia ja karkeaa hiekkaa. Mustionjoen alajuoksulla sekä aluetta kaakossa rajaavan Ensimmäisen Salpausselän tuntumassa on myös hienoa hietaa. Alueen länsi- ja luoteispuolella on karuhkoa kallioista metsämaata suopainanteineen ja pienine erämaajärvineen.

Mustionjoki on Uudenmaan suurimman vesistöalueen, Karjaanjoen vesistöalueen lasku-uoma. Intensiivisen maataloustoiminnan ja laajojen savikkoalueiden ympäröimän joen vesi on sameaa ja ravinteikasta, ja joen kiintoaineskuljetus on suurta. Mustionjoki on säännöstelty joki, jonka uomaa on perattu. Jokivarren maisemiin on vaikuttanut myös Karjaan Kirkkojärven lasku 1950-luvulla. Suuresta kulttuurivaikutuksesta huolimatta Mustionjoki, sen neljä sivuhaaraa ja jokivarren suvantojärvet ovat eliölajistoltaan arvokkaita. Joessa esiintyy muun muassa uhanalaista vuollejokisimpukkaa.

Maisema-alueen kasvillisuus on pääsääntöisesti kulttuurivaikutteista. Etenkin Mustion ruukkialueella on runsaasti kulttuurikasvillisuutta, kuten vanhoja lehtipuukujia sekä maisemallisesti merkittäviä puuryhmiä. Aluetta ympäröivät kallioiset metsäalueet ovat pääsääntöisesti sekametsää. Jokivarren satunnaiset rantametsät ja -viidat ovat lehtipuuvoittoisia.

Kulttuuripiirteet

Mustionjoen ja Karjaan seudulta tehdyt arkeologiset löydöt kertovat tiiviistä muinaisasutuksesta. Mustionjokilaaksossa on ollut asukkaita jo kivikaudella, ja joki on ollut pronssi- ja rautakautisten asuinpaikkalöytöjen perusteella tärkeä vesireitti Hämeeseen. Alueen tärkeimmän muinaismuistokeskittymän muodostavat Päsärträsketiä ja Mjölbolstan kylää reunustavat selänteet, joilta tunnetaan useita rautakauden aikaisia muinaisjäännöksiä. Alueella sijaitsevat myös varhaiskeskiaikaisen, 1300-luvulla rakennetun Junkarsborgin maavallilinnan rauniot. Mustionjoen saarelle rakennettu linna on vartioinut väylää mereltä Lohjanharjulle, jota pitkin on kulkenut tärkeä maaliikennereitti.

Mustionjokilaakson paikallisilmasto ja hedelmällinen maaperä ovat luoneet edulliset puitteet maanviljelylle jo varhain. Aluetta alettiin viljellä rautakauden alussa, jolloin etenkin jokilaakson mäkien lämpimiä ja varhain keväällä kuivuneita rinteitä raivattiin viljelyaloiksi. Jokivarren ensimmäiset viljelykset olivat pieniä ja ne sijaitsivat asumusten läheisyydessä. 1300- ja 1400-luvuilla asutus oli levinnyt koko jokilaaksoon, ja viljelystä tuli Mustionjokilaakson pääelinkeino keskiajan lopussa. Tuolloin myös alueen kylärakenne alkoi tiivistyä.

Alueen maatilat ovat keskittyneet viljelylaaksoa rajaavien selänteiden reunavyöhykkeeseen, jossa vanhat kyläkeskukset muodostavat tiiviitä rakennusrykelmiä pienten mäkien lakialueille. Kyläkeskuksista merkittävimpiä ovat Mjölbolstan kylänmäki ja Backgrändin keskusta. Mjölbolstassa on säilynyt rakennuskantaa 1700-luvulta. Vanhimmat yhä käytössä olevat pellot sijaitsevat vanhojen kylänmäkien, kuten Manngårdin, Kasabyn ja Österbyn rinteillä. Yksittäisistä maisemaelementeistä parhaiten ovat säilyneet vanhat puukujanteet. Alueella on lisäksi monia vanhoja kallioketoja, niittyjä ja hakamaita.

Mustionjoen varteen on sijoittunut aikojen saatossa paljon teollisuutta, joka on hyödyntänyt alueen koskien vesivoimaa, hyviä kulkuyhteyksiä, ympäröivien metsäalueiden runsaita puuvaroja sekä Lohjan alueelta louhittua malmia. Alueen teollistuminen alkoi jo vuonna 1560, jolloin Mustioon perustettiin ruukki. Mustion ruukki muodostaa yhtenäisen maisemakokonaisuuden, jota leimaavat vanhat teollisuusrakennukset, työväenasunnot ja rehevä jalopuusto. Suomen ensimmäisen varsinaisen rautaruukin nykyiset maisemapiirteet, tiestö ja rakennuspaikat periytyvät 1600-luvun lopulta. Mustion ruukinkartano, 1700-luvun lopussa rakennettu Mustion linna on museo- ja matkailukäytössä.

Maisema-alue rajautuu etelässä Karjaan kirkkomäkeen ja pappilaan. 1400-luvulla rakennettu harmaakivikirkko ympäristöineen on edustava maisemakohde, jonka ilmettä 2000-luvulla rakennettu uusi hautausmaa on muuttanut. Kirkon tuntumasta alkaa Karjaan tiiviisti rakennettu taajama, mutta aivan kirkon tuntumassa on säilynyt avointa peltoalaa, joka muodostaa yhdessä rehevärantaisen Kirkkojärven kanssa edustavan taustamaiseman kirkkomiljöölle.

Maisemakuva

Mustionjokilaakson viljelymaisema on arvokasta ja pitkäaikaista kulttuurimaisemaa, joka kuvastaa läntisen Uudenmaan kulttuurihistoriaa monipuolisesti. Alueen maisemakuvaa hallitsevat jokilaakson kumpuileville savikoille raivatut laajat yhtenäiset pellot. Viljelyalojen yli aukeavia näkymiä rytmittävät metsäiset ja kallioiset saarekkeet, joille alueen asutus on pääsääntöisesti sijoittunut. Alueella on säilynyt edustavia vanhoja kyläkeskuksia sekä kallioisia ketoja ja metsälaitumia.

Lohjanharjuun rajautuva Mustionjokilaakso on osa historiallista kulkuväylää mereltä Hämeeseen. Alueen historiallisesta merkityksestä kertovat paitsi pitkä viljelyhistoria myös useat muinaisjäännökset sekä Junkarsborgin maavallilinnan jäänteet Mustionjoen saaressa. Mustionjoen pohjoisosia hallitsee Mustion ehyenä säilynyt ruukkiympäristö. Myös Karjaan kirkko ympäristöineen on historiallisesti ja maisemallisesti arvokas kokonaisuus.

Arviointi

Rautakaudelta asti viljellyn Mustionjokilaakson viljelymaisema on yhtenäinen ja hyvin hoidettu kokonaisuus, joka on kulttuurihistoriallisesti erittäin arvokas. Alueen maisemakuva on hyvin jäsentynyt ja avoin, ja maanviljelymaiseman historialliset kerrostumat hahmottuvat maisemassa hyvin. Rakennetun kulttuuriympäristön kohteista merkittävimpiä ovat Junkarsborgin muinaislinna, Mustion ruukkialue rakennuksineen sekä Karjaan kirkko ympäristöineen. Alueella on runsaasti muinaisjäännöksiä sekä vanhoille laidunalueille syntyneitä perinnebiotooppeja.

Muinaisjäännösrekisteriin merkityt kohteet: 45 kohdetta

Valtakunnallisesti merkittävät rakennetut kulttuuriympäristöt RKY: Mustion ruukinalue; Jungarsborgin keskiaikainen niemilinna ja Päsarträsketin viljelymaisema; Karjaan kirkko ja pappila; Suuri Rantatie

Arvokkaat perinnebiotoopit: Långuddin kallioketo; Visanbackan laitumet; Storgårdin metsälaitumet; Skogbyn haka; Rantalan rantalaidun; Klappanbergetin laidun; Ringlabron laitumet; Tolvmansin laitumet; Enbackenin kalliokedot; Skällnäsetin niitty; Källsvedjan haka

YSA Yksityismaiden suojelualueet: Karjaan Kirkkojärven luonnonsuojelualue; Kohagenin lehdon luonnonsuojelualue; Tages Urskogsreservat; Liden; Bakskogen

RSO Rantojensuojeluohjelma: Lohjanjärvi

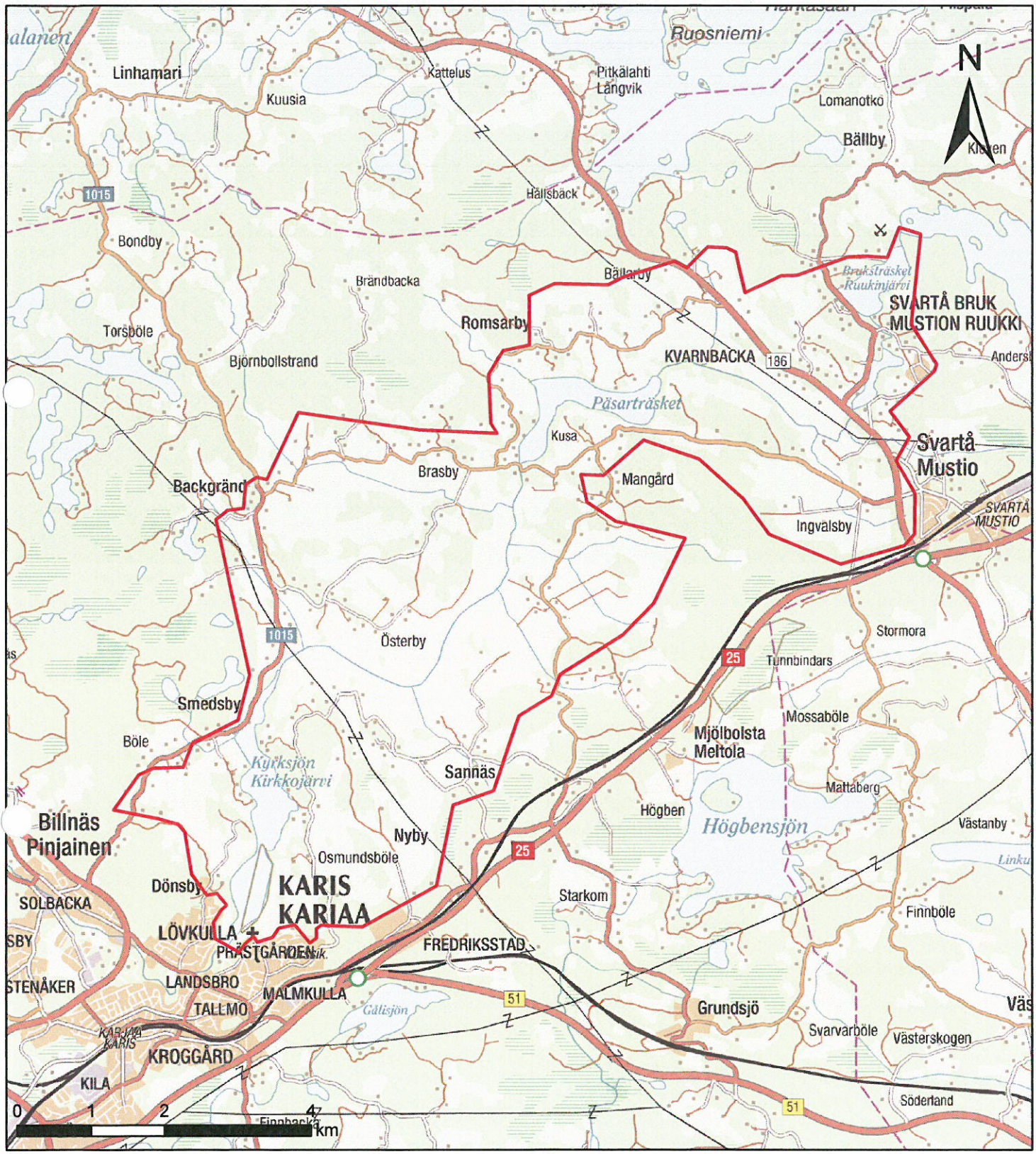
KAO Arvokkaat kallioalueet: Blåsippsberget

FI Natura 2000 -verkostoon kuuluvat alueet: Lohjanjärven alueet; Mustionjoki

Tiedot haettu 26.5.2015

Mustionjokilaakson viljelymaisema

Kunta: Raasepori
Maakunta: Uusimaa

Valtakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden rajausehdotus 2015

Valtakunnallisesti arvokkaat maisema-alueet (MAPIO-työryhmän ehdotus) © SYKE
Seutukartta © Karttakeskus Oy

Bild: Mari Jaakonaho

5. Svartådalens odlingslandskap

Svartådalens odlingslandskap är en representativ landskapshelhet vars grund består av Svartåns vidsträckta odlingsmarker och Svartå bruksmiljö. Området är ett nationellt värdefullt landskapsområde (Svartådalens kulturlandskap, 1995). Landskapsområdets gränser har minskats på basis av inventeringen så att största delen av Karis tätortsområde samt Billnäs bruk, som ligger avskilt från odlingsmarkerna, lämnas utanför landskapsområdet.

Landskap	Nyland
Kommun	Raseborg
Landskapsprovins	Södra kustlandet
Landskapsregion	Finska vikens kustregion, Kisko-Vichtis insjöregion
Area	4 747 ha, varav öppna våtmarker: 123 ha jordbruksmarker: 2 481 ha skog och halvnaturliga marker: 1 661 ha anlagda ytor: 291 ha vatten: 191 ha

Naturens särdrag

Omgivningen kring Svartån, som rinner från Lojo sjö till Pojoviken, karakteriseras av öppna enhetliga åkerlandskap samt de klippig och moräntäckta kullar och ryggar som kantar landskapet. Landskapsområdets södra delars berggrund ingår i Södra Finlands granitområde. Områdets norra delar karakteriseras av metamorfa och vulkaniska bergarter. Vid åns övre lopp norr om Svartå bruk finns en kalkstensförekomst. Landskapsområdets jordmån består av lera, morän och grov sand. Vid Svartåns nedre lopp och i närheten av Första Salpausselkä som avgränsar området i sydöst förekommer även finmo. I områdets västra och nordvästra delar finns karg klippig skog med myrsänkor och små ödemarkssjöar.

Svartån är utflödesfåra till Nylands största tillrinningsområde, Karisåns tillrinningsområde. Ån omges av intensiv jordbruksverksamhet och vidsträckta lermarker. Dess vatten är grumligt och näringsrikt, och ån transporterar mycket fasta partiklar. Svartån är en reglerad å vars fåra har röjts. Åstrandens landskap påverkas även av Kyrksjön i Karis, som dränerades på 1950-talet. Trots stor kulturpåverkan har Svartån, dess fyra biflöden och åns selsjöar ett betydande organismbestånd. I ån förekommer bland annat den utrotningshotade tjockskaliga målarmusslan.

Landskapsområdets växtlighet är i regel kulturpåverkad. I synnerhet på Svartå bruksområde finns gott om kulturväxtlighet, till exempel gamla alléer och landskapsmässigt betydelsefulla trädgrupper. De klippiga skogsområden som omger området är till största delen blandskog. Åstrandens sporadiska strandskogar är lövträdsdominerade.

Kulturella särdrag

De arkeologiska fynd som gjorts i närheten av Svartån och Karis vittnar om en tät forntidsbosättning. Svartådalen har varit bebodd sedan stenåldern, och på basis av bosättningsfynd från brons- och järnåldern var ån en viktig vattenled till Tavastland. Områdets viktigaste fornminneskoncentration utgörs av ryggarna som kantar Päsarträsket och Mjölbolsta, där man funnit flera fornlämningar från järnåldern. På området ligger även ruinerna av Junkarsborgs jordvallsborg från 1300-talet, d.v.s. äldre medeltiden. Borgen, som byggdes på en ö i Svartån, bevakade leden från havet till Lojoåsen, där en viktig landtrafikled gick.

Svartådalens mikroklimat och bördiga jordmån skapade redan tidigt förhållanden som lämpade sig för jordbruk. Odling började på området i början av järnåldern, då särskilt ådalens kullars varma sluttningar som torkade tidigt på våren röjdes för odlingsbruk. Åstrandens första odlingar var små och låg i närheten av boningarna. På 1300-1400-talen hade bosättningen spridit sig till hela ådalen, och odling blev Svartådalens huvudnäring i slutet av medeltiden. Då började även områdets bystruktur bli tätare.

Områdets lantgårdar är koncentrerade till kantzonen till ryggarna som avgränsar ådalen, där de gamla bycentren utgör täta byggnadsklungor på de små kullarnas krön. De viktigaste bycentren är Mjölbolstas bybacke och Backgränds centrum. I Mjölbolsta har byggnadsbestånd från 1700-talet bevarats. De äldsta åkrarna som fortfarande är i bruk ligger på de gamla bybackarnas, till exempel Manngårds, Kasabys och Österbys, sluttningar. De enskilda landskapselement som bevarats bäst är de gamla alléerna. På området finns dessutom flera gamla hällmarksängar, torrängar och hagar.

Längs Svartån har det genom tiderna förekommit mycket industri som utnyttjat vattenkraften i områdets forsar, de goda trafikförbindelserna, de omkringliggande skogsområdenas rikliga trätillgång samt malm som brutits på området kring Lojo. Områdets industrialisering började redan år 1560 då Svartå bruk grundades. Svartå bruk utgör en enhetlig landskapshelhet som präglas av gamla industribyggnader, arbetarbostäder och ädla lövträd. Landskapets karaktär, vägnätet, och byggplatserna vid Finlands första egentliga järnbruks härstammar från 1600-talet. Bruksherrgården Svartå slott som byggdes i slutet av 1700-talet är i musei- och turismbruk.

I söder avgränsas landskapsområdet av Karis kyrkbacke och prästgård. Gråstenskyrkan från 1400-talet och dess omgivning är ett representativt landskapsobjekt, vars utseende har ändrats i och med den nya begravningsplatsen som byggdes på 2000-talet. I närheten av kyrkan börjar Karis tätbebyggda tätort, men helt invid kyrkan har öppna åkermarker bevarats, som tillsammans med Kyrksjön och dess frodiga strand utgör en fin bakgrund till kyrkomiljön.

Landskapsbild

Svartådalens odlingslandskap är ett värdefullt och långvarigt kulturlandskap som reflekterar västra Nylands kulturhistoria på ett mångsidigt sätt. Områdets landskapsbild domineras av de enhetliga åkrarna som röjts på ådalens kuperade lermarker. Vyerna som öppnar sig över odlingsmarkerna delas upp av skogsbeklädda och klippiga öar dit områdets bosättning i huvudsak koncentrerats. Representativa gamla bycentrum samt hällmarksängar och skogsbeten har bevarats på området.

Svartådalen som gränsar till Lojoåsen är en del av en historisk farled till Tavastland. Områdets historiska betydelse reflekteras förutom av den långa odlingshistorian även av flera fornlämningar samt resterna av jordvallsborgen Junkarsborg på en ö i Svartån. Svartåns norra delar domineras av Svartås välbevarade bruksmiljö. Även Karis kyrka med omgivning är en historiskt och landskapsmässigt värdefull helhet.

Bedömning

Svartådalens odlingslandskap som odlats ända sedan järnåldern är en enhetlig och välvårdad helhet som är mycket värdefull ur kulturhistoriskt perspektiv. Områdets landskapsbild är välstrukturerad och öppen, och jordbrukslandskapets historiska skikt kan urskiljas väl i landskapet. De viktigaste av den byggda kulturmiljöns objekt är fornborgen Junkarsborg, Svartå bruksområde med byggnader och Karis kyrka med omgivning. På området finns det gott om fornlämningar samt vårdbiotoper som uppkommit på de gamla betesmarkerna.

Objekt i fornlämningsregistret: 45 objekt

Byggda kulturmiljöer av riksintresse RKY: Svartå bruksområde; den medeltida borgen Junkarsborg och Päsarträskets odlingslandskap; Karis kyrka och prästgård; Stora Strandvägen

Värdefulla vårdbiotoper: Långudds hällmarksäng; Visanbackas betesmarker; Storgårds skogsbeten; Skogbys hage; Rantalas strandbete; Klappanbergets bete; Ringlabros betesmarker; Tolvmans betesmarker; Enbackens hällmarksängar; Skällnäsets äng; Källsvedjas hage

YSA Skyddsområden på privat mark: Karis Kyrksjös naturskyddsområde; Kohagens lunds naturskyddsområde; Tages Urskogsreservat; Liden; Bakskogen

RSO Programmet för skydd av stränder: Lojo sjö

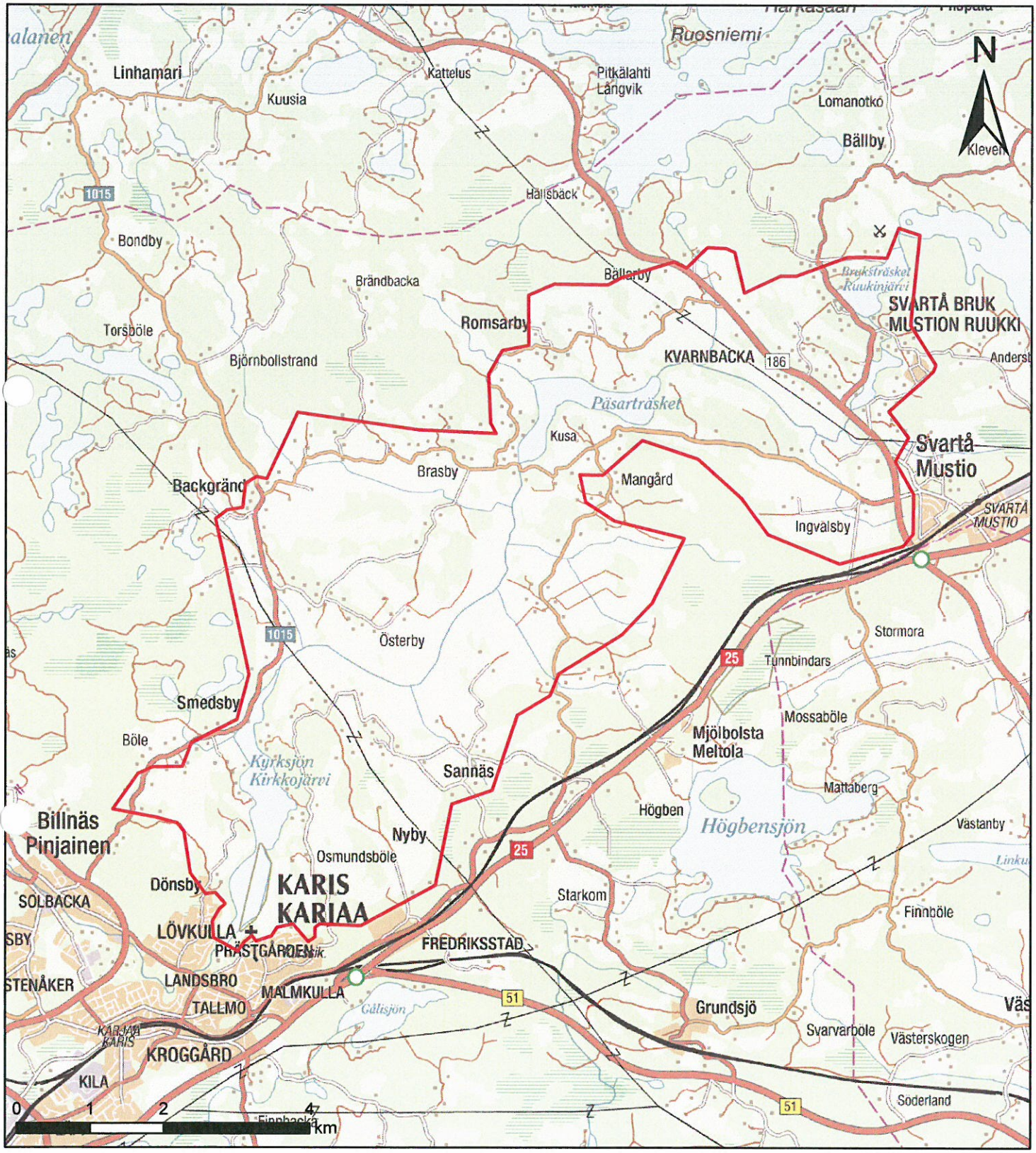
KAO Värdefulla bergsområden: Blåsippsberget

Områden i FI Natura 2000-nätverket: Lojo sjös områden, Svartån

Uppgifterna hämtade 26.5.2015

Svartådalens odlingslandskap

Kommun: Raseborg
Landskap: Nyland

Förslag till avgränsning av nationellt värdefulla landskapsområden 2015

Nationellt värdefulla landskapsområden (MAPIO-arbetsgruppens förslag) © SYKE
Regionkarta © Karttakeskus Oy

Kuva: Matleena Muhonen

6. Nummenjoen ja Pusulanjoen viljelylaakso

Nummenjoen ja Pusulanjoen viljelylaakso edustaa Varsinais-Suomen ja Uudenmaan välistä pienipiirteistä ja vaihtelevaa kulttuurimaisemaa. Alue on valtakunnallisesti arvokas maisema-alue (Nummenjoen–Pusulanjoen viljelylaakso, 1995). Maisema-alueen rajausta on supistettu inventoinnin perusteella siten, että se keskittyy entistä tiiviimmin jokilaaksojen viljelyalueiden ympärille.

Maakunta	Uusimaa
Kunta	Lohja
Maisemamaakunta	Eteläinen rantamaa
Maisemaseutu	Kiskon–Vihdin järviseutu
Pinta-ala	4 914 ha, josta kosteikkoja ja avointa suota: 65 ha maatalousalueita: 2 457 ha metsiä sekä avoimia kankaita ja kalliomaita: 1 716 ha rakennettuja alueita: 438 ha vesialueita: 238 ha

Luonnonpiirteet

Nummenjoen ja Pusulanjoen viljelylaakso edustaa itäisen Varsinais-Suomen ja läntisen Uudenmaan sisämaille tunnusomaista pienipiirteistä ja vaihtelevaa kulttuurimaisemaa, jossa kylät sijaitsevat tiiviinä ryhminä viljelymaiden, kallioselänteiden ja vesistöjen solmukohdissa. Maisema-alueen läpi virtaavat pohjoisesta etelään laskeva Pusulanjoki sekä itä-länsisuuntainen Nummenjoki. Jokien ympärille on kasautunut loivasti kumpuilevia lieju-, savi- ja hieta-alueita, joita reunustavat moreenipeitteiset ja kallioiset mäkialueet. Maisema-alueen luoteispuolella on voimakaspiirteisiä ja geomorfologisesti arvokkaita harjumuodostumia, kuten Mykämäki ja Keräkankare. Alueen kallioperä on pääasiassa kiillegneissiä ja graniittia, mutta joen länsipuolella kohoavat kukkulat ovat osittain kovaa kvartsia.

Maisema-alueen pohjoisosaa hallitsee Pusulanjärvi, joka on rehevä, rannoiltaan luhtainen ja linnustollisesti arvokas. Nummen kirkonkylän luoteispuolella sijaitsee karumpi ja jylhäpiirteisempi Pitkäjärvi. Maisema-alueen ympärillä on myös paljon pienten lampien, purojen ja jokien muodostamia vesireittejä, jotka johtavat Pusulanjokeen. Pusulanjoki ja Nummenjoki ovat intensiivisen maatalouden ympäröimiä sameavetisiä ja reheviä jokia, joiden vesien laatua on pyritty parantamaan perustamalla ja laajentamalla suojavyöhykkeitä.

Nummenjoen ja Pusulanjoen viljelylaakso on paikallisilmastoltaan suotuisa ja lämmin. Alueen kasvillisuus on pääosin rehevää. Etenkin rinnealueet ja purojen varret ovat vehmaita. Maisema-alueella on useita kasvillisuudeltaan huomattavia pähkinälehtoja. Lisäksi jyrkillä ja louhikkoisilla rinteillä on arvokasta kalliokasvillisuutta. Lähes kaikki alueen suot on kuivattu ja alueen järviä on laskettu viljelyalan kasvattamiseksi.

Kulttuuripiirteet

Nummenjoen ja Pusulanjoen laaksoja on viljelty pitkään ja intensiivisesti. Laaksoa on asuttu tiiviisti jo 1500-luvulla, mutta varhaisimmat kulttuurihistorialliset kerrostumat ajoittuvat esihistorialliselle ajalle. Pusulanjoen ja Pusulanjärven rantakumpareilta tunnetaan useita kivikautisia asuinpaikkoja. Lisäksi Nummen ja Pusulan alueella on pronssikautisia ja rautakautisia muinaisjäännöksiä.

Maisema-alueen kylät tiivistyvät Kiskon–Vihdin järviseudulle tyypilliseen tapaan viljavien savikoiden, metsäisten kallio- ja moreenimaiden sekä vesistöjen yhtymäkohtaan. Lisäksi vesistöjen rannoilla, kumpareilla ja metsien reunoilla on haja-asutusta. Alueella on edustavia alkuperäisessä muodossaan säilyneitä maatilarakennuksia. Viljelymaisemaa elävöittävät satunnaiset puukujat sekä vanhat tielinjat.

Sotien jälkeisen asutustoiminnan merkit näkyvät selvästi alueen asutusrakenteessa. Etenkin maisema-alueen pohjoisosissa ja taajamien tuntumassa on monenikäistä rakennuskantaa. Maisema-alueen eteläosassa sijaitseva Nummen kirkonkylä on uudisrakentamisesta huolimatta maisemallisesti yhtenäinen ja kaunis. Varsinkin kylän poikki kulkeva mäkinen ja kapea raitti siltoineen on säilyttänyt perinteisen ilmeensä. Nummen kylänraitin tuntumassa, Pitkäjärven rannalla sijaitseva 1800-luvun alussa rakennettu uusklassinen harmaakivikirkko näkyy maisemassa kauas. Pusulan keltainen puukirkko on hieman nuorempi, mutta kylänraitissa kiinni seisova punainen kellotapuli periytyy 1700-luvulta.

Alueen elinkeinorakenteen perustan on muodostanut perinteisesti maatalous, joka on edelleen elinvoimaista. Alueella on ollut myös pienimuotoista teollisuutta. Pusulanjärven ympäristöstä on esimerkiksi louhittu kalkkia, jota on poltettu alueella 1600-luvulla. Edustavin esimerkki varhaisen teollisuushistorian muovaamasta miljööstä on Pusulanjoen vanha voimalaitos ja siihen liittyvä Töllinkosken myllyalue vanhoine punamullattuine rakennuksineen. Töllin myllyn arvoa lisää sen yhä jatkuva käyttö. Maisema-alueelta tunnetaan useita vanhoja terva- ja hiilimiiluja.

Nummenjoen ja Pusulanjoen varsilla on ollut aikoinaan runsaasti karjataloutta ja laidunnuksen muovaamia perinnebiotooppeja. Monet alueen pienialaisista kedoista, laidunniityistä ja hakamaista ovat kuitenkin taantuneet laiduntamisen loputtua. Viljelylaakson monipuolisimmat perinnebiotoopit sijaitsevat Töllinkosken myllyn ympäristössä, jonne edelleen jatkuva laidunnus on synnyttänyt kasvistollisesti rikkaita ja reheviä ranta- ja luhtaniittyjä. Myös Nummen keskustan itäpuolella sijaitseva Salmenhaka on edustava perinnebiotooppi, jolta avautuu näkymiä kauas yli peltoaukeiden.

Maisemakuva

Nummenjoen ja Pusulanjoen viljelylaakso on tyypillistä läntisen Uudenmaan sisämaamaisemaa, jossa vuorottelevat moreenipäällysteiset kalliomäet ja viljellyt peltolaaksot. Maisema-alueen luoteispuolta luonnehtivat voimakaspiirteiset harjumuodostumat. Jokilaakson yleisilme on rehevä, ja alueella on runsaasti lehtokasvillisuutta. Alueen laajat pähkinälehdot sekä kasvistoltaan rikkaat kalliorinteet muodostavat vaihtelevia pienmaisemia.

Maisema-alueen viljelykset ja asutus jäsentyvät etenkin Pusulanjoen ja sitä reunustavan savikkolaakson ympärille. Jokilaakso on avoin, yhtenäinen ja suhteellisen jyrkkäpiirteinen. Pusulanjoen ja Nummenjoen yhtymäkohdassa se avautuu laajaksi viljelytasangoksi. Maisema-alueen kylissä on säilynyt vanhaa rakennuskantaa ja perinteisiä pihapiirejä. Alueen eteläosassa sijaitseva Nummen kirkonkylä on 1820-luvulla valmistuneine harmaakivikirkkoineen hyvin säilynyt ja edustava kirkonkyläkokonaisuus.

Arviointi

Nummenjoen ja Pusulanjoen viljelylaakso on selväpiirteinen, avoin viljelylaakso, jota ympäröi voimakkaasti kumpuileva metsäinen harju- ja mäkimaasto. Alueen maatalousmaisema on hyvin hoidettua ja elinvoimaista. Lisäarvoa alueen maisemalle tuo rikas kulttuuri- ja rakennusperintö, jonka merkittävimpiä kohteita ovat Pusulan kirkonkylä sekä Töllinkosken myllyalue. Maisema-alueella on joitakin edustavia perinnebiotooppeja.

Muinaisjäännösrekisteriin merkityt kohteet: 13 kohdetta

Valtakunnallisesti merkittävät rakennetut kulttuuriympäristöt RKY: Nummen kirkonkylä

Arvokkaat perinnebiotoopit: Salmenhaka; Pitkäjärven rantaniitty; Jokiniemen laidun

YSA Yksityismaiden suojelualueet: Kylmälähteenkatve

HSO Harjujensuojeluohjelma: Keräkankare

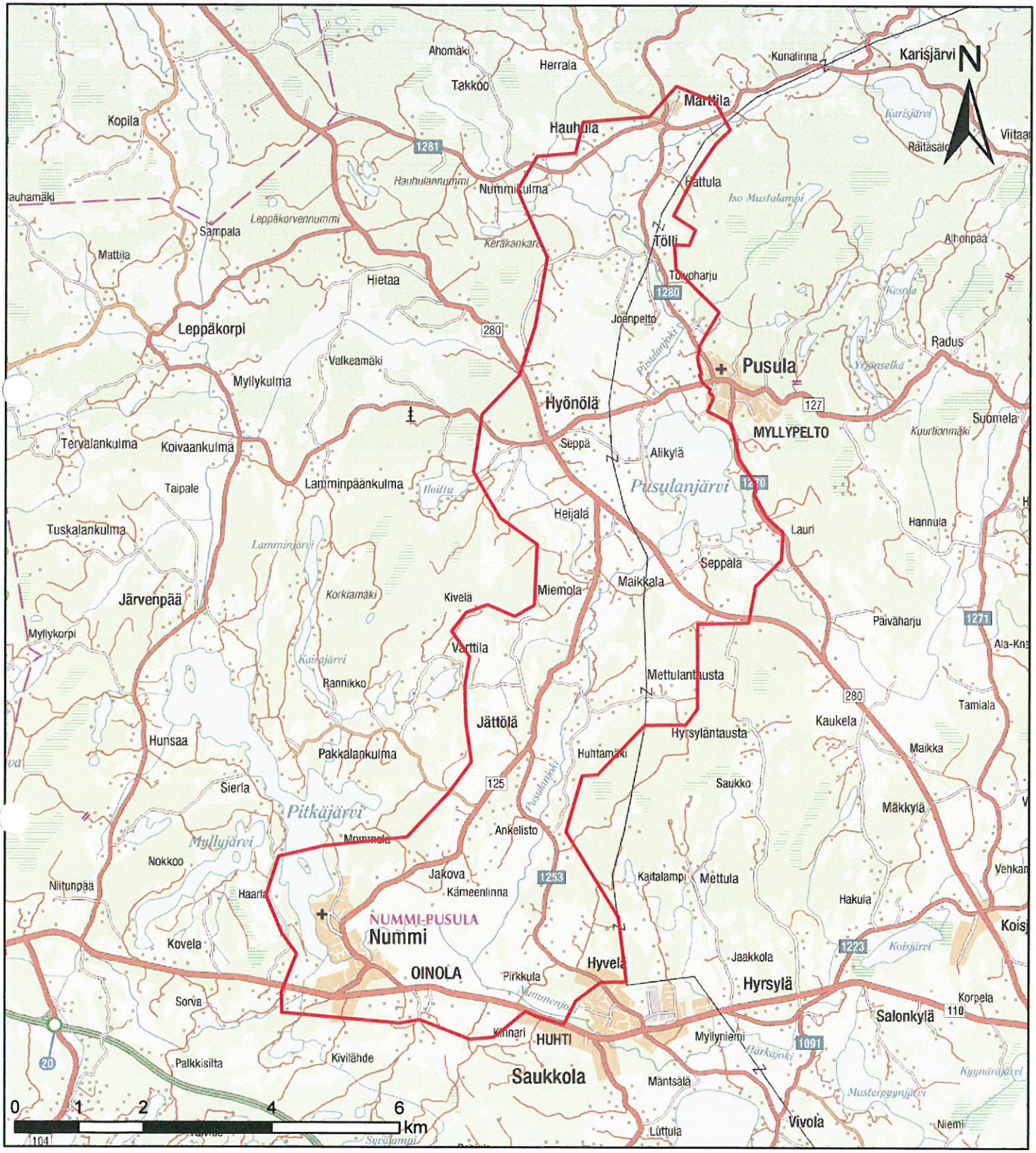
KAO Arvokkaat kallioalueet: Kalkkimäki–Kiimamäki

FI Natura 2000 -verkostoon kuuluvat alueet: Keräkankare ja Kylmälähde

Tiedot haettu 26.5.2015

Nummenjoen ja Pusulanjoen viljelylaakso

Kunta: Lohja
Maakunta: Uusimaa

Valtakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden rajausehdotus 2015

Valtakunnallisesti arvokkaat maisema-alueet (MAPIO-työryhmän ehdotus) © SYKE
Seutukartta © Karttakeskus Oy

Bild: Matleena Muhonen

6. Nummenjoki och Pusulanjoki odlingsdal

Nummenjoki och Pusulanjoki odlingsdal representerar det småskaliga och varierande kulturlandskapet mellan Egentliga Finland och Nyland. Området är ett nationellt värdefullt landskapsområde (Nummenjoki–Pusulanjoki odlingsdal, 1995). Landskapsområdets gränser har minskats på basis av inventeringen så att de är mer koncentrerade kring ådalens odlingsområden.

Landskap	Nyland
Kommun	Lojo
Landskapsprovins	Södra kustlandet
Landskapsregion	Kisko-Vichtis insjöregion
Area	4 914 ha, varav öppna våtmarker: 65 ha jordbruksmarker: 2 457 ha skog och halvnaturliga marker: 1 716 ha anlagda ytor: 438 ha vatten: 238 ha

Naturens särdrag

Nummenjoki och Pusulanjoki odlingsdal representerar det småskaliga och varierande kulturlandskap som är typiskt för östra Egentliga Finland och västra Nyland, där byarna ligger i täta grupper i odlingsmarkernas, klippryggarnas och vattendragens knutpunkter. Genom landskapsområdet strömmar Pusulanjoki från norr till söder och Nummenjoki från öster till väster. Kring åarna har det bildats låga kuperade gyttje-, mo- och leromåden som kantas av moränbeklädda och klippiga kullar. På landskapsområdets nordvästra del finns skarpskurna och geomorfologiskt värdefulla åsformationer, till exempel Mykämäki och Keräkankare. Områdets berggrund består i huvudsak av glimmergnejs och granit, men på åns västra sida reser sig kullar som delvis består av hård kvarts.

Landskapsområdets norra del domineras av sjön Pusulanjärvi, som är en eutrof sjö med madkärr längs stränderna och ett värdefullt fågelbestånd. Nordväst om Nummis kyrkby ligger den kargare och mer skarpskurna Pitkäjärvi. Runt landskapsområdet finns även flera vattenleder som består av dammar, bäckar och åar och som leder till Pusulanjoki. Pusulanjoki och Nummenjoki är grumliga och eutrofa åar som omges av intensivt jordbruk och vars vattenkvalitet man strävat efter att förbättra genom att grunda och utvidga skyddszoner.

Nummenjoki och Pusulanjoki odlingsdal har ett gynnsamt och varmt lokalklimat. Områdets växtlighet är till största delen frodig. Särskilt sluttningarna och bäckarnas stränder är lummiga. På landskapsområdet finns flera hassellundar med betydande växtlighet. Dessutom förekommer det värdefull klippväxtlighet på de branta och klippiga sluttningarna. Nästan alla myrar på området har torrlagts och en del insjöar har dränerats för att öka odlingsarealen.

Kulturella särdrag

Nummenjoki och Pusulanjoki dalar har länge odlats intensivt. Dalen har haft tät bosättning redan på 1500-talet, men de tidigaste kulturhistoriska skikten kommer från förhistoriska tiden. På Pusulanjokis och Pusulanjärvis strandkullar har man funnit flera stenåldersboplatser. Dessutom finns det fornlämningar från bronsåldern och järnåldern på områdena kring Nummis och Pusula.

Landskapsområdets byar är koncentrerade där de bördiga lermarkerna, skogsbeklädda klipp- och moränmarkerna samt vattendragen möts, vilket är typiskt för Kisko-Vichtis insjöregion. Dessutom finns det glesbebyggelse vid vattendragens stränder, på kullarna och vid skogsbrynen. På området finns representativa byggnader som bevarat sitt ursprungliga utseende. Odlingslandskapet berikas av sporadiska alléer och gamla väglinjer.

I bosättningsstrukturen kan man se tydliga tecken på bosättningsverksamheten efter krigen. I synnerhet i landskapsområdets norra delar och i närheten av tätorterna finns byggnadsbestånd i många olika åldrar. Nummis kyrkby, som ligger i landskapsområdets södra del, är landskapsmässigt enhetlig och vacker trots nybygge. Särskilt den backiga och smala bygatan som korsar byn har bevarat sitt traditionella utseende. På sjön Pitkäjärvis strand i närheten av Nummis bygata finns Nummis nyklassiska gråstenskyrka från 1800-talets början som är synlig på långt håll i landskapet. Pusulas gula träkyrka är något yngre, men den röda klockstapeln som ligger invid bygatan är från 1700-talet.

Grunden till områdets näringsstruktur har traditionellt utgjorts av jordbruket, som fortfarande är livskraftigt. Det har även funnits industri i liten skala på området. I Pusulanjärvis omgivning har man till exempel brutit kalk, som brändes på området på 1600-talet. Det mest representativa exemplet på en miljö som formats av den tidiga industrihistorian är Pusulanjokis gamla kraftverk samt Töllinkoskis kvarnområde med sina gamla rödmyllade byggnader. Töllis kvarns värde ökas av att den fortfarande är i bruk. På landskapsområdet har man funnit flera gamla tjär- och kolmilor.

Längs Nummenjoki och Pusulanjoki förekom en gång i tiden gott om boskapsskötsel och vårdbiotoper som formats av bete. Många av områdets små torrängar, betesmarker och hagar har emellertid degenererat efter att betet upphört. Odlingsdalens mångsidigaste vårdbiotoper ligger i närheten av Töllinkoski kvarn, där det fortfarande pågående betet har åstadkommit frodiga strand- och madkärrsängar med rik växtlighet. Även Salmenhaka som ligger öster om Nummis centrum är en representativ vårdbiotop därifrån det öppnar sig vyer långt över åkermarkerna.

Landskapsbild

Nummenjoki och Pusulanjoki odlingsdal är ett typiskt inlandslandskap i västra Nyland, där moräntäckta klippkullar och odlade åkerdalar alternerar i landskapet. Landskapsområdets nordvästra del karakteriseras av skarpskurna åsformationer. Ådalen är allmänt frodig, och det finns gott om lundväxtlighet på området. Områdets vidsträckta hassellundar och klippsluttningar med rik växtlighet utgör varierande lokala landskap.

Landskapsområdets odlingar och bosättning ligger mest i närheten av Pusulanjoki och lerdalen som omger ån. Ådalen är öppen och enhetlig med relativt skarpskurna drag. Där Pusulanjoki och Nummenjoki möts öppnar sig ådalen till en vidsträckt odlingsslätt. I landskapsområdets byar har gammalt byggnadsbestånd och traditionella gårdsplaner bevarats. Nummis kyrkby i områdets södra del är en välbevarad kyrkbyhelhet med sin gråstenskyrka som blev färdig på 1820-talet.

Bedömning

Nummenjoki och Pusulanjoki odlingsdal är en tydlig, öppen odlingsdal som omges av kraftigt kuperad, skogsbeklädd ås- och kullterräng. Områdets jordbrukslandskap är välvårdat och livskraftigt. Landskapets värde höjs av det rika kultur- och byggnadsarvet, vars viktigaste objekt är Pusula kyrkby och Töllinkoski kvarnområde. Det finns några representativa vårdbiotoper på landskapsområdet.

Objekt i fornlämningsregistret: 13 objekt

Byggda kulturmiljöer av riksintresse RKY: Nummi kyrkbys värdefulla vårdbiotoper: Salmenhaka; Pitkäjärvis strandäng; Jokiniemis bete

YSA Skyddsområden på privat mark: Kylmälähteenkatve

HSO Programmet för skydd av åsar: Keräkankare

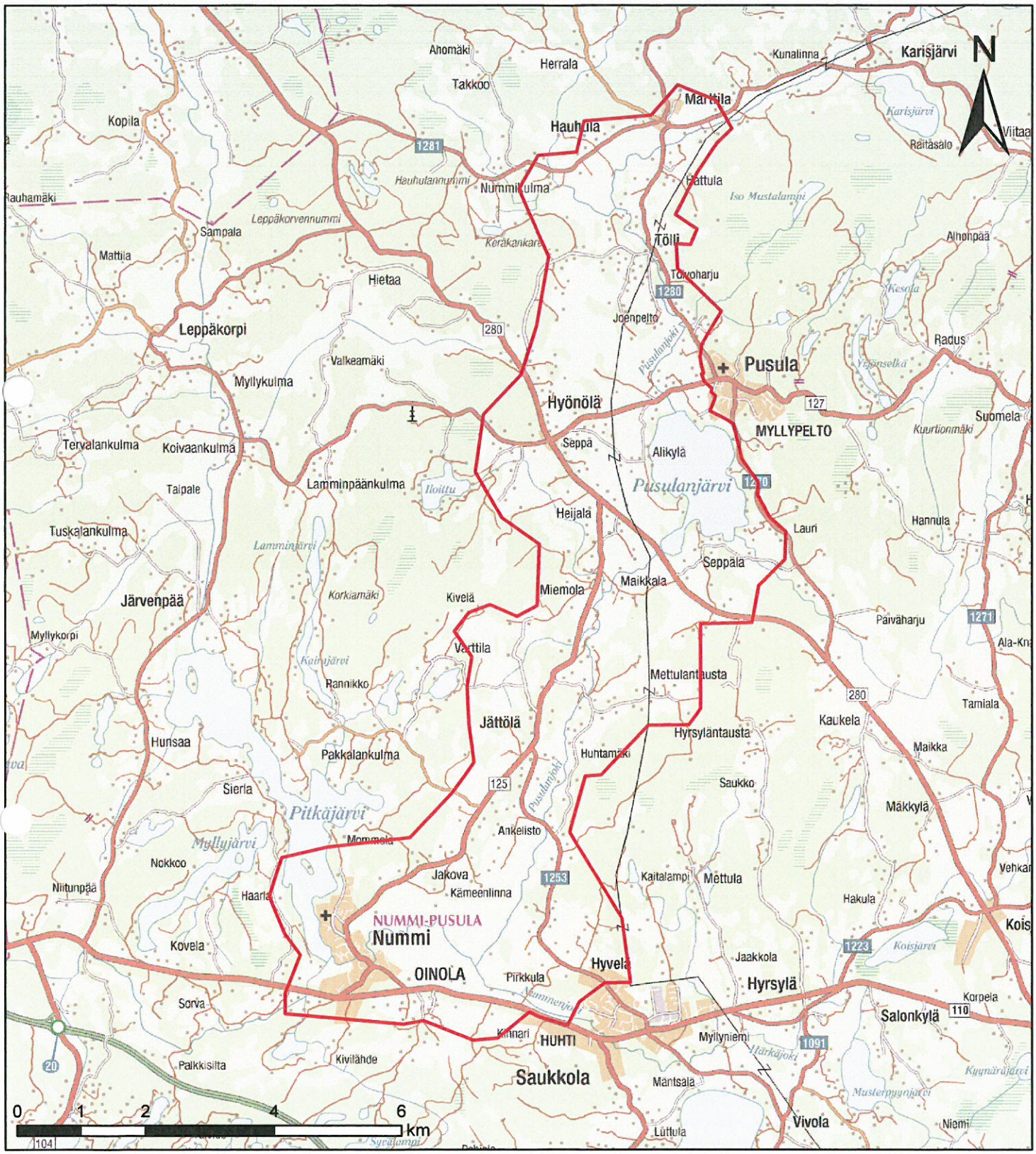
KAO Värdefulla bergsområden: Kalkkimäki–Kiimamäki

Områden i FI Natura 2000-nätverket: Keräkankare och Kylmälähde

Uppgifterna hämtade 26.5.2015

Nummenjoki och Pusulanjoki odlingsdal

Kommun: Lojo
Landskap: Nyland

Förslag till avgränsning av nationellt värdefulla landskapsområden 2015

Nationellt värdefulla landskapsområden (MAPIO-arbetsgruppens förslag) © SYKE
Regionkarta © Karttakeskus Oy

Kuva: Mari Jaakonaho

7. Siuntion ja Degerbyn viljelymaisemat

Siuntion ja Degerbyn viljelymaisemat ovat laaja-alaisia ja edustavia esimerkkejä läntisen Uudenmaan vauraista ja yhtenäisistä viljelyalueista. Alue on valtakunnallisesti arvokas maisema-alue (Degerbyn–Pikkalanjoen–Palojoen kulttuurimaisemat, 1995), jonka rajaus pysyy pääosin ennallaan.

Maakunta	Uusimaa
Kunta	Inkoo, Lohja, Siuntio, Vihti
Maisemamaakunta	Eteläinen rantamaa
Maisemaseutu	Suomenlahden rannikkoseutu
Pinta-ala	10 429 ha, josta kosteikkoja ja avointa suota: 158 ha maatalousalueita: 5 239 ha metsiä sekä avoimia kankaita ja kalliomaita: 3 891 ha rakennettuja alueita: 703 ha vesialueita: 438 ha

Luonnonpiirteet

Siuntion ja Degerbyn viljelymaisemat edustavat eteläisen Suomen vaurasta maatalousmaisemaa, jonka runkona ovat pienten jokien ja purojen halkomat laajat savikot. Ainoastaan Siuntion pohjoispuolella sijaitsevan Myllykylän ympäristö sekä Karhujärven koillisrannalta pohjoiseen kurkottavan Palojoen varsi ovat jyrkempää ja pienipiirteisempää luonnonmaisemaa. Alueen alavaan viljelymaisemaan tuovat vaihtelua kallioiset ja metsäiset selänteet sekä niiden katveisiin jäävät satunnaiset pienialaiset viljelykset. Alueen keski- ja pohjoisosien korkokuva vaihtelee selvästi alueen eteläosia voimakkaammin. Maisema-alue on entistä merenpohjaa, jonka jylhät kalliot hahmottuvat maisemassa edelleen saarimaisina.

Siuntion ja Degerbyn viljelymaisemat sijaitsevat Etelä-Suomen graniittialueella, jolle ovat tyypillisiä paikoin lähes kanjonimaisen jylhät ruhjeet ja murrokset. Alueen graniittista kallioperää halkovat paikoin kvartsi- ja maasälpägneissit sekä muutamat syväkiviesiintymät. Siuntionjoen länsipuolella on laajahkoja yhtenäisiä savilaaksoja tai ohuen moreenikerroksen peittämän kalliomaan ja savikoiden pirstomaa aluetta. Joen itäpuoli on selkeästi kallioisempaa, pääosin ohuen moreenikerroksen peittämää. Alueella on myös joitakin hiekkakerrostumia ja hajanaisia harjuselänteitä.

Maisema-alueen vesistöjärjestelmän rungon muodostavat monet savikkoalueiden läpi virtaavat joet, jotka laskevat Pikkalanjoen kautta Pikkalanlahteen. Lisäksi Degerbyn ympäristössä maisema-alueen länsiosissa on pieniä jokia ja puroja, jotka laskevat mereen Torbackaån kautta. Siuntion kirkonkylän länsi- ja eteläpuolella joet virtaavat pääasiassa tasaisten peltoalueiden keskellä matalissa, paikoittaisten pajuviitojen reunustamissa uomissa. Alueen koillisosissa Palojoki ja Siuntionjoki kiemurtelevat paikoin erämaisissa maisemissa jyrkkäpiirteisessä jokilaaksossaan. Siuntionjoen pääuoma on Kirkkojoen yhtymäkohtaan saakka luonnontilainen ja siinä on muutamia koskipaikkoja. Maisema-alueen suurimpia järviä ovat osin jyrkkärantainen Karhujärvi Palojoen juurella, peltotasangon ympäröimä Tjusträsk Siuntion kirkonkylän eteläpuolella ja Kelan kartanon länsipuolella sijaitseva Vikträsk. Lisäksi kallioalueilla on pieniä lampia ja suopainanteita.

Maisema-alueen tärkeimpiä luontokohteita ovat siellä täällä säilyneet lehdot, joiden kasvillisuus on rehevää ja joissa kasvaa kalkinsuosijalajeja. Pienialaisia lehtoja on säilynyt myös kallioiden välisissä painanteissa, mäkien jyrkillä rinteillä sekä rannoilla. Lehtojen kasvisto ja linnusto ovat monipuolisia. Alueella on myös karuja mäntyvaltaisia kalliometsiä sekä kuusta kasvavia korpijuotteja. Siellä täällä peltoaukeiden keskellä kasvaa yksittäisiä maisemapuita. Muutamat alueen järvet ja jokivarsien tulvakosteikot ovat tärkeitä muuttolintujen levähdyspaikkoja. Siuntionjoessa on luontaisesti lisääntyvä alkuperäinen meritaimenkanta.

Kulttuuripiirteet

Siuntio on kuulunut Suomen pronssikautisen asutuksen ydinalueisiin. Suurin osa alueen kiinteistä muinaisjäännöksistä on pronssikautisia röykkiöhautoja, jotka sijaitsevat tyypillisesti kalliosaarekkeiden ja laaksojen rinteillä, muinaisten saarien ja niemien näkyvimmillä paikoilla. Runsaimmin röykkiöhautoja on Siuntion kirkonkylän ja Degerbyn alueella. Skällberget Siuntion kirkon länsipuolella on vanha linnavuori. Siuntionjoen ja Karhujärven rannoilta tunnetaan myös kivikautisia asuinpaikkoja ja irtojäännöksiä.

Maisema-alueen asutus on sijoittunut perinteisesti selänteiden reunavyöhykkeille, joita ei ole voinut raivata pelloksi. Hedelmälliset hienolajitteiset maat on raivattu laajoiksi peltoalueiksi, jotka ovat säilyneet viljelykäytössä vuosisatojen ajan. Alueella on useita kartanoita ja suurtiloja, joista merkittävimpiä ovat 1400–1500 luvuilla perustetut Suitian, Sjundbyn ja Pikkalan kartanot. Kartanoiden hyvin hoidetut rakennukset, pihapiirit, puutarhat ja puistot ovat säilyneet pääosin vanhassa asussaan, tosin Suitian kartanolinna on rakennettu nykyiseen asuunsa vasta 1800-luvun lopulla. Kartanoita ja suurtiloja ympäröivät tyypillisesti puuryhmät ja pihapiireihin johtavat pitkät puukujat. Puukujanteita, etenkin koivukujia, on runsaasti varsinkin alueen luoteisosissa, Kyrkån ja Lempansån laaksoissa.

Sinution ja Degerbyn viljelymaisemien alueella on useita vanhoja kyläkeskuksia. Alueen nykyinen asutus on kuitenkin ryhmittynyt suhteellisen tasaisesti maanteiden varsille ja avarien peltomaiden reunoille. Laajimmat, lähes lakeusmaiset peltotasangot aukeavat Siuntion aseman eteläpuolella. Myös Siuntiosta Virkkalaan vievän tien varrella on laajoja peltoaukeita. Alueen nykyisten pääteiden pohjana on vanha Suuren Rantatien (Kuninkaantien) linjaus. Vanhat kylätiet seurailevat mutkitellen laaksojen reunoja etenkin Vikträskin länsipuolella, Kvarnbyn ja Nybyn laaksoissa sekä Karhujärven itäpuolella. Pikkalanjoen ylittävä Pikkalan silta on ollut tärkeä tie- ja vesiliikenteen solmukohta sekä markkinapaikka, jossa Suuri Rantatie, Pikkalanjoki ja Pikkalanlahti ovat kohdanneet.

Siuntion ja Degerbyn rakennuskanta on ikärakenteeltaan vaihtelevaa. Alueella on runsaasti vanhoja päärakennuksia, komeita kivinavetoita, pieniä mökkejä puutarhoineen sekä puisia koulu- ja kaupparakennuksia. Maisema-alueen satunnaiset uudisrakennukset sijaitsevat pääosin asutuksen perinteisellä vyöhykkeellä peltojen ja kallioselänteiden saumakohdassa istuen maisemaan suhteellisen hyvin. Maisema-alueen eteläosat ovat kuuluneet Neuvostoliiton vuosina 1944–1956 vuokraamaan Porkkalan alueeseen. Vuokra-alueen raja on kulkenut Degerbyn itäpuolelta Siuntion kirkonkylän pohjoispuolelle ja sieltä lähes suoraan itään kohti Kirkkonummea. Entiseltä vuokra-alueelta puuttuvat muulle Suomelle tunnusomaiset sodanjälkeiset tyyppirakennukset. Sjundbyn kartanon talousrakennuksen seinässä on edelleen nähtävillä vuokra-aikana kirjoitettuja iskulauseita.

Maisema-alueella on kaksi rakennusperinnöltään edustavaa kirkonkylää. Siuntion kirkonkylän (Tyyskylän) maamerkkinä on komea, keskiaikainen kivikirkko tapuleineen ja kirkkomaineen. Kirkonkylään ja sen tuntumaan on rakennettu jonkin verran uudisrakennuksia, mutta kirkonseutu ja vanhojen liikerakennusten reunustama kylänraitti muodostavat edelleen suhteellisen yhtenäisen ja idyllisen kokonaisuuden. Siuntion varsinainen kuntakeskus sijaitsee Siuntion aseman ympärillä maisema-alueen rajauksen ulkopuolella. Maisema-alueen länsireunalla sijaitseva Degerbyn kirkonkylä on säilyttänyt erinomaisesti 1900-luvun alkupuolelta juontuvan ulkoasunsa. Degerby edustaakin mittakaavaltaan, toiminnoiltaan ja rakennuskannaltaan tyypillistä maatalouspitäjän kirkonkylää kirkkoineen, kunnantupineen, seurantaloineen sekä liike- ja asuinrakennuksineen.

Siuntion ja Degerbyn viljelymaisemat ovat vauraita maatalousmaisemia, jotka ovat säilyttäneet avaran ja hyvin hoidetun yleisilmeensä. Maaseudun elinkeinorakenteen muutos näkyy kuitenkin maisemassa taajamoitumisena. Myös alueen perinteinen myllytoiminta ja sahatalous ovat loppuneet. Alueen vanhoista myllyrakennuksista on jäljellä enää Sjundbyn, Kvarnbyn ja Störsbyn myllyt. Sahatoimintaan liittyneitä rakennuksia ja rakennelmia ei ole säilynyt juuri lainkaan. Siuntion seudun maatalous on lähes karjatonta, joten laidunnuksen muovaamat perinnebiotoopit ovat hävinneet muutamia kallioketoja lukuun ottamatta. Henriksforsin vanha myllymaisema koskineen, vanhoine pihapiireineen ja rantaniittyineen muodostaa myllyrakenteiden häviämisestä huolimatta arvokkaan perinnebiotooppikohteen. Aluetta halkovien voimalinjojen juurelle on muodostunut usein paikoin runsaslajista niittykasvustoa.

Maisemakuva

Siuntion ja Degerbyn viljelymaisemat ovat vaurasta eteläistä maatalousmaisemaa, jossa vuosisatoja jatkuneen viljelyn ja asutuksen muovaama kulttuurimaisema ja vaihtelevat luonnonpiirteet yhdistyvät tasapainoiseksi kokonaisuudeksi. Alueen maisemallisen rungon muodostavat vanhoihin merenlahtiin syntyneet jokilaaksot, jotka on otettu intensiiviseen viljelykseen. Laaksojen reuna-alueiden esihistoriallisesta asutuksesta kertovat lukuisat näkyvillä paikoilla olevat röykkiöhaudat.

Maisema-aluetta luonnehtii hoidettu ilme, joka pohjautuu monin osin alueen pitkään kartanokulttuuriin. Viljelymaisemaa rytmittävät metsäiset kalliomäet, puukujanteet sekä viljelylaaksossa virtaavat vedet. Uudet rakennukset sekä historiallisiin linjoihin pohjautuvat tiet on sovitettu maisemaan harmonisesti. Maisema-alueen eteläosissa maisemakuva on laaja, rauhallinen ja monimuotoinen. Alueen kirkonkylät, Degerby ja Siuntio, ovat säilyttäneet varsin hyvin 1900-luvun alusta periytyvän ilmeensä. Maisema-alueen koillisosissa maisema muuttuu pienipiirteisemmäksi ja jylhemmäksi. Alueen koillisosien jokilaaksot tiivistyvät paikoitellen hyvin kapeiksi ja jyrkkärinteisiksi.

Voimakkaasta viljelystä huolimatta maisema-alueella on myös arvokkaita ja maisemallisesti vaikuttavia luontokohteita. Peltoalojen taustamaisemassa näkyy lähes kaikkialla saarimaisia kalliomäkiä, joiden rinteillä on karua havupuustoa, seinämäisiä kalliopaljastumia ja paikoitellen myös pieniä katajaketoja. Rehevissä jokilaaksoissa, kalliorinteiden juurilla ja kalkkijuonteiden päällä kasvaa tiheäkasvuisia lehtoja. Lisäksi jokivarren linturikkaat suvantojärvet ovat tärkeitä maisemaelementtejä.

Arviointi

Siuntion ja Degerbyn viljelymaisemat muodostavat laajan ja edustavan esimerkin läntisen Uudenmaan vauraista ja yhtenäisistä viljelyalueista. Alueen maisemallisia arvoja korostavat pitkä asutushistoria, Siuntion ja Degerbyn kirkonkylät, useat kartanoympäristöt ja muut kulttuuriympäristön arvokohteet, laajat yhtenäiset viljelyalueet, vanhat tielinjaukset sekä lähes luonnontilainen jokiluonto. Myös monet kallioalueet ja rehevät rinnelehdot ovat maiseman kokonaiskuvan kannalta olennaisia ja luontoarvoiltaan huomattavia kohteita.

Muinaisjäännösrekisteriin merkityt kohteet: 113 kohdetta

Valtakunnallisesti merkittävät rakennetut kulttuuriympäristöt RKY: Degerbyn kirkonkylä; Pikkalan kartano, Sjundbyn kartano; Suitian kartano ja Siuntion kirkko; Suuri Rantatie

Arvokkaat perinnebiotoopit: Fårträskin kalliokedot; Pellaksen niityt; Kresjansbergetin kallioketo

LTA Luontotyyppipäätökset: Gåsarvin pähkinäpensaslehto; Prästgårdenin jalopuumetsikkö; Prästgårdsbergetin lehmusmetsikkö; Kvarnängenin pähkinäpensaslehto; Suitianlinnan läntinen jalopuumetsikkö; Suitianlinnan itäinen jalopuumetsikkö; Fårträskin pähkinäpensaslehto; Kärrbackenin pähkinäpensaslehto; Träskkullan pähkinäpensaslehto; Klevbackabergetin pähkinäpensaslehto

LHA Lehtojensuojelualueet: Kvarnbyn lehtojensuojelualue

YSA Yksityismaiden suojelualueet: Sjundby Parkbergets och Ådalens nso. (luonnonsuojelualue); Lempansån lehto (luonnonsuojelualue); Kvarnbylunden–Ågård; Lehtola

MRA Määräaikaiset yksityismaiden suojelualueet: Tallbergin liito-oravametsä

AMO Vanhojen metsien suojeluohjelma: Torsgårdin metsä

LHO Lehtojensuojeluohjelma: Lempansån lehto; Kvarnbyn lehto

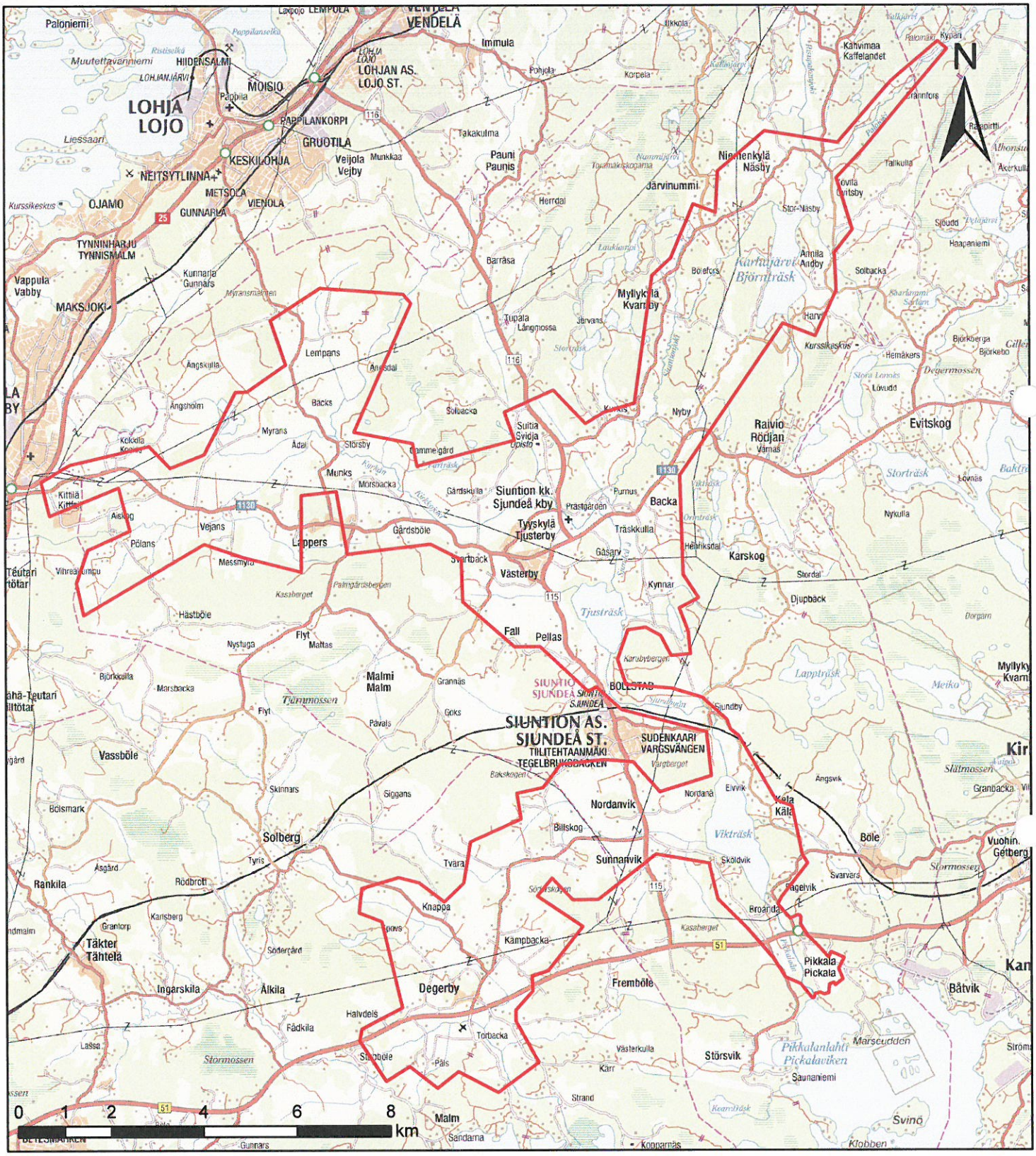
KAO Arvokkaat kallioalueet: Klöverberget; Krejansberget; Grottberget–Storpottsberget; Klevbackaberget; Storberget–Långberget; Svinberget–Kärrbacken; Kimpari–Mustalahdenvuori; Långfallsbergen; Skogsforsen–Prästgårdsbergen; Brunnibergen–Kalkberget; Flaggberget–Luntoberget; Vargberget; Fågelviksberget–Trappberget

FI Natura 2000 -verkostoon kuuluvat alueet: Torsgårdin metsä; Siuntionjoki

Tiedot haettu 26.5.2015

Siuntion ja Degerbyn viljelymaisemat

Kunta: Inkoo, Lohja, Siuntio, Vihti
Maakunta: Uusimaa

Valtakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden rajausehdotus 2015

Valtakunnallisesti arvokkaat maisema-alueet (MAPIO-työryhmän ehdotus) © SYKE
Seutukartta © Karttakeskus Oy

Bild: Mari Jaakonaho

7. Sjundeå och Degerby odlingslandskap

Sjundeå och Degerby odlingslandskap är ett vidsträckt och representativt exempel på västra Nylands välmående och enhetliga odlingsområden. Området är ett nationellt värdefullt landskapsområde (Degerby–Pickalaån–Palojoki kulturlandskap, 1995) vars avgränsning i huvudsak förblir oförändrad.

Landskap	Nyland
Kommun	Ingå, Lojo, Sjundeå, Vichtis
Landskapsprovins	Södra kustlandet
Landskapsregion	Finska vikens kustregion
Area	10 429 ha, varav öppna våtmarker: 158 ha jordbruksmarker: 5 239 ha skog och halvnaturliga marker: 3 891 ha anlagda ytor: 703 ha vatten: 438 ha

Naturens särdrag

Sjundeå och Degerby odlingslandskap representerar södra Finlands välmående jordbrukslandskap, vars grund utgörs av vida lermarker som korsas av små åar och bäckar. Endast miljön omkring Myllykylä norr om Sjundeå samt Palojokis fåra som sträcker sig norrut från Björnträsks nordöstra strand representerar ett brantare naturlandskap i mindre skala. Klippiga och skogsbeklädda ryggar samt sporadiska små odlingar vid deras kanter tillför variation till det låglänta odlingslandskapet. Områdets mellersta och norra delars relief är mycket mer varierande än i områdets södra delar. Landskapsområdet består av gammal havsbotten där de ståtliga klipporna fortfarande påminner om öar i landskapet.

Sjundeå och Degerby odlingslandskap ligger i Södra Finlands granitområde, där det är typiskt med kraftiga, ställvis nästan kanjonliknande krosszoner och sprickningar. Områdets berggrund i granit korsas ställvis av kvarts- eller fältspatgnejs, och på några ställen förekommer det även djupbergarter. Väster om Sjundeå å finns ganska stora enhetliga lerdalar eller områden med lermarker samt klippor som täcks av ett tunt moränlager. Åns östra sida är betydligt klippigare och i huvudsak täckt av ett tunt moränlager. På området förekommer även några sandsediment och enstaka åsryggar.

Grunden till landskapsområdets vattendragssystem utgörs av flera åar som flyter genom lermarkerna och som mynnar ut i Pickalaviken via Pickalaån. Dessutom finns det små åar och bäckar omkring Degerby i landskapsområdets västra delar som mynnar ut i havet via Torbackaån. Väster och söder om Sjundeå kyrkby strömmar åarna i huvudsak genom de flacka åkermarkerna i grunda fåror som ställvis kantas av vide. I områdets nordöstra delar slingrar sig Palojoki och Sjundeå å i sin skarpskurna ådal genom ställvis vildmarksliknande landskap. Sjundeå ås huvudfåra är i naturtillstånd ända fram till Kyrkån och har några forsar. Landskapsområdets största sjöar är Björnträsk med sina ställvis branta stränder som ligger vid Palojoki, Tjusträsk som omges av åkerslätter söder om Sjundeå kyrkby, och Vikträsk som ligger väster om Käla gård. Dessutom finns det små träsk och myrsänkor på klippområdena.

Landskapsområdets viktigaste naturobjekt är lundar som bevarats här och där, med frodig växtlighet och där det förekommer kalkgynnade arter. Små lundar har även bevarats i sänkorna mellan klipporna, på kullarnas branta sluttningar och på stränderna. Lundarnas växtlighet och fågelbestånd är mångsidiga. Det finns även karga talldominerade klippskogar och granbevuxna skogskärr på området. Här och där växer enskilda landskapsträd mitt på åkermarkerna. Några av områdets sjöar och åsträndernas översvämningsvåtmarker är viktiga viloplatser för flyttfåglar. I Sjundeå å finns ett ursprungligt havsöringsbestånd som förökar sig naturligt.

Kulturella särdrag

Sjundeå var ett centrum för bronsåldersbosättningen i Finland. Största delen av områdets fasta fornlämningar är gravrösen från bronsåldern som vanligen ligger på klippområdenas och dalarnas sluttningar, på forna öars och vikars synligaste ställen. Mest gravrösen finns det på Sjundeå kyrkbys och Degerbys områden. På Skällberget väster om Sjundeå kyrkby fanns en gång en borg. På Sjundeå ås och Björnträsks stränder har man även funnit boplatser och lösa fornminnen från stenåldern.

Landskapsområdets bosättning har traditionellt legat på ryggarnas kanter som inte kunde röjas till åkermark. Den bördiga finfördelade jorden har röjts till vidsträckta åkermarker som odlats under flera århundraden. På området finns flera herrgårdar och storgods, varav de viktigaste är Svidja slott, Sjundby slott och Pickala gård som grundades på 1400–1500-talen. Gårdarnas välvårdade byggnader, gårdsplaner, trädgårdar och parker har till största delen bevarat sitt ursprungliga utseende. Svidja slott fick dock sitt nuvarande utseende först i slutet av 1800-talet. Herrgårdarna och storgodsen omges vanligen av grupper av träd och långa alléer som leder till gårdsplanerna. Det finns många alléer, i synnerhet björkalléer, i områdets nordvästra delar i Kyrkåns och Lempansåns dalar.

På Sjundeå och Degerby odlingslandskaps område finns flera gamla bycentrum. Områdets nuvarande bosättning har däremot grupperats relativt jämnt längs landsvägarna och på de vidsträckta åkermarkernas kanter. De största åkerslätterna öppnar sig söder om Sjundeå station. Det finns även störa öppna åkrar längs vägen mellan Sjundeå och Virkby. Linjen för den gamla Stora Strandvägen (Kungsvägen) fungerar som grund för områdets nuvarande huvudvägar. De gamla byvägarna slingrar sig längs dalarnas kanter i synnerhet väster om Vikträsk, i Kvarnbys och Nybys dalar samt öster om Björnträsk. Pickala bro som korsar Pickala å var en viktig marknadsplats och knutpunkt för väg- och sjötrafiken på platsen där Stora Strandvägen, Pickala å och Pickalaviken möttes.

Sjundeå och Degerby byggnadsbestånd har en varierande åldersstruktur. På området finns gott om gamla huvudbyggnader, ståtliga ladugårdar i sten, små stugor med trädgårdar samt skol- och affärsbyggnader i trä. Landskapsområdets sporadiska nybyggen ligger i huvudsak på de traditionella bosättningszonerna där åkrarna och klippryggarna möts och passar relativt bra in i landskapet. Landskapsområdets södra delar ingick i Porkalaområdet som arrenderades till Sovjetunionen 1944–1956. Det arrenderade områdets gräns gick från Degerbys östra sida till Sjundeå kyrkbys norra sida och därifrån nästan rakt österut mot Kyrkslätt. På området saknas den typ av byggnader som var typiska för resten av landet efter kriget. På väggen i en av Sjundby slotts hushållsbyggnader kan man ännu se slagord som ristats in under arrenderingstiden.

På landskapsområdet finns två kyrkbyar med fint byggnadsarv. Sjundeå kyrkbys (Tjusterby) landmärke är en ståtlig medeltida stenkyrka med klockstapel och kyrkogård. I kyrkbyn och i dess närhet har det byggts en del nyare hus, men kyrkans omgivning och bygatan som kantas av gamla affärsbyggnader utgör fortfarande en relativt enhetlig och idyllisk helhet. Sjundeå egentliga kommuncentrum ligger i närheten av Sjundeå station utanför landskapsområdets gränser. På landskapsområdets västra kant ligger Degerby kyrkby som på ett utmärkt sätt bevarat sitt utseende från början av 1900-talet. Degerbys storleksordning, funktioner och byggnadsbestånd representerar en traditionell lantbrukssockens kyrkby med kyrka, kommunalstuga, föreningshus samt affärs- och bostadshus.

Sjundeå och Degerby odlingslandskap är välmående jordbrukslandskap som bevarat sitt öppna och välvårdade utseende. Förändringen i landsbygdens näringsstruktur kan ändå ses i att landskapet blir mer tätortsaktigt. Områdets traditionella kvarnverksamhet och sågindustri har också upphört. Av områdets gamla kvarnbyggnader återstår endast Sjundby, Kvarnby och Störsby kvarnar. Det finns knappt några byggnader och strukturer kvar som hört ihop med sågindustrin. I Sjundeåregionens lantbruk ingår nästan ingen boskapsskötsel, så vårdbiotoperna som uppkommit genom bete har försvunnit, med undantag av några hällmarksängar. Henrikfors gamla kvarnstation med sina forsar, gamla gårdsplan och strandängar utgör en värdefull vårdbiotop trots att kvarnstrukturerna inte längre finns kvar. Vid foten av kraftledningarna som korsar landskapet har det på många ställen uppkommit artrik ängsväxtlighet.

Landskapsbild

Sjundeå och Degerby odlingslandskap är ett välmående sydligt lantbrukslandskap där kulturlandskapet som formats av flera hundra år av odling och bosättning och de varierande naturdragen förenas i en harmonisk helhet. Områdets landskapsmässiga grund utgörs av ådalarna som uppkommit i gamla havsvikar och som tagits i bruk för intensiv odling. Åtskilliga gravrösen på synliga platser vittnar om den förhistoriska bosättningen vid dalkanterna.

Landskapsområdet karakteriseras av ett välvårdat utseende som till stor del härrör sig från områdets långa herrgårdshistoria. Odlingslandskapet delas upp av skogsbeklädda klippsluttningar, alléer och vattnet som strömmar i odlingsdalen. De nya byggnaderna och vägarna som baserar sig på historiska linjer passar in i landskapet på ett harmoniskt sätt. I landskapsområdets södra delar är landskapsbilden vidsträckt, lugn och mångsidig. Områdets kyrkbyar Degerby och Sjundeå har bevarat sitt utseende från början av 1900-talet. I landskapsområdets nordöstra delar får landskapet en ståtligare och mer småskalig karaktär. I områdets nordöstra delar blir ådalarna ställvis mycket smala och branta.

Trots den intensiva odlingen finns det även värdefulla och landskapsmässigt betydelsefulla naturobjekt på landskapsområdet. I landskapet bakom åkermarkerna kan man nästan överallt se ölika klippor på vars sluttningar det växer karga barrträd, väggliknande klippblottningar och ställvis även små enbevuxna torrängar. I de frodiga ådalarna, vid klippsluttningarnas fot och på kalkstensområden växer täta lundar. Dessutom är åns fågelrika selsjöar viktiga landskapsmässiga element.

Bedömning

Sjundeå och Degerby odlingslandskap utgör ett vidsträckt och representativt exempel på västra Nylands välmående och enhetliga odlingsområden. Områdets landskapsmässiga värde framhävs av den långa bosättningshistorian, Sjundeå och Degerby kyrkbyar, de många herrgårdsmiljöerna och kulturmiljöns övriga värdeobjekt, de vidsträckta enhetliga odlingsmarkerna, de gamla väglinjerna och ånaturen som bevarats nästan i naturtillstånd. Även de många klippområdena och de frodiga sluttningslundarna är betydelsefulla för landskapets helhetsbild samt värdefulla naturområden.

Objekt i fornlämningsregistret: 113 objekt

Byggda kulturmiljöer av riksintresse RKY: Degerby kyrkby; Pickala gård, Sjundby slott; Svidja slott och Sjundeå kyrka; Stora Strandvägen

Värdefulla vårdbiotoper: Fårträsks hällmarksängar; Pellas ängar; Kresjansbergets hällmarksäng

LTA Naturtypsbeslut: Gåsarvs hassellund; Prästgårdens ädellövskog; Prästgårdsbergets lövskog; Kvarnängens hassellund; Svidja slotts västra ädellövskog; Svidja slotts östra ädellövskog; Fårträsks hassellund; Kärrbackens hassellund; Träskkullas hassellund; Klevbackabergets hassellund

LHA Lundskyddsområden: Kvarnby lundskyddsområde

YSA Skyddsområden på privat mark: Sjundby Parkbergets och Ådalens nso; Lempansås lund (naturskyddsområde); Kvarnbylunden-Ågård; Lehtola

MRA Tidsbundna skyddsområden på privat mark: Tallbergs flygekorrskog

AMO Programmet för skydd av gamla skogar: Torsgårds skog

LHO Programmet för skydd av lundar: Lempansås lund; Kvarnby lund

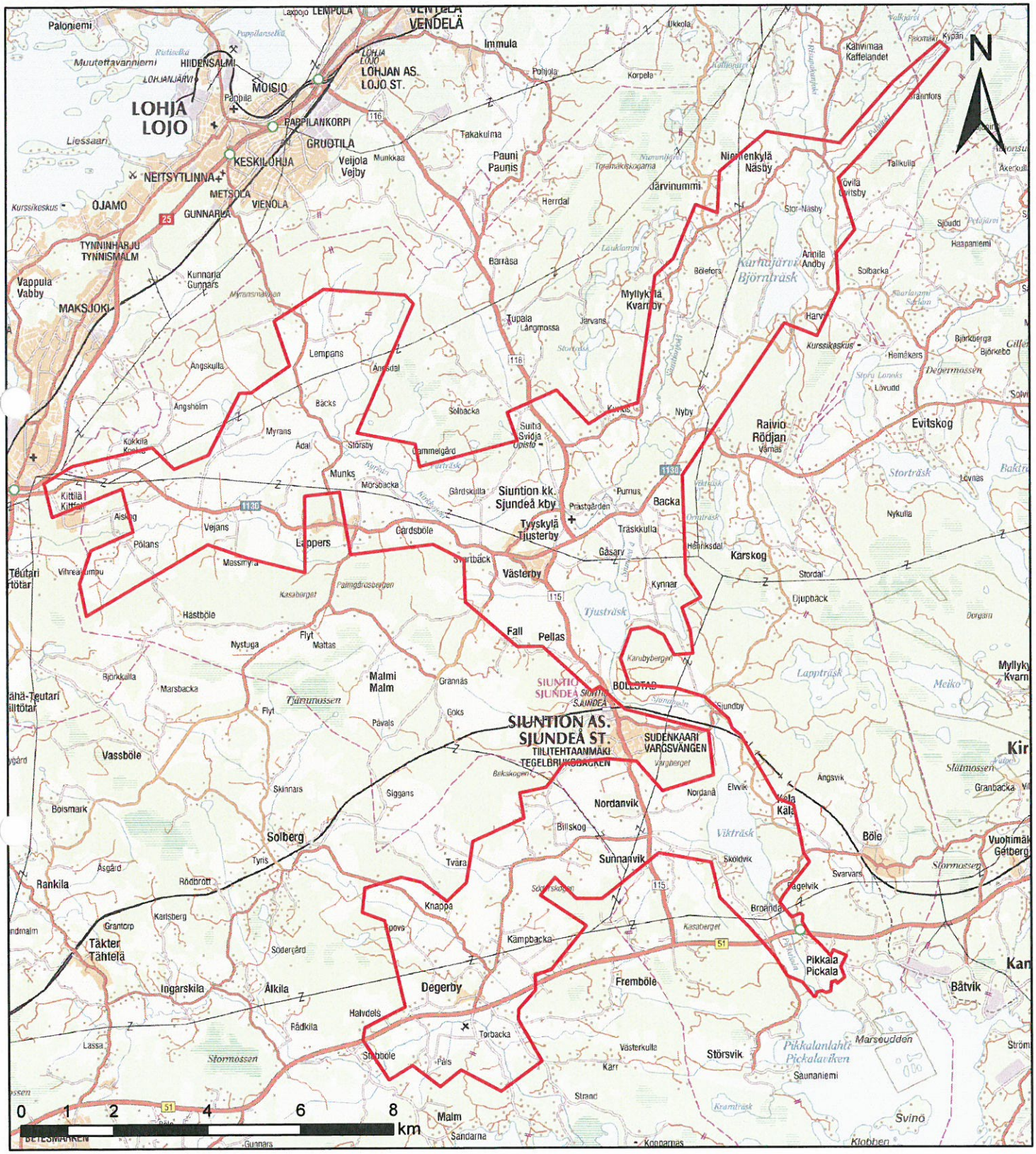
KAO Värdefulla bergsområden: Klöverberget; Krejansberget; Grottberget–Storpottsberget; Klevbackaberget; Storberget–Långberget; Svinberget–Kärrbacken; Kimpari–Mustalahdenvuori; Långfallsbergen; Skogsforsen–Prästgårdsbergen; Brunnibergen–Kalkberget; Flaggberget–Luntoberget; Vargberget; Fågelviksberget–Trappberget

Områden i FI Natura 2000-nätverket: Torsgårds skog; Sjundeå å

Uppgifterna hämtade 26.5.2015

Sjundeå och Degerby odlingslandskap

Kommun: Ingå, Lojo, Sjundeå, Vichtis
Landskap: Nyland

Förslag till avgränsning av nationellt värdefulla landskapsområden 2015

Nationellt värdefulla landskapsområden (MAPIO-arbetsgruppens förslag) © SYKE
Regionkarta © Karttakeskus Oy

Kuva: Mari Jaakonaho

8. Porkkalan saaristo- ja viljelymaisema

Porkkalan saaristo- ja viljelymaisema on kulttuurihistoriallisesti arvokas ja luonnonoloiltaan monipuolinen maisemakokonaisuus, joka ulottuu ulkosaariston luodoilta sisämaan laajoille viljely- ja kosteikkoalueille. Porkkalan saaristo- ja viljelymaisema on ehdolla uutena kohteena valtakunnallisesti arvokkaaksi maisema-alueeksi.

Maakunta	Uusimaa
Kunta	Kirkkonummi
Maisemamaakunta	Eteläinen rantamaa
Maisemaseutu	Suomenlahden rannikkoseutu
Pinta-ala	18 821 ha, josta kosteikkoja ja avointa suota: 204 ha maatalousalueita: 1892 ha metsiä sekä avoimia kankaita ja kalliomaita: 4 715 ha rakennettuja alueita: 485 ha vesialueita: 11 525 ha

Luonnonpiirteet

Pokkalan saaristo- ja viljelymaisema muodostuu ulkomerelle saakka ulottuvasta saaristosta, pitkälle Suomenlahteen työntyvästä kallioisesta Porkkalanniemestä sekä Tavastfjärdenin pohjukan laajoista viljely- ja kosteikkomaisemista. Alue edustaa monipuolisesti Suomenlahden rannikkoseudun maisemaseutua, jolle saaristoalueiden, silokallio- ja metsäsaarekkeiden sekä viljeltyjen tasankojen intensiivinen vaihtelu on tunnusomaista. Kallioperän rikkonaisuudesta johtuen alueen maisemat ovat vivahteikkaita ja pienimuotoisia, mutta alueen pohjoisosien viljelyaukeilla sekä merenrannalla aukeaa myös laajoja näkymiä.

Porkkalanniemen kallioperä on ruhjeista ja selkeästi suuntautunutta. Niemen luoteispuolella on laajahko rapakivigraniittivyöhyke, jonka alueella kallio on lohkeilleempaa ja kivisempää kuin maisema-alueen muissa osissa. Porkkalanniemen kovimmat kivilajit ovat kvartsi- ja maasälpägneissejä, joiden rinnalla kallioperässä on juovamaisesti graniittia ja liuskeisia kivilajeja. Alueen eteläosille ovat luonteenomaisia silokallioiset mäntymetsää kasvavat saarekkeet ja rikkonainen rantaviiva, jonka eteläpuolella aukeaa jyrkkäseinäisten kalliosaarten, luotojen ja avoimien selkäalueiden kirjoma saaristo.

Valtaosa alueen maaperästä on moreenia, jota on ohuina kerroksina etenkin metsäalueilla. Kallioperän notkelmissa ja pienten purojen varsilla on savikoita. Laajimmat savikkoalueet ovat kerrostuneet alueen pohjoisosaan, jossa aukeavat Eestinkylän viljelyalueet. Porkkalanniemen itäreunalla on pieni hiekkamuodostuma. Saltfjärdenin kosteikko maisema-alueen pohjoisosassa on pieni, lähes umpeenkasvanut, peltojen ja kalliometsiköiden rajaama murtovesilahti. Sen ympäristössä maaperään on sekoittunut liejua.

Porkkalan luonto on monipuolista. Runsaiden mäntyvaltaisten metsien lisäksi maisema-alueella kasvaa metsälehmusta, tammea, pähkinäpensasta ja vaahteraa. Jalopuita on etenkin Saltfjärdenin lounaisosassa sijaitsevassa Granholmenin lehmuslehtosaarekkeessa. Rantakasvillisuuden, vesilampareiden ja mutkittelevien ojien mosaiikkina hahmottuva Saltfjärden tarjoaa arvokkaan elinympäristön monille lintu-, kasvi- ja hyönteislajeille. Porkkalan saaristosta löytyy useita luontotyyppejä. Suurimmilla saarilla on esimerkiksi paikoin edustavia lehtoja sekä pieniä luonnontilaisia soistumia. Maisema-alueella on myös laajoja rantaniittyjä. Porkkalan saaristo on linnustollisesti arvokas kohde, joka on tunnettu myös hyvänä muutonseurantapaikkana.

Kulttuuripiirteet

Porkkalan alueella on ollut asutusta jo esihistoriallisella ajalla. Varhaisen asutuksen jälkinä maisema-alueelta tunnetaan hautaröykkiöitä sekä vedenalaisia muinaisjäännöksiä. Alueella on myös viisi pronssikautista hautapaikkaa. Nykyinen maisemarakenne tukeutuu 1630-luvulla merkittäväksi muodostuneen Kirkkonummelta Porkkalanniemen kärkeen johtaneen postitien linjauksiin. Tien varrella on ollut useita luotsitiloja, esimerkiksi Mellangård ja Sunds, jotka ovat myöhemmin kasvaneet suurtiloiksi. Vaurainta maisema-alueen asutus on perinteisesti ollut alueen pohjoisosassa Eestinkylässä ja Saltfjärdenin viljavan peltoaukean ympärillä. Porkkalanniemen merkittävimpiä kyliä ovat olleet Storkanskog, Porkkala ja Värby, joissa perinteistä rakennuskantaa on säilynyt vaihtelevasti. Alueen vanha kylärakenne hahmottuu parhaiten Storkanskogissa.

Porkkalanniemen perinteisissä elinkeinoissa ovat yhdistyneet maanviljelys ja saaristolaiselinkeinot. Alueen maisemapiirteitä on ohjannut olennaisesti myös merenkulku. Porkkalanniemen edustalle on pystytetty kaksi majakkaa, 1800-luvun alussa rakennettu Rönnskärin majakka ja noin sata vuotta nuorempi Kallbådan majakka. Rönnskärin majakka edustaa Suomen vanhinta säilynyttä majakka-arkkitehtuuria, ja sen ympärille on rakennettu luotsiasema sekä muita merenkulkuyhteisölle kuuluneita rakennuksia. Ulkomerellä, yhdeksän kilometrin päässä Porkkalanniemen kärjestä sijaitseva Kallbådan on Suomen viimeinen miehitetyksi tehty merimajakka, jonka matala majakkatorni ja asuinsiipi on valettu massiiviselle betonisokkelille. Kaukoohjauksella toimiva Kallbådan on edelleen majakkakäytössä, mutta Rönnskärin valo on sammutettu jo 1920-luvulla.

Monipuolisten saaristolais- ja maatalouselinkeinojen ohella Porkkalan maisemien kehittymiseen on vaikuttanut sen sotilasstrateginen merkitys. Porkkala sijaitsee Suomenlahden kapeimmalla kohdalla, alle 40 kilometrin päässä Viron rannikosta, ja sitä on pidetty otollisena linnoitus- ja laivastotukikohtana. Sotilaallinen historia näkyy alueella muun muassa laajoina linnoitus- ja kuljetusrakennelmina. Erityisen merkittäviä rakennelmia ovat 1910-luvun alussa rakennetun Pietari Suuren merilinnoituksen jäänteet, jotka kuuluivat koko Suomenlahden laajuiseen rannikkopuolustusjärjestelmään.

Vuosina 1944–1956 Porkkala oli vuokrattuna Moskovan välirauhan mukaisesti Neuvostoliitolle, joka käytti aluetta laivastotukikohtana. Neuvostoliitto rakensi maisema-alueen tuntumaan muun muassa Upinniemen

sotasataman ja Båtvikin huoltosataman. Porkkalassa vuokra-ajasta muistuttaa maisema-aluetta luodekaakkosuunnassa halkova mukulakivipäällysteinen Kabanovin tykkitie, joka rakennettiin raskaita sotilaskuljetuksia varten. Lisäksi alueen metsistä löytyy bunkkereita ja Friggesbyssä toimineen sotilaslentokentän hävittäjäsuojia. Vuokra-ajasta johtuen Porkkalasta puuttuu muulle Suomelle tyypillinen sodanjälkeinen tyyppitaloasutus.

Porkkalan maisema-alue on kokonaisuudessaan elävää ja hyvinvoivaa kulttuurimaisemaa, jossa maanviljelys, omakotiasutus, huvilat ja virkistysalueet limittyvät toisiinsa. Porkkalanniemellä ja saaristossa sijaitsee useiden kuntien virkistysalueita. Alue on etenkin vapaa-ajankalastajien ja lintuharrastajien suosiossa. Lisäksi Porkkalanniemen ranta-alueilla on runsaasti huviloita ja kausiasutusta. Alueen lähellä sijaitsevat Peuramaan lasketteluKeskus ja golfkenttä näkyvät maisema-alueelle, mutta eivät hallitse maisemaa. Maisema-alueen pohjoisosien tuntumaan on rakennettu uusia omakotitaloalueita Kirkkonummen keskustaajaman laajentuessa.

Maisemakuva

Porkkalan saaristo- ja viljelymaisema on maisemallisesti monipuolinen alue, jonka yleiskuvassa vaihtelevat peltoalueet, metsäsaarekkeet ja paikoitellen jyrkkäpiirteisetkin kallioalueet. Rannikkoalue on samanaikaisesti avaraa ja pienipiirteistä. Alueella on paljon kapeita ja pieniä lahdelmia sekä saarten suojaan jääviä poukamia, joiden niittyjä ja rantametsiä reunustavat korkeat kalliot. Niemien kärjistä ja kallioiden lakialueilta aukeaa pitkiä näkymiä avomerelle, jota kirjovat korkeat kalliosaaret sekä matalat aallonpieksämät luodot. Alueen eteläkärjessä sijaitseva Kallbådan majakkaluoto on keskellä avomerta.

Maisemarakenteen rungon muodostaa Porkkalan vanha postitie, joka mutkittelee luonnonmuotojen mukaan. Mutkaisen tien varrella aukeaa niin pienipiirteisesti polveilevia peltomaisemia kuin satunnaisia merinäkymiäkin. Alueen tiiviit ryhmäkylät sijaitsevat tiiviisti maantien tai siitä erkanevien pikkuteiden varsilla. Pohjoisosien viljelyaukeat ja Saltfjärdenin kosteikkoalueet muodostavat laajan, yhtenäisen ja omanlaisensa maisematilan. Alueella on myös runsaasti eri-ikäistä huvila- ja mökkikantaa.

Arviointi

Porkkalan saaristo- ja viljelymaisema on kulttuurihistoriallisesti arvokas maisemakokonaisuus, joka muodostuu ulkosaariston luodoista, Porkkalanniemen kalliorannoista, pienistä luotsikylistä sekä sisämaan laajoista viljely- ja kosteikkoalueista. Alueen olennaisimpia maisemallisia arvotekijöitä ovat peltoaukeiden pienipiirteinen viljelymaisema, vanha kyläasutus sekä ulkosaaristosta sisämaan viljelyaukeisiin ulottuva maisemallinen jatkumo. Porkkalan kulttuurihistoriallisia kerrostumia rikastavat esihistoriallisen ajan hautaröykkiöt, 1600-luvulta periytyvät tielinjaukset, vanhat merenkulkureitit, majakka- ja luotsiyhdyskunnat sekä Porkkalan vuokra-ajan rakenteet.

Muinaisjäännösrekisteriin merkityt kohteet: 83 kohdetta

Valtakunnallisesti merkittävät rakennetut kulttuuriympäristöt RKY: Kabanovin tykkitie; Kallbådan ja Rönnskärin majakat

Arvokkaat perinnebiotoopit: Sundsin kalliokumpareet; Saltfjärdenin rantaniitty; Dåvitsin entiset laitumet

LTA Luontotyyppipäätökset: Rilaxin tammimetsä; Läduvikenin pähkinäpensaslehto; Kyrkogårdsön jalopuumetsikkö

ESA Erityiset suojelualueet: Kantskogsbrotten–Bergstadsbrottenin luonnonsuojelualue; Kallbådanin hylkeidensuojelualue; Porkkalan saariston luonnonsuojelualue

HYL Hylkeidensuojelualueet: Kallbådanin hylkeidensuojelualue

YSA Yksityismaiden suojelualueet: Håkansholmin luonnonsuojelualue; Gästerbyn lehtometsikkö (luonnonsuojelualue); Galjonsgrundin luonnonsuojelualue; Saltfjärdenin luonnonsuojelualue; Vintervägsträsket (luonnonsuojelualue); Sannskärin luoto (luonnonsuojelualue); Salmenin luonnonsuojelualue; Segelkobbarna (luonnonsuojelualue); Rödbergsvikenin luonnonsuojelulaue; Järsön luonnonsuojelualue; Vetokannaksen luonnonsuojelualue; Porkkalanniemen luonnonsuojelualue; Ändholmenin luonnonsuojelualue

LVO Lintuvesiensuojeluohjelma: Saltfjärden ja Tavastfjärden

RSO Rantojensuojeluohjelma: Porkkalan rannikko

IBA Kansainvälisesti arvokkaat lintualueet: Kirkkonummen saaristo

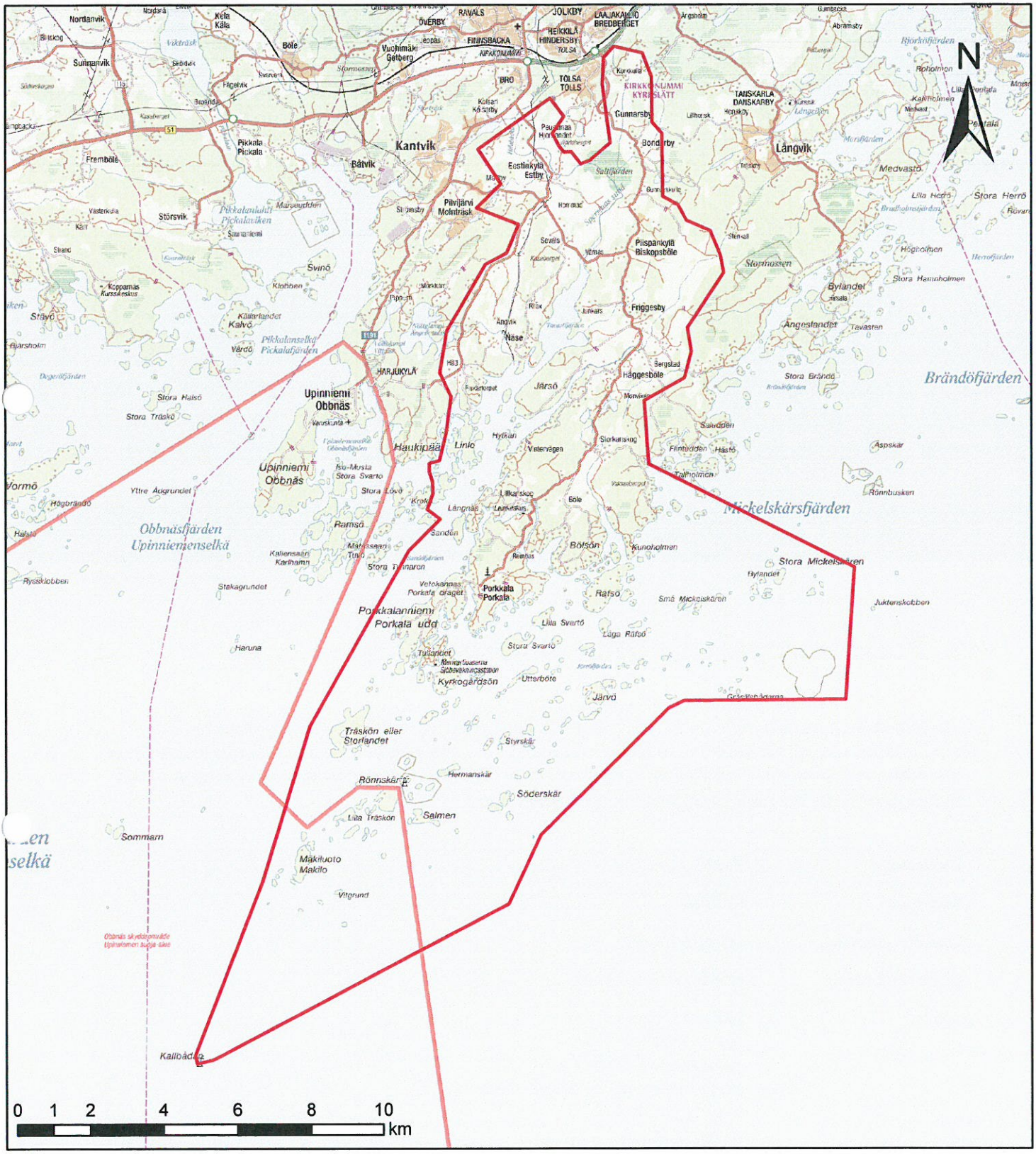
KAO Arvokkaat kallioalueet: Gunnarsbyn Högberget; Kasaberget; Järsö; Porkkalanniemi

FI Natura 2000 -verkostoon kuuluvat alueet: Kirkkonummen saaristo (SCI); Saltfjärdenin–Tavastfjärdenin lintuvedet; Medvastö–Stormossen

Tiedot haettu 26.5.2015

Porkkalan saaristo- ja viljelymaisema

Kunta: Kirkkonummi
Maakunta: Uusimaa

Valtakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden rajausehdotus 2015

Valtakunnallisesti arvokkaat maisema-alueet (MAPIO-työryhmän ehdotus) © SYKE
Seutukartta © Karttakeskus Oy

Bild: Mari Jaakonaho

8. Porkala skärgårds- och odlingslandskap

Porkala skärgårds- och odlingslandskap är en kulturhistoriskt värdefull landskapshelhet med mångsidiga naturförhållanden som sträcker sig från yttre skärgårdens kobbar till inlandets odlings- och våtmarksområden. Porkala skärgårds- och odlingslandskap föreslås som ett nytt objekt i förteckningen över nationellt värdefulla landskapsområden.

Landskap	Nyland
Kommun	Kyrkslätt
Landskapsprovins	Södra kustlandet
Landskapsregion	Finska vikens kustregion
Area	18 821 ha, varav öppna våtmarker: 204 ha jordbruksmarker: 1892 ha skog och halvnaturliga marker: 4 715 ha anlagda ytor: 485 ha vatten: 11 525 ha

Naturens särdrag

Porkala skärgårds- och odlingslandskap består av skärgården som sträcker sig ända ut till det öppna havet, den klippiga Porkalaudden som sträcker sig långt ut i Finska viken, samt Tavastfjärdens bottens vidsträckta odlings- och våtmarkslandskap. Landskapet representerar Finska vikens kustregions landskapsregion på ett mångsidigt sätt; den intensiva variationen mellan skärgårdsområden, rundhälls- och skogsöar och odlade slätter är typisk för området. Tack vare berggrundens oenhetlighet är områdets landskap nyansrika och småskaliga, men det öppnar sig även vidsträckta vyer från områdets norra delars öppna odlingsmarker och stränder.

Porkalauddens berggrund är tydligt riktad och har många krosszoner. På uddens nordvästra sida finns en ganska stor rapakivigranitzon, och där är klipporna mer spruckna och steniga än i landskapsområdets övriga delar. Porkalauddens hårdaste bergarter är kvarts- och fältspatgnejser, och vid sidan av dem förekommer även ådror av granit och skifferstenarter i berggrunden. I områdets södra delar är det typiskt med tallbevuxna rundhällar och en oenhetlig strandlinje som söderut kantar en skärgård med branta klippöar, kobbar och öppna fjärdar.

Största delen av områdets jordmån är morän, som det finns tunna lager av särskilt på skogsområdena. I berggrundens sänkor och vid de små bäckarnas stränder förekommer lermarker. De största lermarkerna har sedimenterats i områdets norra del, där Estbys odlingsmarker öppnar sig. På Porkalauddens östra kant finns en liten sandformation. Saltfjärdens våtmark i landskapsområdets norra del är en liten, nästan igenvuxen brackvattenvik som kantas av åkrar och klippskogar. I vikens omgivning är jordmånen gyttjeblandad.

Porkalas natur är mångsidig. Förutom de många talldominerade skogarna växer det skogslind, ek, hassel och lönn på området. Ädla lövträd växer i synnerhet i Granholmens linddunge i Saltfjärdens sydvästra del. Saltfjärden gestaltas som en mosaik av strandväxtlighet, tjärnar och slingrande diken och erbjuder en värdefull livsmiljö för många olika fågel-, växt- och insektarter. I Porkala skärgård förekommer flera olika naturtyper. På de största öarna finns det ställvis till exempel fina lundar och små sankmarker i naturtillstånd. Det finns även vidsträckta strandängar på landskapsområdet. Porkala skärgård har ett värdefullt fågelbestånd och är även känd som en bra plats för att observera flyttfåglar.

Kulturella särdrag

Det har funnits bosättning i Porkalaområdet redan under förhistoriska tiden. Tecken på den tidiga bosättningen som man funnit på landskapsområdet är gravrösen och fornlämningar under vattenytan. Det finns även fem gravplatser från bronsåldern på området. Den nuvarande landskapsstrukturen grundar sig på linjen för postvägen från Kyrkslätt till Porkalauddens spets som blev viktig på 1630-talet. Längs med denna väg fanns det flera lotsgårdar, till exempel Mellangård och Sunds, som senare har vuxit till storgods. Bosättningen på landskapsområdet har traditionellt varit som mest blomstrande i områdets norra delar i Estby och runt Saltfjärdens bördiga åkermarker. Porkalauddens viktigaste byar var Storkanskog, Porkala och Värby där varierande mängder av det traditionella byggnadsbeståndet bevarats. Bäst kan man urskilja områdets gamla bystruktur i Storkanskog.

I Porkalauddens traditionella näringar kombinerades jordbruket med skärgårdsnäringarna. Områdets landskapsdrag formades även av sjöfarten. Utanför Porkalaudden finns två fyrar, Rönnskärs fyr från början av 1800-talet och Kallbådans fyr, som är ca 100 år yngre. Rönnskärs fyr representerar Finlands äldsta bevarade fyrarkitektur, och runt den har det byggts en lotsstation och övriga byggnader som tillhört sjöfartssamhället. Kallbådan, som ligger ute på öppna havet nio kilometer från Porkalaudden, är den sista havsfyren i Finland som byggdes för att vara bemannad. Dess låga fyrtorn och bostadsflygel är gjutna på en massiv betongsockel. Kallbådan är fortfarande i bruk och fungerar med fjärrstyrning, medan ljuset på Rönnskär släcktes redan på 1920-talet.

Förutom de mångsidiga skärgårds- och jordbruksnäringarna har även Porkalas militärstrategiska betydelse påverkat landskapets utveckling. Porkala ligger på Finska vikens smalaste ställe, under 40 kilometer från den estniska kusten, och har ansetts vara en utmärkt fästnings- och flottbas. Militärhistorian är synlig på området bland annat i form av stora fästnings- och transportstrukturer. Bland de viktigaste strukturerna finns resterna av Peter den stores sjöfästning från början av 1910-talet, som ingick i kustförsvarssystemet som omfattade hela Finska viken.

Under 1944–1956 arrenderades Porkala till Sovjetunionen i enlighet med Mellanfreden i Moskva, och användes då som flottbas. Sovjetunionen byggde bland annat Obbnäs krigshamn och Båtvikens underhållshamn i närheten av landskapsområdet. Kabanovs kanonväg, den kullerstensbeklädda vägen som korsar landskapsområdet i nordväst-sydöstlig riktning och som byggdes för tunga militärtransporter, påminner fortfarande om Porkalas arrendetid. Dessutom finns det bunkrar i områdets skogar, och i Friggesby finns jaktplansskydd efter militärflygplatsen som låg där. På grund av arrendetiden saknar Porkala den typ av byggnader som blev typisk för resten av Finland efter kriget.

Porkala landskapsområde är i sin helhet ett livskraftigt och välmående kulturlandskap där jordbruket, egnahemshusen, villorna och rekreationsområdena överlappar. På Porkalaudden och i skärgården finns flera kommuners rekreationsområden. Området är särskilt populärt bland fritidsfiskare och fågelskådare. Dessutom finns det gott om villor och säsongbosättning på Porkalauddens strandområden. Närliggande Hjortlandets skidcentrum och golfbana är synliga från landskapsområdet, men de dominerar inte vyerna. I närheten av landskapsområdets norra delar har det byggts nya egnahemshusområden då Kyrkslätts centrala tätort har utvidgats.

Landskapsbild

Porkala skärgårds- och odlingslandskap är ett landskapsmässigt mångsidigt område där åkermarker, skogsöar och ställvis skarpskurna klippområden alternerar i landskapet. Kustområdet är samtidigt både vidsträckt och småskaligt. På området finns det många smala och små vikar och bukter som skyddas av holmar och vars ängar och strandskogar kantas av höga klippor. Från uddarnas spetsar och klippornas krön öppnas vidsträckta vyer mot det öppna havet med sina klippöar och låga vågpiskade kobbar. Kallbådans fyrkobbe, som ligger i områdets södra spets, står mitt i det öppna havet.

Landskapsstrukturens ryggrad består av Porkala gamla postväg som slingrar sig enligt naturens former. Längs den slingrande vägen öppnar sig både lätt kuperade åkerlandskap och sporadiska havsvyer. Områdets täta gruppbyar ligger nära landsvägen eller längs de små vägarna som skiljer sig från landsvägen. De norra delarnas odlingsslätter och Saltfjärdens våtmarker utgör ett vidsträckt, enhetligt och unikt landskap. Det finns även gott om villor och stugor i olika åldrar på området.

Bedömning

Porkala skärgårds- och odlingslandskap är en kulturhistoriskt värdefull landskapshelhet som består av yttre skärgårdens kobbar, Porkalauddens klippstränder, små lotsbyar och inlandets vidsträckta odlings- och våtmarksområden. De viktigaste landskapsmässiga värdefaktorerna på området är de öppna åkrarnas småskaliga odlingslandskap, den gamla bybosättningen samt den landskapsmässiga helheten som sträcker sig från yttre skärgården till inlandets odlingslandskap. Porkalas kulturhistoriska skikt berikas av den förhistoriska tidens gravrösen, väglinjerna från 1600-talet, de gamla sjölederna, fyr- och lotssamhällena samt strukturerna från Porkalas arrendetid.

Objekt i fornlämningsregistret: 83 objekt

Byggda kulturmiljöer av riksintresse RKY: Kabanovs kanonväg; Kallbådans Rönnskärs fyrar

Värdefulla vårdbiotoper: Sunds klippbackar; Saltfjärdens strandäng; Dåvits gamla beten

LTA Naturtypsbeslut: Rilax ekskog; Läduvikens hassellund; Kyrkogårdsöns ädellövskog

ESA Särskilda skyddsområden: Kantskogsbrotten–Bergstadsbrottens naturskyddsområde; Kallbådans sälskyddsområde; Porkala skärgårds naturskyddsområde

HYL Sälskyddsområden: Kallbådans sälskyddsområde

YSA Skyddsområden på privat mark: Håkansholms naturskyddsområde; Gästerbys lund (naturskyddsområde); Galjonsgrunds naturskyddsområde; Saltfjärdens naturskyddsområde; Vintervägsträsket (naturskyddsområde); Sannskär (naturskyddsområde); Salmens naturskyddsområde; Segelkobbarna (naturskyddsområde); Rödbergsvikens naturskyddsområde; Järsös naturskyddsområde; Vetokannas naturskyddsområde; Porkalauddens naturskyddsområde; Ändholmens naturskyddsområde

LVO Programmet för skydd av fågelrika insjöar och havsvikar: Saltfjärden och Tavastfjärden

RSO Programmet för skydd av stränder: Porkala kust

Internationellt värdefulla fågelområden (IBA): Kyrkslätts skärgård

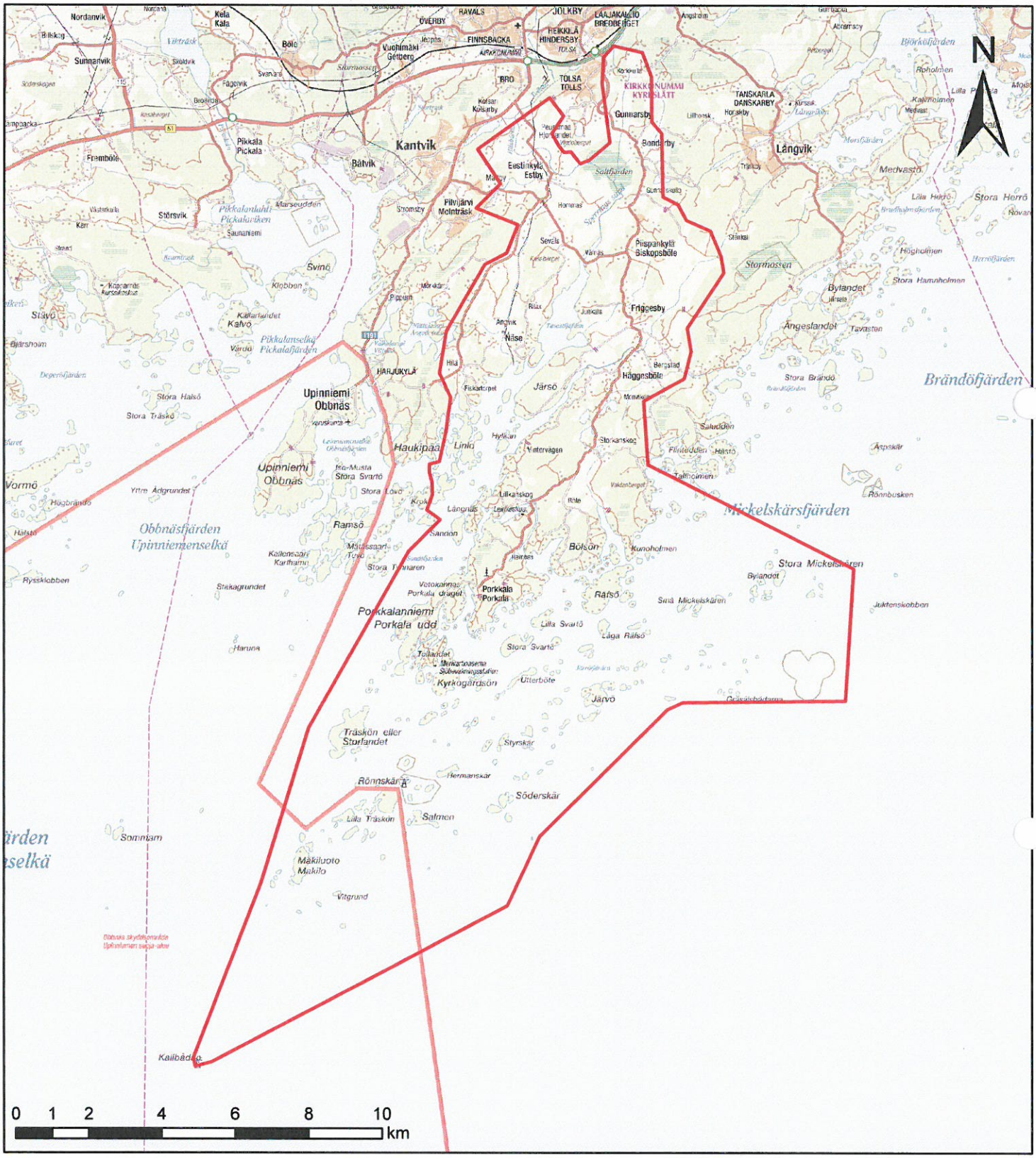
KAO Värdefulla bergsområden: Gunnarsbys Högberget; Kasaberget; Järsö; Porkalaudden

Områden i FI Natura 2000-nätverket: Kyrkslätts skärgård (SCI); Saltfjärdens–Tavastfjärdens fågelvatten; Medvastö–Stormossen

Uppgifterna hämtade 26.5.2015

Porkala skärgårds- och odlingslandskap

Kommun: Kyrkslätt
Landskap: Nyland

Förslag till avgränsning av nationellt värdefulla landskapsområden 2015

Nationellt värdefulla landskapsområden (MAPIO-arbetsgruppens förslag) © SYKE
Regionkarta © Karttakeskus Oy

Kuva: Tapio Heikkilä

9. Helsingin edustan merimaisema

Helsingin edustan merimaisema on kulttuurihistoriallisesti monikerroksinen maisemanähtävyys, jonka kiintopisteitä ovat Suomenlinnan linnoitussaaret sekä Helsingin edustan avoimet merinäkymät laivaväylineen. Suomenlinna on valtakunnallisesti arvokas maisemanähtävyys (Suomenlinna, 1995). Uudessa inventoinnissa maisemanähtävyyttä ehdotetaan laajennettavaksi koko Helsingin edustan merimaiseman laajuiseksi.

Maakunta	Uusimaa
Kunta	Helsinki
Maisemamaakunta	Eteläinen rantamaa
Maisemaseutu	Suomenlahden rannikkoseutu
Pinta-ala	4 624 ha, josta kosteikkoja ja avointa suota: 1 ha maatalousalueita: 0 ha metsiä sekä avoimia kankaita ja kalliomaita: 239 ha rakennettuja alueita: 60 ha vesialueita: 4 324 ha

Luonnonpiirteet

Helsingin edustan merimaisema koostuu erikokoisista saarista sekä pienistä kallioisista luodoista, joita erottavat vilkkaasti liikennöityjen meriväylien halkomat vesialueet. Saaret ovat pääasiassa paljasta tai harvan kasvillisuuden peittämää graniittia, mutta alueen kallioperässä on myös gneissijuonteita sekä kvartsi- tai granodioriitin luonnehtimia alueita. Useimmat saaret ja luodot ovat paljaaksi huuhtoutuneita, mutta paikoitellen kalliopintoja peittää ohut moreeni. Monien Helsingin edustan saarten kallioperää on louhittu linnoitusten rakennusmateriaaliksi.

Maisemanähtävyyden suurimpia saaria ovat Suomenlinnan linnoituksen pääsaaret Susisaari ja Iso Mustasaari sekä Suomenlinnan itäpuolella sijaitsevat Vallisaari ja Kuninkaansaari. Harakan saaresta Suomenlinnan ja Vallisaaren kautta Santahaminaan kulkeva saariketju muodostaa luontaisen portin Kruunuvuorenselältä avomerelle. Saariketjun eteläpuolella on lähinnä pieniä avoimia luotoja sekä hieman suuremmat Harmaja ja Katajaluoto. Hernesaaren kaupunginosan edustalla sijaitsevat Pihlajasaaret muodostavat oman luonnonpiirteiltään arvokkaan kokonaisuutensa.

Alueen kasvillisuus vaihtelee ulkosaarten niukasta kasvillisuudesta sisäsaarten paikoitellen runsaslajisiin lehtoihin. Monien saarten käyttöä on rajoitettu, joten niihin on kehittynyt monipuolisia luontokohteita, kuten sotilaskäytön tai laidunnuksen synnyttämiä kallioketoja ja rantaniittyjä. Alueen kasvimaailmaa rikastavat rehun- tai sorantuonnin myötä alueelle levinneet tulokasharvinaisuudet. Suomenlinnassa on lisäksi jalojen lehtipuiden reunustamia puistoalueita sekä puutarhakasvillisuutta. Helsingin edustan saaristossa on useita arvokkaita lintujen pesimäluotoja.

Ekologiselta laadultaan meri on Helsingin edustalla välttävä. Alueen vedet ovat varsin rehevöityneitä ja sameita, ja ne kärsivät happikadosta sekä sinilevästä. Kesäaikaan alueella mitataan Suomen rannikkovesien suurimpia fosforiarvoja. Helsingin merialueelta on tavattu noin 60 kalalajia, joista lohta, taimenta, kuhaa, siikaa ja ahventa kalastetaan edelleen ammattimaisesti.

Kulttuuripiirteet

Helsingin edustan merimaisemassa yhdistyvät merenkulkuun, sotahistoriaan, virkistyskäyttöön ja kaupungin kasvuun liittyvät elementit. Alueen kiintopiste, Suomenlinnan merilinnoitus, on liitetty vuonna 1991 Unescon maailmanperintöluetteloon ainutlaatuisena sotilasarkkitehtuurin muistomerkkinä. Helsingin edustalla on myös monia arvokkaita ensimmäisen maailmansodan aikaisia linnoitteita ja lukuisia historiallisen ajan muinaisjäänteitä, joista suuri osa on vedenalaisia hylkyjä.

Alueen linnoitushistoria ulottuu 1550-luvulle saakka, jolloin Vallisaareen rakennettiin puolustusrakenteita. Aktiiviseen linnoituskäyttöön Helsingin edustan saaret otettiin kuitenkin vasta Ruotsille tappiollisen Hattujen sodan jälkeen vuonna 1748. Suomenlinnan rakennustöiden johtoon nimitettiin linnoitusupseeri Augustin Ehrensvärd, joka sovitti linnoituksen kallioiseen saaristomaastoon bastionijärjestelmää noudattaen. Suomenlinna (Viapori) ei koskaan valmistunut Ehrensvärdin suunnittelemassa laajuudessa, mutta Ehrensvärdin kuollessa vuonna 1772 linnoitus oli lähes puolustuskunnossa.

Suomenlinnan päälinnoituksen muodostivat Kustaanmiekka, Susisaari, Iso-Mustasaari, Pikku Mustasaari ja Länsi-Mustasaari. Ulkovarustuksia oli lisäksi Särkällä ja Vallisaaressa. Linnoitusvarustusten ohella Suomenlinnaan rakennettiin saaristolaivaston korjaustelakka sekä kasarmi- ja talousrakennuksia. Suomenlinna toimi rakennusvaiheessaan merkittävänä kulttuurikeskuksena, jonka rakennustyöt piristivät lähialueiden elinkeinoelämää. Suomenlinnaan kuljetettiin paljon puuta ja muuta rakennusmateriaalia Helsingin maalaiskunnasta, Santahaminasta ja Espoon Soukasta. Muurikivet louhittiin pääasiassa linnoitussaarten omista kallioista.

Valta vaihtui Suomenlinnassa vuonna 1808, kun linnoitus antautui Venäjälle Suomen sotaan liittyneen piirityksen jälkeen. Venäjä vahvisti linnoitusta rakentamalla Isolle Mustasaarelle venäläisen varuskuntakorttelin. Vuonna 1854 valmistui myös saaren ortodoksinen kirkko. Suomenlinnaa pommitettiin rajusti Krimin sodassa vuonna 1855, jolloin suuri osa linnoituksen rakennuskannasta vaurioitui. Sodan jälkeen venäläiset alkoivat linnoittaa saaren läntisiä puolustusrakenteita maavallein ja tykkipatterein. Venäläisellä kaudella Suomenlinnaan rakennettiin myös lisää kasarmirakennuksia, sairaala sekä varikko- ja verstasalue.

Suomen itsenäistyttyä Suomenlinna otettiin suomalaiseen varuskuntakäyttöön. Linnoituksen nimi muutettiin nykyiseen muotoonsa toukokuussa 1918. Sisällissodan jälkeen Suomenlinnassa toimi pääkaupunkiseudun suurin vankileiri, mutta aluetta kehitettiin myös sotilaallisena tukikohtana. Suomenlinnaan sijoitettiin Meri-

sotakoulu, ja Susisaaren telakka-alueelle perustettiin sukellusvenelaivueen päätukikohta sekä lentokonetehdas. Suomenlinnan ortodoksinen varuskuntakirkko muutettiin nykyiseen, luterilaiseen asuunsa vuonna 1928. Samalla kirkon torniin asennettiin majakkavalo.

Suomenlinna siirtyi siviilihallinnolle vuonna 1973, kun puolustusministeriö luovutti alueen opetusministeriölle. Linnoitus on vakiintunut monipuoliseksi asuin- ja virkistysalueeksi, jonne on tiiviit lauttayhteydet Helsingin keskustasta. Suomenlinnaan tutustuu vuosittain yli 700 000 kävijää. Suomenlinnan ylläpidosta ja huollosta vastaa Suomenlinnan hoitokunta, joka on opetus- ja kulttuuriministeriön alainen valtion virasto.

Suomenlinnan ohella monilla muillakin Helsingin edustan merimaiseman saarilla on linnoitusvarustuksia tai muita sotilaallisen toiminnan merkkejä. Suomenlinnaan liittyvän linnoitusjärjestelmän osia on muun muassa Särkän saaressa sekä Vallisaaressa. Vallisaaressa ja Kuninkaansaaressa on myös paljon venäläisten rakentamia linnoitusrakenteita. Suomen sodan aikaisia antautumisneuvotteluja isännöineessä Lonnan saaressa on sijainnut miinavarastoja ja magneettimiinojen torjuntaan liittyvä demagnetointiasema. Harmaja, Itäinen Pihlajasaari ja Katajaluoto ovat puolestaan olleet osa ensimmäisen maailmansodan aikaista linnoitusketjua. Harakassa on sijainnut puolustusvoimien kemiallinen koelaboratorio sekä venäläisten rakentama kasarmi.

Helsingin edustan saarilla on myös suhteellisen rikas teollinen historia. Suomenlinnan telakalla on valmistettu ja korjattu toisen maailmansodan jälkeen laivoja siviilikäyttöön. Tätä ennen telakka on ollut sotilaskäytössä. Suomenlinnan telakka on maan vanhin edelleen toiminnassa oleva kuivatelakka. Myös Sirpalesaaressa ja Valkosaaressa on ollut telakkatoimintaa. Valkosaaressa on ollut veneveistämö, sairaala ja karanteeniasema, ja Uunisaaressa on toiminut vernissatehdas, öljytehdas ja ruumisarkkujen valmistamo. Nykyisin entisillä tehdasalueilla on pursiseura- ja virkistystoimintaa.

Helsingin edustan merimaisemaan kuuluvat myös laivaliikennettä ohjaavat väylämerkit, loistot sekä luotsitoiminnan rakennukset. Helsingin edustan merimaiseman itä- ja länsirajat noudattelevat Helsingin suurimpiin matkustajasatamiin johtavia laivaväyliä, joista Kustaanmiekan salmesta Katajanokalle ja Olympiasatamaan kulkeva väylä on Suomen tunnetuimpia sisääntuloväyliä. Vanhimmat meriliikenteen opastuskerrostumat löytyvät Harmajan saaresta, jossa on sijainnut jo 1500-luvulla purjehdusmerkki. Tunnusmajakan Harmaja sai 1700-luvulla, ja vuonna 1883 saareen rakennettiin valomajakka, jota korotettiin myöhemmin. Harmajassa toimii edelleen luotsiasema. Koirakarilla Harmajan länsipuolella on loisto ja linjataulu. Katajanokanluodolla sijaitsee vanhoja luotsirakennuksia, jotka kuvastavat Helsingin edustan saarien niukkaa ja muodoiltaan vaatimatonta siviiliasutusta.

Helsingin edustan merimaiseman saaret ovat olleet jo pitkään suosittuja retkikohteita, ja alueella on liikkunut runsaasti kotitarvekalastajia ja huviveneilijöitä. 1800-luvulla saaristoon avattiin saksalaisen mallin mukaisesti kansanpuistoja, joissa järjestettiin tanssi- ja urheilutapahtumia. Läntiseen Pihlajasaareen perustettiin 1800-luvun lopulla huvila-alue, jonka huviloista monet ovat edelleen jäljellä. Saari on ollut yleistä ulkoilualuetta vuodesta 1928 alkaen.

Maisemakuva

Helsingin edustan merimaiseman voi jakaa maisemallisesti kahteen osaan. Suomenlinnan merilinnoituksen sekä sitä reunustavien saarien muodostaman kehän sisäpuolelle jää pieniä ja keskisuuria saaria, joiden maisemaa on muokattu tuntuvasti. Saarissa on linnoitusvarustuksia, pursiseuratoimintaa, teollisen toiminnan jäänteitä sekä virkistyspalveluita. Helposti saavutettavien saarten taustamaisemassa kohoaa Helsingin kaupungin siluetti kirkontorneineen, satama-alueineen ja rantapuistoineen. Mantereelta katsottuna saaristossa erottuvat Suomenlinnan rakennukset, etenkin majakkana toimiva kirkontorni, sekä Valkosaaren, Luodon, Uunisaaren, Särkän ja Harakan rakennukset ja ravintolapaviljongit. Avomerelle aukeaa satunnaisia näkymiä esimerkiksi Kaivopuiston rannasta.

Suomenlinnan–Kuninkaansaaren–Vallisaaren muodostaman linnoitusmaisen portin ulkopuolella avautuu avara merenselkä, jota kirjovat pienet kiviset luodot. Luodoilla on linnustollisesti merkittäviä luontokohteita, joista osa on määritelty suojelualueiksi. Mereisen ulkosaariston maamerkkejä ovat Harmajan majakka sekä maisema-alueen ulkopuolelle rajautuva Isosaari, jossa on sijainnut puolustusvoimain merenvalvonta-asema. Merimaisemaa rytmittävät myös meri- ja väylämerkit.

Helsingin edustan merimaisema on yksi Suomen tunnetuimmista maisemista, jota katsovat esimerkiksi lukuisat Helsinkiin saapuvat risteilyvieraat sekä Tallinnan ja Tukholman laivojen matkustajat. Lisäksi merimaisemassa liikkuu paljon huviveneilijöitä ja yksittäisiin saariin tai Suomenlinnaan tutustuvia matkailijoita.

Merimaiseman kokonaiskuva on eloisa, ja alue linkittyy toiminnallisesti kiinteästi Helsingin kantakaupunkiin.

Arviointi

Helsingin edustan merimaisema on kulttuurihistoriallisesti monikerroksinen maisemanähtävyys, jota leimaa etenkin pitkä linnoitushistoria. Linnoitteiden ja muiden sotilastoiminnan synnyttämien rakenteiden ohella alueen maisemalliset arvot perustuvat luonnontilaisina säilyneisiin luotoihin, pitkiin ja avariin merinäkymiin, maisemaa pohjoisessa reunustavaan Helsingin siluettiin sekä käyttöhistorialtaan monipuolisiin ja virkistyskohteina arvokkaisiin sisäsaariin. Alue on maisemallisesti yhtenäinen virkistys- ja matkailualue, jonka laivaväyliltä aukeaa edustavia näkymiä kohti Helsingin kaupunkialuetta. Mereinen Helsinki on yksi Suomen 27 kansallismaisemasta.

Unescon maailmanperintökohteet: Suomenlinna

Muinaisjäännösrekisteriin merkityt kohteet: 49 kohdetta

Valtakunnallisesti merkittävät rakennetut kulttuuriympäristöt RKY: Suomenlinna; Pääkaupunkiseudun I maailmansodan linnoitteet (Harmaja; Itäinen Pihlajasaari; Katajaluoto)

LTA Luontotyyppipäätökset: Vallisaaren tervaleppäkorpi; Läntisen Pihlajasaaren merenrantaniitty; Pitkäourin merenrantaniitty

YSA Yksityismaiden suojelualueet: Matalaharan luonnonsuojelualue; Puolimatkansaaren ja Pormestarinhevon luonnonsuojelualue; Harakan saaren luonnonsuojelualue; Läntisen Pihlajasaaren lehdon luonnonsuojelualue; Koirapaaden luonnonsuojelualue

Tiedot haettu 26.5.2015

Helsingin edustan merimaisema

Kunta: Helsinki
Maakunta: Uusimaa

Valtakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden rajausehdotus 2015

Valtakunnallisesti arvokkaat maisema-alueet (MAPIO-työryhmän ehdotus) © SYKE
Seutukartta © Karttakeskus Oy

Bild: Tapio Heikkilä

9. Helsingfors havslandskap

Helsingfors havslandskap är en kulturhistoriskt mångskiktad landskapssevärdhet vars viktigaste punkter är Sveaborgs fästningsöar samt de öppna havsvyerna med sina farleder utanför Helsingfors. Sveaborg är en nationellt värdefull landskapssevärdhet (Sveaborg, 1995). I den nya inventeringen föreslås det att landskapssevärdheten utvidgas till att omfatta hela havslandskapet utanför Helsingfors.

Landskap	Nyland
Kommun	Helsingfors
Landskapsprovins	Södra kustlandet
Landskapsregion	Finska vikens kustregion
Area	4 624 ha, varav öppna våtmarker: 1 ha jordbruksmarker: 0 ha skog och halvnaturliga marker: 239 ha anlagda ytor: 60 ha vatten: 4 324 ha

Naturens särdrag

Helsingfors havslandskap består av öar av olika storlek samt små klippiga kobbar som skiljs åt av vattenområden som klyvs av livligt trafikerade farleder. Öarna är i huvudsak granit som antingen är kal eller täcks av gles växtlighet, men i områdets berggrund förekommer även gnejs samt områden som karakteriseras av kvarts- eller granodiorit. De flesta öarna och kobbarna har sköljts bara av havet, men ställvis täcks klippytorna av ett tunt moränlager. Berget på många av öarna utanför Helsingfors har brutits för att få byggmaterial till fästningarna.

Landskapssevärdhetens största öar är Sveaborgs fästnings huvudöar Vargön och Stora Östersvartö samt Skanslandet och Kungsholmen öster om Sveaborg. Ökedjan från Stora Räntan via Sveaborg och Skanslandet till Sandhamn utgör en naturlig port från Kronbergsfjärden ut till det öppna havet. Söder om ökedjan finns i huvudsak små öppna kobbar och de lite större holmarna Gråhara och Stora Enskär. Rönnskären, som ligger utanför stadsdelen Ärtholmen, utgör en egen karakteristiskt värdefull helhet.

Områdets växtlighet varierar från de yttre öarnas glesa växtlighet till de inre öarnas ställvis artrika lundar. Användningen av flera av öarna har begränsats, så det har utvecklats mångsidiga naturobjekt på dem, till exempel hällmarksängar och strandängar som uppkommit som följd av militärbruk eller bete. Områdets växtvärld berikas av de sällsynta nykomlingar som brett ut sig på området i och med foder- och grusimport. På Sveaborg finns dessutom parkområden som omges av ädla lövträd samt trädgårdsväxtlighet. I Helsingfors skärgård finns flera värdefulla fågelskär.

Havet utanför Helsingfors har otillfredsställande ekologisk status. Områdets vatten är eutrofierade och grumliga och de lider av syrebrist och blågrönalger. Sommartid mäts här de högsta fosforhalterna i Finlands kustvatten. På Helsingfors havsområde har man påträffat ca 60 olika fiskarter, varav lax, öring, gös, sik och abborre fortfarande fiskas yrkesmässigt.

Kulturella särdrag

I Helsingfors havslandskap kombineras element som berör sjöfart, krigshistoria, fritidsbruk och stadens tillväxt. Sveaborgs sjöfästning, som är områdets centrala punkt, fördes år 1991 till Unescos världsarvlista som ett unikt militärarkitektoniskt minnesmärke. Utanför Helsingfors finns också många värdefulla befästningar från första världskriget och åtskilliga fornlämningar från den historiska tiden, varav största delen är vrak under vattnet.

Områdets befästningshistoria sträcker sig tillbaka till 1550-talet, då man byggde försvarsstrukturer på Skanslandet. Öarna utanför Helsingfors togs ändå i aktivt befästningsbruk först 1748, efter att Sverige förlorat i Hattarnas ryska krig. Befästningsofficer Augustin Ehrensvärd utnämndes till ledningen av byggnadsarbetena på Sveaborg och han passade in fästningen i den klippiga skärgårdsterrängen i enlighet med bastionssystemet. Sveaborg färdigställdes aldrig i den omfattning som planerats av Ehrensvärd, men då han dog 1772 var fästningen nästan försvarsduglig.

Sveaborgs huvudfästning bestod av Gustavssvärd, Vargön, Stora Östersvartö, Lilla Östersvartö och Västersvartö. Det fanns även yttre befästningar på Långören och Skanslandet. Utöver befästningarna byggdes även ett reparationsvarv för skärgårdsflottan samt kasern- och hushållsbyggnader på Sveaborg. Under byggnadsskedet fungerade Sveaborg som ett viktigt kulturcentrum vars byggnadsarbeten piggade upp närområdenas näringsliv. Till Sveaborg transporterades mycket virke och annat byggnadsmaterial från Helsingfors landskommun, Sandhamn och Sökö i Esbo. Murstenarna bröts i huvudsak från fästningsöarnas egna klippor.

Ett maktskifte skedde på Sveaborg år 1808 då fästningen kapitulerade för Ryssland efter en belägring i samband med 1808–1809-års krig. Ryssland förstärkte fästningen genom att bygga ett ryskt garnisonskvarter på Stora Östersvartö. 1854 blev även öns ortodoxa kyrka färdig. Sveaborg bombarderades kraftigt under Krimkriget 1855. Då skadades största delen av fästningens byggnadsbestånd. Efter kriget började ryssarna befästa öns västra försvarsstrukturer med jordvallar och kanonbatterier. Under den ryska perioden byggdes även fler kasernbyggnader, ett sjukhus samt ett depå- och verkstadsområde på Sveaborg.

Då Finland blev självständigt togs Sveaborg i finländskt garnisonsbruk. Fästningens finska namn byttes från Viapori till Suomenlinna i maj 1918. Efter inbördeskriget låg huvudstadsregionens största fångläger på Sveaborg, men området utvecklades även som en militärbas. Sjökrigsskolan placerades på Sveaborg och på Var-

göns varvsområde grundades ubåtsflottans huvudbas samt en flygplansfabrik. Sveaborgs ortodoxa garnisonkyrka fick sin nuvarande lutherska form 1928. Samtidigt installerades ett fyrljus i kyrktornet.

Sveaborg övergick till civilförvaltningen 1973 då försvarsministeriet överlämnade området till undervisningsministeriet. Fästningen har etablerat sig som ett månsidigt bostads- och rekreationsområde med täta färjeförbindelser från Helsingfors centrum. Årligen bekantar sig över 700 000 besökare med Sveaborg. Förvaltningsnämnden för Sveaborg, som är en statlig myndighet som står under undervisnings- och kulturministeriet, ansvarar för Sveaborgs underhåll.

Förutom Sveaborg har även flera andra öar inom Helsingfors havslandskap befästningar eller andra tecken på militär verksamhet. Delar av Sveaborgs fästningssystem finns bland annat på Långören och Skanslandet. På Skanslandet och Kungsholmen finns även flera fästningsbyggnader som byggts av ryssarna. På ön Lonnan, som stod värd för kapitulationsförhandlingarna under 1808–1809-års krig, har det funnits minförråd och en avmagnetiseringsstation för bekämpning av magnetminor. Gråhara, Östra Rönnskär och Stora Enskär ingick i en befästningskedja från första världskriget. På Gråhara låg försvarsmaktens kemiska testlaboratorium och en kasern byggd av ryssarna.

Öarna utanför Helsingfors har också en relativt rik industrihistoria. Efter andra världskriget har fartyg tillverkats och reparerats för civilt bruk på Sveaborgs varv. Före det var varvet i militärt bruk. Sveaborgs varv är landets äldsta torrdocka som fortfarande är i bruk. Det har funnits varvsverksamhet också på Flisholmen och Blekholmen. På Blekholmen fanns en båtfabrik, ett sjukhus och en karantänstation, och på Ugnsholmen har det funnits en fernissafabrik, en oljefabrik och en fabrik som tillverkade likkistor. Nuförtiden finns det segelsällskaps- och rekreationsverksamhet på de gamla fabriksområdena.

I Helsingfors havslandskap ingår även sjömärkena som styr båttrafiken, båkarna samt lotsverksamhetens byggnader. Helsingfors havslandskaps östra och västra gränser följer fartygslederna till Helsingfors största passagerarhamnar, varav farleden från Gustavssvärdssundet till Skatudden och Olympiastranden är en av Finlands mest kända infartsleder. De äldsta sjömärkesskikten finns på ön Gråhara, där det fanns ett seglingsmärke redan på 1500-talet. Gråhara fick en fyrbåk på 1700-talet, och 1883 byggdes en fyr på ön. Denna fyr byggdes senare ut på höjden. Det finns fortfarande en lotsstation som är i bruk på Gråhara. På Hundskär väster om Gråhara finns en båk och en linjetavla. På Skatakobben finns gamla lotsbyggnader som speglar Helsingfors skärgårds knappa och till formen anspråkslösa civila bosättning.

Öarna inom Helsingfors havslandskap har redan länge varit populära besöksmål, och på området har det rört sig gott om privata fiskare och fritidsbåtar. På 1800-talet öppnades folkparker enligt tysk modell i skärgården, där man ordnade dans- och idrottsevenemang. På Västra Rönnskär grundades ett villaområde i slutet av 1800-talet, och många av villorna står fortfarande kvar. Ön har varit ett allmänt friluftsområde sedan 1928.

Landskapsbild

Landskapsmässigt kan Helsingfors havslandskap delas in i två delar. Innanför cirkeln som utgörs av Sveaborgs sjöfästning och öarna som omger den finns små och medelstora öar vars landskap har bearbetats kraftigt. På öarna finns befästningar, segelsällskapsverksamhet, lämningar efter industriverksamhet samt rekreationstjänster. I landskapet bakom de lättillgängliga öarna reser sig Helsingfors stads siluett med sina kyrktorn, hamnområden och strandparker. Från fastlandet kan man urskilja Sveaborgs byggnader, i synnerhet kyrktornet som fungerar som fyr, samt Blekholmens, Klippans, Ugnsholmens, Långörens och Stora Räntans byggnader och restaurangpaviljonger. Vyer mot det öppna havet öppnar sig sporadiskt till exempel från Brunnsparkens strand.

Utanför den fästningslika porten som utgörs av Sveaborg–Kungsholmen–Skanslandet öppnas en vid havsfjärd med små steniga kobbar. På kobbarna finns viktiga naturobjekt med tanke på fågelbeståndet, och en del av dessa har utnämnts till skyddsområden. Bland landmärkena ute i den yttre skärgården finns Gråharas fyr och Mjölö, som ligger utanför landskapsområdets gränser, där försvarsmakten har haft en sjöbevakningsstation. Havslandskapet delas även upp av sjö- och farledsmärken.

Helsingfors havslandskap är ett av Finlands mest kända landskap som beskådas till exempel av åtskilliga kryssningspassagerare som anländer till Helsingfors samt passagerare på Tallinn- och Stockholmsfärjorna. Dessutom rör sig många fritidsbåtar och resenärer som besöker enskilda öar i havslandskapet. Havslandskapets helhetsbild är livlig, och området har en fast funktionsmässig länk till Helsingfors stadskärna.

Bedömning

Helsingfors havslandskap är en kulturhistoriskt mångskiktad landskapssevärdhet som särskilt karakteriseras av sin långa fästningshistoria. Förutom befästningarna och de övriga strukturerna som hör ihop med den militära verksamheten baserar sig områdets landskapsmässiga värden även på kobbarna som bevarats i naturtillstånd, de långa och vida havsvyerna, Helsingfors siluett som ramar in landskapet i norr samt den inre skärgårdens öar med sin mångsidiga historia och sina värdefulla rekreationsmål. Området är ett landskapsmässigt enhetligt rekreations- och turismområde, och från dess farleder öppnas representativa vyer mot Helsingfors stadsområde. Det maritima Helsingfors är ett av Finlands 27 nationallandskap.

Unescos världsarv: Sveaborg

Objekt i fornlämningsregistret: 49 objekt

Byggda kulturmiljöer av riksintresse RKY: Sveaborg; Huvudstadsregionenens befästningar från I världskriget (Gråhara; Östra Rönnskär; Stora Enskär)

LTA Naturtypsbeslut: Skanslandets klibbalskog; Västra Rönnskärs strandäng; Långörens strandäng

YSA Skyddsområden på privat mark: Låghara naturskyddsområde; Halvvägsholmens och Borgmästarhästens naturskyddsområde; Stora Räntans naturskyddsområde; Västra Rönnskärs lunds naturskyddsområde; Hundhällens naturskyddsområde

Uppgifterna hämtade 26.5.2015

Helsingfors havslandskap

Kommun: Helsingfors
Landskap: Nyland

Förslag till avgränsning av nationellt värdefulla landskapsområden 2015

Nationellt värdefulla landskapsområden (MAPIO-arbetsgruppens förslag) © SYKE
Regionkarta © Karttakeskus Oy

Kuva: Mari Jaakonaho

10. Vantaanjokilaakson viljelymaisema

Vantaanjokilaakson viljelymaisema edustaa eteläisen Uudenmaan pitkään jatkuneen kartano- ja viljelytoiminnan synnyttämää kulttuurimaisemaa. Vantaanjokilaakso on valtakunnallisesti arvokas maisema-alue (Vantaanjokilaakso, 1995), jonka rajausta on supistettu Riipilän alueella ja Tammistossa.

Maakunta	Uusimaa
Kunta	Helsinki, Vantaa
Maisemamaakunta	Eteläinen rantamaa
Maisemaseutu	Eteläinen viljelyseutu
Pinta-ala	3 347 ha, josta kosteikkoja ja avointa suota: 1 ha maatalousalueita: 1 966 ha metsiä sekä avoimia kankaita ja kalliomaita: 897 ha rakennettuja alueita: 402 ha vesialueita: 81 ha

Luonnonpiirteet

Vantaanjokilaakson viljelymaisema kuuluu Eteläisen viljelyseudun maisemaseutuun, jota luonnehtivat laajat savitasangot, pienet joet sekä huuhtoutuneet kallio- ja moreeniselänteet. Vantaanjokea myötäilevä maatalousmaisema muodostuu jokilaakson savikoille raivatuista viljelysaukeista, joita ympäröi pääkaupunkiseudun asutus. Jokilaakso on kallioperältään pääosin graniittia ja kvartsi-maasälpägneissiä. Viinikkalan kohdalla joki noudattelee suuren lounais-koillissuuntaisen siirroksen linjaa, jonka länsipuolella on yhtenäinen rapakivigraniittialue. Savipohjaista jokilaaksoa ympäröivät moreenipäällysteiset mäkimaat, joilla on muutamia avokallioalueita. Vantaanjoen kapea uoma on kaivautunut paikoin syvälle savimaahan.

Vantaanjoki muodostaa oman vesistöalueensa, jonka pääuoma kulkee Riihimäeltä Helsingin Vanhankaupunginlahdelle. Joki virtaa pääosin lehto- ja viljelymaisemien läpi, mutta paikoin jokivarren maisemakuva on hyvin urbaani. Jokivesi on tyypillisesti savisameaa ja runsasravinteista. Vesistöalueen taaja asutus ja elinkeinotoiminta vaikuttavat voimakkaasti joen kuormitukseen ja käyttöön. Vantaanjoen vesistöalueella on vain vähän tulvia tasaavia järviä, joten joki on varsin tulvaherkkä. Jokiuoman kainalossa Silvolassa sijaitsee lähes 50 hehtaarin laajuinen tekojärvi, joka toimii Päijännetunnelin varavesialtaana ja paineentasaajana.

Vantaanjokilaakson puusto vaihtelee kallioselänteiden havu- ja sekametsistä jokea reunustavaan lehtipuu- ja pensasvyöhykkeeseen. Osa jokivarren rantaviidoista on linnustollisesti rikkaita. Alueen kasvillisuus on voimakkaasti kulttuurivaikutteista, mutta Vantaanjoen varrella on myös joitakin luonnonsuojelualueita. Laajimmat yhtenäiset rauhoitetut alueet sijaitsevat Pitkäkosken ja Niskalan ympäristössä, jossa on muun muassa kauniita koskijaksoja ja vanhaa metsää. Vantaanjoki on vanha meritaimenen kutujoki, jota on pyritty palauttamaan kunnostustöillä taimenen poikastuotannolle ja vaellukselle suotuisaksi.

Kulttuuripiirteet

Vantaanjokilaaksossa on ollut asutusta jo kivikaudella. Vanhimmat alueelta tunnetut muinaisjäännökset ajoittuivat yli 8 000 vuoden taakse Suomusjärven kulttuuriin. Tuolloin alkanut asutus jatkui alueella lähes tauotta varhaismetallikaudelle ajanlaskun alkuun saakka, vaikka itse asuinpaikat olivat maankohoamisen takia lyhytaikaisia. Tunnetut esihistorialliset asuinpaikat sijaitsevat savikon reunoilla entisillä moreeni- ja hiekkarannoilla.

Vantaanjoki on tärkeä historiallinen liikenneväylä, jonka ympärille on muotoutunut kyläasutusta jo varhaiskeskiajalla. Jokilaaksossa ovat kohdanneet keskiajalla vakiintunut ruotsalaisperäinen uudisasutus sekä pohjoisesta levittäytynyt suomenkielinen asutus. Alueen asutusmaiseman historiallista ydinaluetta ovat Seutulan ja Riipilän seudut. Vanhoja kyläkeskuksia ovat olleet myös Keimola, Viinikkala, Voutila, Martinkylä ja Myllymäki.

Maisema-alueen perinteinen kyläasutus sijaitsee maisemaseudulle tunnusomaisilla metsäisillä selänteillä ja niiden reunoilla. Kaupunkiasutus on tiivistynyt kiinni peltoalueisiin, ja vanha kylärakenne näkyy vain paikoin maisemassa, tielinjoissa ja kaupunginosien nimistössä. Uusia kaupunginosia on rakennettu myös suoraan vanhojen viljelymaiden päälle. Kaupunkirakenteen tiivistymisestä ja maatalousyrittäjien määrän vähenemisestä huolimatta Vantaanjokilaakso on pysynyt aktiivisessa maatalouskäytössä. Viljelymaisemaa jäsentävät laajat yhtenäiset peltoalat sekä peltoihin rajoittuvat maatilat rakennuksineen ja pihapiireineen. Pitkään viljeltyjen peltoaukeiden ohella jokilaaksossa on jonkin verran vanhaa rakennuskantaa ja kulttuurikasvillisuutta sekä kaksi arvokasta perinnebiotooppikohdetta.

Jokilaakson merkittävintä rakennuskantaa edustaa 1600-luvulla perustettu Backaksen kartano, joka on toiminut 1900-luvulla Osuuskunta HOK-Elannon tuotantotilana. Yhdessä joen alajuoksulla sijaitsevan Tuomarinkylän kartanon kanssa Backas muodostaa arvokkaan esimerkin aluetta leimaneesta kartanokulttuurista. Muita arvokkaita kartanokohteita ovat maisema-alueella Königsted Riipilässä, Katrineberg Seutulassa sekä Helsingin puolella sijaitseva Haltialan tila, jonka päärakennus on tuhoutunut tulipalossa 1950-luvulla. Kartanoympäristöissä on runsaasti vanhoja rakennuksia, puutarhakasvillisuutta sekä laidun- ja viljelyalueita.

Maatalouden ohella Vantaanjokilaakso on tarjonnut hyvät edellytykset varhaiselle teollisuudelle. Alueen ensimmäiset myllyt rakennettiin ilmeisesti jo keskiajalla, ja 1700-luvun lopulla joen varrella oli koeluontoinen hopeasulatto. Vantaankosken länsirannalle perustettiin 1830-luvulla ruukki, joka oli toiminnassa noin 30 vuotta. Vanhan ruukin tuntumaan perustettiin vuonna 1882 Wahlbergin viilatehdas ja mylly, joiden toiminta jatkui aina 1960-luvulle saakka. Vanhasta tehdasympäristöstä muistuttavat nykyisin viilatehtaan ja myllyjen rakennukset sekä kookas harmaakivipato.

Vantaanjokilaaksoa ympäröivät maisemat muuttuvat nopeasti. Maisema-alueen tuntumaan on noussut viime vuosikymmenien aikana useita asuinalueita. Lisäksi Vantaanjokilaakson viljelymaisemia sivuavat tai halkovat monet suuret liikenneväylät, kuten Kehä III, Hämeenlinnanväylä ja Tuusulanväylä. Koillisnurkastaan maisema-alue rajautuu Helsinki–Vantaan lentoasema-alueeseen. Tiivistyvän kaupunkirakenteen keskellä Vantaanjokilaakso on huomattava virkistysalue, jossa risteilee runsaasti ulkoilureittejä.

Maisemakuva

Vantaanjokilaakson viljelymaisema on huomattava yhtenäinen viljelyalue pääkaupunkiseudun kaupunkiasutuksen keskellä. Taajama-asutuksen leviäminen ja tiivistyminen näkyvät selvästi alueen maisemakuvassa, jota kehystävät asutuksen ohella leveät päätiet sekä teollisuus-, toimitalo- ja kaupparakennukset. Urbaanista ilmeestä ja ympäristön intensiivisestä maankäytöstä huolimatta alueella on runsaasti rauhallisia maatalousmaisemia sekä luonnonarvoiltaan huomattavia suojelualueita. Maisema-alueen laajoilla virkistysalueilla yhdistyvät urbaanit puitteet, maatalouselinkeinojen synnyttämät ympäristöt sekä koskiosuuksien, vanhojen metsien ja puistomaisina hoidettujen alueiden leimaamat luontokohteet.

Vantaanjokilaakson kulttuurihistoria näkyy maisemassa satunnaisina perinteisen rakenteensa säilyttäneinä kyläkokonaisuuksina, vanhoina tielinjoina, hyvin säilyneinä kartanoympäristöinä sekä historiallisina teollisuuslaitoksina. Alueella on myös laajoja viljelytasankoja, joiden taustamaiseman muodostavat pääsääntöisesti matalahkot asuinalueet. Avarimmat näkymät aukeavat Seutulan ja Haltialan peltoalangoilla. Haltialassa on laajoja laidunmaita, joiden yli aukeaa pitkiä Helsingin siluetin reunustamia näkymiä.

Arviointi

Vantaanjokilaakso edustaa eteläisen Suomen pitkän kartano- ja viljelyhistorian synnyttämiä maatalousmaisemia. Alueen perinteinen viljelymaisema on säilynyt pääkaupunkiseudun kasvun paineessa hyvin. Se muodostaa arvokkaan maaseutumaisen elinkeinomaisemakokonaisuuden keskelle urbaania ympäristöä. Maisema-alueella on useita merkittäviä kulttuuriympäristökohteita, luonnonsuojelu- ja virkistysalueita sekä maatalouskäytössä säilyneitä yhtenäisiä peltoaloja.

Muinaisjäännösrekisteriin merkityt kohteet: 74 kohdetta

Valtakunnallisesti merkittävät rakennetut kulttuuriympäristöt RKY: Tuomarinkylän kartano; Backas–Elannon suurtila; Suuri Rantatie

Arvokkaat perinnebiotoopit: Pitkäkosken keto; Kellarinmäen keto; Tapolan niityt; Voutilan kallioketo

LTA Luontotyyppipäätökset: Seutulan jalopuumetsikkö; Tammiston pohjoinen jalopuumetsä; Tammiston eteläinen jalopuumetsä; Viinikanmetsän jalopuumetsikkö

YSA Yksityismaiden suojelualueet: Tammiston lehtomäki (luonnonsuojelualue); Pitkäkosken rinnelehdot (luonnonsuojelualue); Niskalan arboretum (luonnonsuojelualue); Haltialan aarnialue (luonnonsuojelualue); Ruutinkosken lehdon luonnonsuojelualue; Katinmäen luonnonsuojelualue; Pitkäkosken länsiosan luonnonsuojelualue; Ruutinkosken koillinen luonnonsuojelualue; Ruutinkosken pohjoinen luonnonsuojelualue; Vantaanjoentörmä

LHO Lehtojensuojeluohjelma: Ruutinkosken lehto

Tiedot haettu 26.5.2015

Vantaanjokilaakson viljelymaisema

Kunta: Helsinki, Vantaa
Maakunta: Uusimaa

Valtakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden rajausehdotus 2015

Valtakunnallisesti arvokkaat maisema-alueet (MAPIO-työryhmän ehdotus) © SYKE
Seutukartta © Karttakeskus Oy

Bild: Mari Jaakonaho

10. Vanda ådals odlingslandskap

Vanda ådal representerar ett kulturlandskap som uppkommit som följd av den långvariga herrgårds- och odlingsverksamheten i Nyland. Vanda ådal är ett nationellt värdefullt landskapsområde (Vanda ådal, 1995), vars avgränsning har förminskats kring Ripuby och i Rosendal.

Landskap	Nyland
Kommun	Helsingfors, Vanda
Landskapsprovins	Södra kustlandet
Landskapsregion	Södra odlingsregionen
Area	3 347 ha, varav öppna våtmarker: 1 ha jordbruksområden: 1 966 ha skog samt öppna moar och klippor: 897 ha bebyggda områden: 402 ha vattenområden: 81 ha

Naturens särdrag

Vanda ådals odlingslandskap hör till Södra odlingsregionens landskapsregion, som karakteriseras av vidsträckta lerslätter, små åar och barsköljda klipp- och moränryggar. Jordbrukslandskapet som följer Vanda å består av odlingsmarker som röjts upp på ådalens lermarker och omges av huvudstadsregionens bosättning. Ådalens berggrund består i huvudsak av granit och kvarts-fältspatgnejs. Vid Vinikby följer ån en stor sydväst-nordöstlig förkastningslinje, och väster om denna förkastning finns ett enhetligt rapakivigranitområde. Den lerbottnade ådalen omges av moränbeklädda kullar, där det ställvis förekommer kala berg. Vanda ås smala fåra har ställvis grävt sig djupt ner i lermarken.

Vanda å utgör ett eget tillrinningsområde, vars huvudfåra går från Riihimäki till Gammelstadsfjärden i Helsingfors. Ån strömmar mest genom lund- och odlingslandskap, men ställvis är åstrandens landskapsbild mycket urban. Åns vatten är huvudsakligen grumligt av lera och eutroft. Tillrinningsområdets täta bosättning och näringsverksamhet påverkar starkt åns belastning och bruk. I Vanda ås tillrinningsområde finns endast få sjöar som jämnar ut översvämningar, så ån är ganska känslig för översvämningar. I Sillböle ligger en nästan 50 hektar stor konstgjord sjö som fungerar som reservvattenbassäng och tryckutjämnare för Päijännetunneln.

Vanda ådals trädbestånd varierar från klippryggarnas barr- och blandskogar till lövträds- och buskzonen som kantar ån. En del av åns skogsränder har ett rikt fågelbestånd. Områdets växtlighet är starkt kulturpåverkad, men längs Vanda å finns även några naturskyddsområden. De största enhetliga fridlysta områdena ligger i närheten av Långforsen och Nackböle, där det bland annat finns vackra forsavsnitt och gammal skog. Vanda å är en gammal lekplats för havsöring som man strävat efter att återställa genom reparationsarbeten som gör ån lämplig för havsöringens yngelproduktion och vandring.

Kulturella särdrag

Det fanns bosättning i Vanda ådal redan på stenåldern. De äldsta fornlämningarna som hittats på området är över 8000 år gamla och tillhör Suomusjärvikulturen. Bosättningen som då inleddes på området fortsatte nästan utan avbrott ända fram till tideräkningens början på den tidiga metallåldern, även om själva boplatserna var kortvariga på grund av landhöjningen. De förhistoriska boplatserna som hittats ligger på lermarkernas kanter på gamla morän- och sandstränder.

Vanda å är en viktig historisk trafikled, där bybosättning uppkom redan på den äldre medeltiden. I ådalen möttes det på medeltiden etablerade svenska nybyggarsamhället och den finskspråkiga bosättningen som spred sig från norr. Områdets bosättningslandskaps historiska kärnområden är Sjöskogs och Ripubys omgivning. Även Käinby, Vinikby, Brutuby, Mårtensby och Kvarnbacka var gamla bycentrum.

Landskapsområdets traditionella bybosättning ligger på skogsbeklädda ryggar och deras kanter, vilket är typiskt för landskapsregionen. Stadsbosättningen har vuxit tätt intill åkermarkerna, och den gamla bystrukturen är endast synlig ställvis i landskapet, främst i väglinjerna och stadsdelarnas namn. Nya stadsdelar har även byggts direkt på gamla odlingsmarker. Trots att stadsstrukturen har blivit tätare och antalet lantbruksföretagare har minskat är Vanda ådal fortfarande i aktivt odlingsbruk. Odlingslandskapet struktureras av enhetliga åkermarker samt lantgårdarna med sina byggnader och gårdsplaner som gränsar till åkrarna. Förutom de öppna åkrarna med sin långa odlingshistoria finns det även en del gammalt byggnadsbestånd och kulturväxtlighet i ådalen, liksom även två värdefulla vårdbiotopobjekt.

Ådalens viktigaste byggnadsbestånd representeras av Backas gård som grundades på 1600-talet och som fungerade som andelslaget HOK-Elantos produktionsgård på 1900-talet. Tillsammans med Domarby gård som ligger vid åns nedre lopp utgör Backas ett värdefullt exempel på herrgårdskulturen som präglade området. Övriga värdefulla herrgårdar på landskapsområdet är Königsted i Ripuby, Katrineberg i Sjöskog samt Tomtbacka gård som ligger i Helsingfors och vars huvudbyggnad förstördes i en brand på 1950-talet. I herrgårdsmiljöerna finns gott om gamla byggnader, trädgårdsväxtlighet samt betes- och odlingsmarker.

Förutom jordbruket har Vanda ådal även erbjudit goda förutsättningar för den tidiga industrin. Områdets första kvarnar byggdes förmodligen redan på medeltiden, och vid slutet av 1700-talet prövade man att driva ett silversmälteri vid åstranden. På 1830-talet grundades ett bruk på Vandaforsens västra strand som fungerade i ca 30 år. I närheten av det gamla bruket grundades år 1882 Wahlbergs filfabrik och kvarn, vars verksamhet fortsatte ända fram till 1960-talet. Nuförtiden påminner filfabrikens byggnader och kvarnarna, samt den stora gråstensdammen om den gamla fabriksmiljön.

Landskapen som omger Vanda ådal förändras snabbt. Under de senaste årtiondena har flera bostadsområden byggts i närheten av landskapsområdet. Dessutom kantas eller korsas Vanda ådals odlingslandskap av flera stora trafikleder, till exempel Ring III, Tavastehusleden och Tusbyleden. I nordost gränsar landskapsområdet till Helsingfors-Vanda flygplatsområde. Mitt i den allt tätare stadsstrukturen är Vanda ådal ett viktigt rekreationsområde med flera korsande friluftsleder.

Landskapsbild

Vanda ådals odlingslandskap är ett betydligt enhetligt odlingslandskap i mitten av huvudstadsregionens stadsbosättning. Man kan tydligt se i landskapsbilden hur tätortsbosättningen blivit tätare och mer utbredd, och landskapsbilden kantas förutom av bosättningen även av breda huvudvägar samt industri-, verksamhets- och affärsbyggnader. Trots det urbana utseendet och det intensiva jordbruket finns det gott om lugna jordbrukslandskap och skyddsområden med betydande naturvärde. På landskapsområdets vidsträckta rekreationsområden förenas urbana förhållanden, miljöer som uppkommit i och med jordbruksnäringarna samt naturobjekt som karakteriseras av forsavsnitt, gamla skogar och parklika områden.

Vanda ådals kulturhistoria är synlig i landskapet som sporadiska byhelheter som bevarat sin traditionella struktur, gamla väglinjer, välbevarade herrgårdsmiljöer och historiska industrianläggningar. På området finns även vidsträckta odlingsslätter vars bakgrund i regel utgörs av ganska lågt byggda bostadsområden. De mest vidsträckta vyerna öppnar sig på Sjöskogs och Tomtbacka åkerslätter. I Tomtbacka finns stora betesmarker över vilka vida vyer som ramas in av Helsingfors siluett öppnar sig.

Bedömning

Vanda ådal representerar jordbrukslandskap som uppkommit som följd av södra Finlands långa herrgårds- och odlingshistoria. Områdets traditionella odlingslandskap har bevarats väl under trycket från den växande huvudstadsregionen. Det utgör en värdefull landsbygdsliknande näringslandskapshelhet mitt i en urban miljö. På landskapsområdet finns flera betydelsefulla kulturmiljöobjekt, naturskydds- och rekreationsområden samt enhetliga åkermarker som fortfarande används för jordbruk.

Objekt i fornlämningsregistret: 74 objekt

Byggda kulturmiljöer av riksintresse RKY: Domarby herrgård; Backas – Elantos storgods; Stora Strandvägen

Värdefulla vårdbiotoper: Långforsens äng; Källarbackens äng; Tapolas ängar; Voutilas hällmarksäng

LTA Naturtypsbeslut: Sjöskogs ädellövskog; Rosendals norra ädellövskog; Rosendals södra ädellövskog; Viinikanmetsäs ädellövskog

YSA Skyddsområden på privat mark: Rosendals lundbacke (naturskyddsområde); Långforsens sluttningslund (naturskyddsområde); Nackböles arboretum (naturskyddsområde); Haltialas urskogsområde (naturskyddsområde); Grotens fors lunds naturskyddsområde; Katinmäkis naturskyddsområde; Långforsens västra dels naturskyddsområde; Grotens fors nordöstra naturskyddsområde; Grotens fors norra naturskyddsområde; Vanda åbrink

LHO Programmet för skydd av lundar: Grotens fors lund

Uppgifterna hämtade 26.5.2015

Vanda ådals odlingslandskap

Kommun: Helsingfors, Vanda
Landskap: Nyland

Förslag till avgränsning av nationellt värdefulla landskapsområden 2015

Nationellt värdefulla landskapsområden (MAPIO-arbetsgruppens förslag) © SYKE
Regionkarta © Karttakeskus Oy

Kuva: Mari Jaakonaho

11. Porvoonjokilaakson viljelymaisema

Porvoonjokilaakso on historiallisesti ja maisemallisesti rikas kokonaisuus, jossa näkyvät uusmaalaisen viljelymaiseman olennaiset piirteet sekä monet ajalliset kerrostumat. Alue on valtakunnallisesti arvokas maisema-alue (Porvoonjokilaakso, 1995), johon lisätään inventoinnin perusteella Pikkujoen laakson eteläosat.

Maakunta	Uusimaa, Päijät-Häme
Kunta	Askola, Orimattila, Porvoo, Pukkila
Maisemamaakunta	Eteläinen rantamaa
Maisemaseutu	Eteläinen viljelyseutu
Pinta-ala	14 645 ha, josta kosteikkoja ja avointa suota: 115 ha maatalousalueita: 8 253 ha metsiä sekä avoimia kankaita ja kalliomaita: 4 287 ha rakennettuja alueita: 1 232 ha vesialueita: 758 ha

Luonnonpiirteet

Porvoonjoki virtaa kumpuilevassa ja intensiivisesti viljellyssä savilaaksossa, joka vaihtuu paikoitellen karuiksi moreeni- ja kalliomaastoiksi. Maisema-alueen kallioperä kuuluu svekokarjalaisen vuorijonon syvälle kuluneeseen juuriosaan. Sille ovat tyypillisiä suuret, lähinnä graniiteista muodostuneet syväkivimassat sekä kivilajien runsaus. Graniitin ohella alueen yleisimpiä kivilajeja ovat granodioriitti ja gabro. Kallioalueet erottuvat maisemassa korkeina jyrkänteinä sekä laajoina metsäselänteinä, joita erottavia murroksia Porvoonjoki ja sen merkittävin sivu-uoma, Pikkujoki, seuraavat.

Alue on ollut jääkautta seuranneen Anculysjärven lahti ja sieltä löytyy lukuisia jääkauden merkkejä. Porvoonjokea myötäilee harjujakso, jonka liepeillä maaperässä on hiekkaa ja hienompaa hietaa. Laaksoa reunustavien rinteiden lakialueilla on kalliopaljastumia. Alueella on useita hiidenkirnuja, joista kuuluisimmat sijaitsevat yli 20 kirnun esiintymässä Askolassa. Maaperältään jokilaakso on ensisijaisesti savikkoa, mutta reunaselänteillä ja mäkien rinteillä maaperä on moreenia. Eloperäisiä maa-aineksia esiintyy alueella hyvin vähän.

Porvoonjoki harvoine sivu-uomineen muodostaa alueen vesistöjärjestelmän rungon. Joki saa alkunsa Ensimmäisen Salpausselän etelärinteen lähteistä ja virtaa maltillisesti säännösteltynä Suomenlahteen. Sameavetisen joen virtaama on varsin hidas ja virtaamavaihtelut pieniä. Porvoonjoessa on neljä suurta koskijaksoa, jotka sijaitsevat Orimattilassa, Pukkilassa, Askolassa ja Porvoossa. Lähes kaikki joen kosket on padottu. Maisema-alueen pohjoisosissa on kaksi huomattavaa järveä, laajojen rantapeltojen ympäröimät Mallusjärvi ja Kanteleenjärvi. Luhtarantainen Kanteleenjärvi on linnustollisesti merkittävä.

Porvoonjokilaakson metsät ovat tyypillisesti tuoreita kuusivaltaisia sekametsiä, jotka vuorottelevat maisemassa pienten lehtimetsien sekä kallioalueiden mäntymetsien kanssa. Alueen pitkän viljelyhistorian ja intensiivisen maankäytön takia lehtoja ja reheviä kasvillisuusalueita on jäänyt vain jyrkkärinteisten koskien rannoille ja muille raivauskelvottomille paikoille. Joen ja rannan välinen niittytöyräs on usein hyvin kapea, ja ruovikkoista rantaa on vain paikoin alavammilla alueilla. Jokiranta on paikoin pusikoitunut. Porvoon linnamäki on geomorfologisesti ja kulttuurihistoriallisesti huomattava sorakumpare, jolla on arvokkaita niitty- ja ketoalueita.

Kulttuuripiirteet

Porvoonjoki on ikivanha kulkureitti Hämeen ja rannikon välillä. Porvoon ja Pukkilan väliltä tunnetaan 170 kivikautista asuinpaikkaa, jotka ovat sijainneet muutaman kymmenen kilometrin nauhana silloisen merenrannan, kulkureittien, kalavesien ja riistametsien äärellä. Erityisen runsaasti muinaisjäännöksiä on Askolan kunnassa, jonka mukaan asutuskeskittymä on nimetty Askolan kulttuuriksi. Maisema-alueelta tunnetaan myös pronssikautisia hautoja ja muita muinaisjäännöksiä. Porvoonjoen suulla, Porvoon linnavuorella on sijainnut 1100- ja 1200-lukujen vaihteessa tanskalainen linnoitusvarustus vartioimassa strategisesti arvokasta jokireittiä.

Jokilaakson kylien kehittymistä ovat ohjanneet maatalous ja teollisuus. Alueen asutus on ryhmittynyt perinteisesti tiheiksi ryhmäkyliksi, joista suurin osa on hajonnut iso- ja uusjakojen myötä. Ryhmäkylärakenne hahmottuu kuitenkin edelleen esimerkiksi Porvoon keskustan pohjoispuolella Saksalassa, jossa on säilynyt paljon vanhaa rakennuskantaa. Kylien ohella jokilaakson asutusmaisemalle ovat tyypillisiä yksittäiset, suurehkot maatilat moreenikumpareiden rinteillä tai metsän laidassa. Jokilaaksossa on runsaasti vanhaa rakennuskantaa, joka periytyy enimmäkseen 1800-luvulta. Oman kerrostumansa asutusmaisemaan tuovat sodanjälkeiset asutustilat, joita on esimerkiksi Suomenkylän tuntumassa Karjalaiskylässä.

Jokilaakson eteläosissa on runsaasti kartanokulttuurin jälkiä. Porvoon pohjoispuolella sijaitseva Kiialan kartano on edelleen suuri ja aktiivisesti maatalouteen suuntautunut tila, joka on ollut rälssitilana ja asumakartanona jo 1300-luvulla. Kiiala ja sen pohjoispuolella Porvoonjoen ja Pikkujoen haarassa sijaitseva Stömsbergin kartano ovat valtakunnallisesti merkittäviä rakennettuja kulttuuriympäristöjä yhdessä niiden itäpuolisen Suomenkylän kanssa. Myös Orimattilassa sijaitseva Mallusniemen kartano on rakennusperinnöltään arvokas kartanokokonaisuus. 1600-luvulla säteriksi perustetun kartanon päärakennuksen vanhimmat osat on rakennettu 1700-luvulla. Jokilaakson kartanokeskuksia ympäröivät laajat peltoalat, joita halkovat edustavat puukujanteet.

Alueen teollinen historia on parhaiten edustettuna Askolan kyläkeskuksessa, Vakkolan kylässä, jossa sijaitsee edelleen toimiva saha. Vakkola on yhtenäinen ja tiivis kylä, jota on asuttu 1300-luvulta saakka. Kylää

halkovassa koskessa on ollut myllytoimintaa jo keskiajalla, ja kylän saha on perustettu vuonna 1904. Sahan yhteydessä on sähkölaitos. Askolan monipuolista maatalous- ja teollisuusmaisemaa täydentää kylän liikekeskus, jossa on suomalaista kirkonkylärakentamista hyvin kuvastavia 1900-luvun liikerakennuksia sekä korkea viljasiilo. Myös Orimattilan kirkonkylän eteläpuolella sijaitseva Tönnönkoski kuvastaa hyvin Porvoonjokilaakson myllyperinnettä. Tönnönkosken myllymiljööseen kuuluu Suomen vanhin, vuonna 1911 rakennettu betonikaarisilta. Vanhoja myllyjen sekä teollisuus- ja voimalaitosten rakenteita löytyy muualtakin jokivarresta. Alueella on myös runsaasti vanhaa liikenneinfrastruktuuria, kuten kiviholvisiltoja.

Maatalous on edelleen aktiivista kautta jokilaakson. Maaseutumaisema on kuitenkin paikoin umpeutunutta, ja taajama-alueiden liepeillä uudisrakennuksia on pystytetty vanhoille viljelyalueille. Alueen maatalous on perustunut pitkään yksinomaan peltoviljelyyn, joten laidunnuksen synnyttämät perinnebiotoopit puuttuvat maisemasta lähes täysin muutamia rantatöyräiden niittyjä lukuun ottamatta. Maisema-alueella näkyy myös taajamoitumisen ja maaseutuelinkeinojen muutosten merkkejä. Esimerkiksi maisemallinen yhteys Porvoon linnamäeltä pohjoiseen on lähes katkennut uudisrakentamisen sekä liikenneväylien myötä.

Maisemakuva

Porvoonjokilaakso on maisemallisesti monipuolinen kokonaisuus. Joen pohjoisjuoksulla maisemaa leimaavat Mallusjärven ja Kanteleenjärven ympäristöjen laajat, loivapiirteiset rantaviljelykset. Pukkilan seudulla ja sen eteläpuolella maisema on hyvin vaihtelevaa ja laaksoa reunustavilta rinteiltä avautuu edustavia näkymiä jokilaaksoon. Pukkilan ja Askolan välillä Porvoonjoki virtaa paikoin jyrkkäpiirteisen metsämaan sisällä, kunnes jatkaa matkaansa Askolan kirkonkylän eteläpuolella keskellä avaraa, kumpuilevaa viljelylaaksoa. Joen alajuoksulla länsirantaa luonnehtivat laajat viljelyalueet, joille itärannan voimakkaat harjanteet, jyrkkärinteiset kumpareet sekä kalliomäet luovat vahvan kontrastin.

Alueen kulttuurihistoria ulottuu kivikaudelle saakka. Porvoonjokilaaksossa on lukuisia merkittäviä muinaisjäännöksiä, joista maisemallisesti vaikuttavin on Porvoon linnamäki. Jyrkkärinteisen ja selväpiirteisen harjukukkulan rinteiltä aukeaa ikonisia näkymiä Porvoon keskiaikaiseen keskustaan. Kirkolle ja puukaupunkiin avautuva maisema on tullut kuuluisaksi muun muassa Albert Edelfeltin teoksesta *Porvoo Linnanmäeltä nähtynä* (1892).

Jokilaakson asutusrakenteessa vuorottelevat perinteiset ryhmä- ja nauhakylät, merkittävät kartanoympäristöt, pienet kirkonkylät taajamamaisine asutuksineen sekä koskien tuntumaan syntyneet vanhat teollisuus- ja mylly-ympäristöt. Perinteisen rakennuskannan suhteellinen osuus vähenee maisema-alueella pohjoista kohti mentäessä, mutta yksittäisiä edustavia miljöitä löytyy kaikkialta jokilaaksosta. Maisema-alueen tiestö sopeutuu hyvin maisemaan vanhoine siltoineen ja maisemarakennetta noudattavine linjoineen. Paikoitellen tienpinnan korotus on rikkonut perinteistä maisemakuvaa.

Arviointi

Porvoonjokilaakso on elinvoimainen ja monipuolinen eteläsuomalainen jokilaakso, joka on kulttuuri- ja asutushistorialtaan merkittävä. Alueen kulttuurihistoriallisia erityispiirteitä ovat pitkä asutus- ja viljelyhistoria sekä useat arvokkaat kylä- ja kartanoympäristöt. Porvoonjokilaaksossa on myös huomattavia muinaisjäännöskeskittymiä. Alueen luonnonarvoja edustavat muutamat rehevät lehtoalueet, vivahteikas topografia, runsaat jääkauden synnyttämät piirteet sekä Kanteleenjärven ympäristön arvokkaat lintukohteet. Porvoonjokilaakso ja vanha Porvoo muodostavat yhden Suomen 27 kansallismaisemasta.

Muinaisjäännösrekisteriin merkityt kohteet: 160 kohdetta

Valtakunnallisesti merkittävät rakennetut kulttuuriympäristöt RKY: Vakkolan kylä; Porvoonjokilaakson kartano- ja kylämaisema; Vanha Porvoo ja Porvoon linnanmäki; Tönnönkosken silta ja myllypaikka

Arvokkaat perinnebiotoopit: Kanteleenjärven rantalaidun; Kuivalanmäen haka; Onkimaan rantaniitty; Linnan katajaniitty; Linnanmäki; Kallolan niitty; Mallusniemen rantaniitty; Ristolanmäen hevoslaidun; Tupalan laidun; Ruhan laitumet

YSA Yksityismaiden suojelualueet: Pappilan harjun luonnonsuojelualue; Kanteleenjärven luonnonsuojelualue; Vuohiniitynkallion luonnonsuojelualue; Vuohiniitynkallion luonnonsuojelualue; Teerilä

HSO Harjujensuojeluohjelma: Linnanmäki

LVO Lintuvesiensuojeluohjelma: Kanteleenjärvi

KAO Arvokkaat kallioalueet: Kirnukalliot; Kirveskallio; Kallolankallio–Uljaankallio; Jerusalemberget; Kapeenlahden kalliot

FI Natura 2000 -verkostoon kuuluvat alueet: Mallusjoen vanha metsä; Kanteleenjärven lintuvesi; Porvoonjoen suisto–Stensböle

Tiedot haettu 26.5.2015

Porvoonjokilaakson viljelymaisema

Kunta: Askola, Orimattila, Porvoo, Pukkila
Maakunta: Uusimaa, Päijät-Häme

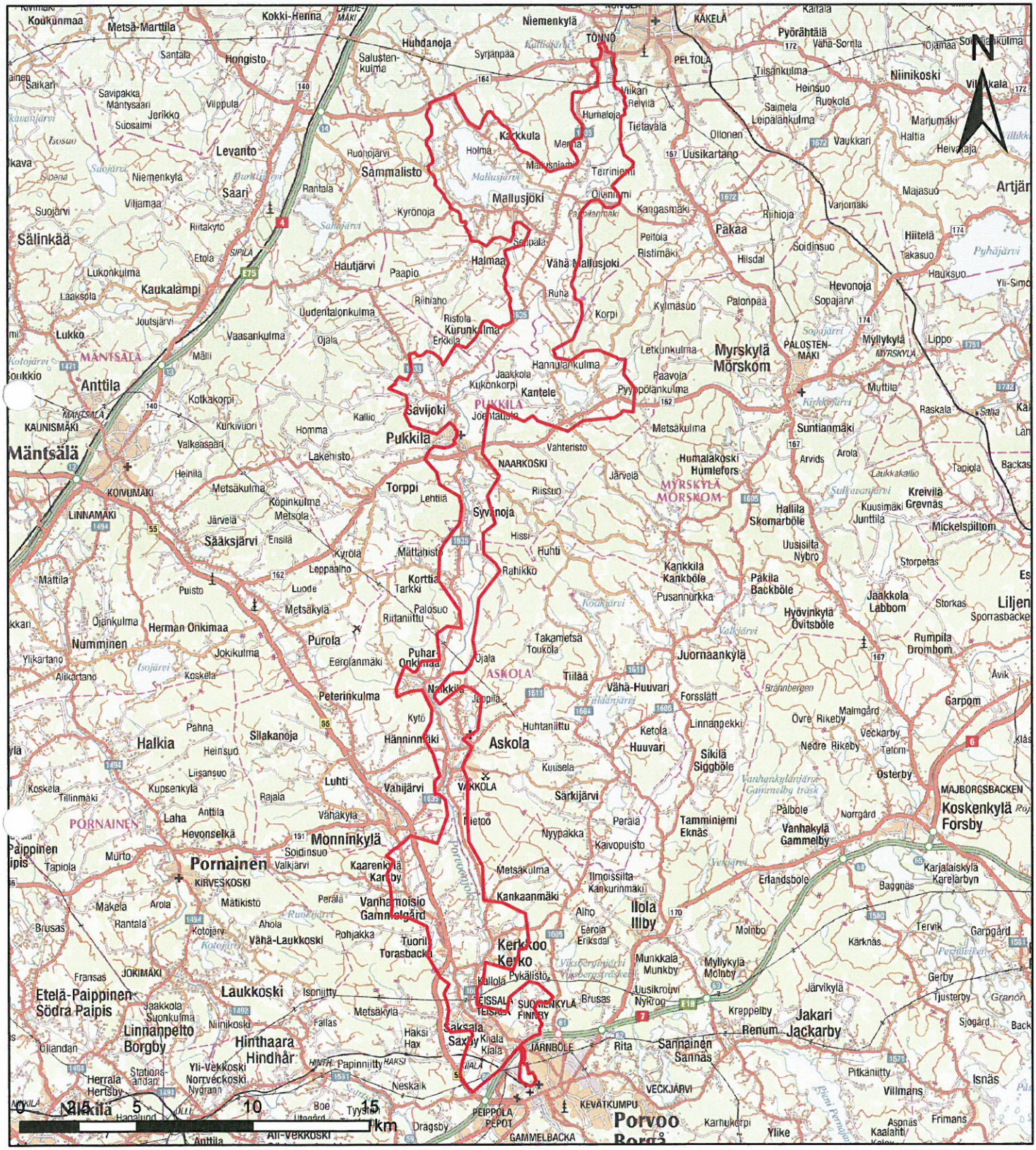

N
0
5
10
15
km
Mäntsälä
Pukkila
Askola
Porvoo
Myrskylä
Mörskom
Pornainen
Halkia
Monninkylä
Kerko
Kerkkoo
Laukkoski
Jakari
Jackarby
Koskenkylä
Forsby
Ilola
Ilby
Anttila
Kaukalampi
Levanto
Sammalisto
Mallusjoki
Vähä Mallusjoki
Savijoki
Torppi
Syvinoja
Purola
Puhar
Onkimaa
Peterinkulma
Nakkila
Vähä-Huuvari
Huuvari
Juornaankylä
Särkijärvi
Vahijärvi
Luhti
Silakanoja
Hänninmäki
Kankaanmäki
Vanhamoisio
Gammelgård
Monninkylä
Pakaa
Myrskylä
Mörskom
Suntianmäki
Hyövinkylä
Övitsböle
Pakila
Backböle
Kankkila
Kankböle
Humalakoski
Humlefors
Naarkoski
Pukkila
Kurunkulma
Halmaa
Kangasmäki
Niinikoski
Uusikartano
Tönnö
Käkelä
Peltola
Pyörähtälä
Vähä-Sorila
Heinsuo
Ruokola
Saimela
Leipälänkulma
Marjumäki
Haltia
Vaukkari
Ollonen
Tietävala
Humaloja
Kärkkula
Mehna
Holma
Mallusjoki
Ruohojärvi
Rantala
Saari
Niemenkylä
Viljamaa
Suojärvi
Riitakyto
Etola
Hautjärvi
Paapio
Kyrönoja
Syrjänpää
Huhdanoja
Salustenkulma
Hongisto
Metsä-Marttila
Koukunmaa
Kokki-Henna
Santala
Saikari
Savipakka
Mantysaari
Jerikko
Suosalmi
Viippula
Levanto
Lukonkulma
Laaksola
Lukko
Joutsjärvi
Vaasankulma
Ojala
Mälli
Anttila
Mäntsälä
Kotkakorpi
Kurkiviiori
Homma
Kallio
Valkeasaari
Lakehisto
Heinila
Metsäkulma
Köpinkulma
Metsola
Järvelä
Sääksjärvi
Ensilä
Kyrölä
Leppaalho
Luode
Puisto
Mättilä
Ojankulma
Herman Onkimaa
Numminen
Ylikartano
Alikartano
Jokikulma
Koskela
Eerolanmäki
Peterinkulma
Palosuo
Riitaniittu
Korttia
Tarkki
Mättanisto
Rahikko
Huhti
Hissi
Riissuo
Lehtilä
Järvelä
Naarkoski
Vahteristo
Kukonkorpi
Kantele
Jaakkola
Pyypölänkulma
Paavola
Letkunkulma
Hannulankulma
Ruha
Korpi
Kylmäsuo
Palonpää
Ristimäki
Peltola
Seppälä
Vähä Mallusjoki
Riihiaho
Uudentalonkulma
Ristola
Kurunkulma
Erkkila
Kangasmäki
Oivinummi
Terrinieni
Mallusniemi
Mallusjoki
Riihioja
Varjomaki
Majasuo
Artjärvi
Hiitelä
Takasuo
Pyhäjärvi
Hauksuo
Yli-Simo
Hevonoja
Sopajärvi
Soidinsuo
Hilsdal
Myllykylä
Lippo
Muttila
Raskala
Arola
Arvids
Tapiola
Backas
Kreivilä
Grevnäs
Mickelspiltom
Uusisilta
Nybro
Storpetas
Storkas
Liljendal
Sporrasbacke
Rumpila
Drombom
Garpom
Avik
Jaakkola
Labbom
Laukkakallio
Sulkavanjärvi
Kuusimäki
Junttila
Halila
Skomarböle
Humlefors
Myrskylä
Mörskom
Metsäkulma
Ilmoissilta
Kankurinmäki
Kaivopuisto
Nyypakka
Perala
Tamminiemi
Eknäs
Vanhakylä
Gammelby
Palbole
Norrgård
Erlandsbole
Baggnäs
Karjalaiskylä
Karelarbyn
Tervik
Garpgård
Kärknäs
Gerby
Tjusterby
Granön
Sjögård
Järvikylä
Kreppelby
Renum
Sannainen
Sännäs
Rita
Järnböle
Kiala
Saksala
Saxby
Haksi
Hax
Suomenkylä
Finnby
Eissal
Teisala
Kallola
Pykälistö
Munkkala
Munkby
Mylly kylä
Mölnby
Uusikrouvi
Nykrog
Brusas
Eerola
Eriksdal
Tuorila
Torasbacka
Kankaanmäki
Metsäkulma
Kaarenkylä
Karaby
Soidinsuo
Valkjärvi
Pornainen
Kirveskoski
Mätikistö
Vanhamoisio
Gammelgård
Rantala
Ahola
Vähä-Laukkoski
Pohjakka
Kotojärvi
Ruotsinkylä
Brusas
Tapiola
Murto
Paippinen
Etelä-Paippinen
Södra Paipis
Jokimäki
Fransas
Laha
Anttila
Hevonselkä
Pornainen
Portvoonjoki
Vahakylä
Tiilaa
Askola
Ojala
Toukola
Takametsä
Puhar
Onkimaa
Riitaniittu
Palosuo
Lehtilä
Lentilä
Torppi
Syvinoja
Riissuo
Huhtaniittu
Kytö
Jappila
Nakkila
Peterinkulma
Eerolanmäki
Jokikulma
Koskela
Ylikartano
Alikartano
Numminen
Herman Onkimaa
Ojankulma
Mättilä
Puisto
Luode
Leppaalho
Kyrölä
Ensilä
Järvelä
Metsola
Köpinkulma
Metsäkulma
Heinila
Lakehisto
Homma
Kallio
Kurkiviiori
Valkeasaari
Kotkakorpi
Mälli
Vaasankulma
Ojala
Joutsjärvi
Lukko
Lukonkulma
Laaksola
Kaukalampi
Riihiaho
Uudentalonkulma
Ristola
Kurunkulma
Erkkila
Hannulankulma
Jaakkola
Kukonkorpi
Kantele
Savijoki
Joentausta
Pukkila
Vahteristo
Naarkoski
Järvelä
Riissuo
Syvinoja
Lehtilä
Torppi
Mättanisto
Rahikko
Huhti
Hissi
Korttia
Tarkki
Palosuo
Riitaniittu
Puhar
Onkimaa
Purola

Bild: Mari Jaakonaho

11. Borgå ådals odlingslandskap

Borgå ådal är en historiskt och landskapsmässigt rik helhet som speglar det nyländska odlingslandskapets väsentligaste drag och skikt från många olika tidsperioder. Området är ett nationellt värdefullt landskapsområde (Borgå ådal, 1995). På basis av inventeringen inkluderas södra delarna av Lillåns dal i området.

Landskap	Nyland, Päijänne-Tavastland
Kommun	Askola, Borgå, Orimattila, Pukkila
Landskapsprovins	Södra kustlandet
Landskapsregion	Södra odlingsregionen
Area	14 645 ha, varav öppna våtmarker: 115 ha jordbruksmarker: 8 253 ha skog och halvnaturliga marker: 4 287 ha anlagda ytor: 1 232 ha vatten: 758 ha

Naturens särdrag

Borgå å strömmar genom en kuperad och intensivt odlad lerdal som ställvis övergår i karg morän- och klippterräng. Landskapsområdets berggrund är en del av den svekokarelska bergskedjans djupt nötta fot. Typiskt för denna typ av berggrund är stora djupstensmassor som mest består av graniter, samt ett stort antal bergarter. Förutom granit är områdets vanligaste bergarter granodiorit och gabbro. Klippområdena urskiljs i landskapet som höga branter och vidsträckta skogsryggar, som åtskiljs av sprickningarna som Borgå å och dess viktigaste biflöde Lillån följer.

Området var en vik i Anculyssjön efter istiden, och där finns gott om tecken från istiden. Borgå å kantas av ett åsavsnitt. Kring åsen består jordmånen av sand och finmo. På klippornas krön runt dalen finns klippblottningar. På området finns flera jättegrytor, varav de mest kända ligger i Askola, där det finns över 20 jättegrytor. Ådalens jordmån består i första hand av lermarker, men på de kantande ryggarna och kullarnas sluttningar finns morän. Det förekommer mycket lite organiskt jordmaterial på området.

Borgå å med sina få biflöden utgör stammen i områdets vattendragssystems. Ån börjar vid källorna vid Första Salpausselkäs södra sluttning och strömmar måttligt reglerad ut i Finska viken. Den grumliga åns avrinning är ganska långsam med lite variation. Borgå å har fyra stora forsavsnitt som ligger i Orimattila, Buckila, Askola och Borgå. Nästan alla forsar i ån är fördämda. I landskapsområdets norra delar finns två stora sjöar, Mallusjärvi och Kanteleenjärvi som omges av vidsträckta strandåkrar. På Kanteleenjärvis stränder finns madkärr, och området har ett betydande fågelbestånd.

Borgå ådals skogar är huvudsakligen friska grandominerade blandskogar, som alternerar i landskapet med små lövskogar och tallskogar på klippområden. På grund av områdets långa odlingshistoria och intensiva jordbruk finns lundar och frodiga växtområden endast kvar på forsarnas branta strandsluttningar och på övriga områden som inte har gått att röja. Åbrinken med ängsvegetation mellan ån och stranden är ofta mycket smal, och vassbevuxen strand förekommer endast ställvis på de låglänta områdena. Ställvis har åstranden tagits över av busksnår. Borgbacken i Borgå är en geomorfologiskt och kulturhistoriskt sett betydlig gruskulle med värdefulla ängar och torrängar.

Kulturella särdrag

Borgå å är en urgammal rutt mellan Tavastland och kusten. Mellan Borgå och Buckila har man hittat 170 boplatser från stenåldern som legat längs ett band på några tiotals kilometer, invid dåvarande havsstranden, färdvägar, fiskevatten och viltskogar. Det finns särskilt många fornlämningar i Askola kommun, och därför har bosättningscentrumet getts namnet Askolakulturen. På landskapsområdet har man även funnit gravar från bronsåldern och andra fornlämningar. Vid Borgå ås mynning på borgbacken i Borgå låg vid 1100–1200-talsskiftet en dansk fästning som övervakade den strategiskt värdefulla årutten.

Utvecklingen i ådalens byar har styrts av jordbruket och industrin. Områdets bosättning har traditionellt grupperats som täta gruppbyar, varav de flesta har splittrats i och med storskiftet och nyskiftet. Den gamla bystrukturen kan ändå fortfarande urskiljas till exempel i Saxby norr om Borgå centrum, där gott om gammalt byggnadsbestånd bevarats. Förutom byarna är det typiskt för ådalens bosättningslandskap med enskilda, ganska stora lantgårdar på moränkullarnas sluttningar eller vid skogsbrynet. I ådalen finns det gott om gammalt byggnadsbestånd som huvudsakligen är från 1800-talet. Gårdarna från efterkrigstiden, till exempel i Karjalaiskylä i närheten av Finnby, utgör ett eget skikt i bosättningslandskapet.

I ådalens södra delar finns det gott om spår av herrgårdskulturen. Kiala gård som ligger norr om Borgå är fortfarande en stor gård med aktivt jordbruk. Gården var en frälsegård och bebodd herrgård redan på 1300-talet. Kiala och Strömsberg gård, som ligger norr om Kiala i grenen av Borgå å och Lillån, liksom Finnby öster om dem, är alla byggda kulturmiljöer av riksintresse. Även Mallusniemi gård i Orimattila är en herrgårdshelhet med värdefullt byggnadsarv. Herrgården grundades som ett säteri på 1600-talet, och huvudbyggnadens äldsta delar är från 1700-talet. Ådalens herrgårdar omges av vidsträckta åkermarker som klyvs av vackra alléer.

Områdets industrihistoria representeras bäst av Askola bycentrum Vakkola by, där det fortfarande finns ett fungerande sågverk. Vakkola är en enhetlig och tät by som haft bosättning ända sedan 1300-talet. I forsen som korsar byn fanns det kvarnverksamhet redan på medeltiden, och byns sågverk grundades 1904. I samband med sågverket finns ett elverk. Askolas mångsidiga jordbruks- och industrilandskap kompletteras av byns affärscentrum, där det finns affärsbyggnader från 1900-talet som fungerar som ett gott exempel på fin-

ländskt kyrkbybyggande, samt en hög spannmålssilo. Även Tönnönkoski som ligger söder om Orimattilas kyrkby speglar Borgå ådals kvarntradition. I Tönnönkoskis kvarnmiljö ingår Finlands äldsta bågbro i betong från 1911. Det finns även strukturer från gamla kvarnar samt industrianläggningar och kraftverk på andra ställen längs ådalen. På området finns även gott om gammal trafikinfrastruktur, till exempel stenvalvsbroar.

Jordbruket är fortfarande aktivt i hela ådalen. Ställvis är lantbrukslandskapet ändå igenvuxet, och i utkanten av tätorterna har man byggt nya byggnader på de gamla odlingsmarkerna. Områdets lantbruk grundade sig länge endast på åkerodling, så landskapet saknar nästan helt vårdbiotoper, med undantag av några ängar vid åbrinkarna. På landskapsområdet kan man även se tecken på det ökade antalet tätorter samt förändringar i landsbygdsnäringarna. Till exempel har det sammanhängande landskapet norrut från borgbacken i Borgå brutits nästan helt i och med nybyggen och trafikleder.

Landskapsbild

Borgå ådal är en landskapsmässigt mångsidig helhet. Vid åns norra lopp karakteriseras landskapet av de vidsträckta, flacka strandodlingarna i omgivningen runt sjöarna Mallusjärvi och Kanteleenjärvi. I närheten av och söder om Buckila är landskapet mycket varierande, och vackra vyer över ådalen öppnar sig från sluttningarna som kantar dalen. Mellan Buckila och Askola flyter Borgå å ställvis genom skarpskurna skogsmarker, för att sedan fortsätta sin färd söder om Askola kyrkby genom en vidsträckt kuperad odlingsdal. Vid åns nedre lopp karakteriseras den västra stranden av vidsträckta odlingsmarker, som får en skarp kontrast i den östra strandens skarpa ryggar, branta kullar och klippsluttningar.

Områdets kulturhistoria sträcker sig ända till stenåldern. I Borgå ådal finns åtskilliga viktiga fornlämningar, varav den landskapsmässigt mest imponerande är borgbacken i Borgå. Från den branta och tydliga åskullens sluttningar öppnar sig ikoniska vyer över Borgå medeltida centrum. Vyn som öppnar sig över kyrkan och trästaden har blivit känd bland annat genom Albert Edelfelts verk *Borgå sett från borgbacken* (1892).

I ådalens bosättningsstruktur alternerar de traditionella grupp- och bandbyarna, betydande herrgårdsmiljöer, små kyrkbyar med sin tätortsliknande bosättning samt de gamla industri- och kvarnmiljöerna som uppkommit i närheten av forsarna. Det traditionella byggnadsbeståndets proportionella andel minskar mot landskapsområdets norra delar, men det finns enskilda fina miljöer överallt i landskapsområdet. Områdets vägnät passar väl in i landskapet med sina gamla broar och väglinjer som följer landskapsstrukturen. Ställvis har en höjning av vägytan brutit den traditionella landskapsbilden.

Bedömning

Borgå ådal är en livskraftig och mångsidig sydfinländsk ådal med en betydelsefull kultur- och bosättningshistoria. Områdets kulturhistoriska särdrag består av den långa bosättnings- och odlingshistorian samt flera värdefulla by- och herrgårdsmiljöer. I Borgå ådal finns även betydande fornlämningskoncentrationer. Områdets naturvärden representeras bland annat av frodiga lundområden, den nyansrika topografin, de många särdragen som uppkommit under istiden samt de värdefulla fågelobjekten i sjön Kanteleenjärvis omgivning. Borgå ådal och Gamla Borgå utgör ett av Finlands 27 nationallandskap.

Objekt i fornlämningsregistret: 160 objekt

Byggda kulturmiljöer av riksintresse RKY: Vakkola by; Borgå ådals herrgårds- och bylandskap; Gamla Borgå och Borgås borgbacke; Tönnönkoskis bro och kvarnplats

Värdefulla vårdbiotoper: Kanteleenjärvis strandbete; Kuivalanmäkis hage; Onkimaas strandäng; Linnas enäng; Borgbacken; Kallolas äng; Mallusniemis strandäng; Ristolanmäkis hästbete; Tupalas bete; Ruhas beten

YSA Skyddsområden på privat mark: Prästgårdsåsens naturskyddsområde; Kanteleenjärvi naturskyddsområde; Vuohiniitynkallios naturskyddsområde; Vuohiniitynkallios naturskyddsområde; Teerilä

HSO Programmet för skydd av åsar: Borgbacken

LVO Programmet för skydd av fågelrika insjöar och havsvikar: Kanteleenjärvi

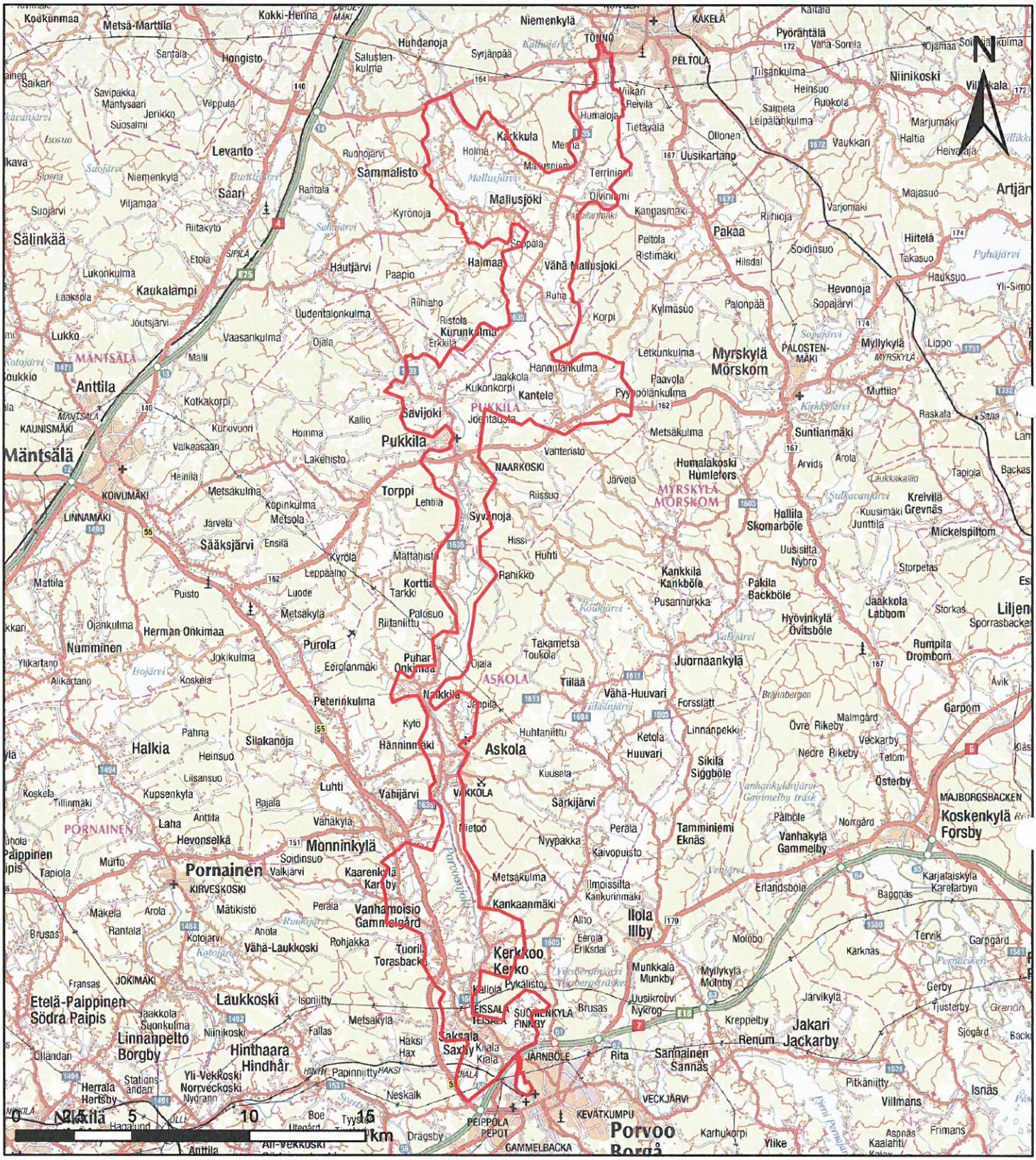
KAO Värdefulla bergsområden: Kirnukalliot; Kirveskallio; Kallolankallio–Uljaankallio; Jerusalemberget; Kapeenlahtis klippor

Områden i FI Natura 2000-nätverket: Mallusjokis gamla skog; Kanteleenjärvis fågelvatten; Borgå ås delta–Stensböle

Uppgifterna hämtade 26.5.2015

Borgå ådals odlingslandskap

Kommun: Askola, Borgå, Orimattila, Pukkila
Landskap: Nyland, Päijänne-Tavastland

Förslag till avgränsning av nationellt värdefulla landskapsområden 2015

Nationellt värdefulla landskapsområden (MAPIO-arbetsgruppens förslag) © SYKE
Vägkarta (GT) © Karttakeskus Oy

Kuva: Matleena Muhonen

12. Pernajanlahden ja Koskenkylänjoen kulttuurimaisemat

Pernajanlahden ja Koskenkylänjoen kulttuurimaisemat edustavat Eteläisen viljelyseudun ja Suomenlahden rannikkoseudun maaseutua. Alue on valtakunnallisesti arvokas maisema-alue (Pernajanlahden ympäristö ja Koskenkylänjokilaakso, 1995). Maisema-alueen rajausta on tiivistetty inventoinnin perusteella siten, että Pernajanlahden eteläosien saaristo ja Rämsänkylän länsipuolen peltoalat jäävät maisema-alueen ulkopuolelle.

Maakunta	Uusimaa
Kunta	Lapinjärvi, Loviisa, Myrskylä
Maisemamaakunta	Eteläinen rantamaa
Maisemaseutu	Suomenlahden rannikkoseutu, Eteläinen viljelyseutu
Pinta-ala	15 294 ha, josta kosteikkoja ja avointa suota: 1 055 ha maatalousalueita: 5 474 ha metsiä sekä avoimia kankaita ja kalliomaita: 5 720 ha rakennettuja alueita: 964 ha vesialueita: 2 081 ha

Luonnonpiirteet

Pernajanlahden ja Koskenkylänjoen kulttuurimaisemat muodostavat laajan ja monipuolisen maisema-alueen, jossa yhdistyvät Eteläisen viljelyseudun edustavat jokilaaksomaisemat sekä Pernajanlahden ympärillä avautuvat kulttuurimaisemat. Lähes 20 kilometriä pitkä Pernajanlahti on Suomen itäiselle rannikkoalueelle tyypillinen syvälle sisämaahan ulottuva merenlahti, jossa on suuria saaria. Pernajanlahti on kasvillisuudeltaan rehevä ja tarjoaa laajoine ruovikkoalueineen sekä vaihtelevine suolapitoisuuksineen elin- ja levähdysympäristön useille vesi- ja kosteikkolintulajeille. Lahden ympärillä on tammimetsävyöhykkeelle ominaista kasvillisuutta sekä lehmuslehtoja.

Pernajanlahteen laskeva, noin 38 km pitkä Koskenkylänjoki saa alkunsa Artjärven–Lapinjärven Pyhäjärvestä. Sen suurin sivuhaara on Myrskylänjoki, joka liittyy Koskenkylänjokeen Porlammin ja Liljendalin välillä. Sameavetinen Koskenkylänjoki virtaa savipohjaisten maiden lävitse lähes näkymättömissä viljelytasangon keskellä. Joen yläjuoksulla laakso on tasainen. Alajuoksua kohti laakso muuttuu sirpaleisemmaksi ja havumetsäisten moreeniselänteiden tiiviimmin rajaamaksi. Koskenkylänjoen varrella on myös muutamia pieniä suvantojärviä.

Maisema-alueen maasto on jokilaakson ja ranta-alueiden ympärillä varsin jyrkkäpiirteistä. Kallioperän muodot näkyvät alueella hyvin. Koskenkylänjoki kulkee laajan, itään päin levittäytyvän rapakivigraniittialueen halki. Jokilaakson länsipuolella kallioperä muuttuu dioriittiseksi. Pernajanlahden alueella kallioperä on pääasiassa graniittia. Maisema-alueella on huomattava määrä erikokoisia siirtolohkareita ja arvokkaita kallioalueita. Pernajanlahden itäpuolella maaston yleiskuvaa rytmittää harjumuodostuma, joka jatkuu lähes yhtenäisenä Ensimmäiselle Salpausselälle saakka.

Kulttuuripiirteet

Maisema-alue on kulttuurihistoriallisesti merkittävää ja elinvoimaista maatalousaluetta. Alueen varhaisin asutus on keskittynyt Pernajanlahden rantaan, josta on löytynyt jälkiä pronssikautisesta asutuksesta. Merkittävänä vesiliikenneväylänä Pernajanlahti on ohjannut alueen asutuksen kehittymistä voimakkaasti. Lahden länsirannalla on keskiajalta periytyviä kartanoita laajoine tiluksineen. Pernajanlahden kolmen mahtikartanon, Tervikin, Tjusterbyn ja Sjögårdin, muodostama kokonaisuus on koko maan mittakaavassa huomattava. Myös lahden itärannalla on kartanoita, kuten Garpgård Segersby, Hagaböle ja Ollas. Muu lahtea ympäröivä asutus muodostuu pienistä maatiloista ja saaristolaisasumuksista. Suurmaanomistuksen ansiosta alueen viljelyalat ovat säilyneet suurilta osin yhtenäisinä.

Pernajanlahden itärannan keskus on Suuren Rantatien (Kuninkaantien) varteen syntynyt Pernajan kirkonkylä, jonka rakennushistoriallisia kiintopisteitä ovat 1400-luvulla rakennettu harmaakivikirkko sekä Pernajanlahden rannalle sijoitettu pappila. Pernajan kirkonkylä on säilyttänyt historiallisen ilmeensä hyvin. Kirkkotarhan itäpuolella olevan korkean kellotapulin vieressä on esimerkiksi jäljellä vanhaan mäkitupalaisasutukseen liittyviä rakennuksia. Pernajanlahden ympäristön muita kulttuurihistoriallisesti arvokkaita asutuskeskittymiä ovat länsirannalla sijaitseva Isnäsin sahayhdyskunta sekä Fasarbyn sotilasvirkataloista koostuva ryhmäkylä. Lahden itärannat ovat paikoin kesäasutuksen kirjomia.

Koskenkylänjokilaakson asutus on keskittynyt joen varteen, jossa se seurailee metsänreunoja ja maastonmuotoja. Talot ovat ryhmittyneet pieniksi nauha- tai ryhmäkyliksi, joista osa periytyy keskiajalta saakka. Kyläasutuksen ohella jokilaaksossa on merkittäviä kartanokulttuurin jälkiä sekä vanhoja teollisuusympäristöjä. Oman kerroksensa maisemaan muodostavat laidunnurmet ja kivikkoiset laidunmäet. Jokivarren maatalousalueiden ydin on Eskilomin viljelyaukea Liljendalin kirkonkylän pohjoispuolella. Pernajanlahden ja Koskenkylänjoen kulttuurimaisemat ovat edelleen aktiivimaatalouden leimaamia. Alueella on säilynyt edustavia perinnebiotooppeja, kuten Segersbyn kartanon laidunalueet ja Särkilahden merenrantaniityt.

Koskenkylänjokilaaksossa on useita rakennetun ympäristön arvokohteita. Kuuskosken luoteispuolella sijaitseva Malmgårdin kartano muodostaa peltolakeuksien keskelle poikkeuksellisen kokonaisuuden linnamaisine päärakennuksineen, suurine tiilisine talousrakennuksineen, kuusiaitoineen ja puistoineen. Kartanonpihan eteläpuolella on koski myllyineen sekä kauniita kumpuilevia rantalaidunniittyjä ja hakoja. Jokilaakson pohjoispäässä sijaitsee Michelspiltomin rautatieseisake, joka on ainoa alkuperäisessä asussaan säilynyt yksityisen Loviisa–Vesijärvi-kapearaiderautatien asema-alue. Koskenkylänjoen kulttuuriperintöön kuuluu myös hopeakaivos, joka on mainittu ensimmäisen kerran vuonna 1607. Kaivos on sijainnut luultavasti Forsöllä tai Hopeavuorella.

Maisema-alueen teollinen historia on rikas. Isnäsissä on toiminut saha 1800-luvun lopulta 1990-luvulle, ja Koskenkylässä 1860-luvulta 1950-luvulle. Koskenkylän jokisuuhun vuonna 1682 perustettu ruukki on edelleen teollisuuskäytössä. Ruukkialue on säilyttänyt uusista rakennuksista ja aluetta ympäröivistä liikenneväylistä huolimatta vanhan rakenteensa. Alueella on esimerkiksi puiston ympäröimä linnamainen kartano, konttori- ja työväenrakennuksia, tiili- ja betonirakenteinen saha sekä ulkoasultaan yhtenäinen ruukinkatu. Teollisuuselinkeinojen ohelle alueelle on kehittynyt matkailu- ja virkistystoimintaa.

Maisemakuva

Pernajanlahden ja Koskenkylän kulttuurimaisemien maisemakuva vaihtelee pienipiirteisestä mereisestä maaseutumaisemasta laajoihin yhtenäisiin viljelyaloihin. Pernajanlahden rantamaisemia luonnehtivat isojen kartanoiden laajat viljelykset, rantakosteikot sekä pienipiirteiset, kumpareiset saaristokylämaisemat. Lahden kumpaakin rantaa myötäileviltä maanteiltä avautuu näkymiä matalille, ruovikkoisille merenlahdille. Kartanoiden suuret tilakeskukset sijaitsevat pääasiassa puuston suojassa jonkin matkan päässä maanteistä. Kartanoille johtaa kauniita puukujia avarien peltomaisemien halki.

Koskenkylänjoen laakson kulttuuripiirteet ovat kerroksellisia ja monipuolisia. Aluetta luonnehtivat tiiviit joenvarteen sijoittuneet nauha- ja ryhmäkylät, kartanot puukujineen sekä teollisuuden synnyttämät ympäristöt. Lisäkerroksia maisemaan tuovat laidunnurmet, kivikkoiset laidunmäet ja mutkitteleva metsänreuna. Liljendalin tiiviin kirkonkylän pohjoispuolella levittäytyvä Eskilomin viljelyaukea on vaikuttava ja laaja-alainen maatalousmaisemakokonaisuus, jota reunustavat paikoin jyrkkäreunaiset kalliomaat. Maisema-alueen perinteisiä maisemalinjoja rikkovat lähinnä uudet tielinjaukset.

Arviointi

Pernajanlahden ja Koskenkylän kulttuurimaisemat muodostavat laajan ja edustavan maaseutumaisemakokonaisuuden, jota leimaa Suomen mittakaavassa huomattava kartanokulttuuri. Alueella on useita suuria kartanoita, joiden viljelyalat ovat säilyneet yhtenäisinä ja joiden kartanokeskukset ovat rakennuskannaltaan huomattavia. Muita alueen tärkeitä maisemallisia arvotekijöitä ovat tiiviit ryhmäkylät, Eskilomin laajat viljelyaukeat sekä ranta-alueiden kosteikot, luonnonlaitumet ja niityt. Pernajan kirkonkylä on rakennusperinnöltään merkittävä, historiallisen luonteensa hyvin säilyttänyt kokonaisuus. Alueella on lisäksi paljon arvokkaita vanhoja teollisuuskohteita.

Muinaisjäännösrekisteriin merkityt kohteet: 41 kohdetta

Valtakunnallisesti merkittävät rakennetut kulttuuriympäristöt RKY: Fasarbyn kylä; Koskenkylän ruukinalue; Malmgårdin kartano; Michelspiltomin rautatieseisake; Pernajan kirkko ja pappila; Sjögårdin kartano; Tervikin kartano; Tjusterbyn kartano; Suuri Rantatie

Arvokkaat perinnebiotoopit: Segersbyn haka; Malmgårdin laitumet; Tetomin laitumet; Blybergsin kallioketo; Sjögårdin kallioketo; Eskilomin niitty; Jokelan haka

YSA Yksityismaiden suojelualueet: Pernajanlahti; Baggholmenin luonnonsuojelualue (Pernajanl. 1); Pernajanlahti 3, Pernajanlahti 4 (luonnonsuojelualue); Pernajanlahti 5,Pernajanlahden pohjukka (ls.alue); Pernajanlahden vesialue (luonnonsuojelualue); Tjusterbyn luonnonsuojelualue; Klovholmarna (luonnonsuojelualue); Forsbyviken (luonnonsuojelualue); Nordarkipelagen; Sävträskin luonnonsuojelualue; Kuskoskträsketin luonnonsuojelualue

LVO Lintuvesiensuojeluohjelma: Sävträsk–Kuskoskträsket; Pernajanlahti

Ramsar-alueet: Pernajanlahti

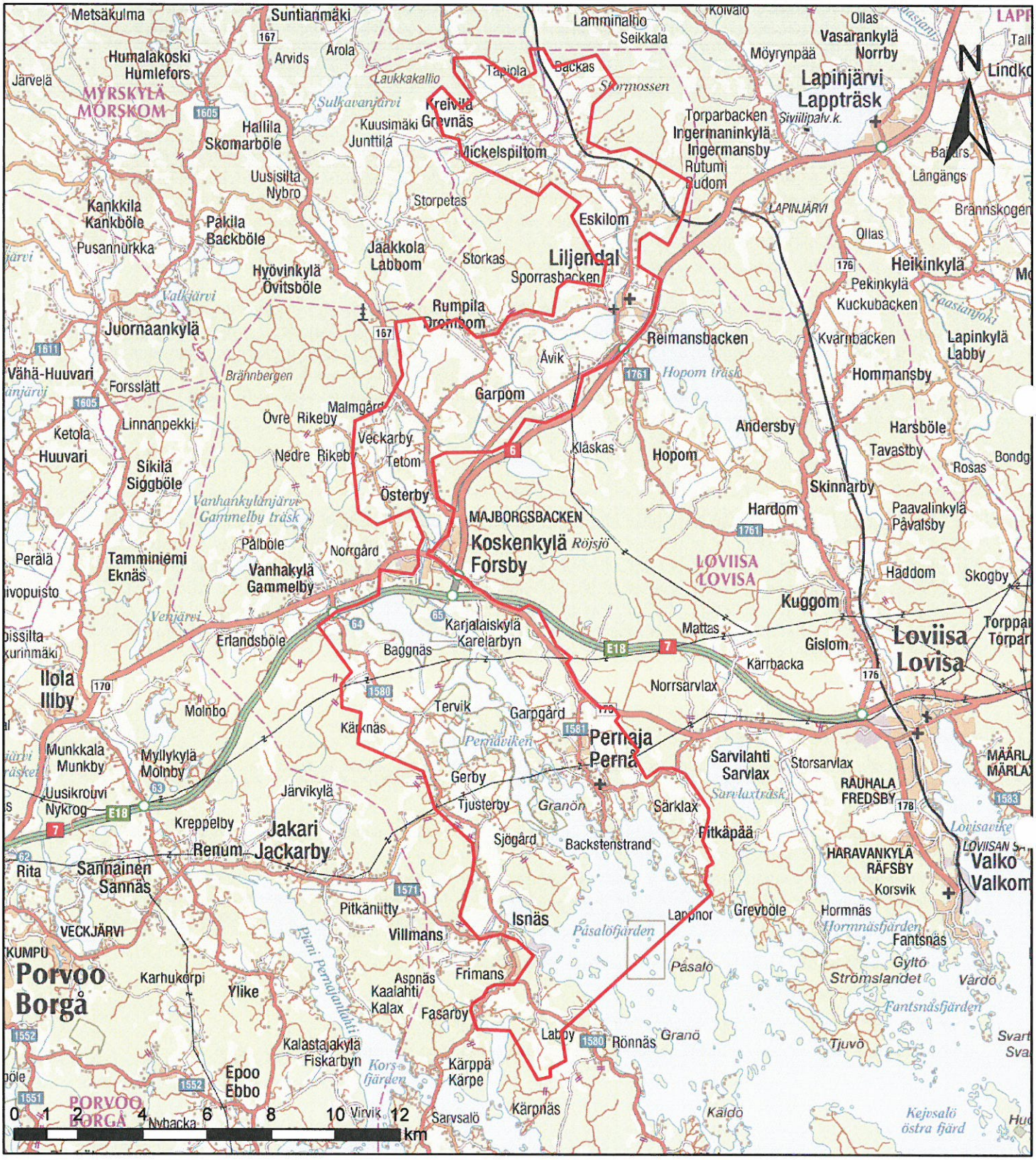
KAO Arvokkaat kallioalueet: Veckarbyn kyläkallio; Silverberget; Jomalberget

FI Natura 2000 -verkostoon kuuluvat alueet: Pernajanlahtien ja Pernajan saariston merensuojelualue

Tiedot haettu 26.5.2015

Pernajanlahden ja Koskenkylänjoen kulttuurimaisemat

Kunta: Lapinjärvi, Loviisa, Myrskylä
Maakunta: Uusimaa

Valtakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden rajausehdotus 2015

Valtakunnallisesti arvokkaat maisema-alueet (MAPIO-työryhmän ehdotus) © SYKE
Tiekartta (GT) © Karttakeskus Oy

Bild: Matleena Muhonen

12. Pernåvikens och Forsby ås kulturlandskap

Pernåvikens och Forsby ås kulturlandskap representerar Södra odlingsregionens och Finska vikens kustregions landsbygd. Området är ett nationellt värdefullt landskapsområde (Pernåvikens omgivning och Forsby å, 1995). Landskapsområdets gränser har minskats på basis av inventeringen så att Pernåvikens södra delars skärgård och åkermarkerna väster om Rämsänkylä lämnas utanför landskapsområdet.

Landskap	Nyland
Kommun	Lappträsk, Lovisa, Mörskom
Landskapsprovins	Södra kustlandet
Landskapsregion	Finska vikens kustregion, Södra odlingsregionen
Area	15 294 ha, varav öppna våtmarker: 1 055 ha jordbruksmarker: 5 474 ha skog och halvnaturliga marker: 5 720 ha anlagda ytor: 964 ha vatten: 2 081 ha

Naturens särdrag

Pernåvikens och Forsby ås kulturlandskap utgör ett vidsträckt och mångsidigt landskapsområde, där södra odlingsregionens typiska ådalslandskap och kulturlandskapen som öppnar sig kring Pernåviken möts. Den nästan 20 kilometer långa Pernåviken är en typisk havsvik för Finlands östra kustområde. Den sträcker sig långt in i fastlandet och har stora öar. Pernåvikens växtlighet är frodig, och dess vidsträckta vassområden och varierande salthalter erbjuder levnads- och rastmiljöer för flera olika vatten- och våtmarksfågelarter. Runt viken finns växtlighet och lindlundar som är typiska för ekskogszonen.

Den 38 kilometer långa Forsby å som mynnar ut i Pernåviken får sin början i Pyhäjärvi i Artsjö–Lappträsk. Åns största biåra är Mörskom å som förenas med Forsby å mellan Porlom och Liljendal. Grumliga Forsby å strömmar genom lerbottnad jord och är nästan osynlig mitt på odlingsslätterna. Vid åns övre lopp är dalen flack, men mot nedre loppet blir dalen mer fragmentarisk och tydligare kantad av barrskogsbeklädda moränryggar. Längs Forsby å finns även några små selsjöar.

Landskapsområdets terräng är ganska skarpskuren i närheten av ådalen och strandområdena. Berggrundens former är tydligt synliga på området. Forsby å flyter genom ett vidsträckt rapakivigranitområde som sträcker sig österut. På ådalens västra sida blir berggrunden dioritisk. På Pernåvikens område består berggrunden i huvudsak av granit. På landskapsområdet finns en betydande mängd flyttblock i olika storlek samt värdefulla klippområden. På Pernåvikens östra sida delas terrängen av en åsformation som fortsätter så gott som enhetligt ända fram till Första Salpausselkä.

Kulturella särdrag

Landskapsområdet är ett kulturhistoriskt betydelsefullt och livskraftigt jordbruksområde. Områdets tidiga bosättning var koncentrerad till Pernåvikens strand, där man funnit spår av bosättning från bronsåldern. Pernåviken har varit en viktig sjöfartsled och har i den egenskapen styrt områdets bosättningsutveckling kraftigt. På vikens västra strand finns herrgårdar ända från medeltiden, med sina vidsträckta ägor. Pernåvikens tre stora herrgårdar Tervik gård, Tjusterby gård och Sjögård utgör en helhet som är betydelsefull på riksomfattande nivå. Det finns även herrgårdar på vikens östra strand, så som Garpgård, Segersby, Hagaböle och Ollas. Den övriga bosättningen som omger viken består av små lantgårdar och skärgårdsbostäder. Tack vare storgodsen har stora delar av områdets åkermarker bevarats enhetliga.

Pernåvikens östra strands centrum är Pernå kyrkby som uppkommit vid Stora Strandvägen (Kungsvägen). Kyrkbyns byggnadshistoriska fasta punkter är gråstenskyrkan från 1400-talet samt prästgården på Pernåviken strand. Pernå kyrkby har bevarat sitt historiska utseende väl. Bredvid den höga klockstapeln på kyrkogårdens östra sida finns det till exempel fortfarande kvar byggnader som hör ihop med backstugusittarnas bosättning. Övriga kulturhistoriskt värdefulla bosättningskoncentrationer i Pernåvikens omgivnings är Isnäs sågsamhälle på vikens västra strand samt Fasarby gruppby som består av militära tjänstebostadshus. Vikens östra stränder har ställvis sommarbosättning.

Bosättningen i Forsby ådal är koncentrerad till åstranden, där den följer skogskanterna och terrängens former. Husen är grupperade i små band- och gruppbyar, varav en del härrör sig ända från medeltiden. Förutom bybosättningen finns det betydande spår av herrgårdskulturen samt gamla industrimiljöer i ådalen. Betesvallarna och de steniga betade sluttningarna utgör ett eget skikt i landskapet. Kärnan i åstrandens jordbruksområde är Eskiloms odlingsslätt norr om Liljendals kyrkby. Pernåvikens och Forsby ås kulturlandskap karakteriseras fortfarande av ett aktivt jordbruk. Representativa vårdbiotoper har bevarats på området, till exempel Segersby herrgårds betesmarker och Särklax strandängar.

I Forsby ådals byggda miljö finns flera värdefulla objekt. Malmgårds slott som ligger på Kuskosk nordöstra sida utgör en ovanlig helhet mitt på åkerslätterna med sin slottsliknande huvudbyggnad, stora hushållsbyggnader i tegel, granhäckar och parker. På herrgårdens södra sida finns en fors med kvarn och vackra kuperade strandbetesängar och hagar. I ådalens norra ända ligger Michelspiltoms järnvägshållplats, som är det enda stationsområdet längs den privata Lovisa–Vesijärvi-smalspårsjärnvägen som bevarat sitt ursprungliga utseende. Till Forsby ås kulturarv hör även en silvergruva som nämns första gången i skrift 1607. Gruvan låg antagligen i Forsö eller Silverberg.

Landskapsområdet har en rik industrihistoria. I Isnäs fanns ett sågverk som var i bruk från slutet av 1800-talet fram till 1990-talet. Forsby sågverk var i bruk från 1860-talet till 1950-talet. Bruket som grundades vid Forsby ås mynning 1682 är fortfarande i industribruk. Bruksområdet har bevarat sin gamla struktur trots de

nya byggnaderna och trafiklederna som omger området. På området finns till exempel en slottsliknande herrgård som omges av en park, kontors- och arbetarbyggnader, en såg byggd i tegel och betong, samt en bruksgata med ett enhetligt utseende. Förutom industrinäringarna har turism- och rekreationsverksamhet utvecklats på området.

Landskapsbild

Landskapsbilden i Pernåvikens och Forsby kulturlandskap varierar från småskaligt jordbrukslandskap vid havet till vidsträckta enhetliga odlingsmarker. Pernåvikens strandlandskap karakteriseras av stora herrgårdars vidsträckta odlingar, strändernas våtmarker samt småskaliga, kullriga skärgårdsbylandskap. Från landsvägarna som följer vikens båda stränder öppnas vyer över låga, vasskantade havsvikar. Herrgårdarnas stora driftcentrum står en bit från landsvägarna och skyddas oftast av träd. Vackra alléer leder till herrgårdarna genom öppna åkerlandskap.

Forsby ådals kulturdrag är skiktade och mångsidiga. Området karakteriseras av täta band- och gruppbyar som ligger längs åstranden, herrgårdar med alléer samt miljöer som uppkommit i och med industrin. Betesmarkerna, de steniga betade sluttningarna och det slingrande skogsbrynet utgör ytterligare skikt i landskapet. Eskiloms odlingsslätt som breder ut sig norr om Liljendals kyrkby är en imponerande och vidsträckt jordbrukslandskapshelhet som ställvis kantas av branta klippområden. Landskapsområdets traditionella landskapslinjer bryts främst av nya väglinjer.

Bedömning

Pernåvikens och Forsby ås kulturlandskap utgör en vidsträckt och representativ jordbrukslandskapshelhet som karakteriseras av en för finska förhållanden betydande herrgårdskultur. Det finns flera stora herrgårdar på området vars odlingsmarker har bevarats enhetliga och vars herrgårdscentrums byggnadsbestånd är betydliga. Övriga landskapsmässigt viktiga värdefaktorer på området är de täta gruppbyarna, Eskiloms vidsträckta odlingsmarker samt strändernas våtmarker, naturliga betesmarker och ängar. Pernå kyrkbys byggnadsbestånd är en betydelsefull helhet som bevarat sin historiska karaktär. Det finns dessutom flera gamla värdefulla industriobjekt på området.

Objekt i fornlämningsregistret: 41 objekt

Byggda kulturmiljöer av riksintresse RKY: Fasarby; Forsby bruksområde; Malmgård slott; Michelspiltoms järnvägshållplats; Pernå kyrka och prästgård; Sjögård; Tervik gård; Tjusterby gård; Stora Strandvägen

Värdefulla vårdbiotoper: Segersbys hage; Malmgårds betesmarker; Tetoms betesmarker; Blybergs hällmarksäng; Sjögårds hällmarksäng; Eskiloms äng; Jokelas hage

YSA Skyddsområden på privat mark: Baggholmens naturskyddsområde (Pernåviken 1); Tjusterby naturskyddsområde; Klovholmarna (naturskyddsområde); Pernåviken 3, Forsbyviken (naturskyddsområde); Pernåviken 5, Pernåvikens botten (naturskyddsområde); Pernåviken 4 (naturskyddsområde); Pernåvikens vattenområde (naturskyddsområde); Nordarkipelagen; Pernåviken; Sävträsks naturskyddsområde; Kuskoskträskets naturskyddsområde

LVO Programmet för skydd av fågelrika insjöar och havsvikar: Sävträsk–Kuskoskträsket; Pernåviken

Ramsar-områden: Pernåviken

KAO Värdefulla bergsområden: Veckarbys byklippa; Silverberget; Jomalberget

Områden i FI Natura 2000-nätverket: Pernåvikens och Pernå skärgårds havsskyddsområde

Uppgifterna hämtade 26.5.2015

Pernåvikens och Forsby ås kulturlandskap

Kommun: Lappträsk, Lovisa, Mörskom
Landskap: Nyland

Förslag till avgränsning av nationellt värdefulla landskapsområden 2015

Nationellt värdefulla landskapsområden (MAPIO-arbetsgruppens förslag) © SYKE
Vägkarta (GT) © Karttakeskus Oy

Kuva: Heli Vauhkonen, Justiina Nieminen

53. Kymijokilaakson kulttuurimaisema

Kymijokilaakson kulttuurimaisema on laaja maisemakokonaisuus, jonka varrella on historiallisesti monikerroksisia kylä- ja viljelymaisemia, huomattavia teollisuuskeskittymiä sekä arvokkaita luonnonympäristöjä. Alue on valtakunnallisesti arvokas maisema-alue (Kymijoen laakso, 1995), jonka rajausta laajennetaan inventoinnin perusteella Kouvolan Oravalaan saakka. Alueen rajausta on tiivistetty tai laajennettu monin paikoin nykyisen maankäytön mukaisesti.

Maakunta	Kymenlaakso, Uusimaa
Kunta	Kotka, Kouvola, Loviisa, Pyhtää
Maisemamaakunta	Eteläinen rantamaa, Itäinen Järvi-Suomi
Maisemaseutu	Eteläinen viljelyseutu, Kaakkoinen viljelyseutu, Suomenlahden rannikkoseutu, Lounais-Savon järviseutu
Pinta-ala	25 942 ha, josta kosteikkoja ja avointa suota: 546 ha maatalousalueita: 10 004 ha metsiä sekä avoimia kankaita ja kalliomaita: 9 176 ha rakennettuja alueita: 1 854 ha vesialueita: 4 361 ha

Luonnonpiirteet

Päijänteen vesiä Suomenlahteen kuljettava Kymijoki on vuolas virta, jonka leveä uoma laajenee monin paikoin leveiksi suvannoiksi ja jopa laajahkoiksi järviksi. Maisema-alueen pohjoisosissa jokiuoma on melko yhtenäinen, mutta alajuoksullaan Kymijoki muuttuu mutkikkaammaksi ja haarautuu lopulta Ahvionkosken ja Kultaankoskien alapuolella useaksi uomaksi. Kultaankoskien eteläpuolella joen haarat muodostavat läntisen Hirvikoskenhaaraan ja itäisen Pernoonhaaran. Nämä jokihaarat jakaantuvat edelleen viiteen suuhaaraan, jotka laskevat mereen Pyhtään ja Kotkan kohdalla. Suuhaarasta riippuen Kymijoen pituus on 184–204 kilometriä.

Päijänteen vedet alkoivat virrata Kymijokeen noin 6 000–7 000 vuotta sitten Muinais-Päijänteen murrettua lasku-uoman Salpausselkien läpi. Nykyisen muotonsa Kymijoki sai noin 1 000 vuotta sitten Päijänteen nykyisen purkautumisreitin synnyttyä Konniveden eteläpäähän Toiselle Salpausselälle. Jokilaakso on maisema-alueella pääasiassa tasaista savikkoa, mutta etenkin alajuoksulla uoman varteen ulottuu myös kallioisia ja moreenin peittämiä aloja sekä hiesumaita. Jokilaaksoa reunustavat metsäiset kalliosaarekkeet ja paikoin erittäin laajat suoalueet. Kouvolassa aluetta halkoo Ensimmäisen Salpausselän reunamuodostuma, jonka eteläpuolella jokilaaksoa sivuavat myös katkonaiset ja osin jäsentymättömät hiekka- ja sorajaksot.

Kymijoessa on useita koskia, joista osa on valjastettu vesivoiman tuotantoon. Huomattavia koskia on muun muassa Pernoon tienoilla sekä Hirvikoskelta pohjoiseen ulottuvan yli viiden kilometrin mittaisella jokiosuudella. Kymijoki oli 1900-luvun alkuun tultaessa Suomen etelärannikon merkittävin vaelluskalajoki, mutta patojen, perkausten ja jokivarrelle rakentuneen teollisuuden myötä Kymijoen luontaiset vaelluskalakannat ovat romahtaneet. Joitakin kadonneita kalakantoja on saatu elvytettyä kalaportaiden ja istutusten avulla.

Maisema-alueen kallioperä muodostuu rapakivigraniiteista, pääosin viborgiitista. Lisäksi murroslinjojen halkomassa kallioperässä on pyterliittiä sekä vähäisemmässä määrin tasarakeista rapakivigraniittia. Alueen metsäkasvillisuus vaihtelee karuhkoista kangasmaista pieniin lehtomaisiin metsiköihin. Keskimäärin jokilaakson kasvillisuus on rehevää ja monipuolista. Anjalankosken eteläpuolella Kymijoki muodostaa useita erilaisia vesielinympäristöjä matalikoista yli kymmenmetrisiin syvänteisiin ja nopeavirtaisista koskista järvimäisiin laajentumiin. Alueella on myös huomattavia rantalehtoja, suurruohovaltaisia tulvametsiä, kivikko- ja ruovikkorantoja sekä suoalueita.

Maisema-alueen pohjoisosissa, Ensimmäisen Salpausselän tuntumassa sijaitsee useita pieniä arvokkaita luontokohteita. Tammirannassa, lähellä Kymijoen rantaa on hyönteislajistoltaan huomattava Korian varuskunnan entinen ampumarata. Ampumaradan lähellä sijaitsevat myös Keltin ja Ahkojan rantalehdot, jotka ovat Kaakkois-Suomen harvoja rakentamattomina ja kasvillisuudeltaan luonnontilaisina säilyneitä rantalehtoja. Junkkarinjärven rannalla kohoava Junkkarinvuori on luonnonarvoiltaan hyvin arvokas kallioalue. Pyhtään ja Kotkan rajalla sijaitseva Valkmusan keidassuoalueelle perustettu kansallispuisto sivuaa maisema-alueen rajausta.

Kulttuuripiirteet

Kymijokilaakson kulttuurimaisemalla on pitkä historia, jota kuvastavat muun muassa useat kivikaudelta periytyvät asuinpaikat. Eri-ikäisiä muinaisjäännöksiä tunnetaan erityisesti Voikkaalta ja Korian eteläpuoliselta viljelystasangolta, Hurukselan kylästä, Anjalankosken historiallisesta ympäristöstä, Hirvikoskelta ja Ahvenkoskelta. Myös alueen kiinteä asutus on pitkäaikaista. Esimerkiksi Kymijoen keskijuoksu on asutettu pysyvästi jo 1400-luvulla.

Kymijokilaaksolla on pitkä rajahistoria. Jokea ja sen ympäristöä on pidetty muun muassa hämäläisten ja karjalaisten rajana. Turun rauhan (1743) jälkeen joki toimi Ruotsin ja Venäjän välisenä rajana vuoteen 1809 asti. Vanhan Suomen alueiden yhdistyttyä muuhun Suomeen vuonna 1812 Kymijoki muodosti lääninrajan vuoteen 1949 saakka. Rajahistoria näkyy alueen maisemassa ennen kaikkea sotahistoriallisina muistomerkeinä. Esimerkiksi Värälässä sijaitsee ruotsalaisten vuonna 1789 rakentamana kenttälinnoitus. Rajajoen historiasta kertovat myös Ahvenkosken 1700-luvulla perustettu raja- ja ylityspaikka sekä maisema-alueen tuntumassa Kotkassa sijaitseva Kyminlinnan linnoitus.

Viljavaan jokilaaksoon on syntynyt useita arvokkaita kartanomiljöitä. Kartanoista huomattavin on Anjala, joka on perustettu Ankkapurhan koskimaisemaan 1600-luvulla. Kartano toimi 1700-luvulla yhtenä Wredesuvun pääkartanoista, ja sen tuntumassa sijaitsi Anjalan kappeliseurakunnan kappeli. Anjalasta tuli rajakartano Turun rauhan myötä vuonna 1743. Kustaa III:n sodan aikana kartanossa allekirjoitettiin niin sanottu Anja-

lan liittokirja, jossa 113 ruotsalaista ja suomalaista upseeria vetosivat kuninkaansa sotapolitiikkaa vastaan. Anjalan vanha kartanorakennus paloi venäläisessä tykistötulessa vuonna 1789. Kartanon nykyinen päärakennus on rakennettu 1700- ja 1800-lukujen vaihteessa. Anjalan mailla toimii nykyisin Anjalan maatalousoppilaitos. Kartanokulttuuria edustavat Anjalassa myös Kouvolan Takamaalla sijaitseva Rabbelugn ja Muhjärven rannalle rakennettu Wredeby laajoine viljelyksineen ja koivukujineen.

Anjalan pohjoispuolella, Värälänkosken rannalla sijaitsee historiallisesti merkittävä Värälän kartano, jonka yhteyteen rakennetussa rauhantemppelissä solmittiin Kustaa III:n sodan päättänyt rauha vuonna 1790. Kartanon silloinen päärakennus sijaitsi noin puoli kilometriä nykyisestä, vuonna 1906 rakennetusta päärakennuksesta alajuoksulle päin. Muita Kymijokilaakson kartanoita ovat vuonna 1671 rälssiksi perustettu Oravalan kartano Kouvolan pohjoispuolella, Alakylän perinteisen kylämaiseman tuntumassa sijaitseva Kouvolan kartano, Värälästä erotettu Tolkkilan rälssi, Teutjärven rannalla sijaitseva Hämeenkylän kartano sekä Ahvenkosken rajanylityspaikan tuntumassa sijaitseva Ahvenkosken kartano. Monien kartanoiden mailta on lohkottu 1900-luvulla asutustiloja, jotka muodostavat oman kerrostumansa Kymijokilaakson asutusmaisemaan.

Jokilaakson asutusmaiseman historiallinen monitasoisuus näkyy kenties parhaiten Hurukselan kylässä. Muhjärven itäpuolella sijaitsevassa kylässä on ollut asutusta jo esihistoriallisena aikana, jolloin kylä muodostui Kymijoen silloiseen suistoon. Hurukselan nykyinen tiivis asutus sijaitsee kyläraitin varrella, ja kylän pellot on raivattu vanhojen suistojokien erottamille saarille. Raitti ja tonttijako ovat säilyneet historiallisessa asussaan, ja kylästä löytyy runsaasti arvokkaita rakennuksia. Vanhaa kyläasustusta on säilynyt myös esimerkiksi Ahviossa, Vastilassa ja Viirilässä.

Vanhojen kylänpaikkojen ohella Kymijokilaakson keskiaikaisesta historiasta kertoo Pyhtään valkorappauksinen kivikirkko, joka sijaitsee Suuren Rantatien (Kuninkaantien) ja Kymijoen läntisen suuhaaran yhtymäkohdassa. Pyhtään laaja emäseurakunta tunnetaan jo 1300-luvun lopulta, ja kivikirkon vanhimmat osat on ajoitettu 1460-luvulle. Kirkosta luoteeseen sijaitsee keskiaikaisella paikallaan pysynyt pappila, jonka nykyinen, empiretyylinen päärakennus on rakennettu vuonna 1835. Pyhtään kirkonkylän rakennuskanta on vaihtelevaa, ja kirkonseudun maisemassa on myös rapistuvia liikerakennuksia. Pyhtään kirkon ja pappilan kupeesta avautuu vesireitti Suomenlahdelle Strukan kanavan kautta. 1900-luvun alussa rakennettu Strukan sulku on Suomen ainoa käytössä oleva käsikäyttöinen merisulku.

Maisema-alueella on useita historiallisia tiemaisemia. Jokivartta seurailevat maantiet ovat monin paikoin säilyttäneet viehättävät maastoa myötäilevät linjauksensa. Maisemallisesti arvokkaita osuuksia on muun muassa Vastilan tienoilla sekä Myllykosken pohjoispuolella, jossa Kymijoen itärantaa seuraileva vanha rantatie noudattelee valtakunnan rajan vartiopolun reittiä 1700-luvulta. Ahvenkoskella alueen läpi kulkee Suuri Rantatie, johon liittyvä Savukosken yksinivelinen betoninen kaarisilta on tiemuseokohde. Muita arvokkaita siltakohteita ovat Korian rautatiesillat vuosilta 1870 ja 1925. Aluetta halkovat nykyisin myös monet uudet väylät, joista laajin on Ahvenkosken historiallista ympäristöä sivuava, moottoritieksi parannettu Valtatie 7.

Kymijoki ei ole koskaan muodostunut yhtenäiseksi vesiliikennereitiksi koskisuutensa takia. Teollisuudelle joen koskijaksot ovat kuitenkin tarjonneet tärkeän voimanlähteen satojen vuosien ajan. Korkeakosken sahamylly tunnettiin jo 1500-luvulla, ja Ruotsinpyhtään alueella sijaitsevaan Strömforsin historiallisesti arvokas ruukki perustettiin vuonna 1698. Strömforsissa on useita hyvin säilyneitä teollisuusrakennuksia ja työväen asuinrakennuksia 1700- ja 1800-luvuilta. Ruukki on suosittu matkailukohde, jossa voi tutustua muun muassa teollisuushistorialliseen museoon ja vanhaa rakennusperinnettä myötäileviin käsityöläispajoihin. Alueen teollisuushistoriaa kuvastavat myös useat voimalaitokset, joista esimerkiksi vuonna 1933 valmistunut Ahvenkosken voimala on arvokas teollisuushistoriallinen monumentti.

1800-luvun lopulla ja 1900-luvun alussa Kymijokilaaksoon nousi useita puunjalostuksen suurteollisuuskeskittymiä, joihin kuljetettiin puuta Päijänteeltä. Jokilaakson puunjalostusteollisuuden ketju ulottuu Voikkaalta Kuusankosken kautta Myllykoskelle ja Inkeroisiin. Teollisuustaajamissa näkyy puutavarateollisuuden kehittyminen höyrysahoista turbiinien pyörittämiin puuhiomoihin sekä suuriin selluloosatehtaisiin. Tehtaiden ympäristöön on rakennettu laajoja ja yhtenäisiä yhdyskuntia, joiden asuntojen sijainnista, ulkoasusta, koosta ja varustetasosta on voinut päätellä niiden haltijoiden aseman tehtaassa. Teollisuusmaisemassa näkyy myös suomalaisen metsäteollisuuden 2000-luvun rakennemuutos, jonka myötä alueen tehtaita on suljettu.

Kymijokilaakson elinkeinorakenne on monipuolinen. Entiset teollisuusyhdyskunnat ovat muuttuneet palveluvoittoisiksi ja maaseutualueelle on noussut taajamamaista asutusta. Myös matkailu- ja virkistyselinkeinot ovat muuttuneet aiempaa tärkeämmiksi. Maatalous on kuitenkin säilyttänyt tärkeän roolin kautta jokilaakson. Uutena maatalouden muotona alueelle on vakiintunut aktiivinen hevostalous. Kymijokilaaksossa on säilynyt

kaksi maakunnallisesti arvokasta perinnebiotooppia, Mammulanmäen kallioketo Hurukselassa sekä Pyhtään Maari. Vanhoja perinnebiotooppeja on myös Vastilassa ja Teutjärven rannalla.

Maisemakuva

Kymijokilaakson kulttuurimaisema koostuu monimuotoisista jokivarsimaisemista, jotka ulottuvat Ensimmäisen Salpausselän pohjoispuolelta Suomenlahdelle. Laajimmat viljelymaisemat aukeavat pohjoisessa Salpausselän ja Myllykosken välisillä savikoilla, jossa pellot reunustavat Kymijoen rantoja avarimmillaan usean kilometrin levyisenä vyöhykkeenä. Laajoja viljelyksiä on myös Muhjärven ja Teutjärven ympäristössä. Jokivarren keskijuoksun viljelymaisemia luonnehtivat suuret kartanot ja niitä ympäröivät yhtenäiset viljelyalat. Kymijoen keski- ja alajuoksujen viljelyalat ovat selvästi pienipiirteisempiä.

Kulttuurimaiseman ydin on itse Kymijoki, joka laajenee paikoin järvialtaiksi tai jakautuu moniksi haaroiksi. Jokivarressa näkyy hyvin Kymijoen suistokehitys. Esimerkiksi Hurukselan kylässä perinteistä kyläkuvaa elävöittävät useat joen vanhalle suistoalueelle syntyneet uomat. Jokilaakson kulttuurivaikutteiseen maisemaan tuovat vaihtelua myös koskiset jokiosuudet sekä monenlaiset ranta- ja vesistöalueiden luontotyypit.

Kokonaisuudessaan alue on moni-ilmeinen ja kulttuurihistorialtaan rikas. Huomattavan kartanokulttuurin ja viljelyhistorian ohella jokilaaksossa on runsaasti teollisuushistoriallisia arvokohteita. Alueen maatalousmaisemassa vaihtelevat perinteiset pienimuotoiset viljelynäkymät, monokulttuurinen suurviljelymaisema sekä kaupunkialueiden lähellä nousseet taajamamaiset asuinalueet. Osa alueen uusista tielinjoista rikkoo muutoin varsin ehyttä maisemakuvaa.

Arviointi

Kymijokilaakson kulttuurimaisema on laaja ja arvokas kokonaisuus, jota luonnehtivat historiallinen maaseutuasutus kartanokulttuureineen, laajat viljelyalueet, monipuoliset luontokohteet sekä huomattavat teollisuusyhdyskunnat. Alueen kulttuurimaiseman olennaisimpia arvotekijöitä ovat laajat avoimet näkymät, monet perinteisestä kylä- ja elinkeinorakenteesta kertovat maisemat sekä kulttuurihistorialliset arvokohteet. Kymijokilaaksossa on useita merkittäviä luontokohteita, joiden arvot on turvattu erilaisin luonnonsuojelustatuksin.

Muinaisjäännösrekisteriin merkityt kohteet: 161 kohdetta

Valtakunnallisesti merkittävät rakennetut kulttuuriympäristöt RKY: Strömforsin ruukkiyhdyskunta; Kymijoen rajalinnakkeet; Ahvenkosken historiallinen ympäristö; Pyhtään kirkko ja pappila; Elimäen kartanot ja viljelymaisema (Hämeenkylä); Anjalan historiallinen ympäristö; Hurukselan kylä; Myllykosken teollisuusympäristö; Korian sillat; Korian kasarmialue; Kuusankosken–Kymintehtaan teollisuusympäristö; Voikkaan tehtaat; Suuri Rantatie

Arvokkaat perinnebiotoopit: Mammulanmäen kallioketo; Kotkan Lehmäsaaren kaakkoisrannan niitty; Pyhtään Maari; Bottaksen niitty; Messinkäärtty

KPU Kansallispuistot: Valkmusan kansallispuisto

LTA Luontotyyppipäätökset: Kymintehtaan rantavaahterikko; Tykkimäen vaahterikko; Halkolansaaren lehmusmetsikkö

YSA Yksityismaiden suojelualueet: Riissuon luonnonsuojelualue; Myllypuron lehdon luonnonsuojelualue; Ruotsulan Redutti (luonnonsuojelualue); Laut-Valkaman rinnelehto; Honkasaaren luonnonsuojelualue; Suutarinsaaren luonnonsuojelualue; Kilpirannan Saarnilehto luonnonsuojelualue; Ulvin luonnonsuojelualue; Toivolan luonnonsuojelualue; Tyyslahden luonnonsuojelualue: Varkahon luonnonsuojelualue; Varkaho I luonnonsuojelualue; Lähderannan luonnonsuojelualue; Saarelan luonnonsuojelualue; Saniaisrannan luonnonsuojelualue; Napan Ahkojansuun luonnonsuojelualue; Lehtolan tikkaranta; Mossatorpan luonnonsuojelualue; Tikkalehto; Suvian rantalehto; Niilolan lehtojensuojelualue; Huovilan luonnonsuojelualue; Rantapellon luonnonsuojelualue; Haapaniemen luonnonsuojelualue; Piensaaren luonnonsuojelualue; Pentsojan puronvarsilehto; Mökki Koivikko; Varkahoi; Ronikko; Riissuonlahti; Vittossaaren luonnonsuojelualue; Luhtaniitty, Vittossaaren luonnonsuojelualue II; Lakioisaarri; Luhtasaaren luonnonsuojelualue; Jaakonsaari; Vaarinsaari; Mossatorp; Sipulikallion luonnonsuojelualue; Peurain Kuusilehto; Myllypuron luonnonsuojelualue

MRA Määräaikaiset yksityismaiden suojelualueet: Adamsin luonnonsuojelualue; Niittysaari

HSO Harjujensuojeluohjelma: Santaniemenharju ja Skagsande

LHO Lehtojensuojeluohjelma: Keltin rantalehto; Pentsojan puronvarsilehto

LVO Lintuvesiensuojeluohjelma: Muhjärvi; Teutjärvi ja Suvijärvi; Laajakoskenjärvi; Ahvenkoskenlahti; Santaniemenselkä–Tyyslahti–Ahvenkoskenlahti

KLO Kansallis- ja luonnonpuistojen kehittämisohjelma: Kananiemensuon kansallispuisto

SSO Soidensuojeluohjelma: Suurisuo–Karjasuo–Papinsaari

KOS Koskiensuojelulailla suojellut vesistöt: Kymijoki Hirvijärven ja Tammijoen välillä; Ahvionkoski, Kultaankoski ja Pernoonkosket; Kymijoen alaosa Koivukosken alapuolelle; Kivijärven reitti

Ramsar-alueet: Valkmusan kansallispuisto

Kansainvälisesti arvokkaat lintuvedet (IBA): Teutjärvi–Suvijärvi

KAO Arvokkaat kallioalueet: Pakanavuori–Vuohivuori; Junkkarinvuori; Kirkkokallio–Sipulikallio

FI Natura 2000 -verkostoon kuuluvat alueet: Keltin ja Ahkojan rantalehdot; Tammirannan vanha ampumarata; Valkmusa; Junkkarinvuori; Kymijoki; Teutjärven ja Suvijärven lintuvedet

Tiedot haettu 26.5.2015

Kymijokilaakson kulttuurimaisema

Kunta: Kotka, Kouvola, Loviisa, Pyhtää
Maakunta: Kymenlaakso, Uusimaa

Valtakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden rajausehdotus 2015

Valtakunnallisesti arvokkaat maisema-alueet (MAPIO-työryhmän ehdotus) © SYKE
Tiekartta (GT) © Karttakeskus Oy

Bild: Heli Vauhkonen, Justiina Nieminen

53. Kymmene älvdals kulturlandskap

Kymmene älvdals kulturlandskap är en vidsträckt landskapshelhet med historiskt flerskiktade by- och odlingslandskap, betydande industricentrum samt värdefulla naturmiljöer. Området är ett nationellt värdefullt landskapsområde (Kymmene älvdal, 1995) vars gränser på basis av inventeringen utvidgas ända till Oravala i Kouvola. Områdets gränser har minskats eller utvidgats på många ställen i enlighet med den aktuella markanvändningen.

Landskap	Kymmenedalen, Nyland
Kommun	Kotka, Kouvola, Lovisa, Pyttis
Landskapsprovins	Södra kustlandet, Östra Insjöfinland
Landskapsregion	Södra odlingsregionen, Sydöstra odlingsregionen, Finska vikens kustregion, Sydvästra Savolax insjöregion
Area	25 942 ha, varav öppna våtmarker: 546 ha jordbruksmarker: 10 004 ha skog och halvnaturliga marker: 9 176 ha anlagda ytor: 1 854 ha vatten: 4 361 ha

Naturens särdrag

Kymmene älv, som transporterar vatten från Päijänne till Finska viken, är en ymnig älv vars breda fåra på många ställen utvidgas till breda selen och till och med medelstora insjöar. I landskapsområdets norra delar är fåran någorlunda sammanhängande, men vid älvens nedre lopp blir Kymmene älv krokigare och förgrenas slutligen till flera fåror nedanför Ahvionkoski och Kultaankosket. Söder om Kultaankosket bildar älvens fåror den västra Hirvikoskenhaara och den östra Pernoonhaara. Dessa fåror förgrenas ytterligare i fem mindre fåror som mynnar ut i havet vid Pyttis och Kotka. Beroende på vilken mynning man räknar med är Kymmene älv 184–204 kilometer lång.

Vatten från Päijänne började forsa i Kymmene älv för ca 6000–7000 år sedan då den forna Päijänne trängde igenom Salpausselkäryggarna. Kymmene älv fick sin nuvarande form för ca 1000 år sedan då Päijännes nuvarande avrinningsled uppstod vid södra ändan av Konnivesi vid Andra Salpausselkä. På landskapsområdet är älvdalen i huvudsak jämn lermark, men i synnerhet vid älvens nedre lopp kantas älven även av klippiga och moräntäckta ytor samt mjäljord. Älvdalen kantas av skogsbeklädda klippområden och ställvis mycket vida myrområden. I Kouvola klyvs området av Första Salpausselkäs randbildning. På dess södra sida kantas älvdalen även av osammanhängande och delvis ostrukturerade sand- och grusavsnitt.

Kymmene älv har flera forsar, varav en del har tagits i bruk för vattenkraftproduktion. Viktiga forsar finns bland annat runt Pernoo samt på det över fem kilometer långa älvavsnittet norr om Hirvikoski. I början av 1900-talet var Kymmene älv den viktigaste älven för vandringsfiskar på Finlands sydkust, men i och med dammbyggen, röjning och industrin kring älvstranden har Kymmene älvs naturliga vandringsfiskbestånd rasat. Man har lyckats återuppliva vissa fiskbestånd som försvunnit med hjälp av fisktrappor och utplanteringar.

Landskapsområdets berggrund består av rapakivigraniter, i huvudsak av viborgit. Dessutom finns det pyterlit samt i mindre utsträckning jämnkornig rapakivigranit i berggrunden som klyvs av brytningslinjer. Områdets skogsväxtlighet varierar från karga momarker till små lundlika skogsdungar. I genomsnitt är ådalens växtlighet frodig och mångsidig. Söder om Anjalankoski bildar Kymmene älv flera olika livsmiljöer, allt från grunt vatten till tiometers djup och från snabba forsar till sjölika utvidgningar. På området finns även betydande strandlundar, översvämningsskogar med högörter, sten- och vasstränder samt myrmarker.

I landskapsområdets norra delar runt Första Salpausselkä finns flera små, värdefulla naturobjekt. I Tammiranta nära Kymmene älvs strand ligger Koria brigads före detta skjutbana med ett betydande insektbestånd. Nära skjutbanan ligger också Kelttis och Ahkojas strandlundar, som är två av Sydöstra Finlands få obebyggda strandlundar vars växtlighet bevarats i naturtillstånd. På Junkkarinjärvis strand reser sig berget Junkkarinvuori, som är ett klippområde med mycket värdefull natur. Nationalparken som grundats på Valkmusas högmosseområde på gränsen mellan Pyttis och Kotka ligger invid landskapsområdets gräns.

Kulturella särdrag

Kymmene älvdals kulturlandskap har en lång historia som bland annat reflekteras av flera boplatser från stenåldern. Fornlämningar i olika åldrar finns i synnerhet i Voikkaa och odlingsslätten söder om Koria, Huruksela by, Anjalankoskis historiska omgivning, Hirvikoski och Abborfors. Områdets fasta bosättning har också varit långvarig. Till exempel Kymmene älvs mellersta lopp har haft fast bosättning ända sedan 1400-talet.

Kymmene älvdal har en lång historia som gräns. Älven och dess omgivning har bland annat setts som gränsen mellan tavastlänningarna och karelarna. Efter Åbo fred (1743) fungerade ån som gräns mellan Sverige och Ryssland ända fram till 1809. Efter att områdena i Gamla Finland sammanslogs med resten av Finland 1812 utgjorde Kymmene älv en länsgräns fram till 1949. Gränshistorian kan framför allt ses i områdets landskap som krigshistoriska minnesmärken. Till exempel i Värälä ligger en fältbefästning som byggdes av svenskarna 1789. Om gränsälvens historia berättar även gränsövergångsstället som grundades i Abborfors på 1700-talet samt Kymmene fästning i Kotka som ligger nära landskapsområdet.

I den bördiga älvdalen har det uppstått flera värdefulla herrgårdsmiljöer. Den viktigaste av herrgårdarna är Anjala gård som grundades i Ankkapurha forslandskap på 1600-talet. På 1700-talet fungerade herrgården som en av släkten Wredes huvudgårdar, och nära gården låg Anjala kapellförsamlings kapell. I och med Åbo fred 1743 blev Anjala en gränsgård. Under Gustav III:s krig ingicks det så kallade Anjalaförbundet på herrgården då 113 svenska och finländska officerare appellerade mot sin kungs krigspolitik. Anjalas gamla herr-

gårdsbyggnad brann i samband med rysk artillerield 1789. Herrgårdens nuvarande huvudbyggnad byggdes vid sekelskiftet 1700–1800. På gårdens område verkar nuförtiden Anjala Lantbrukslärоanstalt. I Anjala representeras herrgårdskulturen även av Rabbelugn som ligger i Takamaa i Kouvola, samt Wredeby med omfattande odlingar och björkalléer som byggts på Muhjärvi strand.

Norr om Anjala på Värälänkoskis strand ligger historiskt viktiga Värälä herrgård. I fredstemplet som byggts i samband med herrgården ingicks 1790 den fred som avslutade Gustav III:s krig. Herrgårdens dåvarande huvudbyggnad låg närmare älvmynningen, ca en halv kilometer från den nuvarande huvudbyggnaden som byggdes 1906. Övriga herrgårdar i Kymmene älvdal är Oravala gård norr om Kouvola som grundades 1671 som frälsegård, Kouvola gård som ligger i Alakyläs traditionella bylandskap, Tolkkila frälsegård som styckats från Värälä, Tavastby gård på Teutjärvis strand samt Abborfors gård som ligger nära Abborfors gränsövergångsställe. Många av herrgårdarnas ägor styckades under 1900-talet till kolonisationslägenheter som skapar ett eget skikt i Kymmene älvdals bosättningslandskap.

De flera historiska skikten i älvdalens bosättningslandskap ses kanske allra bäst i Huruksela by. Byn, som ligger öster om Muhjärvi, har varit bebodd redan på förhistorisk tid då byn grundades i Kymmene älvs dåvarande delta. Dagens täta bebyggelse i Huruksela ligger längs med bygatan, och byns åkrar har röjts på öar som åtskilts av älvarna i det forna deltat. Den historiska gatan och tomtindelningen har bevarats, och i byn finns gott om värdefulla byggnader. Gammal bybosättning har bevarats till exempel i Ahvio, Vastila och Viirilä.

Förutom de gamla byplatserna berättar även Pyttis vitrappade stenkyrka om Kymmene älvdals medeltida historia. Kyrkan ligger på platsen där Stora Strandvägen (Kungsvägen) och Kymmene älvs västra mynning möts. Pyttis stora moderförsamling är känd redan från slutet av 1300-talet, och kyrkans äldsta delar har daterats till 1460-talet. Nordväst om kyrkan ligger prästgården på samma plats som den haft på medeltiden. Gårdens nuvarande byggnad i empirestil byggdes 1835. Byggnadsbeståndet i Pyttis kyrkby är varierande, och i landskapet som omger kyrkan finns även förfallna affärsbyggnader. Invid Pyttis kyrka och prästgård öppnas en vattenled till Finska viken genom Stråka kanal. Stråka sluss, som byggdes i början av 1900-talet, är Finlands enda handdrivna sluss som fortfarande är i bruk.

På landskapsområdet finns flera historiska väglandskap. Landsvägarna som följer älvstranden har på flera ställen bevarat sin förtjusande linje som följer terrängen. Landskapsmässigt värdefulla vägavsnitt finns bland annat runt Vastila samt norr om Myllykoski, där den gamla strandvägen längsmed Kymmene älvs östra strand följer riksgränsens patrullstig från 1700-talet. Genom Abborfors område går Stora Strandvägen, vars bågbro i betong i ett spann som leder över Rökhusforsen är en museibro. Övriga värdefulla broar är Korias järnvägsbroar från 1870 och 1925. Området korsas nuförtiden även av många nya farleder, varav den största är Riksväg 7 som tangerar Abborfors historiska miljö och som gjorts om till motorväg.

Kymmene älv har aldrig varit en sammanhängande led inom vattentrafiken på grund av sina många forsar. Däremot har älvens forsavsnitt erbjudit industrin en viktig kraftkälla under flera hundra år. Högfors vattensåg var känd redan på 1500-talet, och Strömfors historiskt värdefulla bruk grundades 1698. I Strömfors finns flera välbevarade industribyggnader och arbetarbostäder från 1700- och 1800-talen. Bruket är ett populärt besöksmål där man bland annat kan bekanta sig med det industrihistoriska muséet och hantverkares verkstäder som följer gammal byggnadstradition. Områdets industrihistoria berättas även av de många kraftverken, varav till exempel Abborfors kraftverk som blev färdigt 1933 är ett värdefullt industrihistoriskt monument.

I slutet av 1800-talet och början av 1900-talet reste sig flera storindustrikoncentrationer inom träförädlingen i Kymmene älvdal. Trävaran för industrin transporterades från Päijänne. Älvdalens träförädlingskedja sträcker sig från Voikkaa via Kuusankoski till Myllykoski och Inkeroinen. I industritätorterna kan man se virkesindustrins utveckling från ångsågar till träsliperier som drivs av turbiner och stora cellulosafabriker. I närheten av fabrikerna har man byggt stora och omfattande samhällen, och av bostädernas läge, utseende, storlek och utrustningsnivå kunde man sluta sig till ägarnas ställning i fabriken. I industrilandskapet kan man även se den finländska skogsindustrins strukturreform från 2000-talet som lett till att man stängt fabriker i området.

Kymmene älvdals näringsstruktur är mångsidig. De före detta industrisamhällena har fått en starkare fokus på service, och tätortsliknande bebyggelse har byggts på landsbygden. Även turism- och rekreationsnäringarna har blivit allt viktigare. Jordbruket har ändå bibehållit en viktig roll i hela älvdalen. Den aktiva hästuppfödningen är en ny form av lantbruk som etablerat sig i området. I Kymmene älvdal har två värdefulla vårdbiotoper bevarats: Mammulanmäki hällmarksäng i Huruksela och Maari i Pyttis. Det finns även gamla vårdbiotoper i Vastila och på Teutjärvis strand.

Landskapsbild

Kymmene älvdals kulturlandskap består av mångsidiga älvlandskap som sträcker sig från norr om Första Salpausselkä till Finska viken. De största odlingslandskapen öppnar sig på lermarkerna i norr, mellan Salpausselkä och Myllykoski, där åkrarna kantar Kymmene älvs stränder som en till och med flera kilometer bred zon. Det finns även stora odlingar runt Muhjärvi och Teutjärvi. Odlingslandskapen kring älvens mellersta lopp karakteriseras av stora herrgårdar och de samhängande odlingsarealerna som omger dem. Kymmene älvs mellersta och nedre lopps odlingsarealer är betydligt småskaligare.

Kärnan i kulturlandskapet är själva Kymmene älv, som ställvis utvidgar sig till sjöbäcken eller delar sig i flera fåror. Längs älven kan man även se Kymmene älvs deltautveckling. Till exempel i Huruksela finns flera fåror som uppkommit i älvens gamla delta. Älvdalens kulturinfluerade landskap får omväxling även av älvens forsavsnitt samt många olika naturtyper vid stränderna och vattendragen.

Området i sin helhet är mångfasetterat och har en rik kulturhistoria. Förutom den betydande herrgårdskulturen och odlingshistorian finns det i älvdalen gott om industrihistoriskt värdefulla objekt. I områdets jordbrukslandskap varierar små traditionella odlingslandskap, monokulturella storodlingslandskap och tätortsliknande bostadsområden som rest sig i närheten av städerna. En del av områdets nya väglinjer bryter upp den annars så enhetliga landskapsbilden.

Bedömning

Kymmene älvdals kulturlandskap är en stor och värdefull helhet som karakteriseras av den historiska landsbygdsbebyggelsen med sin herrgårdskultur, stora odlingsmarker, mångsidiga naturobjekt och betydande industrisamhällen. Kulturlandskapets viktigaste värdefaktorer är de vida öppna vyerna, flera landskap som berättar om en traditionell by- och näringsstruktur samt kulturhistoriskt värdefulla objekt. I Kymmene älvdal finns många viktiga naturobjekt som skyddas med olika naturskyddsstatus.

Objekt i fornlämningsregistret: 161 objekt

Byggda kulturmiljöer av riksintresse RKY: Strömfors brukssamhälle; Kymmene älvs gränsfästningar; Abborfors historiska miljö; Pyttis kyrka och prästgård; Elimäki herrgårdar och odlingslandskap (Tavastby); Anjalas historiska miljö; Huruksela by; Myllykoskis industrimiljö; Korias broar; Korias kasernområde; Kuusankoski–Kymmene bruks industrimiljö; Voikkaas fabriker; Stora Strandvägen

Värdefulla vårdbiotoper: Mammulanmäki hällmarksäng; ängen på Lehmäsaaris sydöstra strand i Kotka; Pyttis Maari; Bottas äng; Messinkäärtty

KPU Nationalparker: Valkmusa nationalpark

LTA Naturtypsbeslut: Kymmene bruks lönndunge; Tykkimäki lönndunge; Halkolansaari linddunge

YSA Skyddsområden på privat mark: Riissuo naturskyddsområde; Myllypuro lunds naturskyddsområde; Redutten i Ruotsula (naturskyddsområde); Laut-Valkamas sluttningslund; Honkasaari naturskyddsområde; Suutarinsaari naturskyddsområde; Kilpirantas naturskyddsområde Saarnilehto; Ulvi naturskyddsområde; Toivola naturskyddsområde; Tyyslahti naturskyddsområde: naturskyddsområdet Varkaho I; Varkaho naturskyddsområde; Lähderanta naturskyddsområde; Saarela naturskyddsområde; Saniaisranta naturskyddsområde; Nappas naturskyddsområde Ahkojansuu; Lehtolan tikkaranta; Mossatorps naturskyddsområde; Tikkalehto; Suvias strandlund; Niilolas lundskyddsområde; Huovila naturskyddsområde; Rantapelto naturskyddsområde; Haapaniemi naturskyddsområde; Piensaari naturskyddsområde; Pentsoja bäcklund; Mökki Koivikko; Varkahoi; Ronikko; Riissuonlahti; Vittossaari naturskyddsområde; Luhtaniitty, Vittossaari naturskyddsområde II; Lakioissaari; Luhtasaari naturskyddsområde; Jaakonsaari; Vaarinsaari; Mossatorp; Sipulikallio naturskyddsområde; Peurain Kuusilehto; Myllypuro naturskyddsområde

MRA Tidsbundna skyddsområden på privat mark: Adams naturskyddsområde; Niittysaari

HSO Programmet för skydd av åsar: Santaniemenharju och Skagsande

LHO Programmet för skydd av lundar: Keltti strandlund; Pentsoja bäcklund

LVO Programmet för skydd av fågelrika insjöar och havsvikar: Muhjärvi; Teutjärvi och Suvijärvi; Laajakoskenjärvi; Abborforsviken; Santaniemenselkä–Tyyslahti–Abborforsviken

KLO Programmet för utveckling av nationalparker och naturreservat: Kananiemensuo nationalpark

SSO Programmet för skydd av myrar: Suurisuo–Karjasuo–Papinsaari

KOS Vattendrag skyddade av forsskyddslagen: Kymijoki mellan Hirvijärvi och Tammijoki; Ahvionkoski, Kultaankoski och Pernoonkosket; Kymmene älvs nedre del nedanför Koivukoski; Kivijärvirutten

Ramsar-områden: Valkmusa nationalpark

Internationellt värdefulla fågelområden (IBA): Teutjärvi–Suvijärvi

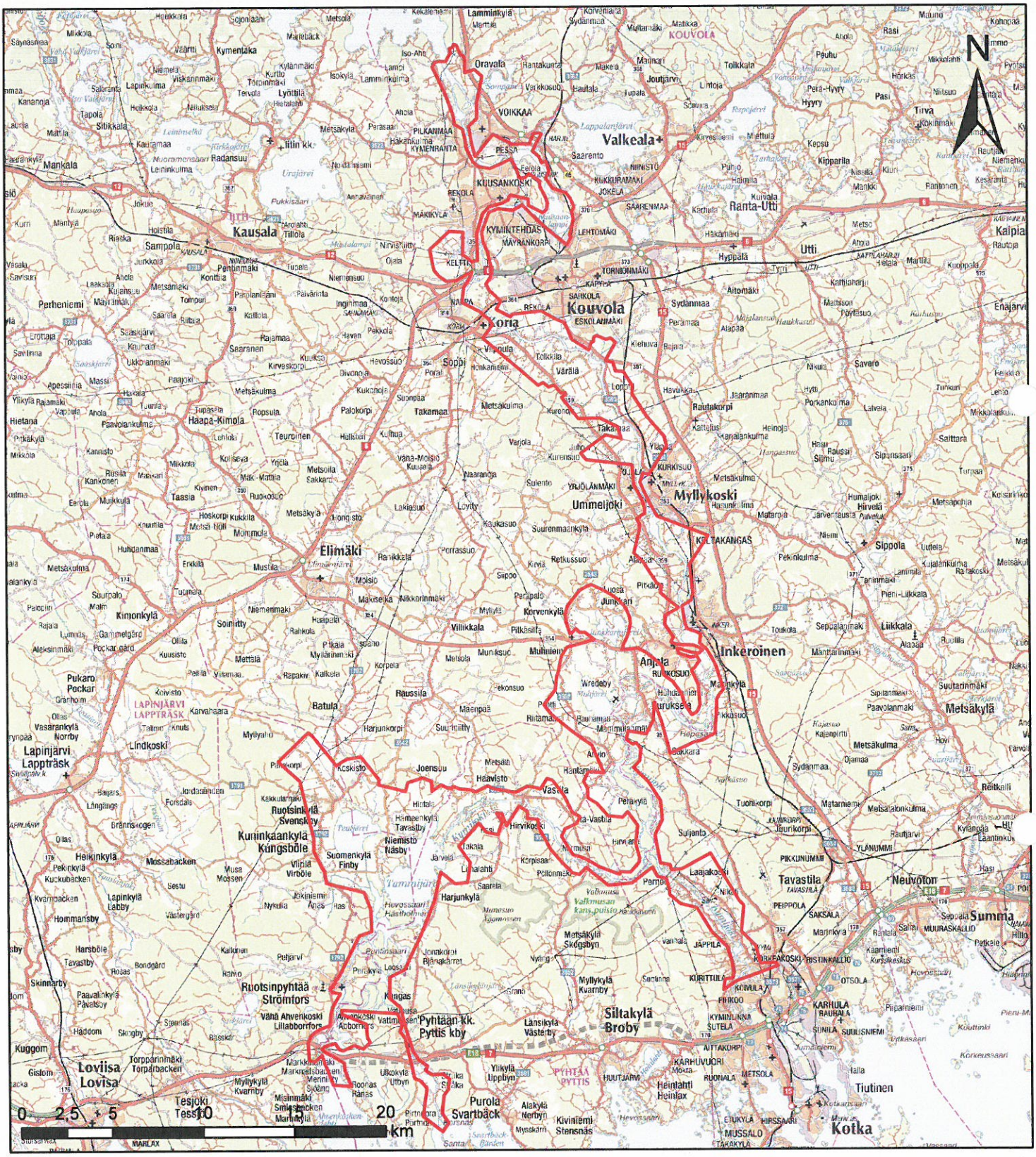
KAO Värdefulla bergsområden: Pakanavuori–Vuohivuori; Junkkarinvuori; Kirkkokallio–Sipulikallio

Områden i FI Natura 2000-nätverket: Keltti och Ahkoja strandlundar; Tammiranta gamla skjutbana; Valkmusa; Junkkarinvuori; Kymmene älv; Teutjärvis och Suvijärvis fågelvatten

Uppgifterna hämtade 26.5.2015

Kymmene älvdals kulturlandskap

Kommun: Kotka, Kouvola, Lovisa, Pyttis
Landskap: Kymmenedalen, Nyland

N
0 2,5 5 10 15 20 km
Kouvola
Kausala
Valkeala
Ranta-Utti
Utti
Kaipia
Myllykoski
Ummeljoki
Elimäki
Inkeroinen
Anjala
Tavastila
Neuvoton
Summa
Siltakylä
Broby
Pyhtään Kk.
Pyttis kby
Ruotsinpyhtää
Strömfors
Loviisa
Lovisa
Purola
Svartbäck
Tiutinen
Kotka
Sippola
Metsäkylä
Lapinjärvi
Lappträsk
Lindkoski
Ruotsinkylä
Svenskby
Kuninkaankylä
Kungsböle
Suomenkylä
Finby
Niemistö
Näsby
Harjunkylä
Tesjoki
Tessjö
Kymintehdas
Mäyränkorpi
Koria
Haapa-Kimola
Takamaa
Soppi
Kymentaka
Oravala
Voikkaa
Kiusankoski
Pessa
Kotkatakangas
Ratula
Raussila
Vasikka
Vasikkavaara
Kimonkylä
Pukaro
Pockar
Perheniemi
Mankala
Sampola
Tyttö
Kuggom
Harsböle
Heikinkylä
Mossabacken
Hommansby
Skinnarby
Kymijoki
Kymijoki
Kymijoki